

Doktori (PhD) értekezés

Veress Csongor Balázs

2023. augusztus 10.

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola

Veress Csongor Balázs

**Migráció mint az államok hibrid hadviselési eszköze – két
biztonságpolitikai esettanulmány perspektívájából**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Lattmann Tamás

.....

Budapest, 2023

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS.....	7
1.1 A PROBLÉMA TUDOMÁNYOS MEGFOGALMAZÁSA	10
1.2 A RELEVÁNS SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE.....	11
1.3 AZ ÉRTEKEZÉS KUTATÁSI CÉLJAI, KUTATÁSI KÉRDÉSEI ÉS HIPOTÉZISEI	12
1.4 AZ ÉRTEKEZÉSBEN FELHASZNÁLT KUTATÁSI MÓDSZEREK	16
1.5 ÖSSZEGZÉS	20
2. A BIZTONSÁG MINT KONCEPCIÓ	22
2.1 A BIZTONSÁG FOGALMA ÉS ANNAK FELTÉTELEI	22
2.2 ÖSSZEGZÉS	29
3. AZ ERŐSZAK TILALMA ÉS A HIBRID HADVISELÉS	30
3.1 AZ ERŐSZAK TILALMA A NEMZETKÖZI JOGBAN	30
3.2 AZ ERŐSZAK TILALMÁNAK HATÁRMEZSGYÉI	32
3.3 ÖSSZEGZÉS	33
4. A HIBRID HADVISELÉS	35
4.1 MEGHATÁROZÁSI KÍSÉRLETEK	35
4.2 A HIBRID HADVISELÉS MINT STRATÉGIAI PARADIGMA. VAN ÚJ A NAPALATT? ...	41
4.2.1 Teljesen újfajta hadviselés.....	41
4.2.2 Régi módszer új köntösben	43
4.2.3 Nincs új a nap alatt?	44
4.2.4 Egy alternatív megközelítés a hibrid hadviselés újszerűségéhez.....	44
4.3 A HADVISELÉS GENERÁCIÓS FELOSZTÁSA.....	45
4.3.1 Az első generáció	46

4.3.2 A második generáció	47
4.3.3 A harmadik generáció.....	48
4.3.4 A negyedik generáció	49
4.3.5 Az ötödik generáció?	50
4.3.6 A hadviselés generáció-elméletének kritikája	53
4.4 A NEGYEDIK GENERÁCIÓS HADVISELÉS ÉS A HIBRID HADVISELÉS METSZÉSPONTJAI	53
4.5 AZ OROSZ KATONAI DOKTRÍNA	56
4.6 A HIBRID HADVISELÉS JELLEMZŐI.....	57
4.7 A HIBRID HADVISELÉS ELEMEI.....	59
4.8 A HIBRID HADVISELÉS NYUGATI MODELLJE(1).....	61
4.9 A HIBRID HADVISELÉS ELMÉLETÉNEK A KRITIKÁJA.....	63
4.10 AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ HIBRID HADVISELÉSE.....	65
4.10.1 A katonai magánvállalatok felhasználása.....	71
4.10.2 A szélsőjobboldali mozgalmak felhasználása	72
4.10.3 A hibrid hadviselés „gyakorlata” az Ukrajnát ért agressziót követően	74
4.11 HIBRID HADVISELÉS AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK SZEMSZÖGÉBŐL	75
4.12 A VIZSGÁLT KÉRDÉSEK SZEMPONTJÁBÓL KIEMELKEDŐ TERÜLETEK.....	79
4.12.1 A „lawfare” mint hibrid hadviselési eszköz	80
4.12.2 Kisebbségvédelemre hivatkozás mint hibrid hadviselési eszköz.....	81
4.12.3 Népírtásra való hivatkozás mint hibrid hadviselési eszköz.....	85
4.12.4 Információs hadviselés mint hibrid hadviselési eszköz	88
4.13 ÖSSZEGZÉS	95
5. AZ EMBERI LÉNY MINT A HIBRID HADVISELÉS ESZKÖZE.....	97
5.1 A MIGRÁCIÓ A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOKBAN	97

5.2 A MIGRÁCIÓ TÍPUSAI.....	98
5.2.1 A nemzetközi migráció.....	99
5.2.2 A bevándorlás	100
5.2.3 A tömeges migráció.....	101
5.2.4 Az önkéntes vándorlás.....	101
5.2.5 Az időszakos migráció	102
5.2.6 A gazdasági migráció	103
5.2.7 Az irreguláris migráció.....	103
5.2.8 A migráció helye a biztonságpolitikai gondolkodásban	104
5.3 A 2015-ÖS (BALKÁNI) MIGRÁCIÓS VÁLSÁG.....	107
5.3.1 Előzmények.....	107
5.3.2 A válság megítélése	110
5.3.3 A válság háttere	111
5.3.4 A válság megnyilvánulása	112
5.3.5 A válság számokban	114
5.3.6 A válság kronológiája.....	117
5.3.7 A válság kulcsfontosságú mozzanatai	117
5.3.8 Törökország szerepe a 2015-ös balkáni migrációs válságban.....	119
5.4 A 2015-ös balkáni migrációs válság enyhülése.....	145
5.5 A 2021–2022-ES BELORUSZ MIGRÁCIÓS VÁLSÁG	148
5.5.1 Előzmények.....	148
5.5.2 A belorusz migrációs válság főbb eseményei.....	149
5.5.3 A lengyelországi események	153
5.5.4 A litvániai események.....	154
5.5.5 A lettországi események.....	155

5.5.6 A válság által felvetett emberi jogi kérdések.....	155
5.5.7 Az Európai Unió szerveinek reakciói.....	157
5.5.8 A válság értékelése, mint a hibrid hadviselés egyik megnyilvánulása.....	159
5.5.9 A belorusz jogi hadviselés.....	164
5.5.10 Következtetések a hibrid fenyegetések kontextusában.....	166
5.6 A MIGRÁCIÓS VÁLSÁGOK NÉGY SZINTJE A NEMZETKÖZI NYOMÁSGYAKORLÁS ÉS A HIBRID HADVISELÉS SZEMSZÖGÉBŐL.....	167
5.6.1 A hibrid hadviselés politikai szintje.....	167
5.6.2 A hibrid hadviselés stratégiai szintje.....	168
5.6.3 A hibrid hadviselés taktikai szintje.....	169
5.6.4 A hibrid hadviselés műveleti szintje.....	169
5.7 A MIGRÁCIÓ MESTERSÉGES ELŐIDÉZÉSE MINT A NEMZETKÖZI NYOMÁSGYAKORLÁS ÉS A HIBRID HADVISELÉS ESZKÖZE.....	171
5.8 ÖSSZEGZÉS.....	178
6. A HIBRID HADVISELÉS ELLENI VÉDEKEZÉS. A REZILIENCIA ÉS AZ EMBERI JOGOK DILEMMÁI.....	184
6.1 AZ EMBERI JOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSÉNEK DILEMMÁJA HIBRID HADVISELÉS SORÁN.....	184
6.2 A TÁRSADALMI REZILIENCIA NÖVELÉSE: VÉDEKEZÉSI LEHETŐSÉG A HIBRID HADVISELÉS ELLEN?.....	194
6.3 HOGYAN VÉDEKEZHETÜNK TÁRSADALMI REZILIENCIÁVAL A HIBRID FENYEGETÉSEK ELLEN?.....	205
6.4 A NATO REZILIENCIA-STRATÉGIÁJA.....	206
6.5 AZ EURÓPAI UNIÓ REZILIENCIA-STRATÉGIÁJA ÉS AZ EURÓPAI REZILIENCIA FEJLESZTÉSI IRÁNYAI.....	208

6.6 REZILIENCIA MAGYARORSZÁGON	214
6.7 AZ IRREGULÁRIS MIGRÁCIÓ, AZ EMBERI JOGOK ÉS A REZILIENCIA INTERFERENCIÁI	217
6.8 ÖSSZEGZÉS	219
7. ZÁRÓ ÖSSZEGZÉS. TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	220
7.1 A HIPOTÉZISEK ÉRTÉKELÉSE	223
7.2 ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK.....	226
7.3 AZ ÉRTEKEZÉS HASZNOSÍTHATÓSÁGA.....	227
7.4 A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉKE	228
8. FELHASZNÁLT IRODALOM	233
8.1 KÖNYVEK, SZAKCIKKEK, TANULMÁNYOK, HÍRADÁSOK.....	233
8.2 JOGSZABÁLYOK, NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEK, MÁS FORRÁSOK.....	270

1. BEVEZETÉS

„A biztonság elemi alapszükséglet, mintegy ellenszolgáltatás azért, hogy a polgárok a társadalomba történt belépésükkel az erőszakot, amellyel igényük van a szabadságuk, egészségük és tulajdonuk védelme érdekében, átruházzák az államra.”

John Locke¹

A 21. század kezdete komoly kihívások elé állította Európát, Magyarországot és közvetlen térségét, különböző természeti és humán katasztrófák formájában. A világ, életünk minden területén érzékelhető módon, gyorsuló léptekkel változik. Ahogyan azt a Covid-19 pandémia kétséget kizáróan bizonyította, a globalizáció korában egy távoli, lokális probléma rövid időn belül globálissá válhat, meghatározva nem csupán az egyes nemzetek, hanem maga az emberiség jövőjét is. A világvjárvány jól illusztrálta a modern világ mai összekapcsoltságából, a világkereskedelemből és a tömegek államhatárokon keresztül egyre egyszerűbb mozgásából eredő kockázatokat. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO), részben gazdasági, részben pedig humanitárius megfontolásból, még 2020 februárjában sem találta ajánlatosnak a világvjárvány megfékezésére a nemzetközi utazás vagy a kereskedelem korlátozását.² A személyek és az áruk globalizált világunkban egyre szabadabb mozgása ezzel a járványok elleni védekezés ősidők óta fő eszközének bevetése ellen hatott, a mára már ismert súlyos következményekkel.

Ahogy a világ, úgy a hadviselés is egyre gyorsabb iramban változik. A második világháború óta kontinensünkön a háborúk száma elenyésző volt más történelmi időkhez képest, bár a pusztítás mértéke újra növekedni látszik. A technológiai fejlődés, a globalizáció ebben a változásban is tetten érhető. A tömegpusztító fegyverek elterjedésének köszönhetően a nagyhatalmak kevésbé tűntek késznek reguláris harcokba bocsátkozni. Igaz, ezt a képet árnyalja a 2022. február 24-én Ukrajna ellen indított orosz agresszió,³ és annak előreláthatatlan következményei.

A háború mint akaratérvényesítési módszer az emberiséggel egyidős. Carl von Clausewitz katonai teoretikus a politikát nevezi meg a háború legfontosabb determináló motívumaként. *„A háborúról*

---

¹ Idézik TÓTH Sándor, VAJDA András: Rendőri vezetők felkészítése a tömegdemonstrációk kezelésére Németországban.

² WHO: Updated WHO recommendations for international traffic in relation to Covid-19 outbreak.

³ ENSZ: Ukraine: UN General Assembly demands Russia reverse course on 'attempted illegal annexation'.

című művében a politika végig hangsúlyos szerepet játszik, irányításával a háború a politikai akarat megvalósításának legfontosabb eszközévé válik: a politika tehát kijelöli a célt, amelyet a háborúval mint eszközzel kíván elérni, »egyszóval a hadművészet a maga legmagasabb álláspontján politikává válik, de természetesen olyanná, amely mindenféle jegyzékek készítése helyett csatákkal szolgál.«⁴

Az ókortól kezdődően a nyers erő és a leleményesség használata a hadviselésben mint megközelítési módok egymást kiegészítve voltak jelen. A XX. századig változatlan maradt a tömeghadseregekre építő gondolkodásmód, amely komoly problémákkal találta magát szemben, amikor irreguláris hadviselő felekkel ütközött meg. *„A háborúban, illetve bármilyen más katonai konfliktusban azonos vagy különböző hadikultúrák csaphatnak össze. A hadikultúra a hadviselést érintő szellemi és anyagi értékek összessége; célja az ellenség összetartó erőinek felbomlasztása, illetve a saját csapatok összetartó erőinek megőrzése. (...) A katonai gondolkodásmód sok tekintetben komoly hatást gyakorol a gazdasági döntésekre. A hadikultúra szerves része az adott nemzet – vagy nemzeti kisebbség, esetleg civilizáció – kultúrájának, s tükrözi annak történelmi tapasztalatait és nézeteit a háború megvívásának általános módjáról.»⁵* A hibrid hadviselés is az irreguláris hadi kultúrkörbe tartozik, mivel az elhúzódó, rejtett és kiszámíthatatlan konfliktusokra építi taktikáját. A közelmúlt katonai eseményeinek nagyrésze nem szimmetrikus összecsapás volt, sőt a második világháború óta lezajlott fegyveres konfliktusok túlnyomó többsége az aszimmetrikus kategóriába sorolható, s ezen összecsapások több áldozatot követeltek, mint a szimmetrikusak.⁶ Az aszimmetrikus konfliktusokra és a hibrid hadviselésre is igaz a clausewitzi axióma, miszerint a háború a politika folytatása más eszközökkel.

A korábban évtizedekig kétpólusú világ viszonylagos békéje, a nukleáris fegyverek használatától való félelem által volt garantálva; még akkor is, ha a nagyhatalmi konfliktusok, azok területén kívülre, proxy-háborúk formájában externalizálása bekövetkezett. Az 1989-es rendszerváltások után számos ország, így Oroszország is szívesen alkalmazott hibrid módszereket versenytársaival, ellenfeleivel (utóbbi esetben elsősorban szomszédaival, az ún. közel-külföld⁷ államaival) szemben. Ezek a gazdasági, pszichológiai, politikai, diplomáciai, kulturális és vallási tartalmú

⁴ FORGÁCS Balázs: A háború és a politika viszonyrendszere. 28. o.

⁵ PORKOLÁB Imre: Az aszimmetrikus hadviselés adaptációja. 15. o.

⁶ Lásd VAN ENGELAND, Anicée: Civilian or Combatant? A Challenge for the 21st Century. ix–xx. o.

⁷ Lásd HUASHENG, Zhao: Russia and Its Near Abroad: Challenges and Prospects.

nyomásgyakorlás széles körét felölelték, tipikusan a negyedik (és potenciálisan ötödik) generációs⁸ hadviselésre jellemző metódusok alakját öltve.

Magyarország és biztonságpolitikai szempontból releváns környezete számára az elmúlt évtized közepe különleges évfordulókban bővelkedett. A 2014-es év reményre adhatott okot, hiszen eltelt 25 év a rendszerváltás óta, az ország már 15 éve NATO tagállam és 10 éve EU tag volt. Mégis, ettől az évtől észleljük biztonsági környezetünk radikális megváltozását. Közismert: a Krím félsziget 2014-es elcsatolása, közben a közel-keleti káoszban a terrorista kvázi-állam, az ISIS felemelkedése, majd a 2015-ös migránsválság, végül pedig változatos természeti csapások, mint a szélsőséges időjárás vagy a koronavírus okozta pandémia, és az orosz–ukrán háború egyre súlyosbodó következményei jelentettek kihívásokat nemcsak hazánk, hanem egész régiónk, sőt, a világ számára.

A konfliktusok mindig is meghatározták a nemzetközi kapcsolatokat, mivel ezek az emberi együttélés velejárói. A modern államok megjelenésével sem változott meg ez a tendencia: ahol azok valamit nem tudtak egymás között békés úton eldönteni, ott a fegyveres megoldáshoz folyamodtak. Ezeket a folyamatokat később a nemzetközi jog eszközeivel, az államok próbálták szabályozni a hadijog (*ius ad bellum*) és a nemzetközi humanitárius jog (*ius in bello*) rendelkezéseivel. A múlt századig még elkülönült a harcban résztvevők és az azokból kimaradók csoportja, és az államok jogi eszközökkel kísérelték meg elérni a civilek minél nagyobb fokú védelmét; mindez azonban megváltozott a XX. század közepétől.⁹

---

⁸ A hadviselés az alábbiakban értekezésemben részletesen ismertetett generációi a szakirodalomban a következőképpen kerülnek definiálásra: 1. az első generációs hadviselést az államok hadseregeinek nagyszámú, csatateren megütköző formációi jellemezték, 2. a második generációs hadviselés esetén a csatákat a katonai alakzatok mozgása és a tüzérő növekedett szerepe határozta meg, 3. a harmadik generációs hadviselés esetén a szárazföldi, tengeri és légi fegyvernemek koordinációja, a hadmozdulatok növekvő sebessége a tömegpusztító fegyverek könnyebb bevetetősége definiálta, 4. a negyedik generációs hadviselés a hagyományos értelemben vett hadseregeket és harci cselekményeket fokozatosan aszimmetrikus eszközökkel (pl. terrorizmus, gazdasági nyomásgyakorlás, lázadások, felkelések, menekülthullámok előidézése, hírszerzési infiltráció stb.) váltotta fel, végezetül 5. a jelenleg még vitatott ötödik generációs hadviselést a tömegmanipuláció és a fedett műveletek mellett a nem állami természetű ellenfelek, és leküzdésükre használt módszerek (pl. tömeges információgyűjtés, kiberhadviselés, gazdasági és politikai manipuláció, a sajtó hírszerzési eszközökkel manipulációja stb.) jellemzi, ezzel a (konvencionális) háborúk közötti szüntelen (hibrid) háború állapotát előidézve. Lásd BAHNAREANU, Cristian: *The Evolution of Warfare from Classic to Hybrid Actions*.

⁹ VAN ENGLAND, Anicée: *Civilian or Combatant? A Challenge for the 21st Century*. 133. és köv. o.

1.1 A PROBLÉMA TUDOMÁNYOS MEGFOGALMAZÁSA

*„A háború tehát az erőszak ténye, mellyel az ellenséget saját akaratunk teljesítésére kényszeríteni igyekszünk”.*¹⁰ Amikor ezt az állítást a XIX. században Clausewitz megfogalmazta, valóban így is volt, bár azóta sok minden változott. Manapság nincs szükség a klasszikus értelemben vett háborúkra ahhoz, hogy akár nem is állami természetű entitások (pl. nem-kormányzati szervezetek, terrrorszervezetek, szakadárók, multinacionális vállalatok, „magánhadseregek” stb.) érvényesítsék akaratukat. A hibrid hadviselés számos technikát biztosít erre. Elég a csak a társadalmi nyomásgyakorlásra gondolni. Már nem egyetemes érvényű a tétel, miszerint ami nem béke, az háború, mivel e két állapot között a határok egyre inkább elmosódtak. Régóta nem áll fenn az ideális állapot, amikor a béke a teljes biztonságot is jelentette, mindez pedig – részben – a hibrid fenyegetéseknek köszönhető. A béke *„azon túlmenően, miszerint a statikus állapotnak tartott biztonságot komplex rendszerként értelmezi, a biztonság meglétét az esetleges veszélyek leküzdésére való képességgel, az erre való felkészültséggel köti össze. Ezzel a biztonság nem egyszerűen állapot, hanem egy olyan cél, amelynek eléréséhez aktivitásra, cselekvésre van szükség.”*¹¹ Ha e következtetést fogadjuk el, a jelenlegi nemzetközi környezetben a béke nem más, mint az esetleges hibrid fenyegetések elleni állandó harc.

A nemzetközi migráció, a népesség egy részének az államhatárok átlépésével járó helyválttatása globális folyamat. Kiválthatja egy terület túlnépesedése, az ivóvíz hiánya, az élelmiszer- és energiabiztonság megrendülése, a mezőgazdasági termelésre alkalmas földterületek terméketlenné válása vagy a fegyveres konfliktus. Mindezen hatásokat elméletben, akár ártó szándékkal is kihasználhatja egy ellenséges entitás (a nemzetközi kapcsolatokban részt vevő állami, vagy nem állami szereplő). A 2015-ben Törökország felől meginduló, főleg szír menekültek tömegei, majd a 2021-ben Belorusz irányából az Európai Unió területére bejutni próbáló, főleg iraki kurd migránsok hatalmas nyomás alá helyezték a schengeni határt védő államokat és azok intézményeit. Értekezésem során e két példát részletesen ismertetem és elemzem. Az útra kelőket valóban fenyegeti a hazájukban zajló háború, a politikai, etnikai vagy vallási üldözés, az éhínség, mégis az a felvetésem, hogy az említett tömegek nem mindig csupán a fent említett okok miatt indultak el Európa felé. Az otthonaikból elüldözött, vagy a létfenntartás lehetetlensége miatt hazájukból

---

¹⁰ CLAUSEWITZ Károly: A háborúról 13. o.

¹¹ FARKASNÉ Zádeczky Ibolya: A biztonságot veszélyeztető globális kihívások. 41. o.

távozni kényszerülő, a fizikai és pszichikai megpróbáltatások minden nemének kitett, kiszolgáltatott tömegek könnyen válhatnak politikai játszmák bábjaivá és egyben elszenvedőjévé is.

A hibrid fenyegetések előre eltervezett, összehangolt, majd precízen kivitelezett támadások a társadalom különböző funkciói ellen. Velük szemben védekezni csak akkor lehetséges, ha az állam összkormányzati szinten lép fel. Értekezésemben emiatt azt is vizsgálom, hogy a társadalmi ellenálló képesség fejlesztése mennyiben járul hozzá e fenyegetések kivédéséhez. Az ún. reziliencia¹² fogalmát utóbb bemutatom, azonban már itt szeretném kiemelni ennek jelentőségét nem csupán a negyedik és potenciálisan ötödik generációs hadviselés eszközeivel, hanem a természeti, és nem-katonai jellegű, emberi eredetű válsághelyzetekkel szembeni küzdelem során.

Értekezésemben, a kutatási probléma meghatározása után feldolgoztam a releváns szakirodalmat; eredményeim egy részét önálló publikációkban is közzétettem. Politológiai, jogi, majd biztonságpolitikai tanulmányaimnak köszönhető alapismereteim nagyban hozzájárultak a témaválasztásomhoz.

1.2 A RELEVÁNS SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE

Dolgozatom elején a biztonság koncepciójának a feldolgozásánál a biztonságpolitikával foglalkozó hazai szakirodalmat tekintettem át.

A hibrid hadviselés fejezetének a megírásához a megkerülhetetlen hazai és nemzetközi kutatók munkáit dolgoztam fel. Itt említeném Porkoláb Imre, Rácz András, Resperger István, William Nemeth, Frank G. Hoffman, Hal Brands, Janis Berzins, Charles Bartles és Valeriy Gerasimov nevét. Az említett szerzők, illetve más szakértők műveinek mélyrehatóbb elemzésére és véleményezésére tettem kísérletet a dolgozat hátralévő részében.

Értekezésemben áttekintettem azon nemzetközi szervezetek témába vágó dokumentumait, amelyeknek Magyarország tagja, ilyenek az ENSZ, a NATO és az EU releváns anyagait a hibrid hadviselés, a migráció és a reziliencia témakörében.

---

¹² A reziliencia fogalma alatt biztonságpolitikai kontextusban elsősorban az államok és társadalmak külső és belső fenyegetésekkel szembeni ellenálló képességét értjük. NOVÁK-VARRÓ Virág: Az „ellenálló képesség”, mint a békeépítés eszköze. 37. o.

1.3 AZ ÉRTEKEZÉS KUTATÁSI CÉLJAI, KUTATÁSI KÉRDÉSEI ÉS HIPOTÉZISEI

Dolgozatomban céloom kutatni a nemzetközi biztonság és a modern hadviselés aktuális változásait, majd ezek fényében megvizsgálni az állam védekezési lehetőségeit. A globális biztonsági környezetben egy régió biztonságának a megvédése nemzetközi együttműködést feltételez az államok között. Ezek a kooperációk nem csak katonai téren, hanem a közigazgatás területén is elengedhetetlenek. Az új típusú fenyegetések között is hangsúlyos szerepet kap a migráció, amely nemzet- és közbiztonsági kockázatokat, így például radikalizációt eredményezhet a célországokban.

A hibrid hadviselés célpontja nem közvetlenül a katonai erő, hanem maga az ellenségesnek vélt társadalom önszervező képessége, a hagyományos hadtudományban háterszággként ismert térség, azonban nem csupán annak a haderő fenntartására és a morál megőrzésére vonatkozó kapacitásai, – ahogyan az a háterszágot célzó fegyveres műveletek (pl. stratégiai bombázás) esetében. A hibrid támadás továbbá nem minden esetben irányul a célállam (célszervezet, célszemély stb.) leküzdésére, sokszor csak az agresszor szempontjából kedvező (kül)politikai, vagy gazdasági irányváltás, vagy kedvező kimenetel elérése a cél.

A hibrid műveletek több szinten is zajlanak: a konfliktuszónában lévő lakosság körében, a háterszág népességének körében és az érintett (bizonyos esetekben többnemzetiségű, többvallású) államokban, illetve közösségekben. Ezek a műveletek gondosan előkészített és államok, vagy nem állami szereplők (pl. szeparatista, vagy terrorszervezetek, szélsőséges politikai, vagy vallási csoportok) által operatíván véghez vitt katonai, diplomáciai és gazdasági fellépési módok összességéből állnak, melyek előre meghatározott stratégiai célokat követnek. Az ilyen típusú kihívások új megközelítést várnak el az államigazgatástól. Az új biztonságpolitikai környezet nagyobb fokú együttműködésre készíti nemzeti szinten a belső szereplőket, nemzetközi szinten pedig az államokat és különböző szövetségi rendszereket vagy nemzetközi szervezeteket. Értekezésemben a reziliencia kérdéskörénél mindezt behatóbban vizsgálom.

Sejtésem szerint a hibrid hadviselés jellemző megnyilvánulásai jelentős mértékben elkülönülnek a hagyományos hadviseléstől, mind a célok (destabilizáció, a katonai vereség és gazdasági összeomlás előidézése helyett), mind pedig az eszközök (a hagyományos hadviselési eszközök

helyett bevetett hibrid módszerek) tekintetében.¹³ E már-már axiomatikus megállapítás a hibrid hadviseléssel szembeni védekezésre vonatkozó konzekvenciáit szeretném levonni értekezésemben, ennek kezdetén feltételezve, hogy a megváltozott fenyegetés a védekezés változtatását, új eszközök bevetését, a régiak átalakulását is szükségessé teszi.

Értekezésemben a tömeges irreguláris migráció által generált társadalmi nyomást kívántam megvizsgálni a hibrid hadviselés kritériumai szerint, az alább ismertett kutatási kérdések szemszögéből. Célom feldolgozni a tömegek 2015-ös, majd a 2021-es illegális határátlépésének okait és körülményeit. Bemutatva a hibrid hadviselés tulajdonságait és fajtáit, azt tanulmányoztam, hogy a migrációs nyomás mesterségesen gerjeszhető-e, illetve ebben az esetben megfelel-e a negyedik (vagy, potenciálisan ötödik) generációs hadviselés kritériumainak. A kutatásom végén egyes lehetőségeket kívántam felvázolni a modern hadviselés elleni védekezésre.

A válságok korát éljük, természeti katasztrófákkal és pandémiával, de a hibrid konfliktusok is a jelentős fenyegetések közé tartoznak. Ezért a válságkezelés lehetséges módozatait is szükséges vizsgálnunk. Minden válsághelyzet nagysága, amellet, hogy objektív módon mérhető, gyakran szubjektív megítélés tárgya is: míg egyes kockázatok bizonyos szemlélők szerint tűrhetőek, azok mások szerint túlzónak és elhárítandónak minősülnek vélt, vagy valós, elsősorban jövőbeni következményeik szempontjából. De az tény, hogy minden krízis egy stimuláns is egyben, egy lehetőség, hogy az egyén vagy az állam döntésével reagáljon rá. Ez a helyzet a nemzetközi migrációval is, amelynek két meghatározott, a közelmúltban lejátszódott esetét dolgoztam fel, majd bemutatva, hogy milyen reakciókat váltottak ki az egyes országokból és a nemzetközi szervezetekből.

A migrációs folyamatok a történelmi régmúlttól kezdődően destabilizáló hatással bírtak az azokat elszenvedő államalakulatokra és népcsoportokra. Elég e vonatkozásban a Római Birodalom szempontjából a népvándorlás korára, a Kárpát-medence szláv népei szemszögéből a honfoglalásra, vagy az őslakosság szemszögéből az amerikai kontinens XVI. századi, illetve az ausztrál kontinens XVIII. századi európai „benépesítésére” gondolnunk. E jelenség katonai felhasználása is régóta¹⁴ ismert. Emiatt van okom feltételezni, hogy a hibrid hadviselés jelenkori

---

¹³ BAHNAREANU, Cristian: The Evolution of Warfare from Classic to Hybrid Actions.

¹⁴ GREENHILL, Kelly M.: When Migrants Become Weapons. The Long History and Worrying Future of a Coercive Tactic.

felemelkedésében szerepet játszó entitások már ismert, és esetlegesen kreatív módszereket törekszenek alkalmazni e régi taktika (újszerű) kihasználására.

Ilyen kontextusban kutatásra méltó azon eszközök összessége, így a jogszabály-környezet és ebből eredően a közigazgatás cselekvési köre is, amelyek a társadalom hibrid támadásokkal szembeni ellenálló képességét (úm. rezilienciáját) fokozni tudják. Amennyiben a migráció mint a hibrid hadviselés eszköze tűnik fel, külön vizsgálatra méltó, milyen módon és mértékben lehetséges ezzel szemben kifejezetten közigazgatási eszközökkel fellépni, illetve hol fekszik a határ az ilyen úton potenciálisan sérülő emberi jogok és az államok önvédelemhez, a nemzet- és közbiztonság megőrzéséhez való joga között.

A fentiek fényében a következő kutatási kérdéseket és hozzájuk kötődő hipotéziseket fogalmazom meg, amelyek vizsgálatára értekezésem tartalmában rátérek.

1.

Kutatási kérdés: *A hibrid hadviselés, a nemkonvencionális, illetve a korábbiakhoz képest jelentős új elemeket mutató hadviselési forma? Amennyiben a válasz igen, ellene a védekezés lehetséges-e csupán katonai eszközökkel, vagy az a korábban ismert hadviselés eszközeihez képest más – nemkonvencionális – fellépést is megkövetel-e?*

Hipotézis: **A hibrid hadviselés nem konvencionális hadviselési módszer, ezért pusztán katonai eszközökkel nem elégséges fellépni az általa támasztott kihívás ellen, mivel jellemzőiből eredően ezekkel szemben ellenálló, ehhez – a maguk módján szintén hibrid – eszközökre van szükség.**

2.

Kutatási kérdés: *A globalizáció által lehetővé tett szabad mozgás, amely a tudás, a tárgyi és szellemi javak mellett a személyek határokon átáramlását is megkönnyítette, illetve ennek korlátozását, gazdasági és humanitárius okok miatt megnehezítette, megengedi-e az irregulárisan migráló emberi tömegek a hibrid hadviselés eszközeként történő kihasználását? Amennyiben a migráció nyomásgyakorlási, vagy hadviselési eszközként használható, ez a nemzetközi kapcsolatok gyakorlatában milyen módszerekkel lehetséges?*

Hipotézis: **Az irreguláris migráció (destabilizációs) eszközként alkalmazható, a hibrid hadviselés folyamán ezért nyomásgyakorlási céllal felhasználható, az államok (illetve, nem**

állami szereplők) által rossz szándékúan gerjeszthető (előidézhető), megkönnyíthető, fokozható vagy visszafogható, illetve vele szemben a védekezés egyes módozatai gátolhatók annak érdekében, hogy e cél elérése bekövetkezzék.

3.

Kutatási kérdés: *A negyedik, illetve ötödik generációs hadviselés során, a migráció potenciális hibrid hadviselési eszközként alkalmazása kontextusában megszűnik a clausewitzi felosztás (katona, illetve hadvezetés, polgár, állam), amelyből a humanitárius jog a múltban táplálkozott?*¹⁵ *Amennyiben a válasz igen, a háború és béke jogának szemlélete, az alkalmazandó jog átalakítása szükséges-e?*

Hipotézis: **A hibrid hadviselés felerősödésével a korábban ismert kategóriák közötti határok részben lebomlanak, a fenyegetés természetéből eredően, emiatt a háború és béke joga terén ezt szem előtt kell tartani, a jelenségre reagálni szükséges.**

4.

Kutatási kérdés: *A hibrid hadviselés vonatkozásában, különösen ha a migráció manipulálása ennek eszköze, milyen jogot kell alkalmaznunk: a „new yorki” vagy a „hágai” jogot; az emberi jogok nemzetközi védelmének rendszere, és különösen az Emberi Jogok Európai Egyezménye, vagy a különleges humanitárius jog irányadó-e?*

Hipotézis: **A hibrid hadviselés vonatkozásában elsősorban a humanitárius jogot, az alapvető emberi jogokat kell szem előtt tartani, mivel a háború ingerküszöbét meg nem haladó hadviselési formával állunk szemben, azonban amikor annak eszköze a tömeges migráció, egyes alapvető emberi jogok is korlátozhatók.**

5.

Kutatási kérdés: *A hibrid hadviselés ellen milyen nem-katonai eszközök alkalmazhatók, elsősorban a társadalom ezzel szembeni immunizációjának céljával, ehhez milyen irányú normaalkotás szükséges?*

---

¹⁵ Lásd VAN ENGELAND, Anicée: Civilian or Combatant? A Challenge for the 21st Century. 61–100. o.

Hipotézis: **A hibrid hadviselés elleni védekezésre társadalmi szinten a reziliencia növelése közigazgatási eszközök segítségével is lehetséges, ez a jövőben további normaalkotás célját kell képezze.**

1.4 AZ ÉRTEKEZÉSBEN FELHASZNÁLT KUTATÁSI MÓDSZEREK

Napjainkban a kutatók azzal szembesülnek, hogy szinte végtelen mennyiségű információ áll a rendelkezésükre, a kihívást valójában az jelenti, hogyan válogassák ki ebből a számukra tudományosan relevánsakat, vagyis a megalapozott tudást. Jelen értekezésben a hibrid hadviselés egyes módozatai és a migráció összefüggéseit, kockázatait és az ellenük való fellépés eszközeit szeretném vizsgálni. Dolgozatommal a téma tudományos bemutatásán túl, a napjainkban zajló konfliktusok egyes jelenségeire kívánok rávilágítani. Dolgozatom részben leíró jellegű: bemutatom, milyen formákat ölthet a modern hadviselés, mindezt a megfigyelés módszerén keresztül. Az egyes bemutatott jelenségek elemzése azonban elkerülhetetlen, emiatt, ahol az szükséges a szakirodalom és a tények által alátámasztott mértékben egyes saját meglátásokat is megfogalmazok, a forráselemzés és forráskritika módszereihez folyamodva.

A tudományban kétféle valóság létezik: a tapasztalati (empirikus), amelyet közvetlenül, saját érzékeinken keresztül nyerünk, illetve a konszenzuális valóság, amely közvetett, és a mérvadó többség egyetért vele. Ez utóbbi vagy hagyományosan igaznak tekintett (axiomatikus) állítások összessége, vagy a szakértők által kialakított és általunk különösebb vizsgálódás nélkül elfogadott valóság, ideális esetben korábban már bizonyítást nyert tételek, kevésbé ideális esetben vitatás nélkül a köztudatba belépett egyéni értékelések alapján. A kutatásomban leírtak főleg a hadviselés kapcsán kialakított konszenzuális nézeteket mutatják be, mivel tapasztalati úton vagy közvetlenül – szerencsére – ritkán találkozhatunk ilyen helyzettel. Mindazonáltal a konszenzuális modellek által nem minden esetben igazolt empirikus valóság e modellekkel szembenállására is kitérek, különösen ami a tömeges törvényellenes határátlépéssel járó (irreguláris) migrációt illeti.

A hipotéziseim bizonyításához a deduktív, valamint az induktív logikai módszerek által meghatározott utakat kívánom bejárni. Dedukcióval indítom a dolgozatom, vagyis a kiinduló elképzelésből, majd ezt a megfelelő szakirodalommal támasztom alá. Indukcióval a disszertációm végén élnék, amikor a migránsválságokkal, vagyis az e jelenség nyomásgyakorló eszközként történő használatával foglalkozok. A kutatás szempontjából ez kardinális, mivel ebből vonom majd

le a végső következtetéseket. Az elméleti háttér ismertetése után a bemutatott török és belorusz példákban szabályszerűségeket, mintázatokot keresek, majd a kellő vizsgálat után felülvizsgálom hipotézisemet.

Disszertációmban a következő lépéseket követtem: először kitűztem a kutatási célokat, a kutatás tudományos problémájának megállapítását, vagyis hogyan használható a migráció, mint eszköz a hibrid hadviselés során. Ezután feltérképeztem a témára vonatkozó hazai és a külföldi szakirodalmat, kezdve a modern hadviselés történi áttekintésétől (az első generációtól az ötödikig), majd a hibrid hadviselés jellemzőin és az elmélet kritikáján keresztül a modern hadviselés elemeit kutattam, és a témába vágó (törökországi, belorusz) példákkal zártam elemzésem. Kutatásomban arra a kérdésre is keresem a választ, hogyan lehet védekezni a hibrid hadviselés ellen társadalmi szinten? Megoldás lehet a társadalmi reziliencia növelése; e kérdés magyarországi és külföldi szakirodalmát vizsgálva, a lehetséges ilyen céllal alkalmazható eszközök körének ismertetésére is törekszem. A következő lépés a hipotézisek megfogalmazása volt, amit a konceptualizálás és az operacionalizálás követ. Az első a vizsgálandó egységek, fogalmak meghatározását, míg a második a hipotézist alátámasztó vagy elvetéséhez vezető kutatási módszerek kijelölését jelenti. Ez után tudom levonni a következtetéseimet, és általános megállapításokat megfogalmazni.

Kutatási céljaim komplex egységet mutatnak, melyek elemei között szerepel a feltárás, a leírás és a magyarázat. Azért feltáró a kutatásom, mert egy még nem kutatott jelenség megismerésére irányul, vagyis a migráció, mint eszköz alkalmazására a hibrid konfliktusokban. A kutatásom leíró is, mert célom egy új jelenség bemutatása, tulajdonképpen tükörkép adása a megfigyelt eseményekről. Végezetül, kutatásom magyarázó, mivel feltárom az összefüggéseket a hibrid hadviselés és egyes migrációs hullámok között. A kutatási céljaim inkább kiegészítik, mint kizárják egymást, mivel a három szakasz logikusan következik egymásból. A vizsgálódás elején, a tájékozódó szakaszban a feltáró módszerrel mértem fel a példákat, majd döntöttem a használandó további metódusokról. Ezután a leíró szakaszban összegyűjtöttem a negyedik generációs hadviselésről ismert tényeket, majd az összefüggések ismertetésével zártam a bemutatást.

A szakirodalom feldolgozása elengedhetetlen a hipotézisek felállításához. Kardinalis a szakértők véleménye a vizsgált területekről. A releváns szakirodalom kiválasztásánál azt a szempontot követtem, hogy ugyanazokat a jelenségeket és kérdéseket vizsgáljam, mint amit célul tűztem ki, pontosabban a modern hadviselés elemeit.

A szakirodalom feldolgozásánál elsődleges és másodlagos forrásokat használtam. Elsődleges információforrásaim voltak a jogszabályok, bizonyos eseményeket leíró hírügynökségi jelentések és egyéb olyan monográfiák vagy tanulmányok, amelyek a negyedik generációs hadviselést vizsgálják. Másodlagos információforrásaim segítségével szerettem volna egy átfogó képet alkotni a kutatási területemről, a szakterülethez kapcsolódó másodlagos dokumentumokon keresztül, úgy mint a kiválasztott példákat feldolgozó tanulmányok.

A hipotéziseim megalkotásánál az induktív módszert alkalmaztam; amikor kutattam a különböző migrációs válságokat, kialakult bennem egy feltételezés, miszerint elképzelhető, hogy a migránsok nagyobb, talán geopolitikai mértékű játszmák elszenvedőiként is tekinthetők. Szakemberek és kutatók elemzéseiből fakadóan, a reziliencia mint a hibrid fenyegetések elleni társadalmi szinten megvalósuló védekezési lehetőség, a migráció és a hibrid hadviselés összefüggéseit véltem kezdetben csak induktív eredetű sejtésként felfedezni. Mind a két módon meghatározott hipotéziseim azt a feladatot látják el, hogy ne tévesszem szem elől a problémakört, ami a disszertációm lényegét képezi.

A fentebb megfogalmazott hipotézisek azt a funkciót töltik be, hogy összpontosítsák a kutatás körét, és ezzel irányt adjanak annak. Ugyancsak ezek határozzák meg a vizsgálódások legfőbb problémáit, és áttekintést nyújtanak a kutatási kérdések megközelítési módjáról, nem utolsósorban egyszerűsítik az adatgyűjtést, mivel leszűkítik a vizsgálni kívánt információk körét. A felvetéseim a meglévő ismereteimet tükrözik, és ezeket tömören fogalmazom meg úgy, hogy a kutatás végén választ kapjak a kiinduló problémákra.

Habár a dolgozat induktív jellegű, a migrációs nyomás hadviselési eszközként való használatának tanulmányozására deduktív kutatási módszert is alkalmaztam a problémák gyökerei feltárása során. Ezek a technikák főleg a forráskutatások és elemzések, a kortárs szakirodalom áttekintése a negyedik generációs hadviselés tekintetében kerültek alkalmazásra.

Munkám során, ahol elsődleges és másodlagos forrásokat használok, elengedhetetlen a forráskritika, amely során megállapíthatjuk, hogy hasznos-e a felkutatott adatmennyiségünk. A források értelmezését és elemzését különböző módszerekkel végzem el értekezésemben: időrendi sorrendben leíró elemzést folytatok, bemutatom a modern hadviselést az 1648-as vesztfáliai békétől napjainkig. Utóbb értelmező elemzés keretében a hadviselés különböző fajtáit (hibrid, aszimmetrikus, proxy) vetem össze. Végül összehasonlító elemzéssel vizsgálom meg a térségünket

érintő nagyobb migrációs válságokat. Mintául a 2015-ös törökországi, valamint a 2021-es belorusz válságot választom, azok biztonságpolitikai szempontból kifejezetten részletes dokumentáltsága, és a jelen számára kiemelt geopolitikai jelentősége okán.

A tartalomelemzés módszerével megpróbálok a migrációs válságokat leíró szövegek mögé tekinteni, ezzel a technikával nyerve adatokat, hogy majd a kontextusokból tudjak érvényes következtetéseket levonni.

Tágabban véve, a kutatásom célja a társadalomra vonatkozó elméleti tudás előállítás, így az információgyűjtés az elvont ismeretek bővítését célozza az empiria segítségével.

Disszertációmban olyan rész-kérdéseket fogalmaztam meg, amelyek kutatása a feltáró, összehasonlító, történeti és magyarázó módszerekkel egyaránt szükséges (máskülönben a határtudományokat jellemző módon, a geopolitika, a szociálpolitika, a hadtudomány és a jogtudomány metszéspontjában elhelyezkedő kutatási témámból eredően):

- Mi a biztonság koncepciója?
- Melyek a modern hadviselés fő jellemzői?
- Milyen feltételek mellett jön létre az emberi jogok védelme hibrid hadviselés során?
- Hogyan védhetők az emberi jogok békeidőben, és hogyan hadviselés során?
- Hogyan használható a migrációs nyomás, mint a hibrid hadviselés eszköze?
- Milyen feltételek mellett válhat a migrációból ilyen eszköz?
- Korábban mi jellemezte a háborúkat?
- Korábban hogyan védekeztek a hibrid hadviselés ellen?
- Milyen gyakran fordul elő a migráció hibrid hadviselés során kihasználása?
- Mi az oka a modernkori tömeges migrációnak?
- Mi a kapcsolat a migráció és a háborúk között?
- Milyen hatással jár a migrációs nyomás?
- Milyen következményekkel jár a migráció, mint nyomásgyakorlási eszköz használata?

Jelen kutatásban középszintű, vagyis metaelméleteket fogalmaztam meg, mivel ezeket jól lehet definiálni, részleteiket bemutatni, majd empirikusan alátámasztani. Úgy tervezem, hogy a kutatásomban az elmélet jellege szerint mind a három: leíró, magyarázó és előrejelző tulajdonságát is használjam. Leíró, mert a modern hadviselést mutatom be. Magyarázó, mert a hibrid hadviselés

és a migráció közötti összefüggéseket ismertetem. Végezetül előrejelző, mivel a migráció, mint hibrid hadviselési és nyomásgyakorlási eszköz jelenségeit vizsgálom.

A konceptualizálás a vizsgálat fontos eleme az elméleti keret megfogalmazása mellett, mivel itt kerül sor a kutatásban használt fogalmi keretek megismertetésére. Ez azért lényeges, mert egyes fogalmak több jelentéssel is bírhatnak, így jutok majd el a kutatás fogalmi körének leírásához.

Hipotéziseim felállításakor szem előtt tartottam a disszertációban elvárt eredmények logikai alátámaszthatóságát az empirikus kutatás során. A megfogalmazott feltételezéseim vezérvonalként szolgálnak a vizsgálódásban, amelyben végig a hazai és a külföldi szakirodalomra támaszkodom. Elméleteimmel új ismereteket és megközelítéseket próbálok adni a migráció témájához, esetleg megkérdőjelezni a korábbiakat.

Dolgozatomban elsősorban kvalitatív kutatási módszerekre támaszkodom, és így próbálok bizonyítani a hipotéziseimet. Ezekkel a módszerekkel a hibrid hadviselés minőségi megismerésére törekszem, majd a migrációs folyamatok részletes feltárása révén mutatok be pár példát. A szűkebb minta alkalmazásából nyilvánvalóan, nem az átfogó ismertetés volt a célom, csupán a kutatott jelenségek egyes olyan jellemzői szempontjából reprezentatív példák kiválasztása, amelyek a megfogalmazott hipotézisek vizsgálatára nézve bírnak jelentőséggel. A kvantitatív módszereket kevésbé hívom segítségül, mivel a téma és kutatási kérdéseim mennyiségi kutatás tárgyaként nem megfogalmazhatók, nem számszerűsíthetők. Való igaz, a kvalitatív módszerek használatának vannak a hiányosságai és a korlátai, így elsősorban a potenciális szubjektivitás. A kutatásom során maximálisan törekszem a tudományos kutatói objektivitásra, azonban kutatásom következtetései a szakirodalomban és a közvélekedésben jelentkező szubjektív szempontokat sem hagyhatják figyelmen kívül, ezekkel olykor egyetértés, vagy velük szemben vitába bocsátkozás is szükséges lehet.

1.5 ÖSSZEGZÉS

Az értekezésem keretében elsősorban a hibrid hadviselés jellemzőit, e hadviselési forma napjainkban tapasztalható megnyilvánulásait, valamint a hibrid hadviselés és a migrációs jelenségek összefüggéseit szándékozom megismerni.

Kutatásom keretében a már megszületett szakirodalmi források ismerete és kritikája mellett a logika különböző módszereire alapozva kísérlem meg kutatási kérdéseim feltárását, és a kutatási (munka)hipotézisek igazolását, illetve, amennyiben ez szükségesnek mutatkozik, akár cáfolatát is.

Végezetül megvizsgálom kutatásom potenciális tudományos következményeit, illetve ismertetem azokat a tudományos eredményeket, amelyek ebből keletkeztek, a jövőbeni kutatás potenciális irányát és az eredmények gyakorlati felhasználását illetően.

2. A BIZTONSÁG MINT KONCEPCIÓ

2.1 A BIZTONSÁG FOGALMA ÉS ANNAK FELTÉTELEI

Mielőtt rátéménk a hibrid hadviselés vizsgálatára, először a biztonság kérdését járjuk körül, végeredményben ez a kiindulópontunk. Bármilyen típusú hadviselés kezdete egyúttal a biztonság eltűnését is jelenti. A biztonság (a magyar nyelvben a *bizik* ige származéka) fogalom latin megfelelője, a *securitas* főnév, a latin *sine cura* szóösszetételből származik, amely annyit tesz, hogy *gond nélkül*.¹⁶ Tehát, a biztonságot egy fenyegetettség nélküli állapotként fogjuk fel. Az állam és az egyének védettsége a biztonságukhoz köthető. Történelmileg az egyének biztonságát ellenséges támadások vagy természeti csapások fenyegették. Napjainkban azonban az emberi lét különböző területeit számos kihívás veszélyeztetheti.

De mit is takar a biztonság fogalma? A Hadtudományi Lexikon szerint „*a biztonság: az egyéneknek, csoportoknak, országoknak, régióknak, szövetségi rendszereknek a maguk reális képességein és más hatalmak, nemzetközi szervezetek hatékony garanciáin nyugvó olyan állapota, helyzete és annak tudati visszatükröződése, amelyben kizárható vagy megbízhatóan kezelhető az esetlegesen bekövetkező veszély, illetve adottak az ellene való eredményes védekezés feltételei.*”¹⁷

Sallai János és Ritecz György szerint a biztonság: „*háborúmentes állapot, azaz a dolgoknak, életviszonyoknak olyan rendje, állapota, mely lehetővé teszi egy adott ország, nemzet számára a békés alkotó munkát, a társadalmi, szellemi és anyagi fejlődést.*”¹⁸

A téma más szakértője a következőképpen definiálták a biztonságot: „*gazdasági, kulturális és morális javak fenyegetettségének hiány[a], és (...) a félelem hiány[a] attól, hogy ezen értékek veszélynek lennének kitéve.*”¹⁹ Más szerzők szerint „*a biztonság koncepcióját legalább öt szektorra kell felosztani: katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti szektorokra.*”²⁰ A lentebb ismertetett elméletek ezek alapján mutatják be a fenyegetettség-mentességet, mint biztonságértelmezést.

---

¹⁶ Lásd AMACZI Viktor, ÁCS Tibor: Hadtudományi Lexikon. I. kötet. 100. és köv. o.

¹⁷ *Uo.*

¹⁸ SALLAI János, RITECZ György: A Magyar Köztársaság határrendje és határbiztonsága.

¹⁹ WOLFERS, Arnold: *Discord and Collaboration*. 150. o.

²⁰ BUZAN, Barry, WÆVER, Ole, DE WILDE, Jaap: *Security: a New Framework for Analysis*.

Az abszolút biztonság a valóságban nem létezik, mivel ezt az utópisztikus helyzetet nem lehet megteremteni. Azonban a relatív biztonság megvalósítható, amely olyan ideális körülmény, ami az egyén számára hosszú távon az egyetlen esély egy viszonylagos félelem nélküli létezésre. A relatív biztonság *„optimális állapot, amely egyrészt az államokon belül, másrészt az államok/államszövetségek között, illetve a globális méretekben összehangolt politikai, gazdasági, diplomáciai, nemzetbiztonsági, katonai, közigazgatási, rendészeti, humán és logisztikai tevékenységek, eljárások és eszközök összegzett vektoraként jön létre és gyakorol hatást az emberi beavatkozás következtében megbomlott természeti egyensúly helyreállítására, valamint az emberiség fennmaradására, életminőségére és permanens fejlődésére.”*²¹

Napjaink hadviselése során részében a béke és háború közötti határ eltűnni látszik, valamint a nem fegyveres fenyegetések számának ugrásszerű megnövekedése és a technológia rohamos fejlődése nyújtotta újszerű kihívások miatt a biztonság koncepciója komplex értelmezést igényel. A biztonságpolitika – mint a második világháború után megjelenő új tudományág – kíván megoldásokat találni a biztonsági garanciák létrehozásához és fenntartásához. Amikor az egyes kockázati tényezőket kell felmérni, előre jelezni és összehasonlítani, amikor az erőforrásokat a biztonsági tényezők között kell felosztani, a biztonság fogalma ténylegesen a politika területére tevődik át. E politika pedig nyilvánvalóan nem ágazati, hanem kormányzati, mivel a biztonságpolitikai alapelvek konvergenciájához általában politikai konszenzusra van szükség. A biztonságpolitika jobbra nemzetközi vonatkozásai a külügyi kormányzati szervek, a belső vonatkozások a honvédelmi minisztériumok hatáskörébe tartoznak. A biztonságpolitika tárgya az állam; mégis az egyének élete fontos eleme a biztonságnak. Mindez megmutatkozik az Európai Unió témába vágó dokumentumaiban, amelyekben az állampolgár biztonsága elsőbbséget élvez. Az EU alkotmánytervezete,²² pontosabban annak szolidaritási záradéka egyértelművé teszi, hogy a biztonság megteremtésének fő tárgya az állampolgár. De a gazdaság, a létfontosságú szolgáltatások, az infrastruktúra, a természeti környezet, a kulturális értékek ugyancsak részei a biztonság tárgyának.

A biztonság tartalmának jellemzésére több módszer is a rendelkezésünkre áll: a de facto szemlélet szerint a biztonság olyan kockázatmentes helyzet, amely akkor áll fenn, amikor fenyegető tényezők

---

²¹ VIRÁNYI Gergely: A biztonság-fogalomról, másként. 66. o.

²² EURÓPAI PARLAMENT: Európai Alkotmánytervezet.

nem várhatóak. A politikai, jogi, intézményes szemlélet szerint a biztonság a belső és a külső garanciák rendszere.

A globalizált világban ez a megközelítés különösen igaz, a hibrid hadviselés veszélye a biztonság koncepcióját még komplexebbé teszi. Jelleménél, illetve elterjedtségénél fogva globális biztonsági kihívásként jelentkezik az illegális migráció, amely egy puha, hosszú távú társadalmi válságjelenség. Bizonyos veszélyforrások, például a természeti és környezeti jellegűek, folyamatosan fenyegetnek, míg a társadalmi jellegűek előre jelezhetők. Egyes veszélyek monitorizálhatók, ezek kezelése a közigazgatás feladata.

A biztonsgtudomány „*a legtágabb értelemben a nemzeti, a nemzetközi biztonságot befolyásoló kihívások, veszélyek és kockázatok megszüntetésére, a lehető legkisebb szintre mérséklésére hivatott nemzeti, szövetségi, regionális, nemzetközi szervezetek tevékenységének sikerét meghatározó elméleti tételeket és gyakorlati tapasztalatokat összefoglaló ismeretrendszer.*”²³ Mindemellett a biztonság értelmezése sokat változott a történelem folyamán. A XX. századi két világháború romboló hatással volt az egyén biztonságérzetére. A biztonság fogalma ezután még komplexebb jelenséggé vált, olyan tényezők által is befolyásolva, mint a környezeti katasztrófák és a globális terrorizmus veszélye. Napjainkban a biztonság nem tekinthető statikusnak, egy gyorsan változó állapottá alakult, amely egyre inkább a *ceteris paribus* (minden változatlan) állapot helyett az aktív védekezés, veszélyelhárítás és kárenyhítés elvárását hordozza magában. A biztonságot komplex módon, több tényező összhatását figyelembe véve lehet napjainkban értelmezni, jobbára, mint bizonyos határok között változó – elfogadható – életminőséget. A biztonság komplex fogalma, így, tágan értelmezve lehet: politikai, gazdasági, szociális, környezeti, energetikai, információ- és hírközlési, megélhetési stb.²⁴ Hatásköre szerint lehet a világ egészére, vagy egy részére, vagy csak az egyénre értelmezett biztonság. A biztonság mértékének megítélése, mint láttuk, mégis szubjektív, a biztonságérzet folyamatosan változó. A háború erőszakos cselekmények által keltett veszély. A hadviselés politikai, gazdasági, jogi, diplomáciai, tudományos eszközökkel és legvégső esetben fegyveres küzdelemmel folyhat. Erre reakció lehet az emberek

---

²³ KÖSZEGVÁRI Tibor: A hadtudomány mai problémái, területei és új fogalma. 13. o.

²⁴ HADNAGY Imre József: A biztonság korszerű értelmezése – avagy a biztonság ma már sokkal bizonytalanabb, mint korábban bármikor. 1–28. o.

nagyszámú lakóhely- elhagyása, a tömeges migráció; egy válságos biztonsági helyzetből való meneküléssel mások számára okozhatnak biztonsági kockázatokat.²⁵

A biztonság a nyugati civilizáció sarokköve, hiányában elképzelhetetlen a gazdasági, illetve társadalmi jólét jelenlegi szintje, anélkül a modern államiság is elképzelhetetlen. Ezért alapvető egy modern állam számára a biztonságra való törekvés, mivel ez számára az állami, nemzeti túlélés záloga.

A globalitás fontos szempont a biztonság kérdésköre kapcsán, hiszen modern világunkban a biztonságot fenyegető legsúlyosabb kihívások túlmutatnak az állami (nemzetállami) kereteken. Ilyen az energiaforrások beszerzésének szükséglete, az áruk és az eszmék szabad áramlása és a migráció is. *„Leegyszerűsítve, a globalitás abban fejeződik ki, hogy a világ bármely pontján bekövetkező jelentősebb gazdasági, politikai, eszmei, közrendet érintő változás, nagyobb katasztrófa hatásai mindinkább érződnek a világ többi részén is és egyre nehezebb ezen hatások negatív tényezőinek kivédése.”*²⁶ A szakirodalom e következtetését mi sem bizonyítja ékeesebben, mint a Covid-19 járvány, és annak utóbb a világgazdaságra, a globális ellátási láncokra, és ezáltal a gazdasági és pénzügyi stabilitásra világszerte gyakorolt hatásai.

A biztonság témája több szempontból is megközelíthető. Mégis, a főbb biztonságelméletek a biztonság realista, liberális és kritikai megközelítései szerint szerveződnek. Ezek az elméletek olyan tudományos konstrukciók, amelyek különböző csoportok biztonságának megteremtésével és megtartásának lehetőségeivel foglalkoznak. Egyik teória sem tekinthető tökéletes világmagyarázatnak, de azok egységes politikai keretbe helyezik a biztonsági tanulmányok eszközrendszerét. Az alábbiakban bemutatott elméletek alanyai a nemzetek vagy államok, azok azt írják le, hogyan garantálható eme alanyok biztonsága. Az elemzés e szintjén, az elméletek alanyi köréből eredően, a nemzetközi kapcsolatok hagyományos szemléletében a politikai akarat, végső soron a közigazgatás cselekvési köre és a biztonság, mint cél, nem választhatók teljes mértékben szét. A biztonsági tanulmányok elterjedéséhez a második világháború utáni nukleáris fegyverek elszaporodásával járó félelem vezetett, így a teóriák főleg az elrettentésre összpontosítottak.

---

²⁵ DEÁK Péter: A biztonság fogalmi és tartalmi megközelítése, új értelmezései. 12–23. o.

²⁶ ZSIGOVITS László: A nemzetközi kutatásokba történő bekapcsolódást elősegítő felsőoktatási infrastruktúra hatásai az új Nemzeti Közszolgálati Egyetemre. 1–12. o.

A biztonsági tanulmányokat, ahogy a nemzetközi kapcsolatok területét is, tehát három fő elméleti irányzat határozza meg, ezek a realizmus, a liberalizmus és a szociális konstruktivizmus.

A biztonság *realista* megközelítése egy általános irány, amelynek tömör összefoglalása a „3 S” értelmezés:²⁷

- *statism* (államközpontúság): az állam a nemzetközi kapcsolatok egyedüli főszereplője;
- *survival* (túlélés): minden ország legalapvetőbb értéke a megmaradás;
- *self-help* (öngondoskodás, önségítés): az államok elvárható magatartása az anarchia állapotában. (Az anarchia fogalma itt arra utal, hogy nem létezik nemzetközi, államok feletti hatalom (úgymond, „világkormány”), amely megvédené őket, így az államoknak saját maguknak kell gondoskodniuk a biztonságukról.)

Tehát a realizmus az államok, de legfőképpen a nagyhatalmak magatartását vizsgálja a nemzetközi rendszerben: a teória szerint ezek a nemzeti érdekeiket tartják szem előtt és velük összhangban cselekszenek. Az országok legfőbb célja a hatalmuk megőrzése és növelése, ez a központi eleme a realizmusnak, azonban a koncepció belátja, hogy az államok ezen magatartása vezet az anarchiához is. A realista elmélet szerint az államok egyedül kényszerből működnek együtt, pont úgy, mint az emberek, akik egymásban nem bíznak. Ez pesszimista nézet a két világháború tapasztalataiban gyökerezik. Az öngondoskodás elvárása is azt tükrözi, hogy az államok a nemzeti érdekeiket mindenek fölé helyezik. Ez a világszemlélet nem tekinti jelentős szereplőknek a nemzetközi intézményeket és a hatalmi egyensúly őrét is az államokban látja. Habár a saját érdekek követése konfliktusokat is szül, ami a nemzetközi hatalmi egyensúly felbomlásával fenyeget, de ezt a realizmus elmélete nem találja problémának, mivel az egyensúly visszaálltával béke és stabilitás következik. Sajnos az államoknak folyamatosan kell a háborúkra készülniük, ahhoz, hogy meg tudják őrizni a status quo-t, és ez önmagában is konfliktusokhoz vezethet. A realista elmélet jelenleg domináns formája az atomfegyverek használatát nem tartja elképzelhetőnek a külpolitikai konfliktusokban, azok hatalmas pusztító ereje miatt.²⁸

A *liberalizmus* biztonságelmélete szerint az egyén szabadsága és a jogai a legfontosabbak értékek, de ugyancsak alapérték a demokrácia és a jó kormányzás is. Ezen világnézet szerint az államok mellett fontos szerepet töltenek be nem állami entitások (a multinacionális vállalatok, a nem

---

²⁷ DUNNE, Tim, SCHMIDT, Brian C.: Realism. 172–176. o.

²⁸ BALOGH István: Biztonságelméletek. 36–56. o.

kormányzati szervezetek, az úgynevezett NGO-k) is a nemzetközi rendszerben. A liberalizmus az állampolgárok jólétét a nemzetközi gazdasági kapcsolatok fejlesztésén, elsősorban a világkereskedelmen, illetve az áruk és szolgáltatások államhatárokon keresztül egyre szabadabb mozgása mellett a személyek mozgásszabadságának bővítésén keresztül tartja elérhetőnek. A realizmussal szemben nem a katonai erőben, hanem a gazdaságpolitikában és a nemzetközi szervezetek és entitások kooperációjában látja a biztonság és stabilitás zálogát. E világnézet teoretikusai szerint a liberális államok egymással kitűnően működnek együtt, de a nem liberális államokkal bármikor katonai konfliktusba sodródhatnak. A liberalizmus elmélete szerint a biztonság oszthatatlan, ezért egy agresszióra közös választ kell adniuk a nemzetközi szereplőknek, amelyek akár kollektív biztonsági rendszert is létesíthetnek.²⁹

A biztonság *kritikai* megközelítése megkérdőjelezi a hagyományosnak számító realista és liberális iskolák tanait, mivel nem fogadja el az objektív valóság koncepcióját. A számszerűvé tehető és mérhető valóság, mint a gazdaság, népesség, katonai erő helyett a kritikai megközelítések az élet olyan megfoghatatlan kiterjedéseivel foglalkoznak, mint az ideológiák, eszmék, elvek és gondolkodásmódok. Az elmélet a biztonság témáját is szubjektív oldalról vizsgálja.³⁰

A bemutatott irányzatok között nincs minőségi különbség, úgy érve, hogy egyik sem minősíthető „jó” vagy „rossz” hiszen ezek az elméletek azonos jelenség kapcsán különböző, minden esetben észérvekkel is igazolható látásmódokat tükröznek. Mindegyik modellnek vannak erősebb és gyengébb állításai, ezért a kutatóknak óvatosan kell a nemzetközi biztonsági kérdéseket vizsgálnia, figyelmesen megválasztva a megfelelő elméleti keretet egy adott probléma megértésére. A biztonságfelfogás a nemzetközi kapcsolatok időbeni alakulása miatt egyik vagy másik elmélet irányába el is tolódhat. A liberális elmélet nemzetközi szervezetek és nemzetközi jogszerűség hiányában például nyilvánvalóan elképzelhetetlen, emiatt akár *realista-liberális kontinuumról* vagy *oszcillációról* is beszélhetnénk a nemzetközi kapcsolatokban. A jelentős konfliktusokat, amelyeket lezárásukkor a nyertes felek szinte kivétel nélkül a realista megközelítésből fakadónak minősítenek liberális irányba történő elmozdulás, nemzetközi intézmények (nemzetek szövetségei, ligái, békekonferenciák a XVII–XIX. századokban, majd a kései XIX. század lefegyverzési konferenciái és a XX. század népszövetségi szervezetei, így az ENSZ, és regionális gazdasági-politikai tömbjei, például az EU, EBESZ, Európa Tanács stb.)

---

²⁹ *Uo.*

³⁰ *Uo.*

létrejött, felemelkedése, majd esettől függően ezek leépülése, vagy kudarcra követi, újra a realista szemlélet megerősödéséhez vezetve.

Ez különösen igaz azokban az esetekben (és időszakokban), amikor a liberális elmélet alapján létrehozott multilaterális intézmények pusztán nagyhatalmi (geo)politikai eszközzé silányulnak, ahogyan az a Nemzetközi Valutaalap, vagy a Világbank keretében az Egyesült Államok által gyakorolt aránytalan mértékű befolyás esetén nyilvánvaló.³¹ A multilaterális szervezetek leépítése is a liberális modell ellen hat, amikor azok az egyes nagyhatalmi érdekek ellen lépnek fel, ahogyan az ENSZ működésének a Biztonsági Tanács állandó tagjai általi ismételt akadályoztatása ezt kétségkívül igazolja.

Mindez joggal veti fel a kérdést: létezhet-e a liberális elméleten alapuló, őszinte nemzetközi együttműködés, vagy ennek, és a velejáró nemzetközi legalitásnak csupán a látszatára törekvés tapasztalható, a mindenkor nagyhatalmi egyensúly megőrzése és a befolyási övezetek időnkénti újra-felosztása érdekében, ahogyan azt például Immanuel Wallerstein, a vilárendszer-elmélet megalkotója posztulálta?³²

Napjaink gyorsan változó körülményire a biztonság percepciója is reagál, a folyamatos változás kihívások elé állítja egyéni és globális szinten is. A biztonsági kihívások számának növekedésével a közigazgatásnak is meg kell birkóznia, aminek eszköze a nemzeti és nemzetközi biztonság- és védelempolitika fejlesztése. Ezért elengedhetetlen a biztonság holisztikus értelmezése és a kihívások felismerése. Nemzetközi viszonyokban az érdekek és értékek ütközései elkerülhetetlenek, így a biztonságpolitikának preventívnek kell lennie. Sajnos, napjaink geopolitikai helyzetében sem elképzelhetetlen egy háború kitörése, így a biztonság olyan humanitárius tartalmú elemei, mint az egyéneket érintő hibrid hadviselés és a migráció esetében alkalmazandó jog felértékelődnek.

A lakosság biztonságérzetének kielégítése az egyik legfontosabb elvárás az állammal szemben. Ezért a biztonság megteremtése és fenntartása a jó közigazgatás kiemelt célja. A biztonságra való törekvés természetesen kapcsolódik az államba vetett bizalom kérdéséhez, mint a társadalmi legitimitáció alapvető mutatójához és annak mérhető dimenziójához. A biztonság és a társadalmi

---

³¹ Lásd CLARK, Richard, DOLAN, Lindsay R.: Pleasing the Principal: U.S. Influence in World Bank Policymaking. 36–51. o.; THACKER, Strom C.: The High Politics of IMF Lending. 38–75. o.

³² WALLERSTEIN, Immanuel: World-Systems Analysis: An Introduction; AGNEW, John: Immanuel Wallerstein, the “modern world-system,” and radical human geography.

bizalom kérdései azonban túlmutatnak a politika klasszikus területein (katonai biztonság, közbiztonság, katasztrófavédelem, jogbiztonság), és egyre inkább érintik a közrend egyéb területeit, mint például a megélhetés, lakhatás és egy átlátható közigazgatás.

2.2 ÖSSZEGZÉS

Összegzésként megállapítható, hogy a biztonság elsősorban az egyéni és kollektív létfenntartás, illetve prosperitás anyagi és szellemi előfeltételei létezésének és változatlanságának biztosításában nyilvánul meg, amelynek szavatolása a nemzetközi kapcsolatok klasszikus felfogása szerint az államok feladatát képezi.

E feladat nem csupán tartózkodó, hanem cselekvőleges magatartást is feltételez az államok részéről. A biztonság előfeltételeinek megvalósulása a nemzetközi kapcsolatok elméletei szerint különbözőképpen következhet be: a realista elmélet ennek kapcsán az államok egyéni cselekvésének és az önzésnek, a liberális elmélet a kollektív cselekvésnek és az államok feletti legalitásnak tulajdonít nagyobb jelnetőséget, míg a kritikus elméletből e kérdésben nem vezethető le egyértelmű állásfoglalás.

A biztonság megvalósításának szükségletei időben változóak is lehetnek, ugyanis a nemzetközi kapcsolatok liberális felfogását a nagyhatalmi érdekek igazságtalan és aránytalan érvényesülése a multilaterális intézményekben alááshatja, ezzel a realista megközelítés erősödéséhez vezetve.

3. AZ ERŐSZAK TILALMA ÉS A HIBRID HADVISELÉS

3.1 AZ ERŐSZAK TILALMA A NEMZETKÖZI JOGBAN

Mielőtt rátérnék a modern hadviselés témájára, jelen fejezetben fel kívánom dolgozni az erőszak nemzetközi tilalmának kérdéskörét. Erőszak használatával konfliktusok kialakulásakor találkozhatunk, ehhez nagyban hozzájárulhatnak a következő tényezők:

- „az állami intézmények képességei, működési jellemzői;
- az etnikai és vallási szembenállás mértéke; a demokratikus berendezkedés stabilitása;
- a gazdasági növekedés mértéke;
- a gazdasági függések mértéke;
- a nemzetközi intézmények képességei;
- a nemzetközi normák érvényesülésének mértéke;
- a halálos technológiák, eszközök hozzáférhetőségének mértéke;
- a népességnövekedésből eredő erőforrás-szűkösség mértéke;
- a stabilizáló hatású regionális hatalmi hegemonia mértéke;
- a területi viták mértéke”.³³

Ha már a konfliktusok kialakulását nem is lehet megakadályozni, az erőszak használatát jogi úton korlátozni kell; ezért született meg az erőszak nemzetközi tilalma. Ez a jogi és erkölcsi elvek azon halmazából fakad, amelyek korlátozzák, vagy kizárják az erőszak alkalmazását, különösen a nemzetközi kapcsolatokban. A tilalom a különböző nemzetközi jogszabályokban, többek között az Egyesült Nemzetek Alapokmányában, a genfi és a hágai egyezményekben is tükröződik.

Az 1899-ben és 1907-ben elfogadott hágai egyezmények³⁴ tiltják bizonyos típusú fegyverek és hadviselési módszerek használatát és szabályokat állapítanak meg a hadviselésre vonatkozóan. Az 1945-ben elfogadott Egyesült Nemzetek Alapokmánya³⁵ tiltja az erőszak alkalmazását a nemzetközi kapcsolatokban, kivéve az önvédelmet és az ENSZ Biztonsági Tanácsa által

---

³³ SZAYNA, Thomas S., WATTS, Stephen, O'MAHONY, Angela, FREDERICK, Bryan, KAVANAGH, Jennifer: What Are the Trends in Armed Conflicts, and What Do They Mean for U.S. Defense Policy?

³⁴ 1913. évi XLIII. Törvény.

³⁵ Egyesült Nemzetek Alapokmánya.

engedélyezett intézkedéseket. Ezt az elvet az erő alkalmazására vonatkozó tilalomnak vagy erőszakmentesség elvének nevezik. Az 1949-ben elfogadott genfi egyezmények³⁶ humanitárius védelmet biztosítanak a fegyveres konfliktusokban részt vevő egyének számára, beleértve a fegyverek és a hadviselés bizonyos típusainak és módszereinek tilalmát. E jogilag kötelező erejű eszközökön kívül, más erkölcsi és etikai elvek is tiltják az erőszak alkalmazását, mint például az igazságos háború elve,³⁷ amely szerint az erőszak alkalmazását azokra a helyzetekre kell korlátozni, amelyekben az az ártatlan életetek védelme érdekében szükséges, és amelyekben észszerű esély van a sikerre.

Az erőszak tilalmának elvét a XX. század legfontosabb nemzetközi jogi elvének tekinthetjük, amivel felváltotta a több ezer éves „királyok végső érve” (*ultima ratio regum*) szemléletet. Az emberiségnek egészen a második világháború lezárásáig kellett várnia ahhoz, hogy a történelem során először, egy nemzetközileg elfogadott jogszabály szülessék, amely kötelezi az aláírókat a fegyveres erőszak alkalmazásának mellőzésére. Így kapta meg az ENSZ Biztonsági Tanács (BT) az erőszak fölötti monopóliumot, mivel – az önvédelem joga mellett –, ez képez kivételt az Alapokmány 39. és 51. cikkeivel összhangban az erőszak tilalma alól; a BT döntései alapján alkalmazott fegyveres erőszak minden esetben megelőzi (felülírja) az önvédelemhez való jogot. Az ENSZ Alapokmány 2. cikk (4) bekezdése szerint: „A szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során más Állam területi épsége, vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő bármely más módon nyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniuk kell.”³⁸

Az idézett jogszabály-részlet orvosolni próbálja a XX. században született hasonló tárgyú egyezmények hiányosságait. Megfigyelhető, hogy a szöveg nem tartalmazza a háború kifejezést, hanem az erőszakkal való fenyegetésről és annak alkalmazásáról szól. Ennek célja az volt a megszövegezők részéről, hogy a háborúnak nem minősülő konfliktusokkal ne lehessen kikerülni a tilalmat. Ez az Alapokmány egyik sarokköve, amely már *jus cogens* normát képez, vagyis a nemzetközi szokásjog kikerülhetetlen része.

Megfigyelhető, hogy az Alapokmány 2. cikk (4) bekezdése államokra vonatkozik, tehát rájuk vonatkozik a tilalom tárgya, ahogy az ENSZ tagjai is csak államok lehetnek. Eszerint erőszakkak

---

³⁶ Genfi Egyezmény.

³⁷ CARNEGIE COUNCIL: Just war.

³⁸ 1956. évi I. törvény.

minősül „más Állam területi épsége, vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő bármely más módon nyilvánuló” támadás vagy fenyegetés. „A Nemzetközi Bíróság az erőszak fogalmának tisztázása során azt is kifejtette, hogy szemben az irreguláris (ellenzéki) erők finanszírozásával, mely csupán a más államok belügyeibe történő beavatkozás tilalmát sérti, az ilyen csoportok felfegyverzése és kiképzése már sérti a 2. cikk (4) bekezdését.”³⁹ Ebből azt a következtetést is levonhatjuk, hogy abban az esetben, ha egy állam más állam területére, utóbbi politikai destabilizációja céljával embercsoportokat kényszerít, ez az ENSZ Alapokmányát sértő magatartás, amely, akár az erőszak tilalmát is sérthetné (bár ezen értelmezést a nemzetközi jog nem⁴⁰ támasztja jelen állás szerint alá).

Észrevehetjük azonban, hogy az erőszak tiltásának az ENSZ Alapokmányába és a nemzetközi jog általános szabályaiba foglalásától még nem tűnt el az államok közötti erőszak alkalmazása a nemzetközi kapcsolatokból, annyit viszont elért a nemzetközi közösség, hogy körültekintőbben járnak el az államok mind az erőszak alkalmazása során, mind pedig annak az ENSZ BT előtti megindoklása terén.

3.2 AZ ERŐSZAK TILALMÁNAK HATÁRMEZSGYÉI

A hibrid hadviselés az ENSZ Alapokmánya tekintetében további nemzetközi jogi kérdéseket vet fel. Az elmúlt szinte nyolcvan évben megannyi tudományos vita taglalta, hogy az „erőszak fogalma csak a fegyveres erőszakra korlátozható-e, vagy minden más megnyilvánulási formára is. (Gazdasági, pénzügyi és egyéb rendszabályok és eszközök igénybevétele.) A vita nem dönt el. Sokan vallják a fogalom fegyveres erőszakra való leszűkítésének előnyeit. Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy amikor az ENSZ Alapokmány 39. cikke külön említi a támadó cselekményt, azaz az agresszió fennforgását, valamint amikor az »egyéni, vagy kollektív önvédelem természetes jogáról« van szó az 51. cikkben, ezt a fegyveres támadás fennforgásával indokolja. Ezt számosan úgy értékelik, hogy ha a 2. cikk 4. pontja csak a fegyveres erőszakra korlátozódna, akkor nem volna szükség a 39. és

---

³⁹ KAJTÁR Gábor: A terrorizmus elleni önvédelem a XXI. Században. 5. o.

⁴⁰ Lásd SANZ-CABALLERO, Susana: The concepts and laws applicable to hybrid threats, with a special focus on Europe. A presztízses *Nature Humanities and Social Sciences Communications* folyóiratban 2023 júniusában közzétett elemzésből kitéjük, hogy a hibrid fenyegetések nemzetközi közjogi meghatározása még nem valósult meg; azok nem merítik ki az „erőszak” hagyományos fogalommeghatározását.

az 51. cikkben külön kiemelni a fegyveres támadást mint előfeltételt a Biztonsági Tanács fellépéséhez vagy az önvédelem alkalmazásához.”⁴¹

Az Alapokmány megírása óta nem módosult, holott a világ lényegesen megváltozott, így felvetődhet, hogy az erőszak elleni tilalmat is érdemes napjaink realitásához, különösen a hibrid hadviselés formáihoz igazítani. A technikai fejlődésnek köszönhetően a hagyományos háborúk háttérbe szorultak, helyüket a modern hadviselési műveletek váltották fel. „*A különböző esetek konkrét körülményeinek minden különbözősége ellenére egy vezérmotívum lényegében állandó: az erőszakot alkalmazó vagy ezzel fenyegető állam a nemzetközi jog alapján törekszik cselekvését legitimálni. Ezen egyoldalú minősítés azonban a nemzetközi közösség »ítélőszéke« elé kerülhet: általában az ENSZ Biztonsági Tanácsa, esetleg a Közgyűlés a konkrét ügyet megvizsgálja, amelynek eredményeként különböző tartalmú határozatok születhetnek, vagy ezek hiányában – vétó vagy más ok miatt – az államok képviselői fejtik ki jegyzőkönyvekben rögzített álláspontjukat.*”⁴² Mindazonáltal, meggyőző érvek szólnak amellett, hogy a hibrid hadviselés, mint fegyveres, vagy élet elleni műveleteket kifejezetten magába nem foglaló nemzetközi magatartás az erőszak fentebb ismertetett hagyományos fogalmán és annak rokon fogalmain kívül maradva, jellemzően a jog (ideértve a jog és közigazgatás) eszközeivel kerüljön leküzdésre.⁴³

3.3 ÖSSZEGZÉS

Összegzésül megállapítható, hogy az erőszak tilalma jelen állás szerint a nemzetközi közjog kógens szabálya, annak érvényesítése, a bekövetkezett agresszió leküzdésére, elsősorban az ENSZ BT intézkedései útján, vagy a nemzetközi jogban elfogadott önvédelemhez való jog alapján szintén erőszak alkalmazásával megengedett.

E következtetés azonban *de lege lata* csupán a fegyveres agresszió tilalmára vonatkozik, a hibrid fenyegetések e körbe nem tartoznak bele, leküzdésük így elsősorban jogi, közigazgatási, eszközökkel megengedett, amíg a hibrid fenyegetések és eszközök nemzetközi jogi meghatározása és kógens normákban szabályozása be nem következik.⁴⁴

---

⁴¹ BLAHÓ András, PRANDLER Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények. 115. o.

⁴² BRUHÁCS János: Jus contra bellum – Glosszák az erőszak nemzetközi jog tilalmához. 70. o.

⁴³ SANZ-CABALLERO, Susana: The concepts and laws applicable to hybrid threats, with a special focus on Europe.

⁴⁴ *Uo.*

A hibrid hadviselésben részt vevő államok és más entitások pontosan e hadviselési mód a hagyományos háborúhoz képest eltérő intenzitásának, és erre a nemzetközi közjog relatív felkészületlenségének összehatásait használják ki, annak érdekében, hogy ellenséges magatartásukkal szemben az erőszak tilalmának betartatására vonatkozó eszközök bevetését elkerüljék, vagy az ellenük bevetett eszközöket tompítsák.

E magatartás megteremti az erőszak tilalma, a hibrid hadviselés és ennek egyik módszere, a *lawfare* (a nemzetközi és nemzeti joggal való, a következőkben részletesen ismertetésre kerülő visszaélés) közötti alapvető összefüggést: a hibrid hadviselés a jog tartalma e jog szelleme ellen fordítására vonatkozó módszer.

4. A HIBRID HADVISELÉS

4.1 MEGHATÁROZÁSI KÍSÉRLETEK

A *hibrid hadviselés* fogalmát William J. Nemeth amerikai őrnagy használta⁴⁵ először, és a katonai és a nem katonai erő, illetve eszközök integrált alkalmazását értette alatta. Mindez nem újdonság, hiszen a gazdasági nyomásgyakorlás, a megtévesztés, a propaganda, a bomlasztás, a szabotázs régóta a hadviselés részei. *„Új jelenség viszont, hogy a technológiai fejlődés és a globális összekötöttség lehetővé teszi a gyors helyzetelemzést, a közel valós idejű helyzetfelismerést, az azonnali kommunikációt, az eszközök közvetlen irányítását, az azonosított kritikus gyengeségek nagyon pontos támadását, a műveletek feszes szinkronizálását, valamint a hatékony és széles körű stratégiai kommunikációt – amelynek fontos eleme az aktív szerep tagadása. A ma alkalmazott döntéshozatali és válságreagálási rendszerek nagy része nem képes lépést tartani a váratlan eseményekkel, és nem képes hatékonyan válaszolni azokra.”*⁴⁶

Nemeth szerint a hibrid hadviselés egy olyan stratégiai módszer, amelyben a katonai és a nem katonai erőforrásokat kombinálják, hogy elérjék a politikai és a katonai célokat. Ez a hadviselési forma azt jelenti, hogy az ellenség elleni támadás nem csak a hagyományos katonai erők bevetését jelenti, hanem kiterjed a kibertérre, a propaganda terjesztésére, az információs hadviselésre, a gazdasági intézkedésekre és a befolyásolási kampányokra is. A hibrid hadviselés gyakran azért hatékony, mert az ellenség nem számít a nem katonai területekre irányuló támadásokra, és nem készül fel ezekre a támadásokra, ami a védelem gyengeségéhez vezethet. William Nemeth a két csecsen háború hadviselését vizsgálta meg. *„Nemeth arra a következtetésre jutott, hogy az archaikus csecsen társadalmi berendezkedés egy olyan harcmodort hívott életre, melyben keveredett egymással a modern hadviselés a modern államiság előtti erőszakformákkal. Más szavakkal: a csecsen harcosok szovjet katonai múltja biztosította, hogy azok fegyelmezettek és katonailag jól felkészültek voltak, miközben harcászati és hadműveleti gondolkodásukat nem korlátozta a szovjet katonai doktrína.”*⁴⁷

---

⁴⁵ NEMETH, William J.: Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare,

⁴⁶ KISS Álmos Péter: A hibrid hadviselés természetrajza. 17. o.

⁴⁷ JÓJÁRT Krisztián: A hibrid hadviselés és a jövő háborúja. 5. o.

Frank G. Hoffman amerikai hadtörténész és stratégiai elemző szerint „*a hibrid fenyegetések a hadviselés számos formáját magukban foglalják, beleértve a konvencionális képességeket, irreguláris harcéljárásokat és képződményeket, valamint a válogatás nélküli erőszakot alkalmazó terrorista akciókat és bűnözői tevékenységeket. Hibrid háborúkat egyaránt folytathatnak állami és a legkülönbözőbb nem állami szereplők. Az egymástól elszigetelten működő egységek, vagy akár ugyanaz a csoport is folytathat „multimodális” tevékenységeket, de ezek általános, műveleti, valamint harcászati irányítása és koordinálása a fő hadszíntéren megy végbe, annak érdekében, hogy a szinergikus hatások bekövetkezzenek a konfliktusok pszichológiai és fizikai dimenzióiban. Ezen hatások a háború valamennyi szintjén jelentkezhetnek.*”⁴⁸

Hoffman szerint a hibrid hadviselés olyan harci műveletek összessége, amelyek ötvözik a hagyományos katonai erők, a gerilla- és a terrorista csoportok, valamint a kibertámadások és a propaganda használatának elemeit. A hibrid hadviselésben a harc az információs térben is zajlik, és az ellenfél hálózatainak gyengítésére, a kritikus infrastruktúrák károsítására, valamint a lakosság megtévesztésére és demoralizálására is törekednek. A hibrid hadviselés célja az ellenfél gyengítése és destabilizálása, anélkül, hogy nyíltan hadat üzennének neki, vagy nagy létszámú katonai erőt vetnének be. Ennek az a célja, hogy az ellenfél elbizonytalanodjon, elveszítse az irányítást, és az instabilitás által kedvezőbb helyzetbe kerüljön a támadó fél. A hibrid hadviselés kihívást jelent az érintett országoknak, mivel a hagyományos hadviselésre készített hadseregek nehézkesen tudnak alkalmazkodni az ilyen ellenséges cselekményekhez. Ennek eredményeként a hibrid hadviselés egyre fontosabbá válik a modern konfliktusokban, és az érintett országoknak fokozott figyelmet kell fordítaniuk az ilyen típusú fenyegetések elleni védelemre és megelőzésre.

Hal Brands amerikai történész és stratégiai elemző álláspontja szerint a hibrid hadviselés egy olyan stratégia, amely a hagyományos és nem hagyományos eszközök kombinációját alkalmazza a cél elérése érdekében. Ez a stratégia különböző technikákat foglal magában, mint például a propaganda, a dezinformáció, a kiberháború, a gerilla támadások, a terrorista tevékenység, az ellenzék támogatása, az államok destabilizálása, a politikai befolyásolás és a gazdasági nyomásgyakorlás. A hibrid hadviselés célja az ellenfél gyengítése, destabilizálása, szétszórása és elválasztása a belső támogatásától. Brands szerint a hibrid hadviselés a modern konfliktusok

---

⁴⁸ HOFFMAN, Frank G.: Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. 8. o.

alapvető jellemzője, amely egyre gyakoribbá válik a nemzetközi politikában. A hagyományos hadviselés mellett a hibrid hadviselésnek is fontos szerepe van az államok és nem állami szereplők közötti konfliktusokban.⁴⁹

Aurel Sari angol jogász véleménye szerint a jog a hibrid hadviselés kritikus elemét képezi. A jog határozza meg, hogyan vívjuk a háborút, sőt a hadviselés megtervezésének mikéntjét is. A háború és béke, a megengedett és a tilalmas erőhasználat közötti határvonal meghúzásával a hadviselést szabályozó nemzetközi jogi keret stabilizálja a hadviselő felek kölcsönös elvárásait a harctéren való jövőbeli viselkedésüket illetően. A hibrid ellenfelek kihasználják a jognak ezt a stabilizáló szerepét, hogy katonai fölényre tegyenek szert az ellenségükkel szemben. Ezt úgy teszik, hogy nem hajtják végre a vonatkozó előíró elvárásokat, számos eszközt alkalmaznak, beleértve az alkalmazandó szabályok be nem tartását, a jogi küszöbök instrumentalizálását, és kihasználják a nemzetközi jogrend szerkezeti gyengeségeit, miközben számítanak arra, hogy a riválisaik továbbra is ragaszkodnak ezekhez az elvárásokhoz. A hibrid ellenfelek célkitűzése egy olyan szabálytalan formájú jogi környezet megalkotása és megőrzése, amely kedvez a saját műveleteiknek és hátrányos az ellenfelek számára. Ez két fő kihívást jelent, egy konkrét és egy rendszerszintű kihívást. A jog a hadviselés egyik területe. A hibrid fenyegetésekkel szembesülő nemzeteknek ezért fel kell készülniük e terület megtámadására és meg kell erősíteniük az ehhez szükséges nemzeti és kollektív eszközeiket. Ugyanakkor a jog instrumentalizálása mélyreható kihívások elé állítja a második világháború utáni nemzetközi jogrendet. Az e rend iránt elkötelezett nemzetek nem engedhetik meg maguknak, hogy a hibrid fenyegetésekre ugyanazokkal az eszközökkel és módszerekkel válaszoljanak, mint hibrid ellenfelek, anélkül, hogy hozzájárulnának annak bomlásához.⁵⁰

A szakirodalomban az a nézet is napvilágot látott, miszerint a demokratikus társadalmi renddel történő „visszaélés” maga is a hibrid hadviselés formája⁵¹ (a *lawfare* fogalmat, mely e helyzetre is vonatkozik lentebb ismertetem). Ezzel az állásponttal lehetetlenség egyetérteni, az elemi jogi logikát sértő mivoltából eredően: a demokrácia univerzális szabályrendszerével nem lehetséges „visszaélni”, az e szabályrendszerben törvényesen keletkező végkimeneteket demokratikusnak

---

⁴⁹ BRANDS, Hal: Paradoxes of the Gray Zone. Hasonló értelemben lásd SANZ-CABALLERO, Susana: The concepts and laws applicable to hybrid threats, with a special focus on Europe.

⁵⁰ SARI, Aurel: Hybrid Warfare, Law, and the Fulda Gap. 161–190. o.

⁵¹ SANZ-CABALLERO, Susana: The concepts and laws applicable to hybrid threats, with a special focus on Europe.

kell elfogadni, még abban az esetben is, ha azok az uralkodó elitek álláspontjával (például humanitárius vagy nemzetmentő ürüggyel vívott, népszerűtlen háborúk folytatásával) ellentétesek. Ennek ellentmondani nem más, mint a demokrácia lényegét tagadni, úgymond a demokrácia nevében.

John J. McCuen a vietnámi, az afganisztáni és az iraki háború tanulságaiból azt a következtetést vonta le, hogy *„az Amerikai Egyesült Államoknak nem elég pusztán a fizikai hadszíntéren győzelmet aratnia; a mentális dimenzióban is meg kell nyernie a háborút. Ehhez pedig szükség van az ellenség lakosságának meggyőzésére, valamint a saját népesség támogatásának megnyerésére és megtartására egyaránt.”*⁵² E nézet kapcsán is felmerülhet a fentebb kifejtett kritika: egy demokratikus berendezkedésű állam, e berendezkedés, és a vele járó jogállamiság sérelme nélkül nem törekedhet egy háború úgymond népszerűségének fenntartására, vagy növelésére a saját lakossága körében, ugyanis ezzel az állam magukba a demokratikus folyamatokba avatkozna be, azokat torzítva.

A hazai teoretikusok közül Resperger István, az orosz példát látva, úgy fogalmazott, hogy a *„hibrid hadviselés a hagyományos reguláris (lineáris, konvencionális) és az irreguláris (nem lineáris, nem konvencionális) hadviselés puha, közepes és kemény módszereinek, eljárásainak rugalmas alkalmazása abból a célból, hogy az ellenség államát, fegyveres erőit működésképtelenné, védtelenné tegyük és akaratunkat rákényszeríthessük, legfőképpen azzal a stratégiai céllal, hogy az erőszak szintje a konfliktus folyamán ne haladja meg a háborús szintet.”*⁵³

Porkoláb Imre szerint a hibrid hadviselés a nagyarányú koordináció miatt meglehetősen gyorsan játszódik le, ezáltal különbözik az eddigi irreguláris hadviseléstől. *„Az irreguláris hadviselés egyik legfontosabb elemét, a lakosságközpontú megközelítést kihasználva a múltban az irreguláris forma számára csak egy elhúzódó, hosszús küzdelem eredményeképpen nyílt esély arra, hogy sikert érjen el. Ennek oka, hogy az irreguláris hadviselést vívó fél erőforrás-hátrányban volt és ezt a hátrányát (a lakosság támogatásával) csak hosszú idő alatt volt képes ledolgozni. A hibrid hadviselési forma eredményeképpen megfigyelhető azonban, hogy amikor a hagyományos és irreguláris formák*

---

⁵² RÁCZ András: Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist. 31. o.

⁵³ RESPERGER István: A válságkezelés és a hibrid hadviselés. 21. o.

egymással egy időben, közös cél érdekében, összehangoltan kerülnek alkalmazásra, ez a folyamat drasztikusan lerövidült.”⁵⁴

Nehéz általánosan elfogadott meghatározást találni a hibrid hadviselés fogalmának. A NATO 2014-es walesi csúcstalálkozójának zárónyilatkozata⁵⁵ foglalkozik a hibrid fenyegetés jelenségével, mint nyílt és fedett katonai, félkatonai és nem katonai eszközök és eljárások alkalmazásával egy terv mentén. 2015-ben a NATO Parlamenti Közgyűlés Védelmi és Biztonsági Bizottsága úgy ragadta meg a hibrid hadviselés lényegét, mint az aszimmetrikus eljárások alkalmazásával való támadást, és nem katonai eszközökkel (pl. politikai, információs és gazdasági megfélemlítéssel, illetve manipulációval) való operálást, az ellenfél gyengeségeinek felderítése és kihasználása érdekében. Az eljárások mindig az aktuális helyzethez igazodnak, és a katonai elemek hagyományos módszerekkel egészülnek ki.⁵⁶

Az Európai Unió definíciója ennél átfogóbb: *„kényszerítő és felforgató tevékenységek, valamint hagyományos és nem hagyományos módszerek (például katonai, diplomáciai, gazdasági, technológiai) egyvelege, amelyeket állami vagy nem állami szereplők összehangolt módon használhatnak fel bizonyos célok elérése érdekében úgy, hogy eközben a hivatalosan deklarált hadviselés szintje alatt maradnak. A hangsúly általában a célállam sebezhető pontjainak kihasználásán, valamint egy olyan, nem egyértelmű helyzet megteremtésén van, aminek célja a döntéshozatali folyamatok hátráltatása. A hibrid fenyegetések eszközei lehetnek erőteljes félretájékoztatási kampányok is, amelyek során a szociális médiát használják fel a politikai narratíva befolyásolása vagy közvetítő szereplők radikalizálása, toborzása és irányítása céljából.*”⁵⁷

Kiss Álmos Péter szerint ezek a meghatározások *„és valamennyi hasonló kísérlet önkorlátozóak, mert egy kialakulóban lévő hadviselési forma jellemzőinek rövid, de pontos, taxatív megfogalmazására törekszenek. A hibrid hadviselés a műveleti környezethez kaméleonként alkalmazkodó, jellemző vonásaiban mindig újat mutató jelenség, rendkívül komplex kihívás.*

---

⁵⁴ PORKOLÁB Imre: Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős? 41. o.

⁵⁵ NATO: Wales Summit Declaration.

⁵⁶ CALHA, Julio Miranda: Hybrid Warfare: NATO's New Strategic Challenge.

⁵⁷ EURÓPAI BIZOTTSÁG: Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: a hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete – európai uniós válasz.

*Tekinthetjük egy új stratégiai modellnek, amelyet fontosabb tanulmányozni, elemezni, leírni és megérteni, semmint pontos meghatározására törekedni.*⁵⁸

A hibrid hadviselésben alkalmazott egyes eljárások ugyan nem ismeretlenek a hadtörténetben, de kombinált és magasfokon koordinált használatuk megnöveli azok hatékonyságát. Ezek olyan komplex fenyegetéseket eredményeznek, amelyek nagymértékben kiegészítik a konvencionális katonai erőt. A hibrid háborúk résztvevői a 21. század technológiáit ötvözik a hagyományos hadviselés jellegzetességeivel, megvalósítva annak korlátlan formáját. A modern konfliktusok pszichológiai vetülete is döntő jelentőségű napjainkban, amely könnyen befolyásolható a kibertér és a globális média megjelenésével. Vagyis az ellenfelek felhasználják a legmodernebb technikai lehetőségeket, kiterjesztve műveleteiket a kibertérre és a humán kapcsolatok egyéb formáira is. Az információ és információs technikák használata felhasználása mint a hadviselés eszközei is ide értendő, céljaik elérése érdekében. Kijelenthető, hogy a hadviselés a technikai innováció és globalizáció hatására új területekkel gyarapodott, egyre inkább valóra váltva a hadviselés korlátlan formáját. Ezentúl a harctér már nem csupán egy fizikai határok közé szorított értelmezés, az összecsapások kiterjedtek a kibertér, a politika, a gazdaság, a kereskedelem, a kultúra és a társadalmi érintkezés más területeire egyaránt.

A hibrid hadviselés fogalmához csatlakozik a *szürke zóna* koncepciója: a béke (fehér) és a nyílt háború (fekete) állapot közötti társadalmi-politikai tér, az a műveleti környezet, amelyben az államok távolról sem békés, de mégis a hagyományos háború ingerküszöbe alatti eszközökkel és eljárásokkal igyekeznek érvényesíteni érdekeiket. A hibrid konfliktusok nagyrészt e szürke zónában zajlanak, mert a hadviselőknek nem áll érdekében a nyílt háborúig történő eszkaláció. De akár azért, mert a számításokba hiba csúszik, akár azért, mert valamelyik hadviselő érdekei azt kívánják, az eszkaláció lehetősége mindig fennáll. Ez esetben a nem egyértelmű helyzet már kevésbé nem egyértelmű, az aktív szerep tagadása sem könnyű feladat – véli Kiss Álmos Péter.⁵⁹

Oroszország 2014-ben valószínűleg nem akarta a korlátozott háború szintjéig eszkalálni a kelet-ukrajnai műveleteket, de amikor a körülmények azt szükségessé tették, habozás nélkül átlépte a háborús küszöböt.⁶⁰ „*A hibrid műveletek szereplői az állam vagy államok és irreguláris szervezetei*

---

⁵⁸ KISS Álmos Péter: A hibrid hadviselés természetrajza. 18. o. Azonos értelemben SANZ-CABALLERO, Susana: The concepts and laws applicable to hybrid threats, with a special focus on Europe.

⁵⁹ KISS, Álmos Péter: A hibrid hadviselés természetrajza. 18. o.

⁶⁰ *Uo.*

az állam vagy államok ellen. A döntő erő- és eszközfölényben levő fél alkalmazza. Stratégiai cél az ellenséges állam és fegyveres erők működésképtelenné, védtelenné tétele, akaratunk rákényszerítése; az állam/nép akaratának a megtörése, az ellenséges állam, illetve katonai erők működésképtelenné tétele, területének elfoglalása, elcsatolása. Fő módszer a reguláris/irreguláris katonai erők és gerilla, terrorista szervezetek, diplomáciai képviselők, gazdasági módszerek felváltva történő alkalmazása. Fő jellegzetesség a kifárasztás és a működésképtelenné tétel. A stratégiai dimenziók közül a fő elem a katonai erő és az információ.”⁶¹

4.2 A HIBRID HADVISELÉS MINT STRATÉGIAI PARADIGMA. VAN ÚJ A NAP ALATT?

Amint a fentebb bemutatott definíciós kísérletekből látszik, a nemzetközi szakirodalomban nincs konszenzus arról, hogy mit is takar a hibrid hadviselés fogalma.

A szakmai álláspontokat Somodi Zoltán és Kiss Álmos Péter három fő csoportba sorolta.⁶² Szerintük az első csoportba tartoznak azok az értelmezések, amelyek szerint a hibrid hadviselés más, mint a korábbi háborúk, újfajta stratégiai szemléletet jelent, és a vele szemben történő fellépésnek is speciális és modern követelményei vannak. A második csoport szerint a hibrid hadviselés elemei már korábban is megjelentek a háborús konfliktusokban, de mai megjelenési formájában mégis alapvetően újszerű stratégiai kihívás. A harmadik csoport szerint a hibrid hadviselés fogalma nem mutat semmilyen újdonságot, és nem segít megérteni a 21. század biztonsági környezetét.

4.2.1 TELJESEN ÚJFAJTA HADVISELÉS

Az első álláspont szerint, a hibrid hadviselés, a hadviselés korábbi formáihoz képest merőben új. Stratégiai szemléletét tekintve eltér a múltban tapasztaltaktól, mivel a hírszerzési, diplomáciai, gazdasági, pénzügyi, politikai nyomásgyakorlás eszközeit koncentráltan, stratégiai célok elérésére veti be. Különös hangsúllyal bír a hibrid hadviselésben az információs tér, a narratíva uralása, a tömegmanipuláció, illetve a bizonytalanság gerjesztése és fenntartása, a Harry S. Truman-nak tulajdonított⁶³ „*If you can't convince them, then confuse them*” kommunikációs paradigma

⁶¹ RESPERGER István: Az aszimmetrikus hadviselésre adható válaszok. 38. o.

⁶² SOMODI Zoltán, KISS Álmos Péter: A hibrid hadviselés fogalmának értelmezése a nemzetközi szakirodalomban. 22–28. o.

⁶³ If You Can't Convince Them, Confuse Them.

gyakorlatba ültetésével. A bizonytalanság keltése a hibrid konfliktus minden elemére, így feleire, eszközeire és céljaira egyaránt kiterjed, annak érdekében, hogy az ellenfél háborús helyzetekre kidolgozott védelmi mechanizmusainak működésbe léptetését akadályozza, a háborús cselekmények, vagy az agresszió meghatározásaiban taxatíván előírt, ellenreakciót kiváltó, feltételeket kikerülje, a támadás súlyosságát elrejtse, ezzel az ellenfél és a nemzetközi közvélemény, illetve nemzetközi szervezetek ingerküszöbe alatt tartsa a támadást, vagy annak tényét a nemzetközi joggal összhangban álló intézkedéseknek tulajdonítsa.

A hibrid hadviselés módszerei akár a támadást teljességében is rejtve tarthatják, ezzel kizárva a hatékony védekezést. A látszólag alacsony intenzitású, ismételt hibrid támadások mindemellett a lakosság és a honvédelmi szervezetek ingerküszöbének megemelését is eredményezhetik, ezzel intézkedési öncenzúrát kiváltva, az agresszorral és ügynökeivel szembeni eskaláció esélyét csökkentve.

A társadalmi ellenálló képesség visszavetése a kollektív öntudat és biztonságtudat manipulálásával, akár a rosszabb biztonsági környezet elfogadásának természetessé tételével, a nyilvános politikai, vallási vagy etnikai indíttatású erőszakkal, más antiszociális magatartásokkal szembeni tolerancia kiépítésével is lehetséges, amelyből eredően a többségi lakosság *érzékenyítése*, az erőszak és az antiszociális viselkedés racionalizálásával következhet be.

Végezetül, a hibrid hadviselés nem csupán a nemzetközi közösségben lator-államokként, vagy terrorszervezetekként számontartott entitások monopóliuma, annak eszköztára a *soft power*-t is tartalmazza, amellyel akár demokratikus államok is, hosszútávon a tömegkultúra, oktatás, szórakoztatóipar és közösségi média útján kommunikált üzenetekkel egyes hibrid, vagy konvencionális hadviselést jellemző cselekményekkel szembeni ellenállást tompíthatják. Erre példaként említeném az Amerikai Egyesült Államok kulturális dominanciáját a közösségi média terén, amelynek üzenetalkotását e kulturális dominancia egymagában torzíthatja.

A fenti nézet kritikájaként megfogalmazható, hogy a pszichológiai hadviselés, a dezinformáció, a tömegmanipuláció, a tömeges megfigyelés, valamint a *soft power* egyes formáinak (például vallások, politikai, vagy gazdasági ideológiák és felsőbbrendűség-elméletek, sport zene, irodalom, filmipar) jellemzően stratégiai célokra kiaknázása, magasfokon szervezett „stratégiai kommunikáció” vagy más koordinált cselekmények formájában is, nem újdonság. Ennek

módszerei és példái közismertek, és legalább évszázados, ha nem évezredes múltra tekintenek vissza.

4.2.2 RÉGI MÓDSZER ÚJ KÖNTÖSBEN

A második csoportba tartozó elemzők szerint a hibrid hadviselés korábban ismert nyomásgyakorlási módszerek magasfokon szervezett, újszerű, elsősorban a korábbi értelemben vett háborús cselekményeket helyettesítő taktikai és stratégiai célzatú tevékenység során alkalmazásaként is felfogható. E nézetet, álláspontjuk szerint a már említett magasfokú koordináció mellett a hibrid hadviselés új hadszíntere, a kibertér is befolyásolja, mint a fegyver nélküli háború új közege.

Hasonló álláspontra helyezkedik jelenleg a NATO, amely a hibrid hadviselés során a hatalomgyakorlás egyes területei közötti szinergia megteremtésével, és taktikai, valamint stratégiai céloknak alávetésével igyekszik fellépni az általa ellenségesnek, vagy legalább is ellenérdekeltnek felfogott entitásokkal szemben, a válságkezelő és békefenntartó tevékenység során is.

A Szovjetunió saját befolyási övezetében hasonló eszközöket fennállása alatt bevetett, igaz azok magasfokú összehangolása csak utóbb, elsősorban az Oroszországi Föderáció XXI. századi tevékenységében figyelhető meg.

Előbbi, mint stratégiai ellenfelével szemben, annak befolyási övezete bomlasztására az Amerikai Egyesült Államok a hibrid hadviselés módszereit kimutathatóan már a hidegháború kezdeti időszakában növekvő koordinációval bevetette, ahogyan azt a polgári szervezetek és nemzetközi együttműködési formák bomlasztó eszközként felhasználására alapuló, Zbigniew Brzeziński és mások által kiépített „békés beavatkozás”⁶⁴ doktrínája tükrözte.

Emiatt véleményem szerint a hibrid hadviselés egyedüli újdonságot indokoló tényezőjeként a támadás koordinált jellege, vagy a kibertérben lezajlása (mely a kommunikációs rendszerek csupán újabb formája) nem állja meg a helyét, hacsak az 1960-as évek elején, a hidegháború tetőpontján alkalmazott megoldások továbbfejlesztését nem hajlunk újként elfogadni. A nemzetközi nyomásgyakorlási eszközök koordináltságának szintje a mindenkori technológiai fejlettséghez igazodik, emiatt ezt nem lehetséges a meghatározás tényezőjeként figyelembe venni.

---

⁶⁴ BRZEZIŃSKI, Zbigniew, GRIFFITH, William E.: Peaceful Engagement in Eastern Europe.

4.2.3 NINCS ÚJ A NAPALATT?

A szerzők harmadik csoportja teljességgel elveti a hibrid hadviselés újdonságának vagy újszerűségének paradigmáját, azt csupán korábban létező módszerek, különösebb újdonságnak nem minősülő bevetésének, legjobb esetben az azokat alkalmazó entitást minősítő magatartásnak tekinti. Ebben az értelmezésben a hibrid hadviselés külön kutatási területként vizsgálata nem indokolt, a 21. század biztonsági környezetének ez nem sajátossága, illetve e környezet megértéséhez az ilyen irányú kutatás nem visz közelebb. Álláspontjuk szerint a fogalom elterjedése csupán az iraki és afganisztáni háborúk kétséges kimenetele és az Oroszországi Föderáció az európai térségben megnyilvánuló agressziói által meglepett nyugaton kialakított magyarázatok összességéből ered, amelyek a világháborúk alatt és a hidegháború korából jól ismert módszerek újbóli bevetésének előre nem látását, az ellenük védekezés hatástalanságát az illető módszerek újszerű és célzatos jellegével magyaráznák.

Eszerint a nézet szerint az államok, elsősorban a nagyhatalmak, és más entitások a hibrid hadviselést jellemző, a kor technológiája által lehetővé tett módszereket rendszeresen alkalmazták érdekeik védelmére a történelem során.⁶⁵

4.2.4 EGY ALTERNATÍV MEGKÖZELÍTÉS A HIBRID HADVISELÉS ÚJSZÉRŰSÉGÉHEZ

Vélekedésem szerint – látszólag – a hibrid hadviselés újszerűségét tagadó elmélet tűnik a leginkább meggyőzőnek a fentebb ismertetettek közül, e jelenség a hadviselés egyes módszereinek taxonómiájában történő „elhelyezésére”. Ahogyan azt fentebb már jeleztem, a hibrid hadviselés módszerei érdemben nem újak, koordináltságuk pedig mindig a technológia által lehetővé tett maximális színvonalú volt, emiatt ez sem metódusai, sem összehangoltsága okán nem méltó különálló fogalmi besorolásra, *nóvumnak* a nemzetközi kapcsolatokban nem minősíthető ezen az alapon.

Mindazonáltal, a jelenség újszerűségének vizsgálatakor nem csupán a metódusokra, vagy azok összehangoltságára kell figyelemmel lennünk, hanem az általuk generált összhatásra is. Az ellenfelek taktikai, vagy stratégiai befolyásolása jelen állás szerint olyan módon is lehetséges, amely nem vált ki azonnali ellenreakciót, és amely akár egy konfliktus végkimenetelét is eldöntheti.

---

⁶⁵ MANSOOR, Peter R.: Introduction. Hybrid Warfare in History. 1–10. o.

A történelmi múltban egy propaganda-anyagot terjesztő ügynök elfogása az illetőre, és az anyag más birtokosaira nézve egyaránt drasztikus következményekkel járhatott, az ellenséges propagandát közvetítő rádióadók zavarása általános gyakorlat volt stb. Az ilyen módszerekkel az információhoz való hozzáférés hatékonyan korlátozható volt. A jelenben is előfordulnak hasonló megnyilvánulások, azonban sokkal ritkábban, ugyanis a modern technológia a tömegek befolyásolására alkalmas tartalmakhoz való hozzáférést nagymértékben megkönnyítette, annak korlátozását a szólás és véleménynyilvánítás szabadsága alapjogi szintre emelése közel lehetetlenné tette. Emiatt aszimmetria keletkezett a hibrid hadviselés során az agresszor és a védők között: a célközönség könnyebben hozzáfér a manipulatív tartalmú közlésekhez, a védők ezeket nehezebben szűrik ki.

Ebből az aszimmetriából fakadóan a hibrid támadás gyakran kettős természetű: az objektív valóságban bekövetkező események és azok közlése között szimbiózis keletkezik. Érdemes tehát a támadónak az objektív valóságot, és annak bemutatását együttesen manipulálnia, a maximális hatás elérésére.

E szimbiózis, amely a techno-kommunikáció és a társadalom együttes fejlődéséből keletkezik az, amely a hibrid hadviselés különálló fogalmi természetét álláspontom szerint igazolja.

4.3 A HADVISELÉS GENERÁCIÓS FELOSZTÁSA

A hadtudományban gazdag irodalma van a különböző korszakok és időszakok háborúinak jellemzőit elemzési szempontok szerint osztályozó és elhatároló elméleteknek. Az egyik lehetséges történelmi fejlődési osztályozás (az állam szerepe szerint) alapulhat a háborúban részt vevő erők szervezettségének állapotán. Így az ellenségeskedéseket reguláris (állami szervezésnek és közigazgatási természetű kontrollnak alávetett) és irreguláris erők is folytathatják. A premodern társadalmakban az utóbbi kategória volt túlsúlyban. Ez jellemzően a feudális kötődéseken alapuló államokban volt így, amelyek diffúz hatalmi struktúrái nem rendelkeztek monopóliummal a fegyveres erők összessége, azaz a háború központosított irányítása terén. Ráadásul a különböző érdekek alapján szerveződő “magánhadseregek” gyakran álltak háborúban a központi hatalmat megtestesítő gyengébb uralkodókkal. (Itt szeretném megjegyezni, hogy – amint azt Jevgenyij Viktorovics Prigozsин 2023 júniusi oroszországi államcsíny-kísérlete igazolja – e jelenség nem korlátozódik a történelmi múltra.) A paradigmaváltás ebben a kérdésben a vesztfáliai békére (1648)

vezethető vissza, amely – nem kis mértékben a különböző hűbéruraknak és uralkodóknak személyesen alárendelt zsoldoshadseregek a harmincéves háború alatt tanúsított barbarizmusa miatt – legitímálta az államok kizárólagos jogát a hadviselő képességek birtoklására. A téma történelmi fejlődését tekintve az 1980-as évek úgynevezett generációs elmélete is ezt tekinti a háború első generációjának, a reguláris hadseregek által, szervezett körülmények és központi vezénylet alatt vívott háborúk kezdetének.

Bár a generációk közötti határok, sőt, még a generációk számát illetően sincs teljes egyetértés, az elismert tény, hogy a háborúskodásnak különböző korszakai vannak. William S. Lind négygenerációs megközelítést használ a hadviselés új korszakának magyarázatára, amely egyes kiegészítésekkel az alábbi elemzés alapját is képezi.⁶⁶

4.3.1 AZ ELSŐ GENERÁCIÓ

Az erőszak feletti állami monopólium kialakulása mellett és annak köszönhetően a hadviselés kultúrája is jelentősen fejlődött. Új harcmodorok jelentek meg (pl. a különböző alakzatokban, jelentős személyi koncentrációban felvonuló, tüzérséggel, lőfegyverekkel és kézi fegyverekkel egyaránt harcoló gyalogság), amelyek a korábbinál képzettebb csapatokat igényeltek. Az egyéni harcosok kiképzése mellett fontos tényezővé vált a csapatok kiképzése. Valószínűleg nem véletlen, hogy ebben az időszakban terjedt el a katonai vezetésre szakosodott iskolákban folyó képzés, amelynek gyökerei az 1500-as években kezdődtek. Simicskó István tanulmányában⁶⁷ így foglalja össze a legfontosabb tudnivalókat erről a korról, részben magyar szemszögből: „*A Mária Terézia Katonai Akadémia 1752-ben nyitotta meg kapuit. II. (Nagy) Frigyes porosz király (1712–1786) úgy szervezte át a hadseregét, hogy az úgy működjön, mint egy gépezet. Ezt azzal érte el, hogy bevezette:*

- *az egységes típusú parancsokat;*
- *az uniformist az egyes csapattesteknél;*
- *a feladatok elkülönítését;*
- *a szisztematikus dríllt a kiképzésben;*
- *a normákhoz igazított szervezeteket, időt, anyagot stb.*

---

⁶⁶ Lásd továbbá BAHNAREANU, Cristian: The evolution of warfare from classic to hybrid actions.

⁶⁷ SIMICSKÓ István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. 4. o.

Az Egyesült Államokban a XVIII. században megkezdődött a katonatisztek képzése a West Pointban (1802), az angliai The Royal Military Academy (Sandhurst) pedig 1812-ben nyitotta meg kapuit. Európában a XIX. század második felére alapvetően kialakult a kétszintű tisztképzés (a 2–4 éves alap- és a 2–3 éves törzstiszti képzés), majd később a vezérkari képzés.

Hazánkban 1707-ben, a Nemes Ifjak Társasága keretében vette kezdetét a magyar tiszti előképzés, majd a Ludovika Akadémia alapítása (1808) után, 1872-ben az első hazai katonatiszti vezetőképző intézet is megkezdhette működését.”

A hadviselés professzionalizációját, a hadvezetés kiképzésének egységesítése mellett a technológiai fejlődés is megkövetelte;⁶⁸ az egyre komplexebb fegyverek, és a sorozatgyártás kezdete e szempontból kiemelten jelentős.

Lind álláspontja értelmében az első generációs hadviselés még nem volt olyan hatékony és kifinomult, mint a modern hadviselés (ez máskülönben nyilvánvaló), de fontos szerepe volt a hadsereg fejlesztésében és az első modern hadviselési technikák kidolgozásában. Az első generációs hadviselés lineáris és dinamikus hadviselés volt, amely során az ellenséges erőket a frontvonalban álló nagyobb létszámú és technikailag fejlettebb erők próbálták legyőzni. Az ellenséges erők közötti küzdelem fő célja a tömeges tüzerő kifejtése volt, és a győzelem azon múlt, hogy melyik fél tudta jobban kihasználni a technológiai előnyöket és a lőfegyverek fejlesztéseit. Az első generációs hadviselésben a taktika a sorfalakra, a tüzérségi és gyalogsági löképeség kihasználására és az arcvonal mozgatására összpontosult. A kézi- és lőfegyverek, például a puskák és a géppuskák, e hadviselési forma alatt érték el először fejlettségük maihoz hasonlítható szintjét, de a kommunikációs és mozgásfokozó eszközök, mint például a vonalas távíró és a vasút, még korlátozottak voltak.

4.3.2 A MÁSODIK GENERÁCIÓ

Ennek az időszaknak a legjelentősebb jellemzője az ipari forradalom fejlődése és annak a haditechnikában való alkalmazása volt. Először a tüzérség és a hadihajózás látványos fejlődése következett be, majd az ismétlő- és gépfegyverek, a harckocsik, a repülőgép, a haditengerészeti arzenál kiforrása (a repülőgéphordozók kifejlesztése) stb. Ezek az eszközök lehetővé tették a tüzerő növelését, annak területi koncentrációját, illetve manőverezését, egyúttal az állóháborúhoz vezető

---

⁶⁸ BAHNAREANU, Cristian: The evolution of warfare from classic to hybrid actions.

lövészárok-hadviselést eredményezve. Az első világháború vérontása után sürgősen szükségessé vált az élőrő koncentrációján alapuló harci eljárások felülvizsgálata. Új alapokra helyezték a fegyverek összehangolt alkalmazását (pl. a gyalogság tüzérségi támogatása, a támadások tüzérségi előkészítése stb.) a terület elfoglalásáért vagy megtartásáért folytatott küzdelemben. A generáció záró időszakának legfontosabb jellemzője az erők totális fegyverzetben való koncentrációján alapuló hadviselés volt. „*A második korszak végére kiérlelődött az együttműködés jellemző szlogenje: »A tüzérség legyőz, a gyalogság elfoglal.«*”⁶⁹

A második generációs hadviselés az első, és részben a második világháborúra volt jellemző, amelyekben a tömeghadseregek álltak a középpontban, és a stratégiai tervezésre és a hadműveletekre nagy hangsúlyt fektettek. A második generációs hadviselés során a katonai tevékenységek magukban foglalták a nagyobb méretű egységek (hadosztályok és hadseregek) használatát, valamint a masszív tüzérségi támogatást és a légierő bevetését. Az egyenruhák és a felszerelések szabványosítottak maradtak, és a katonák jelentős része szabványos kiképzésben vett részt.

4.3.3 A HARMADIK GENERÁCIÓ

Ebben az időszakban a hadviselés elméletének és gyakorlatának tudományos megalapozása rohamosan haladt előre, „*gondoljunk csak a hadtudomány olyan jeles képviselőinek munkásságára, mint Liddell Hart, Giulio Douhet, Guderian, Tuhacsevszkij. A neveikhez kötődő elméletek döntően befolyásolták a korszak hadviselésének jellemzőit (például a csapatok mobilitásán alapuló mélysegi hadműveleti manőverező képességet, a háború háttérjére történő kiterjesztését eredményező totalitást stb.). Mindezt a harcjelölések és a haditechnika fejlődése, a hadipar termelő kapacitásának rohamléptekű növekedése tette lehetővé.*”⁷⁰

A páncélos, nehézfegyverzetű járművek a második világháborúban váltak önálló fegyverré, és leginkább a mélyműveleti szintű műveletekhez társították őket. Szintén említést érdemel a légi tüzérség (különösen a stratégiai bombázók) alkalmazása ebben a korban. Ez a több területet érintő komplex fejlődés lehetővé tette a háttérjére bombázásának és ezzel demoralizálásának módszerét. A páncélos csapásmérő hadosztályok fő hadműveleti célja már nem kizárólag, sőt szinte egyáltalán nem az ellenséges erők fizikai megsemmisítése volt, hanem moráljuk letörése, harcképességük

---

⁶⁹ SIMICSKÓ István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. 5. o.

⁷⁰ Uo.

felszámolása és parancsnoki és irányítási rendszereik megbénítása. Ezek a jellemzők, valamint a nukleáris fegyverek megjelenése és tervezett alkalmazása a második világháború végén jelezték az átmenetet a következő korszakba, azaz a negyedik generációba.

William S. Lind értékelése szerint a harmadik generációs hadviselés a hidegháború során kiforrott modern hadviselési forma. Az ilyen típusú hadviselés során a harcok folyamata általában a hagyományos, tömeges egységek közötti összecsapásoktól eltért. A harmadik generációs hadviselés az elhúzó és kiterjedt harcokat jelentette, amelyek középpontjában az ellenség meggyengítése állt. Ebben a hadviselés típusban az információ és az elrejtőzés rendkívül fontos szerepet játszottak, a mozgékony, a meglepetés és az agilitás elősegítése érdekében bevetett különböző taktikák használata mellett. Az információgyűjtés és -feldolgozás kulcsfontosságú volt; a hadseregnek képesnek kellett lennie az információk gyors és hatékony megosztására a csapatok között. Az információs technológia és a kommunikációs technológiák használata és fejlesztése kiemelt jelentőséget kapott, a felderítő egységek és az adatgyűjtő rendszerek szintén megemelkedett fontossága, a harctéri logisztikai támogatás a korábbiakhoz képest sokkal jobb megszervezése mellett.

4.3.4 A NEGYEDIK GENERÁCIÓ

A negyedik generációs háború elméletét számos kritika érte. Ennek a fő oka az, hogy a rendszerelméleti megközelítés nem illeszkedik az előző három logikájához. A mai világban a nagyhatalmak közötti közvetlen konfrontáció korlátozott a tömegpusztító fegyverek nagyszámú birtoklása miatt, így a stratégiai tervezésben megnőtt a közvetett hadviselés jelentősége. A destabilizációs törekvésekhez új háborús pillérek, például az idegen hatalmak által megszervezett tiltakozások, ellenséges finanszírozásban részesülő, vagy másfajta ellenséges befolyás alatt álló civil, szakadár és felkelő mozgalmak megjelenése társultak.

Mindezen új eszközök célja a hagyományos katonai beavatkozás elkerülése, az ellenfél belső politikai destabilizációja, a káoszeltetés, és az agresszor hatalom, vagy szövetség akaratának elsősorban politikai úton érvényesítése, a hihető cáfolat (angol kifejezéssel *plausible deniability*) lehetősége fenntartásával. „*A negyedik generációs modell leírásában – egyebek mellett – olyan jellemzőket találunk, mint az (időközben önálló hadviselési kategóriává fejlődött) aszimmetrikus hadviselés, az a tény, hogy a béke és a háború közötti határ elmosódik, továbbá, hogy nincs*

*felismerhető harctér, nincs hadüzenet. Ezek olyan jellemzők, amelyeket napjainkban legtöbbször a hibrid hadviselés kifejezéshez társítanak.*⁷¹

William S. Lind értékelésében a hadviselés negyedik generációja az előzőktől radikálisan eltér. Az ilyen típusú hadviselés során a tradicionális államok helyett az alacsonyabb rendű szervezetek, a nem állami csoportok és a gerillaharcosok kerültek előtérbe. A negyedik generációs hadviselés aszimmetrikus hadviselést, egyenlőtlen erők közötti harcot jelent. Ilyenkor az erőfölény helyett a mozgékonyság, a kreativitás és az innováció a kulcsfontosságú tényezők; az ellenséggel szembeni legfontosabb eszköz a propaganda, a gazdasági nyomásgyakorlás, a nemzetközi szervezetek, illetve intézmények és a nemzetközi közvélemény manipulálása, a gerilla támadások, a terrorista cselekmények, a fokozott hírszerzési tevékenység, és a kibertámadások.

Ebben a korszakban az információgyűjtés és -feldolgozás még fontosabb szerepet játszik, és a hadseregek, valamint a hadviselésben egyre nagyobb jelentőségre szert tevő titkosszolgálatoknak képeseknek kell lenni az információk gyors és hatékony megosztására az érdekeltek között. A kommunikációs technológiák, az adatgyűjtő rendszerek és a kibertámadások fejlesztése és használata az ilyen típusú hadviselésben kulcsfontosságúvá váltak. Az ellenséggel való szembenézés kreativitást és rugalmasságot igényel, ezért a harcok általában kiterjedtek és elhúzódóak, és gyakran előfordul olyan harcterek létrejötte, amelyeken a hagyományos hadviselési formák nem hatékonyak. Az ilyen típusú hadviselésben az agilitás, a mozgékonyság és a rugalmasság még fontosabb volt, mint az előző generációkban.

4.3.5 AZ ÖTÖDIK GENERÁCIÓ?

Ennek a korszaknak a szakirodalma jelen állás szerint nem túl bő, mivel sok teoretikus szerint még nem állt be (Hammes írásai jeles kivételével a korszak potenciális jellemzői csak nagy vonalakban vannak kimunkálva). Egyelőre a közzétett katonai stratégiában e korszak jellemzői még nem kristályosodtak ki, csupán olyan trendek ismertek, amelyek valószínűleg jelentős hatással lesznek a jövő hadviselésére. Az *ötödik generációs hadviselés* kifejezést először Robert Steele használta 2003-ban. A következő évben Lind bírálta a koncepciót, azzal érvelve, hogy a negyedik generáció még nem érte el zenitjét.⁷²

---

⁷¹ Uo. 6. o.

⁷² ABBOTT, Daniel: *The Handbook of Fifth-Generation Warfare*. 209. o.

Egyes szakértők szerint jelenleg a negyedik és az ötödik generációs hadviselés közötti váltás korszakát éljük: „a konfliktusokat, háborúkat négy generációra lehet felosztani, de az ötödik generáció is nevesíthető. Az I. világháborút az anyag-centrikus hadikultúra, a II. világháborút az erőkoncentráció jellemezte. A negyedik generációs hadviselés jellemzője a »puha« célok, a civil lakosság, a társadalom megtámadása, az állam megdöntése, az információs forradalom eszközeinek alkalmazása a győzelem kivívása érdekében. Az ötödik generációs hadviselés a tudatos irreguláris hadviselés. A következő 10–30 év a kultúrák háborúja lesz, amelyben számolni kell a megerősödő iszlámmal, a növekvő elszegényedéssel, az élettér-háborúkkal, amelyek a vízért, a termőföldért folynak. Mindezek új típusú konfliktusokat generálnak, amelyek kezeléséhez új nemzetbiztonsági stratégiák, új katonai doktrínák szükségesek. Továbbá a professzionálisan kialakított és irreguláris hadviselésre is alkalmassá tett hadsereg, amely jelentős különleges műveleti képességekkel bír és alkalmas a szövetségi keretek közötti műveletekre.”⁷³

Az ötödik generációs hadviselés során valószínűleg a harcmező digitalizációja, a mesterséges intelligencia használata és a biotechnológia⁷⁴ játszik majd kulcsfontosságú szerepet. A harctéri környezet rendkívül változékony lehet, és az ellenséggel szembeni küzdelemnek gyorsan és folyamatosan kell alkalmazkodnia a változó körülményekhez. Az ilyen típusú hadviselésben a cél az, hogy a harci eseményeket felgyorsítsák és széles körű hatást gyakoroljanak a küzdelem kimenetelére. A drónok és a mesterséges intelligencia, valószínűleg fontos szerepet fognak játszani a harci képességek fokozásában.

Az ötödik generációs hadviselés (5GW) olyan hadviselés, amelyet elsősorban nem kinetikus katonai akciókkal, például társadalmi manipulációval (angol szóval *social engineering*), félretájékoztatással, kibertámadásokkal és újonnan megjelenő technológiákkal, mint a mesterséges intelligencia és a teljesen autonóm rendszerek, folytatnak majd. Az ötödik generációs hadviselést Daniel Abbott az *információ és tudatosság* háborújaként írta le.⁷⁵

Alex P. Schmid szerint az ötödik generációs hadviselést a *mindenütt jelenlévő csatatér* jellemzi, illetve, hogy az ebben részt vevők nem feltétlenül alkalmaznak katonai erőt.⁷⁶ Felvetődik a kérdés, vajon a szociális média platformok is egy új hadszínteret alkotnak? A digitális csatatér is szorosan

---

⁷³ ISASZEGI János: Az aszimmetrikus hadviselés kialakulásának története. 78. o.

⁷⁴ BAHNAREANU, Cristian: The evolution of warfare from classic to hybrid actions.

⁷⁵ ABBOTT, Daniel: The Handbook of Fifth-Generation Warfare. 20. o.

⁷⁶ SCHMID, Alex: The Routledge Handbook of Terrorism Research. 167. o.

kapcsolódik a pszichológiai hadviseléshez, mivel a közösségi média azonnal nagy és széles közönséget szólít meg. A közösségi médiaplatformok segítségével nehezen elérhető egyének és csoportok is elérhetők a technológia nagyfokú elterjedésével és amiatt, hogy a kommunikáció a közösségi oldalakon időben elnyújtva zajlik (a korábbi tartalmak könnyedén láthatóvá tehetők, vagy visszakereshetők azok számára, akik róluk eredetileg valamely okból nem értesültek). A közzétett információk könnyen módosíthatók és megváltoztathatók a számítógépes tartományban a célközönség megszólítása és elérése érdekében. Az online közegben alkalmazott rugalmas és meggyőző technikák interaktívak, lehetővé téve a támadók számára, hogy műveleteiket a dinamikus helyzetekhez, a célközönségtől kapott visszacsatolások beépítésével, hozzáigazítsák. Természetesen az online médiafelületek kezelése olcsóbb és olykor hatékonyabb terjesztési módot is jelent a korábbi dezinformációs módszereknél. Természetesen az előnyök mellett hátrányai is vannak e megoldásoknak. A célközönséget online kell elérni, és a platform által közzétett üzeneteknek jobban kell vonzaniuk, mint sok más médiumnak. Ez nagy erőfeszítést igényel a kezdeményező részéről. A közösségi média fontos szerepet játszhat a pszichológiai hadviselésben, valamint a polgári–katonai együttműködésben. Mivel az a civil környezet, amelyben a nem harci katonai missziók zajlanak, befolyásolja a katonai műveletek lebonyolítását, a platformok megfelelő használata fokozhatja a civil környezet és a katonai erők közötti együttműködést, elősegítheti a konfliktus békés lezárását, fenntarthatja a békét, és hozzájárulhat a civil és békés környezet megteremtéséhez.⁷⁷

Végezetül az ötödik generációs hadviselést a nem-állami szereplők magas száma jellemzi, ebben a politikai, vallási és gazdasági ügyekért harcoló entitások széles köre megnyilvánulhat, pontosan az egyes harcterekre történő belépés korlátjainak alacsonyabbra helyeződése miatt; változatos szervezeti szintű, hagyományosan még a terrorizmus vagy gerillahadviselés jellemzőit sem mutató, nemletális eszközöket bevető csoportosulások korábban államok, és államszövetségek számára fenntartott manipulációs kampányokat folytathatnak, nevüket vállalva, vagy anonim módon.⁷⁸ Érdemes szem előtt tartanunk az ökoterrorizmus különböző megnyilvánulásait ebből a szempontból, különösen a vagyon és a közlekedési hálózatok ellen szervezeten elkövetett bűntények növekvő száma miatt. Hasonlóképpen, különböző diplomáciai és katonai adatok

---

⁷⁷ NÉMETH Csenge: A közösségi média mint legújabb hadszíntér.

⁷⁸ BAHNAREANU, Cristian: The evolution of warfare from classic to hybrid actions.

tömeges szivárogtatása, azon esetek kivételével is, amikor állami szereplők ezt megkönnyítik⁷⁹ az ötödik generációs hadviselés részét képezhetik.

4.3.6 A HADVISELÉS GENERÁCIÓ-ELMÉLETÉNEK KRITIKÁJA

Az hadviselés generáció-elméletét érő legjelentősebb szakirodalmi kritika⁸⁰ szerint, habár annak tényalapja helyes és didaktikai–történetírási szempontból akár hasznos is lehet, a hadtudomány számára az legjobb esetben irreleváns, legrosszabb esetben pedig kontraproduktív. Mindez amiatt, mert gúzsba köti a hadtudomány gondolkodását, amely a generációk ismertető jeleit és azokkal szemben a taktikai/stratégiai ellenszereket keresve nem észleli az újszerű, és állandóan fejlődő hadviselési eszközök megjelentését, utóbbiakra kevésbé képes rugalmasan, és improvizálva reagálni.

4.4 A NEGYEDIK GENERÁCIÓS HADVISELÉS ÉS A HIBRID HADVISELÉS METSZÉSPONTJAI

A hibrid hadviselés fogalmát elsőként a negyedik generációs hadviselés fogalmát is bevezető William S. Lind használta az 1989-es *A háború változó arca: A negyedik generáció felé c.* tanulmányában. Lind tanulmánya szerint a hagyományos hadviselési módszerek már nem elegendőek a modern hadviseléshez, és a jövő háborúi inkább hibrid jellegűek lesznek.

A hibrid hadviselés fogalma azon a feltevésen alapul, hogy a jövőbeni konfliktusokban a hagyományos katonai és a nem katonai eszközök, valamint a hagyományos és a nem hagyományos hadviselési módszerek kombinációja lesz a hatékony megoldás. Ez magában foglalhatja a konvencionális katonai erők, a gerillaharcosok és a terrorista csoportok, valamint az információs hadviselés alkalmazását is.

Az 1980-as években világszerte bekövetkezett változások tanulmányozásával Lind és munkatársai egy olyan modell létrehozását tűzték ki célul, amely megbontja a kétpólusú világ geopolitikai erőegyensúlyának elképzelését. Egyik kulcsfontosságú megállapításuk szerint a konfliktusokat alakító politikai, kulturális, társadalmi és gazdasági tényezők drámai módon megváltoztatták korunk hadviselésének jellegét – így az államok elvesztették az erőszak monopóliumát. Ennek az

---

⁷⁹ TROMBLAY, Darren E.: „Hybrid Warfare” at Home: Asymmetric Tactics Are Not Just Used in Ukraine, They Are Employed against the United States, and Have Been for Quite Some Time.

⁸⁰ VAN DER KLAUW, Cornelis: Generations of Warfare: An Outdated Concept?

elméletnek a hívei azzal érveltek, hogy az aszimmetrikus hadviselés jövője minden eddiginél átfogóbb és dinamikusabb lesz, amelyben a nem állami szereplőket a globalizáció miatt nagyra értékelik. A globális trendek kiegészítik a már meglévő regionális feszültségeket, tovább növelve a konfliktusok gyakoriságát és intenzitását világszerte. A negyedik generációs hadviselés – lebontva a hadviselés előző három generációját – elmosza a határvonalat a harcolók és a nem harcolók között. Ennek eredményeként a konfliktus az egész társadalomra kiterjed, átfogóvá válik. Az elmélet szerint a jövő hadviselési generációi sajátosságaik alapján a korábbi generációk felett dominanciát szereznek, így mindig a fejlettebb hadviselési formát alkalmazó oldal fog nyerni, kihasználva a harci eljárások, a szervezethez és a jobb fegyverzet előnyeit.⁸¹

A negyedik generációs elvekhez ragaszkodó ellenfelek decentralizált szervezeti, irányítási és logisztikai rendszereket fejlesztenek ki. Az általuk folytatott háborúkban nincs egyértelműen elkülönülő csatater, így a harcok egyszerre zajlanak zsúfolt városokban és virtuális hálózatokban. Az ellenség gyenge pontjai elleni csapásokat a társadalom és a kultúra teljes mélységében hajtják végre. A támadások célpontja tehát nem maga a hadsereg, és a hadviseléshez szükséges más erőforrások, ezek helyett a nem harcoló civilek, a demokratikus elvek és a jogi keretek, de mindenekelőtt az emberek elméje kerül célkeresztbe. Az erőfeszítések arra irányulnak, hogy megtörjék az ellenség morálját, és olyan módon szorítsák a politikai döntéshozókat a hibrid hadviselő fél akarata érvényesítésére, hogy az előbbiek – a valósággal ellentétben – úgy gondolják, saját stratégiai céljaik megvalósítása immár lehetetlen, vagy túl sokba kerülne a várható előnyökhöz képest. A negyedik generációs ellenfelek gyakran nem viselnek egyenruhát, úgy működnek, hogy nem érintik őket a nemzetközi jogi szabályok, és innovatív módon alkalmazzák a fejlett technológiai vívmányokat. Mindezen tényezők miatt a második vagy harmadik generációs hadviselés formáit alkalmazó erők nehezen veszik fel a harcot ezekkel.⁸²

Lind szerint a hibrid hadviselésben az információ és a kommunikáció fontos szerepet játszanak. Az információ- és kommunikációs technológiák fejlesztése lehetővé teszi a hadviselési stratégiák kifejlesztését és azok hatékony végrehajtását. A hibrid hadviselésben a katonai és a nem katonai erők együttműködnek, és mindkét oldalnak széleskörű támogatást kell kapnia a lakosságtól.

---

⁸¹ BALOG Fatime, FEKETE Csanád, NÉMETH András, NÉMETH József Lajos: A hibrid hadviselés különös tekintettel a mobil kommunikációra. 129. o.

⁸² *Uo.* 130. o.

A hibrid hadviselés gyakorlati alkalmazása például az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság részéről az afganisztáni és az iraki háborúk ideje alatt volt tapasztalható. Az ilyen konfliktusok során a hagyományos katonai erők mellett diplomáciai, gazdasági és információs eszközöket is be kellett vetni az ellenfelek leküzdésére.

A kétpólusú világrend összeomlása előtti és utáni években a koncepció kevés figyelmet kapott. Azt Thomas X. Hammes 1994-es *A hadviselés evolúciója: negyedik generációs hadviselés*⁸³ c. tanulmánya fejlesztette tovább. Hammes ezután további cikkekben és kutatásokban foglalkozott a témával, ami a 2004-es *A paritya és a kő. Hadviselés a 21. században*⁸⁴ c. könyve megjelenéséhez vezetett. Ebben összefoglalta elmélete eddigi legfontosabb következtetéseit, és további kulcsfontosságú megállapításokat tett hozzájuk, reflektálva a koncepció kritikájára. Utóbbi szerző úgy véli, hogy a 2001-es terrortámadások bizonyították elméletének helyességét, és az iraki és afganisztáni eseményekkel kombinálva tovább erősítették azt. Véleménye szerint az első nagy stratégiai változás akkor következett be, amikor a negyedik generációs hadviselést folytató fél (a nyugati nagyhatalmak) ellenfele megváltoztatta korábbi stratégiáját. Korábban a hadműveleteket támogató információs tevékenységet folytattak, később a technika fejlődése miatt ez megváltozott, így a gerilla- és terrorista tevékenység mára csak kiegészítő szerepet tölt be a hibrid hadviselés bővülése mellett. A 2001-es támadásokra reagáló Amerikai Egyesült Államok és NATO jelentős erőfeszítései a helyzetet még kilátástalanabbá tették azzal, hogy a változást nem észlelve a továbbiakban is kizárólag a gerilla-hadviselés leküzdésére összpontosítottak.

A negyedik generációs hadviselés jellegét – Hammes nézeteivel összhangban – Lind szerint „*nem az fogja meghatározni, hogy az ellenség hogyan harcol, sokkal inkább az, hogy ki és miért küzd.*”⁸⁵

Ezt úgy kell értelmezni, hogy nem csak az anyagi javak, hanem az egyének, társadalmi csoportok és politikai elitek számára is lényeges információk, maga a narratíva is jelentőséggel bír majd. Ez utóbbi következtetés az, amely a negyedik generációs (nemkonvencionális) konfliktusok és a hibrid hadviselés közötti kapcsolódási pontot megteremti: a narratíva, az ún. ideációs faktor⁸⁶ a

---

⁸³ HAMMES, Thomas X.: *The Evolution of War: The Fourth Generation.*

⁸⁴ HAMMES, Thomas X.: *The Sling and The Stone: On War in The 21st Century.* A cím a magyar szakirodalomban elterjedt fordítása téves: az angol címben mindkét főnév előtt határozott névelő („The”) áll, emiatt a helyes cím *A paritya és a kő...*

⁸⁵ LIND, William S.: *Understanding Fourth Generation War.* 9. o.

⁸⁶ HERTA, Laura M: *Russia's Hybrid Warfare – Why Narratives and Ideational Factors Play a Role in International Politics.*

felek motiváltsága az, amely e hadviselés során, bár nem a szigorú értelemben vett katonai célpont természetével bír, mégis a támadás, és a védekezés fő tárgyává vált. A harctéri cselekmények, és a társadalmi befolyásolás eszközei, a hibrid hadviselés folyamán összekötődése ezáltal egyértelműen a legkevesebb negyedik generációs hadviselés folyamán, különösen a nemkonvencionális eszközöknek tulajdoníthatóan teremthetik meg.

4.5 AZ OROSZ KATONAI DOKTRÍNA

Amit az angolszász elemzők hibrid hadviselésként nevesítenek, azt az orosz szakirodalom *stratégiai elrettentésnek* hívja. Amikor nyugati szakértők Moszkva új hadviseléséről, a hibrid hadviselés fejlesztéséről beszélnek, általában Valerij Geraszimov tábornok, az orosz vezérkari főnök 2013-as konferencia-előadására⁸⁷ hivatkoznak. Sok nyugati szakértő azonban túlzásnak⁸⁸ tartja, hogy a közzétett kutatást az orosz doktrínának tulajdonítsák. Maga Geraszimov is úgy véli, hogy elképzeléseit Oroszországon kívül félreolvasták és félrefordították.

A doktrína kifejtésekor Geraszimov megfogalmazta, hogy Oroszországnak szüksége lehet valamilyen hibrid eszközre a jövőbeli fenyegetések elhárításához. A stratégiai műveletek új formáinak alkalmazására szólított fel (például olyan terek, információs hálózatok és parancsnokságok fejlesztésére, amelyek hadszíntérként szolgálhatnak). Véleménye szerint a tudomány legfontosabb feladata a jövőbeli konfliktusok előrejelzése. Oroszországnak olyan technológiákat és eljárásokat kell kifejlesztenie, amelyek előnyhöz juttatják, nem pedig felzárkózni versenytársaihoz.

Összességében az idézett források azt sugallják, hogy a komplex hibrid modell követelményei nincsenek teljes mértékben lefedve. Oroszország hagyományos erőinek fokozatos gyengülése az 1990-es években arra készítette az államot, hogy a fenyegetés elhárítása érdekében szinte teljes mértékben nukleáris képességeire támaszkodjon. A stratégiák a 2000-es évek eleje óta a kortárs orosz katonai erő fejlődésével párhuzamosan változtak: a nukleáris támadás kizárólagosságát feladták, az elrettentési eszköztár a hagyományos és nukleáris erők kombinációjával bővült, és a 2010 utáni doktrínában egyre inkább a nem katonai eszközök dominálnak. „*Ez tükröződik az orosz katonai terminológiai szótárból is: »(...) a stratégiai elrettentés katonai és nem katonai eszközök*

---

⁸⁷ GERASZIMOV, Valerij: <https://www.vpk-news.ru/articles/14632>.

⁸⁸ GALEOTTI, Mark: I'm Sorry for Creating the 'Gerasimov Doctrine'.

(politikai, diplomáciai, jogi, gazdasági, ideológiai, tudományos-technikai) koordinált rendszere, amelynek célja egy Oroszország elleni olyan katonai akciótól való elrettentés, amely stratégiai károkat okozna»⁸⁹

4.6 A HIBRID HADVISELÉS JELLEMZŐI

Az új hadviselési modellek gyakorlati alkalmazásáról eddig kevés tapasztalat áll rendelkezésre. Tekintettel azonban a hibrid hadviselési módszerek jellegére (a műveleteknek nehezen felderíthetőnek és azonosíthatónak kell lenniük, és a közvetlen katonai beavatkozás pillanatáig tagadhatóknak kell maradniuk, a támadónak a konfliktus kitörése előtt meg kell tudnia törni a támadott ellenállását, mielőtt a nyílt katonai erő alkalmazásakor észlelhető lenne a konfliktus kitörése stb. Naivitás lenne feltételezni, hogy a jövőben a hibrid hadviselés során nyert tapasztalatokat azok résztvevői megbízható módon fogják megosztani. Addig is a több torz információforrásból kell egy a valódit megközelítő képet létrehoznunk, abban a tudatban, hogy bármely új hibrid művelet nem e kép szerint fog lezajlani.

Láthatjuk, hogy a hibrid hadviselésben alkalmazott műveletek nem írhatók le egységes jellemzőkkel, mivel minden egyes műveletnek megvannak a maga sajátosságai, amelyek igazodnak ahhoz a helyzethez, amelyben végrehajtják. Az egyes konfliktusokban az eszköztár elemeit a politikai akaratnak megfelelően különböző módon alkalmazzák, így az események nem egy általános mintát követnek, hanem helyzettől függően alakulnak. A hibrid háború, bármilyen néven is nevezzük, természeténél fogva elmosza a határokat a békésnek minősített helyzetek és a háború között, ahol mindig kölcsönös fenyegetettség/fenyegetés áll fenn. Az agresszor ténylegesen hadat üzen egy másik államnak, annak területén, a háború szintje alatti konkrét fegyveres harcban, jellemzően jól álcázott (rejtett) erőket alkalmazva, amelyek a célállamban a hatalmon lévő erőkkel szemben erőszakra hajlamosak. Mivel sem hadüzenetről, sem fegyveres harcról nincs szó, a klasszikus értelemben vett háború lényegében nem létezik.

A hibrid hadviselésben a politika és a háború közötti klasszikus kapcsolat eltorzult, így a hibrid hadviseléshez kapcsolódó politika magának a háborúnak is mondható. Ebben az esetben az emberi dimenzió válik a háború fő színterévé, és a geopolitikai célokat új, közvetett módszerekkel, a célország lakosságának tudatát és tudatosságát befolyásolva, a saját államisága ellen irányuló

---

⁸⁹ SIMICSKÓ István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. 7. o.

műveletekkel érik el. Mivel nincs hadüzenet, és a tradicionális értelemben vett fegyveres összecsapások sem jellemzőek, nem lehet a katonai erő alkalmazásának hagyományos módszereivel harcolni, csak megfelelő közvetett ellenintézkedésekkel élhet a megtámadott fél. Amennyiben a fegyveres katonai beavatkozás elkerülhetetlen, a körülményektől függően a felek arra törekszenek, hogy időszakos műveletekkel a háború szintje alatt tartsák az intenzitást, vagy lerövidítsék annak időtartamát, és a csapatok bevetését követő gyors visszavonulással biztosítsák a konfliktus politikai megoldását. A területet csak ideiglenesen foglalják el szárazföldi (akár irreguláris) csapatok, és a telepített erők fenntartják egy átfogó inváziós művelet lehetőségét. A fenyegetés összetett és holisztikus jellege miatt nem tekinthető kizárólag katonai fenyegetésnek, ezért annak felderítése és elhárítása, valamint maga a védelem sem lehet kizárólag katonai jellegű. A hibrid hadviselés azon a paradoxonon alapul, hogy a katonai erő továbbra is fontos elem, de elsősorban elrettentő hatású, és a fegyveres konfliktus csak a végső megoldás. A hibrid háborúk ezért véleményem szerint olyan háborúk, amelyeket civilek kezdeményeznek, és szükség esetén katonai személyzet fejez be. A siker garantálása érdekében a katonai fenyegetés hitelességét a művelet teljes időtartama alatt fenn kell tartani. A nagyhatalmak számára ez a fenyegetés a hadviselés teljes spektrumát felöleli: az űr, a légtér, a tenger, a szárazföld, a virtuális/informatikai és az információs terek minden más formája (sajtó, média, irodalom, művészetek, de még a sport is).

Összegezve, a hibrid hadviselés jellemzői a következőkként szűrhetőek le:

- összetettség: a hibrid hadviselés összetett, ötvözi a különböző hadviselési formákat, így hagyományos, lineáris és aszimmetrikus stratégiákat is.
- rejtett jelleg: a hibrid hadviselés célja általában nem egyértelműen felismerhető, és a hibrid hadviselést alkalmazó szereplők gyakran rejtett módszerekkel működnek.
- folyamatosság: a hibrid hadviselés nem feltétlenül tartalmaz nyilvánvaló hadműveleteket, hanem folyamatos tevékenység, amely az idő múlásával alakítja a helyzetet.
- rugalmasság: a hibrid hadviselés rugalmas, azaz a szereplők képesek alkalmazkodni a változó körülményekhez és gyorsan változtatni a taktikájukat.
- aszimmetria: a hibrid hadviselés általában aszimmetrikus, azaz az ellenféllel szembenálló erők és eszközök aránya eltérő. A hibrid hadviselést alkalmazó szereplők gyakran kisebb és kevésbé jól felszerelt erőkkel működnek, de azért képesek ártani az ellenfélnek.

- Komplexitás: a hibrid hadviselés során a szereplők különböző területeken tevékenykednek, például a katonai, politikai, gazdasági és információs területeken, és a különböző tevékenységek összefüggenek egymással.
- Multidiszciplináris megközelítés: a hibrid hadviselés több területen alkalmazza a stratégiai gondolkodást, és számos szakértői terület összefonódásával jár, például a katonai, politikai és gazdasági stratégiák ötvözésével.
- A hálózatok kiemelt szerepe: a hibrid hadviselés során a szereplők gyakran hálózatokat alkotnak, amelyek összefüggenek és egymást támogatják, és ahol a tevékenységek gyorsan terjedhetnek és új formákat ölthetnek.

Rácz András szerint: *„az orosz hibrid hadviselés legfontosabb sajátossága a katonai és nem katonai elemek minden korábbinál szorosabban koordinált alkalmazása. A nem katonai eszközök közé beletartozik a diplomáciai és gazdasági nyomásgyakorlás, titkosszolgálati és különlegesműveletek, cyber támadások, bűnözői csoportok felhasználása és a lélektani, információsműveletek is, amelyre a hagyományos és elektronikus média is felhasználandó. Geraszimov szerint a nem katonai eszközöknek célszerű dominálniuk, körülbelül 4:1 arányban.”*⁹⁰

4.7 A HIBRID HADVISELÉS ELEMEI

Frank Hoffman⁹¹ elmélete szerint a hibrid hadviselés fogalma magában foglalja a hagyományos hadviselés mellett a politikai hadviselést, az irreguláris hadviselést, a kiberhadviselést, valamint más befolyásolási módszereket, például álhíreket, diplomáciát. Valerij Geraszimov úgy definiálja mindennek az orosz változatát, mint katonai és nem katonai eszközök (politikai, diplomáciai, jogi, gazdasági, ideológiai, tudományos-technikai) koordinált rendszere. Ezek ötvözetéből levonhatjuk a következtetést, miszerint a hibrid hadviselés egy olyan összetett harcforma, amely kombinálja a hagyományos, szabályos és aszimmetrikus taktikákat a stratégiai célok elérése érdekében. A hibrid hadviselés elemei változóak lehetnek attól függően, hogy az érintett szereplők konkrét céljai és a kontextus milyen, de létezik néhány általánosan alkalmazott elem:⁹²

⁹⁰ RÁ CZ András: A hibrid hadviselés és az ellene való védekezés lehetőségei. 8. o.

⁹¹ Lásd HOFFMAN, Frank G.: Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars.

⁹² Ebben az értelemben, lásd FABIAN, Sandor: The Russian hybrid warfare strategy – neither Russian nor strategy.

- Hagományos katonai erő: a hibrid hadviselés gyakran magában foglalja a hagyományos katonai erő alkalmazását, mint például a harckocsikat, lövegeket és gyalogságot, hogy katonai célokat érjenek el.
- Szabálytalan hadviselés: a hibrid hadviselés szabálytalan erők, például lázadók, milíciák alkalmazását is magában foglalhatja politikai vagy katonai célok elérésére.
- Kibertámadások: a kibertámadások egyre inkább az eszközök közé tartoznak, amelyeket a hibrid hadviselés során használnak, hogy megzavarják a kommunikációt, károsítsák az infrastruktúrát és terjesszenek dezinformációt.
- Propaganda és információs műveletek: a propaganda és az információs műveletek használata kulcsfontosságú eleme a hibrid hadviselésnek, amikor a szereplők arra törekcsenek, hogy alakítsák a közvéleményt, zavart szítanak és olyan narratívát hozzanak létre, amely támogatja a stratégiai céljaikat.
- Gazdasági nyomásgyakorlás: A hibrid hadviselés magában foglalhatja a gazdasági kényszerítést, mint például a szankciókat, hogy stratégiai célokat érjenek el.
- Politikai nyomásgyakorlás: titkos akciók alkalmazását jelenti, hogy aláássák a kormány legitimitációját vagy belső szakadásokat hozzanak létre a társadalomban.
- Proxi-hadviselés: harmadik fél, például milíciák vagy orvgyilkosok alkalmazását jelenti, hogy katonai vagy politikai műveleteket hajtsanak végre egy állam vagy nem állami szereplő nevében.

Tehát a hibrid hadviselés a hagyományos és a nem hagyományos hatalmi eszközök összjátékát jelenti. Ezeket az eszközöket az ellenfél sebezhetősége érdekében vegyítik.

A kinetikus eszközök és a nem kinetikus taktikák összekapcsolásának célja, hogy optimális módon okozzanak kárt a harcoló államnak. Ennek a modern hadviselési módnak két különálló jellemzője van. Először is, a háború és a béke közötti határvonal elhomályosul. Ez azt jelenti, hogy nehéz azonosítani vagy megkülönböztetni a háborús küszöböt, így a háború megfoghatatlanná válik. A közvetlen, nyílt erőszak küszöbe alatti műveletek olcsóbbak és kevésbé kockázatosak, mint a kinetikus műveletek. Nem állami szereplőkkel együttműködve dezinformációt terjeszteni kifizetődőbb, mint harckocsikat gördíteni egy másik ország területére, vagy annak légtérét a légierő bevetésével megsérteni. A költségek és a kockázatok lényegesen kisebbek, de a kár valós.

A kulcskérdés itt a következő: lehet-e háború közvetlen harc vagy fizikai összecsapás nélkül? Mivel a hibrid hadviselés áthatja az államközi konfliktusokat, erre igenlő választ lehet adni. Ez továbbra is szorosan kapcsolódik a háború filozófiájához is. A háború legfőbb művészete az ellenség harc nélküli legyőzése.

A hibrid hadviselés további meghatározó jellemzője a kétértelműséggel kapcsolatos. A hibrid támadásokat általában nagy homály jellemzi, amit a hibrid szereplők tudatosan teremtenek meg és növelnek, annak érdekében, hogy megnehezítsék a lehetséges válaszlépéseket. Más szóval, a célba vett ország vagy nem képes felismerni a hibrid támadást, vagy nem tudja beazonosítani az esetleges elkövetőket. A be nem azonosított támadó megnehezíti a megtámadott állam számára a stratégiai válaszlépéseket.⁹³

4.8 A HIBRID HADVISELÉS NYUGATI MODELLJE(I)

A hibrid hadviselést konceptualizálása (helyes fogalommeghatározása és használata) érdekében több sablon is született a szakirodalomban. Ezek közül a legismertebb a DIME és DIMEFIL, PMESII és ASCOP modellek. Négy amerikai szerző egy tanulmányban⁹⁴ foglalta össze ezeknek a legfontosabb tulajdonságait. „*A definíciókban általában hangsúlyosan megjelenik, hogy a hibrid hadviselő integrált módon alkalmazza az állam diplomáciai, információs, katonai, valamint gazdasági/pénzügyi hatalmi eszközeit.*”⁹⁵ A hibrid hadviselés koncepciójának eszközei:

- *DIME (Diplomacy, Information, Military and Economy)*: az ellenfelek a rendelkezésükre álló összes hatalmi eszközt (diplomáciai, információs, katonai és gazdasági) felhasználhatják a nyomás fokozására ezen ágazatok egyikében vagy mindegyikében. Minél kifinomultabb az ellenfél, annál valószínűbb, hogy az eskaláció több ágazatban is bekövetkezik.
- *DIMEFIL (Diplomacy, Information, Military, Economy, Financial, Intelligence, Law Enforcement)*: az előző modell kiegészül a gazdasági, titkosszolgálati és rendőri elemmel is. Hasonló verzió a *DemiFiL* modell (*Diplomacy, Economy, Military, Information, Finance, and Law*). Ez a modell hat tényezőre fókuszál, amelyek kulcsfontosságúak a

⁹³ BILAL, Arsalan: Hybrid Warfare – New Threats, Complexity, and ‘Trust’ as the Antidote.

⁹⁴ KODALLE, Thorsten, és mtsai.: A General Theory of Influence in a DIME/PMESII/ASCOP/IRC² Model. 12–26. o.

⁹⁵ SOMODI Zoltán, KISS Álmos Péter: A hibrid hadviselés fogalmának értelmezése a nemzetközi szakirodalomban. 22. o.

hibrid hadviselési környezetben: a diplomácia, gazdasági, katonai, információs, pénzügyi és jog területeire. A DemiFiL modell segítségével a döntéshozók átfogó képet kaphatnak az adott területről, és felkészülhetnek a különböző kihívásokra és veszélyekre. A modell alkalmazása segít a katonai és civil szereplők közötti együttműködés és koordináció javításában a hibrid hadviselési környezetben.

- *PMESII (Political, Military, Economic, Social, Information and Infrastructure)*: A PMESII modell a hibrid hadviselés koncepciójának egyik eszköze, amely a katonai műveletek tervezéséhez és végrehajtásához segíti a döntéshozókat. A PMESII rövidítés a következőkre utal: politikai, katonai, gazdasági, szociális, információs és infrastrukturális nyomásgyakorlás. A modell az egyes tényezők elemzésére és azok összefüggéseinek értelmezésére összpontosít. A modell segítségével a döntéshozók átfogó képet kaphatnak az adott területről, és felkészülhetnek a különböző kihívásokra és veszélyekre.
- *ASCOP (Areas, Structures, Capabilities, Organization, People and Events)*: ezt a modellt a felkelés elleni küzdelemben használják a következőkre: a kulturális és emberi környezet (más néven az *emberi terep*) elemzéseire, és magában foglalja a területeket, struktúrákat, képességeket, szervezetet, embereket és eseményeket.

*A befolyás általános elmélete a DIME/PMESII/ASCOP/ICR2 modellekben*⁹⁶ című műben a szerzők a befolyáshadviselés elméletének és modelljének alapvető szempontjait tárgyalják egy fogalmi keretrendszer felépítésével. A keret egy három tengelyes prizmat alkot a DIME/PMESII/ASCOP dimenziók mentén. A DIME koncepció négy elembe csoportosítja a hatalom számos eszközét, amelyet egy nemzetállam fel tud használni: diplomácia, információ, katonaság és gazdaság. A PMESII hat területen írja le a műveleti környezetet: politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, információs és infrastrukturális. Az ASCOP-t a felkelés elleni környezetben használják a kulturális és emberi környezet elemzésére, és a következő területeket foglalja magában: területek, struktúrák, képességek, szervezet, emberek és események. A modell emellett tükrözi az információgyűjtési követelmények és az információs képességek követelményeinek (*Information Collection Requirements and Information Capabilities Requirements – ICR2*) – így a DIME/PMESII/ASCOP/ICR2 – szempontjait is. A tanulmány a befolyás/információ/hibrid hadviselés problémakörének keretrendszerére összpontosít.

---

⁹⁶ KODALLE, Thorsten, és mtsai.: A General Theory of Influence in a DIME/PMESII/ASCOP/IRC² Model. 12–26. o.

4.9 A HIBRID HADVISELÉS ELMÉLETÉNEK A KRITIKÁJA

Amint fentebb már bemutattam a szakirodalom nem egységes a hibrid hadviselés megítélésében, léteznek olyan hangok, melyek szerint ez a „felkapott” teória egyáltalán nem hoz újdonságot a hadviselés történetébe. Egyesek szerint amióta a világ a világ, így működik az érdekérvényesítés, mivel az államok a különböző területek összehangolásával igyekeznek befolyást gyakorolni egymásra. *„A hibrid fogalmat hadviseléssel kapcsolatban először Bill Nemeth amerikai katonai teoretikus vezette be. (...) Bill Nemeth még csak a 2000-es Groznij elleni orosz támadás során tanúsított csecsen ellenállásban felfedezett ősi és modern elemeket nevezte hibridnek. Néhány évvel később, az izraeli hadsereg 2006-os libanoni hadműveletének tanulságait elemezve alkotta meg Frank G. Hoffman a hibrid hadviselés elméletét. Ebben az elképzelésben erőszakos nem-állami szereplők (Violent Non-State Actors – VNSA) minden rendelkezésükre álló eszközzel érvényesítik érdekeiket. Hoffmann idesorolt olyan, hangsúlyosan nem-katonai eszközöket is mint a média, a politikai pártok, és utcai tüntetések vagy éppen a szociális háló. Ez a koncepció 2014-ig nem volt több, mint egy peremterülettel foglalkozó teóriák egyike, amelyet még a szakértők többsége sem ismert részletesen. A fogalom szédületes karrierjét 2014-ben kezdte, amikor a Majdan-téri tüntetések nyomán kirobbant válságban Oroszország nemes egyszerűséggel, gyakorlatilag ellenállás nélkül »lenyúlta« a Krím-félszigetet. (...) Az esetet követően, 2014 augusztusában Phillip M. Breedlove amerikai tábornok egy meglepően őszinte, érzelmektől sem mentes interjút adott a német Die Welt magazinnak, amelyben a Krím kapcsán egy váratlanul megjelent új hadviselési korszakról beszélt.”*⁹⁷ Somkúti Bálint szerint az elméletet kritikusok bírálták itthon és külföldön egyaránt, de súlyos hibái ellenére szinte azonnal hivatalos NATO-koncepcióvá vált, és az EU is elfogadta; a teória megalkotói egyetlen esetből vontak le általános érvényű következtetéseket.

Koós Gábor és Szternák György tanulmányukban⁹⁸ az orosz stratégiai elrettentés teóriáját kritizálják, mert egyes szerzők szerintük nem létező mondatokat adtak Geraszimov vezérkari főnök szájába. Ezért a katonai szakértők téves következtetéseket vontak le a háború jellegének elsődleges megváltozásáról. Mark Galeotti, aki az elsők között összegezte a Geraszimov-doktrínát nyilvánosan kért elnézést⁹⁹ a félrevezető fogalom megalkotásáért.

---

⁹⁷ SOMKUTI Bálint: Az önbecsapás művészete – a hibrid hadviselés félrevezető elméletéről.

⁹⁸ KOÓS Gábor, SZTERNÁK György: A katonai műveletek új formája – a hibrid műveletek. 120–137. o.

⁹⁹ GALEOTTI, Mark: I’m Sorry for Creating the ‘Gerasimov Doctrine’.

Jójárt Krisztián szerint „szakmaiatlan és kontraproduktív is, ha minden orosz és ártó szándékú cselekményt hibrid hadviselésként aposztrofálunk. (...) A hibrid hadviselés szerepe valójában még az ukrajnai háborúban is korlátozott volt. Az orosz hibrid hadviseléssel kapcsolatos mítoszok nagyrészt abból erednek, hogy kibogozhatatlanul összekeveredett egymással Valerij Geraszimov orosz vezérkari főnök sokat idézett beszédének egyik fő megállapítása (a nemkatonai eszközök – így a politikai, információs és gazdasági – eszközök növekvő súlyáról a jelenlegi konfliktusokban) azzal, ami a beszéd után ténylegesen lejátszódott Ukrajnában. A nemkatonai eszközök szerepe és jelentősége a 2014-es konfliktusban azonban eltörpült a katonai erő alkalmazása mellett: az ukrajnai háborút „a nagykaliberű tüzérség, rakétasorozatvető rendszerek és harckocsik döntötték el, nem pedig az innovatív hibrid megközelítések”.¹⁰⁰ Utóbbi szerző véleménye szerint a háború végül rávilágított arra, hogy Moszkva számára egyetlen hatékony eszköz áll rendelkezésre érdekei érvényesítésére: a katonai erő. Igaz, hogy Oroszország számos nem katonai eszközt is bevetett Kijev ellen. Például az orosz információs hadviselés jelentős szerepet játszott, és sikerült mozgósítani az orosz lakosság nagy részét a Krímben (Kelet-Ukrajnában már kevésbé). A szoros kulturális és történelmi kapcsolatok ellenére Oroszország puha hatalmának nem sikerült meggyőznie az ukrán társadalom nagy részét arról, hogy a jövője az Eurázsiai Gazdasági Unióban van, nem pedig az EU-val való szorosabb kapcsolatokban. Moszkva csak azért folyamodott katonai erőhöz, mert más módon nem tudta érvényesíteni érdekeit.

A szakirodalomban fellelhető kritikák ellenére úgy tekintek a hibrid hadviselés teóriájára, mint egy megalapozott, saját lábakon megálló elméletre, és a dolgozatom is ennek a fényében folytatom. Elfogadom a szakirodalom azon álláspontját, miszerint¹⁰¹ a hibrid hadviselés valóban nem jellemzően Valerij Geraszimov, vagy a szélesebb orosz hadvezetés elgondolásai mentén kialakított doktrína, és nem is igazán nevezhető stratégiának, mert, jellemzően – például az ukrajnai csatáitén – a korábbi háborúkból jól ismert fegyverzet dominált más taktikákkal szemben, mégis a fentebb hivatkozott szerzők álláspontjával összhangban hibásnak vélem azt a szakirodalmi orientációt, ami a hibrid hadviselésre csupán Oroszország ukrajnai agressziója szemszögéből tekint. A gazdasági, politikai és technológiai eszközök koordinált bevetése stratégiai célok elérésére, a kibertér adta lehetőségek kiaknázása a minden eddiginél szélesebb körű hírszerzési tevékenységek folytatására, és az így szerzett információk komplex nyomásgyakorlási stratégiákban kihasználása, a közösségi

---

¹⁰⁰ JÓJÁRT Krisztián: Miért ne kiáltunk folyton hibrid hadviselést.

¹⁰¹ FABIAN, Sandor: The Russian hybrid warfare strategy – neither Russian nor strategy.

média tömegmanipulációs kockázatának kiaknázása, a hagyományos politikai és katonai módszerekkel, a jól ismert fegyverekkel, stratégiákkal és taktikákkal szimbiotikus módon, akár öngerjesztő jelleggel is bevetése mindenképpen újszerű, és a korábbi katonai, illetve biztonsági doktrínában nem teljesen kimunkált jelenséget sejtet.

4.10 AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ HIBRID HADVISELÉSE

Nem célozom értekezésem során Oroszországnak aránytalanul nagy figyelmet tulajdonítani, mivel a Föld számos nagy- vagy középhatalma él a negyedik (potenciálisan ötödik) generációs hadviselés által nyújtott eszközökkel, mégis úgy érzem, hogy elengedhetetlen ezen állam szerepének vizsgálata, legalább egy alfejezet erejéig, adva lévén annak Ukrajnával szembeni súlyos agressziója, értekezésem lezárásakor még beláthatatlan, várható jövőbeni következményeit.

Mint láthatjuk, napjaink konfliktusait új, innovatív és gyökeresen eltérő módokon vívják. A modern hibrid hadviselés megjelenésével a felek egyre kevésbé élnek a halálos vagy kinetikus erő bevetésével. Annak ellenére, hogy egyes szakértők szerint ez a fajta koncepció nem új, sőt talán az emberiséggel egyidős, az elmúlt években nagy jelentőségre tett szert, mivel az államok nem állami szereplőket és információs technológiát alkalmaznak ellenfeleik leküzdésére közvetlen fegyveres konfliktusokban is.

Leegyszerűsítve, véleményem szerint a hibrid hadviselés a hagyományos és a nem szokványos eszközök fúzióját jelenti, szimbiózist a csatatér és az információs tér között, az információs és pszichológiai hadviselés eszközeinek egyidejű érvényesítésével. A felhasznált eszközöket szinkronizáltan vetik be, hogy kihasználják az ellenfél sebezhetőségeit. A kinetikus és a nem kinetikus erő felváltva használatának célja továbbra is egy ellenség legyőzése, vagy az ellenfél magatartásának módosítása. A hibrid hadviselésnek két fontos jellemzője van.

Az első, hogy a háború és a béke közötti határ elmosódik. A háború megfoghatatlanná válik, mivel nehéz azonosítani a háborús küszöb átlépésének pillanatát. A közvetlen, nyílt erőszak eskalációs szintje alatti hibrid hadviselés megtérül mivel olcsóbb és kevésbé kockázatos, mint a kinetikus műveletek. Sokkal megvalósíthatóbb és költségkímélőbb nem állami szereplőkkel együttműködve dezinformáció terjesztése, mint harckocsikkal bevonulni más ország területére, vagy annak légterébe vadászgépekkel berepülni. Bár a költségek és a kockázatok lényegesen kisebbek, az így okozott kár továbbra is jelentős.

Fontos kérdés, hogy folytatható-e háború közvetlen harc vagy fizikai konfrontáció nélkül? A nemzetközi közösség tagjai között mindez elképzelhető a hibrid hadviselés nyújtotta eszközök segítségével. Ne feledjük Szun-ce filozófiáját, miszerint „*a háború legfőbb művészete az ellenség legyőzése harc nélkül*”.¹⁰²

A második, hogy a hibrid hadviselés kétértelműségeen alapszik, mivel a támadásokat sok bizonytalanság jellemzi. A homályt a szereplők tudatosan hozzák létre és növelik, hogy megnehezítsék a válaszadást. Más szóval, a célország vagy nem képes észlelni egy hibrid támadást, vagy pedig nem tudja azt egy olyan államnak tulajdonítani, amely elköveti vagy támogatja azt. A támadó kilétének beazonosítása megnehezíti a megtámadott állam számára a stratégiai válaszok kidolgozását.¹⁰³

A clausewitz-i megfogalmazás a politika és a háború viszonyáról napjainkban sem vesztett a jelentőségéből, sőt ez még bonyolultabbá vált, mivel a háború dinamikája megváltozott. Ez egy sor új lehetőséget jelent: az agresszió hol kinetikus műveletként nyilvánul meg nem állami szereplők bevonásával, hol a kritikus infrastruktúrákat célzó kibertámadások, dezinformációs kampányok alakját ölti. A hibrid hadviselés homályossá teszi a konfliktusok dinamikáját azáltal, hogy hatalmas és bővülő eszköztárat kínál az ellenfél számára, illetve lehetővé teszi, hogy egyszerre több fronton párhuzamosan is támadhassanak az ellenséges entitások. A hibrid műveletek az állam politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, információs és infrastrukturális sérülékenységét használják ki, így az kézzelfoghatóan és funkcionálisan is gyengül. Ugyancsak aláásható egy állam biztonsága a legitimitásának megkérdőjelezésével. Az államot és alkotóit összekötő társadalmi szerződés bizalmának leépítésében a hibrid szereplő megpróbálja megrontani az állami intézmények és az emberek közötti bizalmat. Ez azt eredményezi, hogy az állam elveszíti legitimitását, ami a modern korban nagyrészt a közbizalom függvénye.

A bizalom kiépítése lehet a módszer a hibrid fenyegetések leküzdésére, ezért, a szakértők számos politikai és stratégiai választ javasoltak. Ezek némelyike a hibrid fenyegetések észlelésére, elrettentésére, leküzdésére, és az azokra való aprólékos reagálásra szolgáló intézkedések körül forog. Mivel az információs, kognitív és társadalmi területek a hibrid hadviselés sarokkövévé válnak, a bizalom és bizalomépítés nélküli megoldások valószínűleg nem kínálnak hatékony

---

¹⁰² GILES, Lionel: The Art of War By Sun Tzu.

¹⁰³ BILAL, Arsalan: Hybrid Warfare – New Threats, Complexity, and ‘Trust’ as the Antidote.

ellenszert. A hagyományos háborús küszöb alatt zajló hibrid hadviselés középpontjában a civilek állnak, pontosabban, az állammal kapcsolatban kialakított vélekedéseik és cselekvésük. A digitális és közösségi média platformok lehetővé teszik a hibrid szereplők számára, hogy ezt meglehetősen könnyedén befolyásolják az ellenfél állam rovására. Jó példa erre az orosz online dezinformációs kampányok sora, amelyek némelyike egészen finoman megfogalmazott, mégis súlyos károkat okoz egyes nyugati államokban. Egy ország a legitimitását és hatalmát állampolgáraitól kapja, főleg a demokratikus berendezkedésű államok esetében. Az állam és népe közé éket verve megteremthető az előbbi meggyengítése, vagy cselekvési irányának módosítása. Pontosan ez az, amit a hibrid aktorok el akarnak érni, de mindezt a háborús küszöb alatt.¹⁰⁴

Hibrid eszköz lehet egy állam elszigetelése is a nemzetközi közösségen belül, növelve annak polarizációját. A hibrid fenyegetéseket az agresszor mindenkor a célállam konkrét sebezhetőségéhez igazítja. Támadható a társadalom tagjainak békés együttélése, a harmónia és a pluralizmus alapvető értékei, amelyek a demokratikus társadalmakba vetett bizalmat jelentik. Ez az oka annak, hogy a bizalomépítést kell a hibrid fenyegetések, különösen a demokratikus államok és politikák aláadására irányuló fő védőbástyanak tekinteni. Ezenkívül a bizalom továbbra is elengedhetetlen feltétele a hibrid fenyegetésekre adott politikai vagy stratégiai válasz megvalósulásában. Azonban a bizalmat nem szabad egyrétegű vagy egydimenziós jelenségként értelmezni. Több szinten és több területen is szükséges, például polgároknak bízniuk kell az állami szervekben, abban, hogy a kormányok betartják döntéseiket. Riasztó, hogy több nyugati államban a bizonyítékok szerint az állami intézmények iránti közbizalom eleve csökken, azok hitelessége egyre inkább veszélyeztetett, miközben maga e közbizalom képezni a hibrid eszközök elleni védekezés egyik sarokkövét.¹⁰⁵

Az állam iránti elkötelezettség a legfontosabb ugyan, mégis az emberek egymásba vetett bizalma is majdnem ugyanolyan fontos, ráadásul a kétféle bizalom, ahogyan azt *Francis Fukuyama* találóan megállapította mélyen összefügg: a társadalmi szinten összehangolt cselekvés, maga az államiság válik lehetetlenné a társadalmi bizalom adott szint alá csökkenésével.¹⁰⁶ A populizmus térnyerése a világ különböző részein, beleértve a nyugati országokat is, a politikai közösségeken belüli

---

¹⁰⁴ LANOSZKA, Alexander: Russian hybrid warfare and extended deterrence in eastern Europe. 175–195. o.

¹⁰⁵ BILAL, Arsalan: Hybrid Warfare – New Threats, Complexity, and ‘Trust’ as the Antidote.

¹⁰⁶ E tétel kifejtéséért lásd FUKUYAMA, Francis: Bizalom. Itt szükséges megjegyezni, hogy Bilal Arsalan egyes nézetei Fukuyama írásának tanait is tükrözik.

nagyobb társadalmi-politikai polarizáció tünete. Ez nemcsak a társadalmi szintű harmóniát, hanem a közösség társadalmi és politikai szövetét is veszélyezteti, és megnehezíti a konszenzus kialakítását a döntéshozatali folyamatokban minden szinten. A bizalom kiépítése, újjáépítése és megerősítése továbbra is kritikus fontosságú a tartós ellenálló képesség megteremtéséhez az állami és a társadalmi szintű biztonságot súlyosan veszélyeztető hibrid fenyegetésekkel szemben. A közösségeken belüli bizalomépítésnek kell a hibrid a fenyegetések semlegesítésére irányuló erőfeszítésnek lennie. A stratégia véghezvitelére az állam és az emberek közötti strukturális és szakpolitika kialakítására van szükség úgy, hogy az átláthatóság, felelősségvállalás és befogadás legyenek a fő támpontok.

A fentebb összegzettek alapján kívánom megvizsgálni az Oroszországi Föderáció vezetésének Európához való komplex viszonyrendszerét. Kijelenthető, hogy Oroszország Nyugathoz fűződő kapcsolatát a Szovjetunió felbomlásával járó kollektív trauma és megbélyegzés jellemzi, amely Putyin geopolitikai vízióját inspirálta. Az elmúlt években a Kreml hatalma olykor erőszakos demonstrálásával igyekezett újra helytállni a nemzetközi kapcsolatok színterén, visszakanyarodva a szovjet befolyás 1970-es évekbeli csúcsára. Ennek érdekében Oroszország katonai magáncégeket és szélsőjobboldali csoportokat egyaránt felhasznált az a Nyugat elleni hibrid háborús stratégiájában.

2003 óta az Európai Szomszédsági Politika¹⁰⁷ egy „baráti kör” létrehozására törekszik, azaz a politikai stabilitás, biztonság és gazdasági jólét térsége megteremtésére, amely magában foglal egyes korábbi szovjet tagköztársaságokat, mint Örményország, Azerbajdzsán, Belorusz, Grúzia, Moldova és Ukrajna, valamint az EU déli szomszédságában találhatóakat mint Algéria, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Libanon, Líbia, Marokkó, Szíria és Tunézia.¹⁰⁸ Így az Európai Szomszédsági Politika egyik célja a biztonsági együttműködés előmozdítása volt. Több mint két évtizeddel a program elindítása után az eredmények vegyesek. Az együttműködés, különösen a biztonság területén, nem haladt olyan mértékben, mint ahogy azt az Európai Szomszédsági Politika hivatalos dokumentumainak megalkotói elképzelték. Az ukrajnai konfliktusnak is jelentős hatása volt az EU keleti partnerségére, különösen azért, mert az jelentős hatással volt az EU és Oroszország kapcsolatára. Valójában a Kreml és az EU közötti kapcsolatokat egyértelműen a moszkvai vezetés Nyugat-felfogása és saját identitásépítő gyakorlata alakította. A „mi” és az „ők” dichotómiára

---

¹⁰⁷ THE DIPLOMATIC SERVICE OF THE EUROPEAN UNION: Review of the European Neighbourhood Policy (ENP).

¹⁰⁸ EURÓPAI BIZOTTSÁG: The Role of eGovernment for Europe's Future.

összpontosító diskurzus olyan környezetben zajlott, ahol a történelmi traumák központi szerepet játszanak, és ahol az ideológiai, társadalmi és térbeli megosztottság csupán Oroszország biztonságba helyezése civilizációs célkitűzésének megnyilvánulása, mintegy geopolitikai visszhangja.¹⁰⁹ E diskurzus lényegi elemeként, az a – máskülönben joggal vitatható – tétel áll, miszerint a közelmúltban Oroszország két nagy kollektív traumát élt át, amelyek örökre megváltoztatták Európához való viszonyát: a már említett Szovjetunió összeomlása, illetve a Nyugat ragaszkodása ahhoz, hogy legyőzte a Szovjetuniót, és a nemrég megalakult Oroszországot kisebb jelentőségű „partnerré” szorította vissza. A Szovjetunió felbomlása óta Oroszország küszködik, hogy megtalálja útját, identitását és különösen geopolitikai terét, mint egy *külön civilizációval* rendelkező entitás; egy olyan civilizációs ideológiához ragaszkodik, amely ellentétben áll a hidegháború utáni helyzettel. Ráadásul a tény, hogy Európa a Varsói Szerződés felbomlásával egyidejűleg nem bontotta fel az Amerikai Egyesült Államokhoz fűződő katonai szövetségi kötelekeit, nemcsak elmélyítette Moszkva a Nyugat iránti gyanakvását, hanem a megalázottság érzését is táplálta; utóbbi kulcsfontosságú tényező Oroszország mai identitásának kialakulásában. Az érzelmi dimenzió itt játszik döntő szerepet. A szégyenről, félelemről és sérelemről szóló narratívák nagyon is befolyásolják az orosz lakosságot. Ennek oka, hogy évszázadokon keresztül a cári birodalom intervencionista expanziót folytatott, igyekezett kiterjeszteni befolyási övezetét és hatalmát a szomszédjai felé.¹¹⁰ Másrészt a nemzetközi szankciók által sújtott modern Oroszország igazságtalanság áldozataként ábrázolja magát, amelynek nagyhatami méltóságát és érdekeit széles körben figyelmen kívül hagyták. Nem meglepő tehát, hogy a peresztrojka szülte optimizmus idővel felhígult, majd azt kézzelfoghatóan aláásta Ukrajna az orosz katonai és gazdasági befolyási övezetből kilépésre tett erőfeszítése: az Amerikai Egyesült Államok és európai szövetségesi annektálásnak, Oroszország pedig egyesülésnek tekintette a 2014-es krími válságot, majd a 2022. évi eszkalációt; az Amerikai Egyesült Államok és európai szövetségesi az ukrán szuverenitás megnyilvánulásának, Oroszország a saját befolyási övezetében bekövetkezett, a nagyhatalmi státussal összeegyeztethetetlen, és nagyhatalom által nem tolerálható beavatkozásnak tekintette Georgia és Ukrajna 2008-ban lehetővé vált NATO csatlakozását, és a 2014-es ukrajnai rendszerváltást stb. A beszéd, amelyben Putyin kijelentette a Krím ügymond „reintegrációját” a föderációhoz újjáélesztette a szimbolikus múltból szóló narratívákat, amelyek a

---

¹⁰⁹ KAZHARSKI, Aliaksei: Civilizations as ontological security? Stories of the Russian trauma. 24–36. o.

¹¹⁰ BARANOVSKY, Vladimir (szerk.): Russia and Europe: The Emerging Security Agenda. 543–555. o.

Szovjetunió összeomlása után összetört közös identitás felidézésére épültek. A Krím félszigetet egy új, nagyobb terv nevében kellett úgymond „visszaszerezni”, utalva a dicső múltra, amelynek ambíciói a megerősített belpolitikai és gazdasági érdekekre épültek, és a politikai legitimitációt nemzeti és regionális célokkal ötvözték.¹¹¹

Napjainkban a Kreml hibrid hadviselést és katonai magáncégeket használ az európai biztonsági rend megbontására. Ez ésszerű alapot ad ahhoz, hogy Oroszországra terjeszkedő hatalomként tekintsünk, amely hidegháborús gazdasági és implicit katonai vereségét, a szovjet „birodalmi” térség felbomlását és annak egyes elemei más nagyhatalmak befolyási övezetébe átlépését revizionista eszközökkel próbálja visszafordítani.

Az elmúlt több mint egy évtizedben a moszkvai vezetés arra törekedett, hogy újra közelítse magát a geopolitikai világszínvonalhoz, hogy befolyását Kelet-Európára, Közép-Ázsiára, a Közel-Keletre, Afrikára és a Karib-térség, illetve Dél-Amerika egyes területeire újra kivetítse, visszanyúlva a szovjet hatalom 1970-es és 1980-as évekbeli „teljesítményeihez”. Mindezt főleg a hibrid hadviselés alkalmazásával kísérelték meg. A hadviselés ilyen fajtájú felhasználásának lényege, a már bemutatott Frank Hoffman szerint, a komplex hatások elérése a konfliktus fizikai és pszichológiai dimenzióiban. A negyedik generációs hadviselés többrétegű, célja egy működő állam destabilizálása és társadalmának polarizálása. Így a felforgató erők szükség esetén kinetikus műveletekkel kombinálása alkalmas az ellenfél döntéshozóira hatást gyakorolni. Általában az agresszor olyan titkos akciókat hajt végre, amelyek nem hagynak maguk után nyomokat, így elkerülve a beazonosítását és az esetleges megtorlást.

A Szovjetunió összeomlása felerősítette az orosz nacionalista hangokat, ahogyan az előrelátható volt.¹¹² Az etnikai konfliktusok arra készítették Moszkvát, hogy beavatkozzon a volt szovjet köztársaságokban, ahol Oroszország örökölte a szovjet katonai képességek nagy részét, de a helyi hadsereget még kiképezték a NATO elleni hagyományos háború megvívására. Moszkva új külpolitikai megközelítésére a posztszovjet térségben az egyik példa a Dnyeszteren túli régió orosz nyelvű felkelőinek esete, akik 1992-ben rövid háborút vívtak Moldova volt szovjet köztársasága ellen. Míg a moldovai székhelyű szovjet/orosz 14. hadsereg hivatalosan semleges volt, valójában támogatta az oroszbarát Dnyeszteren túli milíciákat. Hasonló, de későbbi példa a grúziai háború.

---

¹¹¹ KAUNERT, Christian: EU Eastern Partnership, Hybrid Warfare and Russia's Invasion of Ukraine. 158–164. o.

¹¹² BRZEZIŃSKI, Zbigniew: Post-Communist Nationalism.

2008-ban az orosz erők támogatták a szakadár Abházia és Dél-Oszétia köztársaságok helyi milíciáit. Több ezer dél-oszét és önkéntes Észak-Kaukázusból, valamint akár 10 000 abház vett részt a háborúban.¹¹³

4.10.1 A KATONAI MAGÁNVÁLLALATOK FELHASZNÁLÁSA

A katonai erő használata is a hibrid hadviselés részét képezi, legyen az hagyományos vagy irreguláris. Ezért a moszkvai vezetés megkezdte az úgynevezett katonai magánvállalatok (PMC) vagy pontosabban félállami biztonsági erők alkalmazását, hogy segítsenek Oroszország nemzetközi tekintélyének visszaállításában.¹¹⁴ A zsoldosokkal szembeni elsődleges kifogás az, hogy állam nélküli harcosok, inkább pénzért, mint a nemzeti ideológiáért harcolnak. A zsoldosok tevékenységének erősödése a nemzetközi közösséget még a XX. század folyamán az 1977. évi I. és II. Genfi Jegyzőkönyvek elfogadására készítette, amelyek tiltják a zsoldosok használatát. A Genfi Egyezmények Kiegészítésében a zsoldos a nemzetközi jogban legszélesebb körben elfogadott meghatározását is tartalmazza. A 47. cikk (2) bekezdése a következőképpen szól:

„Zsoldos minden olyan személy: a) akit helyben, vagy külföldön kifejezetten abból a célból toboroztak, hogy fegyveres összeütközésben harcoljon; b) aki ténylegesen közvetlenül részt vesz az ellenségeskedésekben; c) aki alapjában véve egyéni haszonszerzési vágyból vesz részt az ellenségeskedésekben és akinek valamelyik összeütköző Fél, vagy annak nevében más, ténylegesen olyan anyagi ellenszolgáltatást ígért, amely lényegesen meghaladja az érintett Fél fegyveres erőinél szolgáló hasonló rangú és feladattal megbízott harcosoknak ígért, vagy fizetett összeget; d) aki valamelyik összeütköző Félnek nem állampolgára, vagy valamelyik összeütköző Fél által ellenőrzött területnek nem lakosa; e) aki nem tagja valamelyik összeütköző Fél fegyveres erőinek; és f) akit nem az összeütközésben részt nem vevő valamely állam küldött fegyveres erőinek tagjaként hivatalos szolgálatra.”¹¹⁵

Az orosz katonai vállalatok, megkerülve ezt a normát, globálisan zavartalanul működnek a nem megfelelő jogi szabályozást és a nemzetközi jogszabályok alól fennmaradt kibúvókat kihasználva. Míg az orosz törvények tiltják a zsoldos tevékenységet (az Oroszországi Föderáció Alkotmányának 13. cikke (5) bek. és az Orosz Büntető Törvénykönyv 208. cikke), addig az elmúlt évtizedben az

¹¹³ HOLCOMB, Franklin: The Kremlin's Irregular Army: Ukrainian Separatist Order of Battle. 7–12. o.

¹¹⁴ MARTEN, Kimberly: Russia's use of semi-state security forces: the case of the Wagner Group. 181–204. o.

¹¹⁵ Genfi I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyv.

orosz zsoldos tevékenység megnövekedett. A Wagner csoportot használva Moszkva a béke és a háború közötti szürke zónában lép fel, ahol tagadhatja a részvételét a fegyveres harcokban, így elkerülve a nemzetközi felelősségre vonást; az orosz katonai magánvállalatok tökéletes eszközt jelentenek, mivel lehetővé teszik a Kreml számára, hogy a törvények peremén vagy olyan területeken működjön, ahol a törvény nem alkalmazható.¹¹⁶ Valóban veszélyes az a katonai erő, amely olyan szakemberekből áll, akiket nem kötnék a háború szabályai vagy a nemzetközi normák. Oroszország Ukrajnában és a Krím-félszigeten végrehajtott katonai akcióival és a szélesebb körű politikai befolyásolási műveletekkel megmutatta, hogy hajlandó nyíltan megsérteni a nemzetközi normákat és szabályokat a stratégiai céljai elérése érdekében.

A Kreml a hibrid hadviselés 21. századi eszközévé változtatta a katonai magánvállalatokat, ezzel egyúttal jelentős önveszélyt is okozva: a Wagner csoport 2023 júniusi 24-órás lázadása bizonyította, hogy a hibrid hadviselés folyamán alkalmazott nemkonvencionális eszközök jelentős, korábban még az illető eszközöket bevető felek által is szem elől tévesztett kockázatokat, nemzetközi instabilitási potenciált jelenthetnek.¹¹⁷

4.10.2 A SZÉLSŐJOBBDALI MOZGALMAK FELHASZNÁLÁSA

Oroszország további hibrid hadviselési módszere az európai szélsőjobboldal és szélsőjobboldali csoportok támogatása az általános biztonság megbontása érdekében. Szélsőjobboldali terrorszervezetek létesítése, az esetleges szovjet megszállás elleni ellenállás megszervezésének ürügyén a hidegháború idején az Amerikai Egyesült Államok részéről is szokványos volt, Európában több NATO tagállamban is létrejöttek ilyenek (ezeket gyűjtőnéven *gladio*-nak szokás nevezni); a leghírhedtebb közülük az olaszországi Gladio nevű terrorszervezet volt, amely az olasz állam belpolitikájába rendszeresen és erőszakosan beavatkozott a nyugati érdekek érvényesítésére.¹¹⁸ Mindazonáltal e taktika a hidegháború lezárását követően, a jelenlegi ismeretek szerint kikerült a nyugati nagyhatalmak eszköztárából, azonban rövidesen meghonosodott az Oroszországi Föderáció akaratérvényesítési eszközei között, a korábban szovjet támogatással működő szélsőbaloldali és „felszabadító” terrorszervezetek mintájára.

---

¹¹⁶ CHIFU, Iulian, FRUNZETI, Teodor: From Mercenary Companies to Private Defence. The Case of Russian Private Military Companies. 44–50 o.

¹¹⁷ LIEVEN, Anatol: The failed Wagner coup shows Vladimir Putin’s regime remains stubbornly strong.

¹¹⁸ Az USA és a NATO támogatására létesített szélsőjobboldali szervezetek történetéről részletesen lásd GANSER, Daniele: NATO’s Secret Armies. Operation GLADIO and Terrorism in Western Europe.

Ez további alapot ad ahhoz, hogy Oroszországot terjeszkedő hatalomnak tekintsük. Bár nem Oroszország hozta létre az illető szélsőjobbaldali szervezeteket Kelet-Európában, mégis felhasználja a már létező szélsőséges hálózatokat, és tovább bővítette a xenofób tevékenységet a régióban. Kelet-Európára és a keleti partnerség országaira populista szélsőjobbaldali mozgalmak táptalajaként tekint a Kreml.¹¹⁹ Az Euractiv ezt írta 2017-ben: „*Putyin azért támogatja a szélsőjobbaldalt Európában, mert tudja, hogy ez gyengít minket (...), megoszt és megosztja Európát. (...) tudja, hogy a szélsőjobb gyengít bennünket, tudja, hogy a szélsőjobb megoszt. A megosztott Európa pedig azt jelenti, hogy Putyin a főnök.*”¹²⁰ A hidegháború idején történetekkel ellentétben Oroszország már nem törekszik a kommunista ideológia terjesztésére és nem törekszik Európa katonai ellenőrzésére sem. A cél most a Nyugat liberális biztonsági rendjének átalakítása. Putyin egy erkölcsös és erős identitású Oroszország megszemélyesítőjeként tetszeleg, amely meglehetősen vonzó az európai szélsőjobbaldali nacionalisták számára; több szélsőjobbaldali politikus is szeretné utánozni. Európában a szélsőjobbaldali csoportok tevékenysége fokozódik, az etnikai-nacionalista, illetve etnocentrikus diskurzus egyre hangosabb, amit Oroszország az ukrajnai háború előtt ki is használt.

A Baltikumban az orosz hibrid agresszió általában olyan tagadható és burkolt akciók sorozata, amelyeket hagyományos, azon belül nukleáris erők alkalmazásának fenyegetésével érnek el a megtámadott országok belpolitikájának befolyásolása érdekében. Az előző fejezetekben bemutatott módszerek mellett fontos megemlíteni, hogy számos elemző aggodalmának adott hangot az oroszok által alkalmazott hibrid cselekmények miatt, különösen Észtország és Lettország ellen, ahol jelentős létszámban él orosz kisebbségi lakosság. A balti országokat érő fenyegetést és a potenciális orosz agressziót három kategóriába lehet sorolni:

- erőszakmentes felforgatás,
- rejtett erőszakos fellépés és
- felforgatással támogatott hagyományos hadviselés.¹²¹

Várhatóan az oroszul beszélők növekvő integrációja és a balti államok fejlettsége miatt Oroszországnak nehézségei lesznek az erőszakmentes vagy a burkolt fellépésekkel a Baltikum

---

¹¹⁹ BUŠTIKOVÁ, Lenka: The radical right in Eastern Europe. 565–581. o.

¹²⁰ EURACTIV: Putin supports far-right to divide Europe.

¹²¹ KOLS, Rihards: Hybrid Threats: The Baltic Perspective.

felforgatására, ha nem alkalmaznak hagyományos erőt. Ezért fontos a hagyományos elrettentés növelése a régióban, ami miatt az Egyesült Államoknak és NATO-nak is foglalkoznia kell az orosz agresszió minden lehetséges formájával.¹²²

4.10.3 A HIBRID HADVISELÉS „GYAKORLATA” AZ UKRAJNÁT ÉRT AGRRESSZIÓT KÖVETŐEN

Ukrajna 2022-es megtámadása után az orosz hibrid fenyegetések száma is megnövekedett; ez a nyugati demokráciák elleni kibertámadásokban, valamint online kampányokban mérhető. A 2016-os amerikai választások után a nyomozók arra a következtetésre jutottak, hogy összehangolt orosz beavatkozás történt, azzal a céllal, hogy rontsák Hillary Clinton esélyeit, ellenfele Donald Trump javára. Ezt állítólag online befolyásolás segítségével hajtották végre, a közösségi médiában mesterséges fiókokat létrehozva, amelyeket államilag támogatott kiber-aktivisták irányítottak, akik az úgynevezett szentpétervári „trollfarmokon” dolgoztak. További módszer volt a dezinformáció, vagyis egy alternatív, hamis narratíva szándékos terjesztése, amely gyakran megszólítja a lakosság erre fogékonyabb rétegeit. Ez a jelenség az ukrajnai orosz invázió óta felgyorsult, és állampolgárok milliói, nemcsak Oroszországban, de még a nyugati országokban is elfogadták a Kreml álláspontját, miszerint az invázió szükséges önvédelmi aktus volt. Annak érdekében, hogy a nyugati kormányok felismerjék és megvédjék magukat e fenyegetésekkel szemben, a NATO és az EU létrehozta a Hibrid Kiválósági Központot Finnországban. A központ szakértői a dezinformáció területén találták a legmeglepőbb eredményeket. Számos európai közvélemény-kutatás összevetése és értékelése után arra a következtetésre jutottak, hogy több NATO-országban Oroszország nyeri meg az információs háborút a lakosság jelentős része körében. Németországban például a Kreml narratívája, miszerint Ukrajna elleni támadása, majd eskalációja a NATO-provokáció szükségszerű ellenreakciója volt, a háború folytatódásával egyre népszerűbb. Szlovákiában a megkérdezettek több mint 30%-a gondolta úgy, hogy az ukrajnai háborút a Nyugat szándékosan provokálta ki.

Az információs tér manipulációjáról mellett a kritikus infrastruktúra elleni támadásokkal is számolni kell. 2022 szeptemberében a Balti-tenger alatti erőteljes víz alatti robbanások tátongó lyukakat hasítottak az Északi Áramlat 2 gázvezetéken Dánia és Svédország partjai közelében. A vezetéket úgy építették meg, hogy az az orosz gázt Észak-Németországba szállítsa. Moszkva

---

¹²² RADIN, Andrew: Hybrid Warfare in the Baltics: Threats and Potential Responses. 13–34. o.

gyorsan tagadta a felelősséget, de a nyugati gyanúk egy lehetséges orosz indíttatásra összpontosultak, melynek célja a Nyugat energiahordozókkal történő zsarolása, Ukrajna támogatásáért történő megbüntetése lenne a 2022 februári orosz inváziót és eszkalációt követően.¹²³ Mindezzel ellentétben, egyre bizonyosabbnak látszik, hogy a támadást (amely a nemzetközi jog értelmében ebben az esetben terrorcselekménynek minősülne) Ukrajna-párti szereplők követték el, ezzel az ukrán hibrid hadviselés lehetőségét felvetve.¹²⁴

4.11 HIBRID HADVISELÉS AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK SZEMSZÖGÉBŐL

Az USA jelenlegi stratégiája az orosz fenyegetésre való reagálásra az orosz háborús megközelítés félreértésén alapul, és az Egyesült Államokat, valamint szövetségeseit a stratégiai vereségek nagy kockázatának teszi ki.¹²⁵ Az Egyesült Államok 2018-as Nemzeti Védelmi Stratégiája¹²⁶ elsőbbséget biztosít a hagyományos nagyhatalmi háborúk elrettentésének. Oroszország is igyekszik elkerülni az ilyen háborúkat, még akkor is, ha másfajta háborút tervez revizionista céljainak elérése érdekében. Az USA ezt az orosz megközelítést, a hibrid háborút nagyrészt a hagyományos konfliktus szintje alatti tevékenységek összességének tekinti. De Oroszország jelentős konvencionális konfliktusokat is felhasznál a hibrid háború koncepciójában és végrehajtásában. Ha az Egyesült Államok továbbra is arra összpontosít, hogy elrettentse azt a fajta háborút, amelyet Oroszország nem szándékozik megvívni, miközben alábecsüli a katonai erő szerepét azzal, hogy gátolja Moszkvát abban, hogy hibrid háborúval elérje céljait, akkor az USA súlyos stratégiai vereségeket szenvedhet, még akkor is, ha védelmi stratégiája technikailag sikeres.

A Kreml jelenleg is hibrid háborút folytat az Egyesült Államok ellen; úgy értékeli, hogy az ilyen típusú hadviselés már most is uralja a 21. századi konfliktusokat, és ez a jövőben is így lesz. Moszkva ezért úgy véli, hogy alkalmazkodnia kell ahhoz, hogy megnyerje ezt a küzdelmet, ami mélyrehatóan befolyásolja az orosz katonai fejlődést és a háború jövőjének megítélését. Az orosz hibrid háborúk magukban foglalják a jelentős hagyományos erők alkalmazását is. Az orosz hadsereg a negyedik (potenciálisan ötödik) generációs hadviselést egy olyan stratégiai szintű

---

¹²³ GARDNER, Frank: What is hybrid warfare? Inside the centre dealing with modern threats.

¹²⁴ ENTOUS, Adam, BARNES, Julian E., GOLDMAN, Adam: Intelligence Suggests Pro-Ukrainian Group Sabotaged Pipelines, U.S. Officials Say.

¹²⁵ CLARK, Mason: Russian hybrid warfare. 8. o.

¹²⁶ 2018 US National Defense Strategy.

erőfeszítésként határozza meg, amely egy célállam kormányzásának és geostratégiai irányultságának alakítására vonatkozik, és amelyben minden tevékenység, beleértve a hagyományos katonai erők regionális konfliktusokban való alkalmazását is, egy információs kampánynak van alárendelve. Az orosz katonai vezetés a hibrid háborút pontosan és koherensen a háború egy fajtájaként határozza meg, nem pedig az állami politika gyakorlásának eszközeként. A hibrid háborúról szóló amerikai vita túlzottan azokra az eszközökre összpontosít, amelyek nem lényegesek a hagyományos haderő és konfliktusok számára, amelyeket az oroszok a leghírhedtebben használtak. A jelvény nélküli orosz katonák – a „kis zöld emberkék” – például, akik 2014-ben segítettek elfoglalni a Krím-félszigetet, és az Oroszország által Kelet-Ukrajnában használt proxik a nyugati értékelések középpontjában állnak az orosz hibrid háborúra való reagálás kérdésében. Pedig a hibrid háború orosz felfogása sokkal kiterjedtebb, az lefedi a felforgató, gazdasági, információs és diplomáciai eszközöket, valamint a *szürke zóna* koncepcióban ismert katonai erők alkalmazását.¹²⁷

A Kreml hibrid háborúknak tekinti az ukrajnai, szíriai, líbiai és venezuelai konfliktusokat. Aktívan finomítja és hasznosítja a hibrid háború elméletét Európában és szerte a világon. Változatos eszközök keverékét használja, beleértve a hagyományos katonai erőket is. Az orosz vezetés klasszikus katonai erőt használ légiereje bevetésekor Szíriában, ezzel szemben a líbiai és egyre tágabb afrikai szerepvállalása elsősorban – a máskülönben Szíriában is igen tevékeny – katonai magánvállalatokon (PMC) keresztül valósul meg. A Kreml mindig a konfliktus követelményeihez igazítja a felhasznált erők fajtáit, ezért nem zárkózik el attól sem, hogy hagyományos katonai erőiből egységeket küldjön és használjon fel, csak azért, mert hibridként határozta meg a háborút.¹²⁸

Az orosz vezérkar a negyedik (és ötödik) generációs hadviselést tekinti a jövőbeni katonai fejlődés fő irányvonalának, azt nem átmeneti jelenségként kezeli. Az orosz hadsereg fenntartja az elméleti teret a hagyományos háború gondolatának, és nem állítja, hogy ma már minden konfliktus eredendően hibrid. Ehelyett azzal érvel, hogy a hagyományos háború a konfliktusok örökölt típusa, amely a 21. században a technológiai változások és a stratégiai erőviszonyok miatt egyre valószínűtlenebb. Ezen álláspontból szükségszerűen következik, hogy Oroszországnak katonai és nemzetbiztonsági eszközeit úgy kell alakítania, hogy optimalizálja a hibrid háborúkat, nemcsak

---

¹²⁷ GILES, Keir: Russia's hybrid Warfare: A success in propaganda. 1–5. o.

¹²⁸ CHIVVIS, Christopher S: Understanding Russian "Hybrid Warfare". 1–10. o.

azért, mert ezek egyre gyakoribbak, hanem azért is, mert manapság praktikusabbak és hatékonyabbak, mint a hagyományos hadviselés. Az orosz hadsereg ezért alkalmazkodik, hogy javítsa képességeit ezek lebonyolítására. Az orosz katonai teoretikusok kiterjedten és nyíltan írnak az offenzív hibrid háborúk általános stratégiáiról és doktrínáiról, és emellett az egyéni hibrid eszközök fejlesztéséről is beszélnek. A Kreml folyamatban lévő kiigazításai magukban foglalják az alábbi erőfeszítéseket: ¹²⁹

- Az összes lehetséges orosz döntéshozó szerv – polgári, katonai, média és gazdasági – központosítása a teljes kormány erőfeszítéseinek összehangolása érdekében.
- A hagyományos katonai elméletek és doktrínák adaptációja, amely lehetővé teszi az orosz hadsereg számára, hogy hibrid háborúkat folytasson alapvető küldetesként.
- Az egész társadalomra kiterjedő információs kampányok lebonyolítása a hazafias tudat javítása érdekében, amely a Kreml szerint elengedhetetlen a hibrid háborúban.
- Az orosz információs kampányok alkalmazkodóképességének és erejének növelése a hibrid háborúk sikeres lebonyolítása érdekében sok éven át.
- Az Orosz Fegyveres Erők hagyományos expedíciós képességeinek javítása, annak érdekében, hogy fokozzák a hibrid háborúk támogatására való külföldi bevetési alkalmasságukat.
- A Kreml azon képességének javítása, hogy katonai magánvállalatokat és más tagadható proxy erőket alkalmazzon.
- A kinetikus műveletek alárendelése az információs műveleteknek, ami a Kreml értékelése szerint a háború jellegének folyamatban lévő alapjainak változása.

Az orosz hibrid háború és a háború jövőjére való felkészülés kihívásai nem leküzdhetetlenek. A Nyugatnak nem szabad megadnia magát a háború jövőjének ismeretlen felfogása által támasztott kihívás láttán. A Kreml a háború jövőjével kapcsolatos elvárásaira optimalizál, és a Nyugatnak teljes mértékben meg kell értenie az orosz fenyegetést, hogy sikeresen szembeszállhasson Moszkvával. Ezért Mason Clark, egyik elemzésében a következő lépéseket fogalmazza meg Egyesült Államoknak számára:¹³⁰

---

¹²⁹ CLARK, Mason: Russian hybrid warfare. 9–10. o.

¹³⁰ *Uo.* 25–27. o.

- Elemezze a moszkvai vezetés döntéseit a hibrid háború orosz keretein belül, hogy megértse és tompítsa az orosz erőfeszítéseket. A Kreml tevékenységeinek természete és célja elhomályosítása a hibrid háború egyik kulcsfontosságú módszere. Az Egyesült Államok zűrzavara a fogalommal magával, valamint az ilyen konfliktusokkal kapcsolatos orosz megközelítéssel szemben akadályozza a hatékony ellenstratégiák kidolgozását.
- Az orosz hibrid háborúkkal a Nyugat egészében szembe kell nézzen, ahelyett, hogy külön-külön és részlegesen szembesülne az egyes orosz erőfeszítésekkel.
- A Kreml elleni küzdelmet ki kell terjeszteni Európára és az egész világra. Az Egyesült Államok politikai és katonai közösségének fokoznia kell Moszkva Európán kívüli hibrid háborúinak elemzését, beleértve Szíriát, Líbiát és Venezuelát, miközben a szükséges figyelmet Ukrajnára, Fehéroroszországra és a balti államokra kell összpontosítani.
- Meg kell valósítani az információs és a kinetikai műveletek teljes kormányzati koordinációját.
- A nyugati normákat és intézményeket meg kell erősíteni, mert ezek az orosz hibrid háborúk kulcsfontosságú célpontjai. Az Egyesült Államok nem engedheti meg, hogy a Kreml normalizálja rosszindulatú viselkedését és világnézetét.
- Az Egyesült Államok szövetségesei Oroszország-politikájának összehangolását kell elérje. Washingtonnak különösen arra kell törekednie, hogy a NATO-ban egységesítse azokat a vörös vonalakat, amelyek az orosz fellépésekre adott válaszokhoz vezetnének.
- Az orosz információs kampányokkal proaktívan konfrontálódni kell. A Kreml információs hadviselése a háborúi súlypontját jelenti. Az Egyesült Államok nem nyerhet hibrid háborúkat Oroszországgal szemben, ha veszít az információs térben.
- Meg kell fosztani az orosz katonai magánvállalatokat és a proxy erőket tagadhatóságuktól. Az Egyesült Államoknak és szövetségeseknek azon kell dolgozniuk, hogy feltárják a kapcsolatokat ezen erők és a Kreml között, és hangsúlyozniuk kell, hogy ezek az orosz katonai politika közvetlen eszközei, a Kreml cselekvési szabadságának csökkentésére.
- Az amerikai katonai vezetés fel kell ismerje és meg kell tervezze a hibrid fenyegetésekkel való szembenézés katonai követelményeit.
- Az Egyesült Államoknak fel kell készülnie arra, hogy szembeszálljon az orosz hibrid háborúkkal és szükség esetén a hagyományos haderőkkel is.

- Ismerje fel, hogy Oroszország célja a nagyhatalmak közötti háború elkerülése. Az Egyesült Államoknak természetesen továbbra is tartózkodnia kell mind a nukleáris, mind a teljes körű hagyományos háborútól Oroszországgal. Ám felül kell vizsgálnia stratégiáját, hogy felismerje, Oroszország is igyekszik elkerülni az ilyen konfliktusokat, miközben teljesíti céljait.
- Az Egyesült Államoknak meg kell változtatnia katonai pozícióját, hogy szembenézzen a Kreml fenyegetése globális természetével.
- Lehetővé kell tenni a külföldre telepített amerikai erők számára, hogy nem kinetikus eszközökkel leküzdjék az orosz hibrid hadviselést. A hagyományos erők platformként működhetnek további kiber-, polgári-katonai kapcsolatok, hírszerzési, műszaki és különleges műveleti eszközök számára, amelyek elengedhetetlenek a hibrid háborúban.

Itt találok szükségesnek megjegyezni, hogy a fenti „recept” egyes előírásait csupán az Egyesült Államok képes gyakorlatba ültetni, mások esetében szélesebb nemzetközi közreműködésre van szükség, amelynek a létező szövetségi rendszereken kívüli nemzetközi jogi jogalapja jelenleg hiányzik (a nemzetközi jog továbbra is az ENSZ alapokmány és más hasonló jogforrások támadás- és erőszak-fogalmával operál).

Ideális esetben a hibrid hadviselés elleni fellépés nem csupán a védekezés és ellentámadás fenti körét kellene magába foglalja, hanem a nemzetközi jog ingerküszöbének alacsonyabbra helyezését, a hibrid műveletek visszaszorításának céljával. Mivel azonban a hibrid hadviselés egyetlen állam monopóliumát sem alkotja, és mint láthattuk a nyugati nagyhatalmaktól, különösen az Amerikai Egyesült Államoktól sem idegen, egy ilyen megközelítés utóbbiak cselekvési körét is korlátozná.

4.12 A VIZSGÁLT KÉRDÉSEK SZEMPONTJÁBÓL KIEMELKEDŐ TERÜLETEK

A disszertáció témája szempontjából a hibrid hadviselés fajtái közül a legfontosabb a „lawfare”, vagyis a jogi hadviselés, a jog mint hadviselési eszköz felhasználása, ezen belül a kisebbségi jogok eszközként való alkalmazása és a népirtásra való hivatkozás; az információs hadviselés, mivel napjaink modern társadalma az információk felhalmozására épül; végül a migráció gerjesztése társadalmi nyomásgyakorlás szempontjából. Az első két témát röviden ezen alfejezetben kívánom

bemutatni, míg a migráció használatát, mint a nemzetközi nyomásgyakorlás és a hibrid konfliktus eszközt a következő fejezetben bővebben kifejteni.

4.12.1 A „LAWFARE” MINT HIBRID HADVISELÉSI ESZKÖZ

A jog mint eszköz fontos szerephez jut a hibrid hadviselés nyugati elméleteiben. A jog szabályozza hogyan viseljük hadat, melyek a használható vagy tiltott eszközök, valamint a háború és a béke közötti határmezsgyét is a jog húzza meg. A jogi normákat egyes ellenfelek kihasználhatják, annak érdekében, hogy a hadviselés során előnyre tegyenek szert. Erre lehetőség, ha az egyik fél nem tart be egyes szabályokat, miközben elvárja (sőt, akár előírja), hogy a másik fél betartsa azokat.

Jól ismert az a stratégiai elgondolás, amely szerint a gyengébb fél érdeke olyan aszimmetrikus jogi közeg megteremtése és fenntartása, amely neki kedvez, de az ellenfél műveleteinek hátrányos.¹³¹ A *lawfare* elméletében, az elsősorban nyugati szerzők tollából keletkezett, alább részletesen ismertetett nézetek legtöbbször e körül az axiomatikus kijelentés körül gravitál: a *lawfare*, a gyengébb fél, majdhogynem perfid taktikája, amelyben a jogrendet vagy a nemzetközi jogállamiságot eltorzítva lép fel, a jogot céljától eltéríti. Ha azonban a gazdasági és politikai elitek a jog kialakításában játszott szerepéről kimunkált, gyakorlatban is tükröződő elméleteket vesszük alapul és tartjuk alkalmazhatónak a nemzetközi kapcsolatokra, egy ezzel ellentétes nézet is felsejlik. Eszerint a *lawfare*, mint a *status quo* megőrzésében, a nemzetközi szintéren létező szűkös erőforrások ismételt újrafelosztása megelőzésében érdekelt államok azon eszköze, amellyel, a jog megalkotásakor saját érdekeik végleges rögzítésére, a „túlzsúfolt villamos” probléma (az elitek nyers hatalmi érdekével ellentétes beharcok) elkerülésére törekcsenek.¹³² Utóbbi elgondolás alapján a *lawfare* a nagyhatalmak eszközeként is felfogható a nekik kedvező (és a világgazdasági, népesedési és katonai erőre vonatkozó valóságokat régóta nem tükröző) nemzetközi rendszer változatlanságának garantálására is alkalmas eszközként is felfogható.

Nem csak a nyugati teóriákban, hanem keleten is kidolgozták a modern hadviselés olyan elméleteit, amelyekben szerepel a jog mint eszköz. Az 1999-es *Korlátlan hadviselés* címet viselő kínai stratégia a nemzetközi jog rosszhiszemű használatát javasolja katonai célok érdekében.¹³³ Az orosz ún. Geraszimov-doktrínában is helyet kap a jog, ha csak az említés szintjén is: „(...) a stratégiai

---

¹³¹ SARI, Aurel: Hybrid Warfare, Law, and the Fulda Gap. 161–190. o.

¹³² GRIGORYEV, Leonid: The elites' demand for law: "Overcrowded streetcar (tram) effect".

¹³³ KITTRIE, Orde F.: Lawfare: Law as a Weapon of War. 150. o.

elrettentés katonai és nem katonai eszközök (politikai, diplomáciai, jogi, gazdasági, ideológiai, tudományos-technikai) koordinált rendszere, amelynek célja egy Oroszország elleni olyan katonai akciótól való elrettentés, amely stratégiai károkat okozna.”¹³⁴

A nemzetközi jog felhasználása a különböző konfliktusokban „puha” eszköznek számít. Napjaink a hadviselésben minden eszközt megpróbálnak felhasználni a győzelem érdekében, így az indirekt hadviselés szerepe is felértékelődik. A cél, mint már láthattuk, az ellenfél legyőzése közvetlen katonai konfrontáció nélkül, nehezen beazonosítható műveletek révén.¹³⁵

A jogi hadviselés, angolul *lawfare*, a *law* + *warfare* szavakból alkotott kifejezés a jog a hadviselés eszközeként való használatát jelöli. A támadó és a védekező félre egyaránt lehet jellemző alkalmazása, vagyis a nemzetközi jog eredeti céljától eltérése. Egy jól kidolgozott és véghez vitt jogi hadjárat, a klasszikus háborúval szemben, több ezer emberéletet és hatalmas összegeket kímélhet meg. Katonai célokat is el lehet így érni, kiegészítve vagy akár felváltva a hagyományos katonai elemeket.¹³⁶ Ebben az alfejezetben a *lawfare*, valamint a jogi hadviselés megnevezéseket szinonimaként kívánom használni.

Charles J. Dunlap Jr. ezredes nevéhez fűződik a *lawfare* kifejezés elterjesztése. Ezt egy 2001-es tanulmányában használta először „*a jog háborús fegyverként*” való használata értelemben; később ezt az álláspontot kibővítette: „*a jogviselés a hadijog megsértésének valós, vélt vagy akár megrendezett eseményeinek kihasználása, amelyet egy felsőbbrendű katonai hatalommal történő szembeszállás nem hagyományos eszközöként*”¹³⁷ vetnek be. Szerinte a *lawfare* a klasszikus háború humánusabb formája lehet, mégis úgy tekint a nemzetközi jog ilyen módú használatára, mint a jogállam és az általa képviselt értékek cinikus kihasználására.¹³⁸

4.12.2 KISEBBSÉGVÉDELEMRE HIVATKOZÁS MINT HIBRID HADVISELÉSI ESZKÖZ

A jogi hadviselés egyik legelterjedtebb formája a kisebbségvédelem destabilizációs eszközzé alakítása, akár az erre való felhívással háború indítása. Ilyen helyzetekről a köztudatban számtalan történelmi példa él, elsősorban a második világháború kitörése kapcsán, ezért ismertetésüket itt mellőzném, inkább a módszer jelenkori alkalmazásának egyes eseteire összpontosítanék. Itt

¹³⁴ SIMICSKÓ István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. 7. o.

¹³⁵ *Uo.* 9. o.

¹³⁶ KITTRIE, Orde F.: *Lawfare: Law as a Weapon of War.* 113–114. o.

¹³⁷ DUNLAP JR., Charles J.: *Lawfare amid warfare.*

¹³⁸ *Uo.*

szeretném megjegyezni, hogy a nemzetközi kapcsolatokban e magatartás a humanitárius beavatkozások által felvetett problémákkal szimmetrikus helyzetet idéz elő: míg a humanitárius beavatkozások a nemzetközi joggal összhangban állónak minősülnek, különösen amikor azokat az ENSZ BT jóvá hagyja – így azok esetén a nemzetközi jog a beavatkozó oldalára állítható a *lawfare* során –, addig a kisebbségek jogait agresszió által védő fél a nemzetközi joggal ellentétesen jár el, annak csak látszólagos betartásával.

Szíriában Háfez al-Aszad, a jelenlegi elnök – Bassár el-Aszad – apja a kisebbségek védelmezőjeként tetszelgett. Alavita muszlim származásúként sérelmezte, hogy az ország vezetésében a népcsoportja nincs kellő mértékben képviselve, ezért hatalomra emelkedése után saját megbízható, természetesen szintén alavita embereit ültette a hadsereg és a karhatalom élére. Így betonozta be hatalmát több mint negyven évre maga és a családja számára. Az alavita tisztjeinek köszönhetően a kisebbségek védelmében – valójában saját támogatói érdekében – történő látszólagos fellépést eszközként használta, kegyetlenül eltiporva az iszlamista vagy világi ellenzékét és az ellenvélemény minden formáját.¹³⁹ Hasonló módszerhez folyamodott a szír vezetés 2012 óta is: a népességarányosan 2–3%-os síita kisebbséget Iránnal közösen támogatja a szunnita többség ellen, a síita lakosság védelmére való hivatkozással. Emellett a helyi szír ortodox közösséget próbálja meg befolyásolni, ugyancsak a többséggel szemben, ráadásul így Moszkva karjaiba taszítva őket.¹⁴⁰

A délszláv háború idején is gyakran használták eszközként a különböző etnikai hovatartozásokra való hivatkozást. Jugoszlávia széthullása után a korábbi tagköztársasági állampolgárságot sokszor önkényesen állapították meg, így a sorozás alkalmával is. Mivel a szocialista jugoszláv állam teljes mozgósítást rendelt el háború esetére, a föderáció 1992-es felbomlása után az utódállam Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (SRJ¹⁴¹) a bosnyák menekülteket önkényesen besorozta, arra hivatkozva, hogy ők még jugoszláv állampolgárok, majd katonaként visszavezényelte őket Bosznia-Hercegovinába, a boszniai Szerb Köztársaság csapataiba, a saját népcsoportjuk ellen harcolni.¹⁴² Az etnikai törésvonalakat Nyugat-Európában is ki lehet használni hibrid hadviselési eszközként. A támadó félnek ez azért ideális, mert a liberális világszemlélet szerint az etnikai különbségeket

---

¹³⁹ HAGE ALI, Mohanad: The Weaponization of Minorities in Syria and Beyond.

¹⁴⁰ *Uo.*

¹⁴¹ Savezna Republika Jugoslavija.

¹⁴² DŽANKIĆ, Jelena: Weaponized Citizenship: Should international law restrict oppressive nationality attribution?

inkább elrejtteni, mintsem kiemelni érdemes. A méltányosság alapvetően szubjektív, egy ország vezetése úgy érezheti, hogy diszkriminációmentesen bánik a kisebbségben lévő állampolgáraival, amíg az adott közösség a tagjai mindezt nem érzik. Az elégedetlen kisebbség jóval fogékonyabb a propagandára, amely eltúlozza az igazságtalanságokat.¹⁴³ E jelenség potenciális példaként felvetődött a katalán függetlenségi mozgalom kapcsán a hibrid beavatkozás lehetősége¹⁴⁴ (bár az ilyen felvetések, különösen mivel mindeddig nem nyertek bizonyítást, másféle gyanakvásra is okot adhatnak).

Kelet- és Délkelet-Európában Oroszország tevékeny a szláv kisebbségi népségek befolyásolásában. A Balkánon a szerb kisebbséget,¹⁴⁵ a Kaukázusban az abházokat és az oszétákat használják fel politikai céljaik elérése érdekében.¹⁴⁶ Az ungvári magyar kulturális központ elleni támadás is etnikai feszültségkeltésre volt alkalmas, főleg annak tudatában, hogy két lengyel állampolgár követte el. Később kiderült, hogy Moszkva volt a felbújtó, bizonyára abból az elvből kiindulva, hogy az ukrajnai etnikai feszültségek kedveznek az orosz vezetés számára.¹⁴⁷

A Kaukázusban az anyanyelv, a nemzetiség és az állampolgárság közötti lehetséges különbségeket lehetett a legrosszsziszteműbben kihasználni,¹⁴⁸ (bár e taktika a posztjugoszláv térségben is ismert volt). Az állampolgárság egy ország és az egyén között fennálló politikai kapcsolat, jogok és kötelezettségek formájában, így az ettől eltérő nemzetiség eszközként használható egy másik állam által. Erre elterjedt gyakorlat a *passzportizáció* módszere: a külföldi állampolgárok nagyszámú, gyorsított honosítása; Oroszország gyakran élt ezzel az eljárással, már 1991 után a Krím-félszigeten vagy 2008-ban Grúzia, Abházia és Dél-Oszétia területein.¹⁴⁹ Mindennek a jogalapja a 2002-es orosz állampolgársági törvény, amely egyszerűsített honosítást kínált fel a volt Szovjetunió állampolgárainak. Az új orosz állampolgároktól azonban nem várták el, hogy az új pátriájukba költözzenek, épp ellenkezőleg... Ezt nevezik távolsági nacionalizmusnak. Így egy állam részben kiterjesztheti szuverenitását egy másik ország területére. Az utóbbi években Oroszország fejlesztette a *passzportizáció* technikáját. 2014 után úgy változtatta meg az

---

¹⁴³ WHITE, D. Jonathan, OVERDEER, Douglas: Exploiting Ethnicity in Russian Hybrid Threats. Strategos. 33. o.

¹⁴⁴ SCHWIRTZ, Michael: Married Kremlin Spies, a Shadowy Mission to Moscow and Unrest in Catalonia.

¹⁴⁵ MCBRIDE, James: Russia's Influence in the Balkans.

¹⁴⁶ REMLER, Philip: Russia's Stony Path in the South Caucasus.

¹⁴⁷ WHITE, D. Jonathan, OVERDEER, Douglas: Exploiting Ethnicity in Russian Hybrid Threats. Strategos. 38. o.

¹⁴⁸ REMLER, Philip: Russia's Stony Path in the South Caucasus.

¹⁴⁹ JAIN, Neha: Weaponized Citizenship: Should international law restrict oppressive nationality attribution?

állampolgársági törvényét, hogy sokkal gyorsabban tudja honosítani az elcsatolt Krím, majd a kelet-ukrajnai elfoglalt területek lakóit.¹⁵⁰ Ezek a folyamatok azért adnak okot aggodalomra a nemzetközi közösségen belül, mert Oroszország a saját állampolgárai védelmére hivatkozva már több esetben indított háborút.

A Krím-félsziget kapcsán felmerül a kérdés, hogy „*mikor válik az állampolgárság fegyverré: egy esetleges annexió előtt vagy utána? Oroszország fegyverként használja az etnonacionalista követeléseket, amelyek védelmet kínálnak – annexió és konfliktus révén – a határán kívüli orosz ajkú közösségeknek, függetlenül attól, hogy ezek a közösségek szükségét látják-e a védelemnek, illetve beleegyeznek-e abba, vagy sem.*”¹⁵¹ Ugyanis, ha már rendelkeztek a Krímen élők orosz állampolgársággal az annexió előtt, úgy levonhatjuk azt a következtetést, hogy a félsziget bekebelezése elkerülhetetlen végkifejlete volt a passzportizációnak, mivel a lakosság támogatását élvezte. Ellenben, ha az annexió után kapta meg az orosz állampolgárságot a krími lakosság, úgy a passzportizáció inkább egy erőltetett eljárásnak tekinthető, ami a megszállás eredménye.¹⁵²

Oroszország a Baltikumban is aktív, ahol az orosz-ajkú kisebbségre támaszkodik a hibrid beavatkozásai során.¹⁵³ A többségi társadalom próbálja az orosz befolyást a kisebbségi jogok védelmével, illetve gazdasági és politikai integrációval ellensúlyozni, de az orosz nyelvű diaszpóra még mindig erős kapcsolatokkal bír az anyaországgal, amelyik gazdasági nyomásgyakorlással, kibertámadásokkal és különböző szeparatista mozgalmak támogatásával próbál manipulálni. Egy több-nemzetiségű ország belső konfliktusait könnyű szítani a kisebbségek, vélt vagy valós, politikai és társadalmi kirekesztettségének hangoztatásával.¹⁵⁴

Ukrajnába az orosz-ajkú kisebbségre való hivatkozással vonult be Oroszország 2014-ben, azt állítva, hogy a nemzetközi jog alapján avatkozott be. Hasonló érvelés volt megfigyelhető 2008-ban Grúziában, illetve 1992-ben Moldovában is: a humanitárius katasztrófa elhárítása érdekében lép fel Oroszország. A 2022-ben súlyosan eszkalálódott orosz–ukrán háború ideológiai „alapja” a következőképpen került összefoglalásra: „*Mindig emlékezni fogunk az orosz tavasz hőseire, azokra, akik nem voltak hajlandók elfogadni a 2014-es ukrajnai neonáci államcsínyt, mindazokra,*

---

¹⁵⁰ *Uo.*

¹⁵¹ VERESS Csongor Balázs: Kisebbségi jogok felhasználása hibrid hadviselési eszközként. 33. o.

¹⁵² KNOTT, Eleanor: Weaponized Citizenship: Should international law restrict oppressive nationality attribution?

¹⁵³ GALEOTTI, Mark: The Baltic States as Targets and Levers: The Role of the Region in Russian Strategy.

¹⁵⁴ BELO, Dani, CARMENT, David: Protecting Minority Rights to Undermine Russia’s Compatriots Strategy. 2 o.

*akik meghaltak az anyanyelvük használatának jogáért, kultúrájuk, hagyományaik és vallásuk megőrzéséért, és az élethez való jogért.*¹⁵⁵ E nyilatkozat 2022. szeptember 30-án hangzott el Vlagyimir Putyintól, a kelet-ukrajnai elfoglalt megyék Oroszországhoz való annexiójához. Ebben a szónoklatban háromszor is elhangzik az Ukrajnában élő orosz-ajkúak védelmére való hivatkozás. A nyilatkozat így folytatódott: *„semmi sem erősebb, mint több millió ember elszántsága, akik kultúrájuk, vallásuk, hagyományaik és nyelvük alapján Oroszország részének tekintik magukat, akiknek ősei évszázadokon át egy országban éltek.*”¹⁵⁶ Még 2022. február 21-én, a „különleges katonai műveletek” megkezdése előtt három nappal Putyin elnök így nyilatkozott: *„Azok az emberek, akik oroszoknak vallják magukat, és meg akarják őrizni identitásukat, nyelvüket és kultúrájukat, azt a jelzést kapják, hogy Ukrajnában nemkívánatosak.*”¹⁵⁷

4.12.3 NÉPIRTÁSRA VALÓ HIVATKOZÁS MINT HIBRID HADVISELÉSI ESZKÖZ

A 2022. február 24-én megindított orosz támadás előtt az orosz elnök ismét az orosz-ajkúak védelmére hivatkozott: *„Meghoztam döntésem a különleges katonai műveletek lefolytatásáról. Ezek célja megvédeni azokat az embereket, akik az elmúlt nyolc évben megaláztatásoknak és népiirtásnak voltak kitéve a kijevi rezsim részéről. Ennek érdekében Ukrajna demilitarizálására és nácimentesítésére törekszünk. Emellett átadjuk a bíróságnak azokat, akik véres bűncselekményeket követtek el a békés lakosság, ezen belül Oroszország állampolgárai ellen.*”¹⁵⁸ Ebben a beszédben már a népiirtásra való hivatkozás is megjelenik. Az ENSZ genocídiumegyezmény néven 1948-ban elfogadott szövege szerint: *„népiirtás alatt a következő cselekmények bármelyikének, valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport, mint olyan, teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával való elkövetését érti:*

- a) a csoport tagjainak megölése;*
- b) a csoport tagjainak súlyos testi vagy lelki sérelem okozása;*
- c) a csoportra megfontolva oly életfeltételek ráerőszakolása, melyeknek célja a csoport teljes vagy részleges fizikai elpusztulásának előidézése;*
- d) oly intézkedések tétele, amelyek célja a csoporton belül a születések meggátolása;*

---

¹⁵⁵ PUTIN, Vladimir: Presidential address on the occasion of signing the treaties on the accession of the DPR, LPR, Zaporozhye and Kherson regions to Russia.

¹⁵⁶ Uo.

¹⁵⁷ PUTIN, Vladimir: Address by the President of the Russian Federation. 21. 02. 2022.

¹⁵⁸ PUTIN, Vladimir: Address by the President of the Russian Federation. 24. 02. 2022.

e) a csoport gyermekeinek más csoporthoz való erőszakos átvitele.”¹⁵⁹

Ez is tipikus példája a jogi hadviselésnek: a genocídiumegyezmény rosszhiszemű értelmezése, mivel Oroszország nem a nemzetközi jog felhatalmazásával támadta meg a szomszédját. A hatályos nemzetközi szerződések alapján ugyanis bizonyítani kell, hogy a fegyveres beavatkozás elkerülésére nincs más lehetőség, mivel sürgős humanitárius katasztrófa zajlik. További példát szolgáltat a jogi hadviselésre, a nemzetközi jog rosszhiszemű értelmezésére a 2014-es ukrajnai konfliktus kapcsán az orosz állam a nemzetközi jog egyik aktusával kapcsolatos álláspontja: „*az 1994-es budapesti memorandumban a felek megállapodtak, hogy tiszteletben tartják Ukrajna függetlenségét és szuverenitását, valamint a meglévő határait, valamint tartózkodnak az erővel való fenyegetéstől vagy az erő alkalmazásától, és Ukrajna területi integritása vagy politikai függetlensége elleni erőszak alkalmazásától. Mindezt Ukrajna, az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország és az Egyesült Királyság írta alá, viszont cserébe Ukrajna vállalta, hogy nem lesz atomhatalom. Jól látható a lawfare használata, mert a 2014-es események után az orosz Külügyminisztérium úgy érvelt, hogy teljes mértékben betartották a megállapodást, mivel »Egyetlen lövést sem adtunk le a területére... Ukrajna területi integritásának elvesztése bonyolult belső folyamatok eredménye, így Oroszországnak a budapesti memorandum szerinti kötelezettségeihez semmi köze.«*”¹⁶⁰

A genocídium meghatározásába a kulturális népirtás ugyan beletartozhat, mivel a megsemmisítés irányulhat egy népcsoport lelke ellen, ideértve annak politikai, társadalmi vagy gazdasági létét. Azonban nem erre hivatkozva indították meg a támadást az oroszok, hanem az orosz-ajkú lakosság fizikai elpusztítására irányuló – nemlétező – cselekmények leküzdésére. A népirtásra való hivatkozás nem új a moszkvai vezetés kommunikációjában, a Kreml már a 2008-as georgiai, majd a 2014-es krími agressziót is próbálta hamisan humanitárius beavatkozásnak beállítani. Az orosz narratíva részletes vizsgálata e szempontból szétfeszítené a jelen értekezés kereteit, azonban érdemes itt megemlíteni, hogy az 1990-es és korai 2000-es évek balkáni háborúi alatt az Amerikai Egyesült Államok által vezetett koalíció e térségben humanitárius beavatkozások sorával vetette vissza az orosz befolyást, majd a líbiai és szíriai polgárháborúk alatt is az orosz felfogás szerint hagyományosan – legalább részben – a poszt-szovjet befolyási övezetbe tartozó államok találták

---

¹⁵⁹ ENSZ: Népirtás Egyezmény. 1948.

¹⁶⁰ VERESS Csongor Balázs: Kisebbségi jogok felhasználása hibrid hadviselési eszközként. 38. o.

szemben magukat az Amerikai Egyesült Államok által vezetett különböző koalíciókkal, ezzel vélhetően kiváltva az orosz hadvezetés ellenszenvét.

A népírtásra való hivatkozás, mint jogi hadviselési eszköz nem csak annak állító, hanem tagadó formájában is megjelenhet, mivel a tényállás meglététől függhet egy adott nagyhatalom beavatkozása. Az Amerikai Egyesült Államok 1994-ben tagadta, hogy népírtást történt volna Ruandában, így nem kellett beavatkoznia az atrocitásokba (amelyek máskülönben a nyugat-európai posztkoloniális befolyási övezetbe tartozó térségben zajlottak). De gondolhatunk az ujugrok helyzetére is Kínában: a nemzetközi közösség az ujugur lakosság szisztematikus sanyargatását, a szakértőkkel ellentétben, nem fogadja el népírtásként, így nem kell beavatkoznia.¹⁶¹ Hasonló a helyzet a rohingja¹⁶² népcsoport elleni népírtás esetében is. Arra a kérdésre, hogy mikor szükséges a humanitárius intervenció, a nemzetközi jog figyelembevételével kell válaszolnunk: „*a humanitárius intervenció, bár nincs tételes jogi meghatározása, az állam, államok csoportjának vagy egy nemzetközi szervezetnek egy másik állam vagy államok területén, annak beleegyezése nélküli fegyveres beavatkozása, melynek célja a területen élő állampolgárok életének és emberi jogainak a védelme.*”¹⁶³

Nincs meghatározva, hogy az emberi jogoknak milyen mértékű sérülésére hivatkozva lehet humanitárius intervenciót indítani, de egy ilyen beavatkozás lehet jogszerű vagy jogszerűtlen. A humanitárius beavatkozás fegyveres konfliktusnak minősül a hatályos nemzetközi jog szerint, tehát kizárólag az ENSZ BT általi felhatalmazással lehet jogszerűen kezdeményezni. Ilyen volt az 1999-es korábbi jugoszláviai NATO beavatkozás. Nagyon fontos, hogy a beavatkozás nem lehet büntető jellegű. A leggyakrabban elhangzó kritika a humanitárius intervencióval kapcsolatban az, hogy fennáll a veszélye a belügyekbe való beavatkozásnak. Részben e kritika megalapozottsága mellett szól a humanitárius beavatkozások meglehetősen változatos története, amelyben a beavatkozás (Líbia, a volt Jugoszlávia, Szomália és Eritrea, Haiti esetei) általában a geopolitikai szempontból jelentősebb térségekre korlátozódik, míg sok esetben a népírtás érdemi nemzetközi válasz nélkül marad (mint Mianmar, Szíria, Jemen, Darfur és a későbbi Dél-Szudán, illetve Ruanda esetei).

---

¹⁶¹ HINTON, Alexander: Putin's claims that Ukraine is committing genocide are baseless, but not unprecedented.

¹⁶² Myanmar: No Justice, No Freedom for Rohingya 5 Years On. Anniversary of Atrocities Highlights International Inaction.

¹⁶³ RADA Mátyás: ENSZ-békefenntartás: Növekvő igények, növekvő terhek.

Emiatt a XIX. századi „birodalmi humanitarizmus” továbbélését felvázoló kritikai szemlélet¹⁶⁴ sem hagyható figyelmen kívül.

A jogi hadviselésben egy állam megpróbálja kihasználni az ellenfelei gyengeségeit, főleg jogi területen, így mások hibáit vagy hiányosságait a saját érdekében kiaknázni törekszik. Oroszország gyakran él a propaganda módszerével, azt sejtetve, olykor állítva, hogy az ún. Nyugat nem tartja be a nemzetközi jogi előírásokat, ahogyan a jugoszláv, iraki vagy líbiai beavatkozások esetében. Az Ukrajna megtámadását megelőző hibrid hadviselés során fontos szerepet játszott a jogi elem, amely szerepe azóta is megmaradt; elég csak arra gondolnunk, hogy az orosz vezetés az agressziót *különleges katonai műveletnek* nevezi. A jogi hadviselés végső célja, hogy katonai erő alkalmazása nélkül érhesse el egy állam a külpolitikai céljait, de a nemzetközi jogi szabályok mellőzésével, nem csak a nemzetközi biztonságra jelent kihívást, hanem végső soron a nemzetközi jog renoméját ássa alá.

4.12.4 INFORMÁCIÓS HADVISELÉS MINT HIBRID HADVISELÉSI ESZKÖZ

A társadalmi interakciókban, a mindennapi életben folyamatosan szembesülünk az információval, megszerzésével, tárolásával, feldolgozásával és továbbításával, más szóval folyamatosan részt veszünk az információs körforgásban. Ezt olykor különböző információszerző, -feldolgozó, -tároló és -továbbító eszközökkel érjük el, legyenek azok akár az egyéni szellemi tevékenység, akár az interperszonális kommunikáció, akár a 21. századi információs technológia eszközei.

A civil életben, a politikai élet és a gazdasági szféra különböző versenyhelyezeteiben, valamint a katonai szférában, békeidőben, válságok során, háborúban és nem háborús katonai műveletekben különböző típusú tudatos hírszerzési és hírszerzésen alapuló tevékenységek folytak és folynak. Ilyen például a gazdasági hírszerzés, a katonai hírszerzés, a dezinformáció, a megtévesztés és a propagandatevékenység. Mindezek a tájékozódási tevékenységek a történelem során igen régóta, már az ókori háborúkban is léteztek, sőt a felderítés és hírszerzés valamely formáinak léte a történelem előtti időkben is joggal, és szinte abszolút bizonyossággal feltételezhető. A különböző verseny- és konfliktushelyzetekben a másik oldalon mindig jelen van a vágy, hogy minél több és pontosabb információt szerezzenek az ellenféltől, és azt minél gyorsabban és hatékonyabban használják fel. Más szóval, az információs fölényre való törekvés a másik féllel szemben örök, bár

---

¹⁶⁴ Ennek történeti alapjaiért, és kifejtéséért lásd SWATEK-EVENSTEIN, Mark: A History of Humanitarian Intervention. 42–164. o.

a felsorolt tevékenységek korábban nem alkottak összefüggő rendszert, azt amit ma információs hadviselésnek nevezünk.

Az elmúlt évtizedben az információs hadviselés fogalmát egyre gyakrabban használták a hazai és nemzetközi publikációkban, mivel a 21. századi hadviselés meghatározó tényezőjének tekintik. Az információs hadviselés mint önálló katonai fogalom az 1990–91-es Öböl-háború tapasztalatait követően nyert teljeskörű elfogadást a szakirodalomban. Az információ megnövekedett jelentősége az új elektronikus, távközlési és információs technológiák gyors fejlődésének köszönhető.

Az információs hadviselés egyes elemeit a szakirodalom dezinformáció vagy propaganda néven ismeri, de ugyancsak ide tartozik a mindennapi nyelvhasználatban elterjedt „álhírek” – angol kifejezéssel *fake news* – terjedése, illetve terjesztése is. *„Az információs hadviselés eredetileg amerikai katonai terminus volt. Az információs hadviselés fogalma, amely a kilencvenes évek elején, az Öböl-háború után terjedt el, az információ, illetve az információs rendszerek birtoklásáért és ellenőrzéséért folytatott küzdelmet, az információ fegyverként való használatát jelenti a hadviselésben. Széles körben használják annak a jelenségnek a jelölésére, amely a harctéri információs műveleteken és a kiberhadviselésen kívül magában foglalja a pszichológiai hadviselést, a propagandát, a tömegtájékoztatáson keresztüli befolyásolást, a big data adatgyűjtést.*

A dezinformáció viszont szovjet eredetű katonai terminus. Vaszilij Mitrohin, egy 1992-ben Nyugatra disszidált KGB-levéltáros KGB lexikonjában a következőképpen definiálja: »1. Hamis információ útján történő félrevezetés; 2. Az aktív intézkedések körébe tartozó hírszerző tevékenység, amely során hamis információkkal, speciális anyagokkal és fiktív dokumentumokkal árasztják el az ellenséges csatornákat, arra ösztönözve az ellenséget, hogy a dezinformálást végző titkosszolgálati szerv terveinek megfelelő, szándékaival összhangban álló lépéseket tegyen.« A dezinformáció tehát egy titkosszolgálati tevékenység, és mint ilyen, békeidőben is folytatható. (...) A propaganda definíciója szerint szándékos, rendszeres kísérlet a percepciók alakítására, a gondolkodás manipulálására, a viselkedés irányítására a propagandista céljainak megfelelően.”¹⁶⁵ Itt szükséges kiemelnünk, hogy a propaganda és a dezinformáció kategóriái elhatárolandóak: míg a propaganda tények célzatos alkalmazását is feltételezheti (így például olyan valós információk széleskörű elérhetővé tételét, amelyet a másik fél eltitkolni szeretni, ahogyan az a WikiLeaks-hez

---

¹⁶⁵ TÖLGYESI Beatrix: Dezinformáció, információs hadviselés, online propaganda: orosz műfaj?

köthető szivárogtatások esetén valószínűsíthető), addig a dezinformáció célja hamis állítások valóságosként, vagy a valóság hamis állításokként feltüntetése.

Az információs hadviselés olyan egységes koncepción alapuló tevékenységrendszer, amelynek célja egy ország hírszerzési képességeinek védelme, fejlesztése és hasznosítása, valamint az ellenfél hasonló képességeinek megbénítása, megzavarása és megsemmisítése annak érdekében, hogy az egyik államot a másik befolyásolja, és a saját állam hatékony működését fenntartsa. Az információs képesség azt jelenti, hogy egy szervezet rendelkezik a szellemi és anyagi erőforrásokkal, valamint a külső és belső környezeti feltételekkel ahhoz, hogy a feladatai hatékony ellátásához szükséges információkat megszerzeze, kommunikálja, feldolgozza, tárolja és hozzáférhetővé tegye.

Tartalma szerint az információs hadviselés:

„1. valamely állam részéről más ország államigazgatási-gazdasági-katonai vezetésének és műszaki-technikai (infrastrukturális, fegyverirányítási, navigációs stb.) rendszereinek a kialakult helyzetre vonatkozó, nemzetbiztonsági szempontból fontos információktól való megfosztása, megtevesztése hamis információkkal, az idegen állam erőforrásairól, működési rendjéről, tevékenységéről, szándékairól és egyéb fontos jellemzőiről szóló információk megszerzése; a reális döntési alternatívák kidolgozásához, illetve a műszaki rendszerek irányításához szükséges információk gyűjtésének, feldolgozásának, továbbításának és rendelkezésre bocsátásának akadályozása;

2. ezzel párhuzamosan a saját államigazgatási-gazdasági-katonai vezetés és a műszaki-technikai rendszerek megóvása az ellenség ilyen irányú tevékenységével szemben;

3. a katonai felső vezetés és a saját csapatok információgyűjtési-továbbítási és -feldolgozási folyamatainak olyan mértékű és minőségű fejlesztése és működtetése, amelynek eredményeként a katonai vezetési folyamatok minősége jelentős mértékben meghaladja az ellenség hasonló jellegű képességeit;

4. az információs hadviselés részét képezik mindazon tevékenységek, amelyek a saját vagy idegen ország közvéleményét, más államok politikai-gazdasági vezetését, valamint a nemzetközi

szervezeteket válságidőszakban és háborúban nemzetbiztonsági, kül- és katonapolitikai szempontból tudatosan befolyásolják.”¹⁶⁶

Az információs hadviselés célja így elsősorban az *ellenfél* politikai, katonai és gazdasági vezetése feletti információs fölény elérése – hadműveleti területen a katonai siker kikényszerítése –, míg másodsorban az ellenfél gazdasági, politikai és katonai működésének – utóbbi esetben műveleti struktúrájának – megzavarásával vagy fenyegetésével az erő alkalmazása nélküli közvetlen előnyök érvényesítése. A fölény elérése a katonai műveletek esetében, azok céljainak a) a lehető legkevesebb erőforrás felhasználásával, b) a lehető legkevesebb veszteséggel, c) a lehető legrövidebb idő alatt történő elérését célozza. A polgári irányítású információs rendszerek (pénzügyi, egészségügyi, szociális, oktatási stb.) felderítése, támadása és védelme szintén az információs hadviselés részét képezi.

Emiatt találóbbnak vélem az *ellenfél* kifejezés használatát, az ellenség kifejezés helyett az információs hadviselés kontextusában. A tömeges adatgyűjtés, és más hírszerzési eszközök nem-háborús, jellemzően gazdasági-politikai célokra is alkalmazhatók, ahogyan az Amerikai Egyesült Államok kapcsán (potenciálisan külső beavatkozás hatására) bekövetkezett szivárogtatásokból ez bizonyítást nyert.¹⁶⁷ Emiatt joggal feltételezhetjük, hogy az információs hadviselésre felkészült államok (így nem csupán az internet infrastruktúráját domináló Amerikai Egyesült Államok) ennek eszközeit mindennemű nemzetközi érdekérvényesítés során bevetik.

Az információs hadviselésben új hadviselési módszerek jelentek meg, amelyek céljai ugyanazok, mint a hagyományos hadviselésé, nevezetesen a struktúrák megsemmisítése vagy megóvása, de a legtöbb esetben a módszerek, eszközök és célpontok nagyon eltérőek. Míg a hagyományos hadviselés alapvetően a harcoló egységek és logisztikai támogatásuk tűzzel (úgynevezett dinamikus eszközökkel) történő megsemmisítésével foglalkozik, addig az információs hadviselés elsősorban a haderő irányítási és ellenőrzési rendszerei és a kormányzati, gazdasági és politikai struktúrák felderítése, támadása, manipulációja, illetve az ezekkel szembeni védelem terén egyedi eszközök és eljárások alkalmazásával mutatkozik meg. A kétféle eljárás kiegészíti és támogatja egymást, de a társadalmak és hadseregek fejlődésével az információs hadviselési eljárások, mint a hadművészet részei, fokozatosan előtérbe kerülnek, és a háború sikerének döntő tényezőjévé

---

¹⁶⁶ SZABÓ András: Az információs hadviselés és a hadtudomány.

¹⁶⁷ SNYDER, Warren E.: Leaks and Their Consequences. 13–16. o.

válnak. A hadviselésben tartós sikert nem lehet elérni az ellenség harcoló erőinek megsemmisítése nélkül. Az információs hadviselés alkalmazása azonban lehetővé teszi, hogy lényegesen kevesebb erőforrással érjük el a győzelmet, jelentősen csökkentjük a veszteségeket, és a katonai helyzetet a saját erők javára fordítsuk.

Napjainkban a politikai és katonai döntéshozatal rendkívül összetett folyamattá vált; a műveleti tevékenységek tervezése során minden eddiginél több szempontot kell figyelembe venni. A polgári erőforrások bevonása, a környezeti károk felmérése, a polgári objektumok megóvása, a saját veszteségek mérséklése, politikai tényezők, nemzetközi szerződéses kötelezettségek, a közvélemény reakciói, a saját gazdaság fennmaradásának biztosítása és sok más tényező teszi rendkívül összetetté a határozattervezetek megfogalmazását és értékelését. Ezért a helyzetnek és az elérendő céloknak leginkább megfelelő döntések kidolgozásához és a katonai műveletek megszervezéséhez a korábbinál jóval több információra és azok célzott feldolgozására van szükség, ami széleskörű együttműködést igényel. A veszteségek csökkentésére irányuló elszántságban döntő szerepet játszik, hogy ma már a hagyományos tüzérő korlátozott alkalmazása is rendkívül káros a fejlett országok gazdaságára és infrastruktúrájára, ami megnehezíti a fegyveres harc alapvető céljainak elérését. Ezért sok esetben az ellenség parancsnoki és irányítási rendszereinek és eszközeinek semlegesítése és megzavarása legalább annyira fontos kihívás, mint dinamikus hadviselési eszközök hazai kifejlesztése és alkalmazása.¹⁶⁸

A hadviselő felek adminisztratív, gazdasági és infrastrukturális kapacitásainak rugalmassága és teljesítménye, valamint szervezett és hatékony együttműködése egyre fontosabb tényező a fegyveres harcok lefolytatásában. E tevékenységek megzavarása és megbénítása ezért a jövőben nagy szerepet fog játszani, mivel a modern hadviselés hatékonysága nagymértékben függ a felkészültség minőségétől, a vezetés szervezettségétől és a teljes biztonságtól. Másrészt a modern államok társadalmi szerveződése a korábbinál törekenyebbé és egymás tevékenységétől függőbbé vált, mivel kapcsolataik intenzívebbek és sokrétűbbek, mint valaha. A kommunikáció, az energiaellátás, a műsorszórás, a vasút, az utak, a légi közlekedés, a pénzügyek és a közigazgatás zavarai azonnali hatással lehetnek a társadalom szinte valamennyi funkciójára és jelentős befolyásuk lehet a fegyveres erők kiképzésére és bevetésére is.

---

¹⁶⁸ Lásd HUTCHINSON, William, WARREN, M.: Principles of Information Warfare. 1–6. o.

Az információs hadviselés olyan műveleti rendszer, amelyet nem kizárólag az ellenség hivatalos (szabályozott) információfeldolgozó és kommunikációs rendszereinek befolyásolásával, hasonló rendszerek felhasználásával hajtanak végre; a hazai vagy külföldi műveleti folyamatokba más eszközökkel történő beavatkozás is lehetséges. Ez azért van így, mert a társadalom adminisztratív és végrehajtó alrendszerének elemei olyan tudatos, gondolkodó, egyedi pszichológiai hajlamú lényekből állnak, akik a munkájuk, szolgáltatásaik és mindennapi életük megszervezéséhez szükséges információkat nemcsak a formális adminisztratív csatornáktól, hanem más forrásokból is beszerzik. Ugyanakkor a formális kommunikációs csatornák nemcsak arra szolgálnak, hogy segítsék a vezetőket a döntés-előkészítésben és az irányítási folyamatokban, hanem arra is, hogy döntéseik társadalmi elfogadottságát megszerezzék, ami fontos tényező a vezetői előnyök elérésében. A pszichológiai hadviselés, az információs hadviselés részeként az emberek tudatának befolyásolására szolgáló módszer, amely az információk közlésével (vagy elrejtésével), csoportosításával, értelmezésével és torzításával annak érdekében kerül alkalmazásra, hogy egyes kitzűzött célokat és feladatokat a célközönség elfogadjon és végrehajtsa, vagy éppen ellenkezőleg, elvessen. A pszichológiai hadviselés katonai vonatkozása a katonai vezetéselmélet része.¹⁶⁹

Az információs hadviselés az ókor óta ismert elemeit a mai háborúkban olyan hírszerzési tevékenységekkel egészítették ki, mint a már említett pszichológiai hadviselés és az elektronikus hadviselés. A 21. században jelentős változások történtek a hadviselés módjában, a hadviselés formáiban, a fegyveres erők összetételében és technológiai fejlettségében. Az új technikai eszközök megjelenése a harctéren elkerülhetetlenül új alkalmazási elvek kialakulásához vezetett. A hadviselés története modern szempontból hullámszerű fejlődésként értelmezhető, hasonlóan a termelés társadalmi korszakaihoz. Minél kifinomultabb a hadsereg, annál nagyobb a gépesítés és az információ kifinomultsága. Az új típusú hadviselés kialakulása, amelyben az információ központi szerepet játszik, szintén az információs technológián alapuló hadseregek fejlődésének és az információs társadalomban az információs dominanciára való törekvésnek az eredménye. A pusztításon alapuló hadműveletek újraértékelődnek, és egy másfajta gondolkodásmód kezd gyökeret verni. Ez a hatékonyságra, azaz a hatékonyságon alapuló műveletekre összpontosít, ahol a fő cél a katonai siker elérése minimális (baráti és ellenséges) emberveszteséggel, a lehető

---

¹⁶⁹ LINEBARGER, Paul M. A.: Psychological Warfare. 19–47. o.

legkevesebb erő és felszerelés felhasználásával. Az ilyen hatékonyságon alapuló műveletekre nagyon jó példa az összehangolt hírszerzési műveletek sorozata.

A mai, információval támogatott katonai műveletekben az információs fölény kiemelkedő jelentőségű. Az információs fölény birtokosai több, pontosabb és valós idejű információval rendelkeznek, és a modern katonai információs rendszereket felhasználva tájékozottabb, pontosabb és objektívebb döntéseket tudnak hozni, mint ellenfeleik. Az információs fölény birtokosai információs rendszereiket és képességeiket operatív előnyök megszerzésére, valamint a műveleti helyzet folyamatos alakítására és ellenőrzésére használhatják, hogy az ellenséget megfosszák ugyanezen képességektől. Az ellenféllel szembeni információs előny felgyorsítja a döntéshozatali ciklust, és a parancsnokok által hozott döntéseket objektívebbé, pontosabbá és a tényleges helyzetnek megfelelőbbé teszi. Ennek eredményeképpen gyorsabban képesek megkezdeni a küldetések végrehajtását, ami egyben a kezdeményezés átvételét is jelenti. Ez a harc egyik fontos alapelve.

A katonai műveletekben az információs dominancia elérésének leghatékonyabb formája a hírszerzésen alapuló tevékenységek új típusú összehangolása, szinkronizálása és sorozata, az úgynevezett információs műveletek. Az információs műveletek három dimenzióban működnek: a fizikai dimenzióban, az információs dimenzióban és a kognitív dimenzióban. A kognitív dimenzióban az információs tevékenységek közvetlenül az emberi gondolkodásra (vélemény, véleményalkotás) hatnak, főként az elektronikus és nyomtatott médián vagy a közvetlen megszólaláson keresztül. Ebben a dimenzióban a cél a döntéshozó közvetlen befolyásolása, ami összhangban van az információs tevékenységek céljával az információs dominancia révén. Más szóval, a döntéshozókat olyan helyzetbe hozni, hogy a saját oldalukon optimális döntéseket hozzanak, a másik oldalon pedig éppen ellenkező hatást érjenek el. Ez pedig a katonai műveletek sikerét befolyásolja. Haig Zsolt szerint *„az információs műveletek tehát a fizikai-, az információs- és a tudati dimenzióban koordinált tevékenységeket jelentik, amelyek a szembenálló fél információira, információalapú folyamataira és infokommunikációs rendszereire gyakorolt ráhatásokkal képesek befolyásolni a döntéshozókat a politikai és katonai célkitűzéseik elérésében úgy, hogy emellett a saját, hasonló folyamatokat és rendszereket hatékonyan kihasználják és megóvják. Az információs műveletek az információs fölény elérése és megtartása érdekében minden szinten (politikai, katonai, gazdasági, kulturális stb.) és minden időben (béke, válság, háború) alkalmazott információs képességek közötti integráló, szinkronizáló és koordináló*

tevékenységek. (...) Összegzésként megállapítható, hogy az információs műveletek olyan információ- alapú tevékenységek összességét, integrált, koordinált alkalmazását jelentik, amelyek több, egymástól látszólag szerteágazó területet fednek le. Az információs dimenzióban, a tudati térben és a fizikai valóságban egyaránt alkalmazhatók olyan információalapú eljárások, amelyek a különböző szereplők befolyásolásra alkalmasak."¹⁷⁰

4.13 ÖSSZEGZÉS

A fentiekben kísérletet tettem a hibrid hadviselés fogalmának meghatározására, és főbb jellemzőinek körülírására. Ennek során ismertettem a fogalom és alapvető paradigmája kapcsán létező, máskülönben szélsőségesen divergens látásmódokat.

Megállapítottam, hogy ezek a hibrid hadviselés, mint teljesen új stratégiai jelenség elismerése, és a hibrid hadviselés, mint a hadviselés új formája teljes tagadása közötti skálán mozognak, tekintettel annak módszereire és céljaira egyaránt. Ennek kapcsán hangot adtam azon vélekedésemnek, miszerint a hibrid hadviselés jellegzetessége nem csupán az egyes módszerek magasfokú összehangoltságában, vagy a hagyományos harci cselekmények ingerküszöbe alatt maradásban nyilvánul meg (mely eszközök és célok eddig is jelen voltak a hadviselés történetében), hanem (talán elsődlegesen) abban (is), hogy a hagyományos és hibrid módszerek szimbiózisa figyelhető meg, a harctér és a nem-dinamikus eszközökre alapozott hibrid cselekvési tér egymást kiegészítőleg, a két hadviselési forma közötti transzverzális koordinációban is összeolvad, nem csupán a különböző hibrid módszerek magasfokú koordináltságában, vagy technológiai megvalósításában. A hibrid hadviselés ezzel akár a totális (sok téren egyszerre zajló, a civil lakosságot is – ebben az esetben nem feltétlenül harcosként vagy gazdasági háttérként – bevonó) hadviselés egy új formájának is tekinthető.

Ezután a hibrid hadviselést elhelyeztem a hadviselés generációs felosztásában (megjegyezve azt is, hogy egyes elméletek szerint e felosztás is értelmetlen). Megállapítottam, hogy a nemzetközi szakirodalommal összhangban, amennyiben a generációs paradigmát elfogadjuk a hibrid hadviselés a(z érett) negyedik generációs hadviselés, potenciálisan a még vitatott létű ötödik

---

¹⁷⁰ HAIG Zsolt: Az információs hadviselés kialakulása, katonai értelmezése. 18, 26. o.

generációs hadviselés körébe tartozna, különös tekintettel utóbbi esetén a nem-állami aktorok hangsúlyosabb szerepére a konfliktus során.

Ezután a hibrid hadviselés „nemzetközi gyakorlatát” tekintetem át bemutatva a Geraszimov doktrína néven elhíresült tanok összefüggéseit a hibrid hadviselés fogalmával, részben azonosulva azzal a szakirodalmi nézettel miszerint a hibrid hadviselés nem jellemzően új, és nem jellemzően orosz paradigma, még akkor sem, ha az Oroszországi Föderáció ennek módszereit látványosan alkalmazta.

Ezt követően elemeztem a hibrid hadviselés egyes módszereit és elemeit. A *lawfare* (a jog általi, joggal visszaélő hadviselés) kapcsán megállapítottam, hogy ez jellemzően a gyengébb fél nemzetközi joggal, annak értelmezésével, például a humanitárius joggal, vagy a háború és a béke jogával való visszaéléseinek összességére utal a szakirodalomban, azonban a nemzetközi joggal való visszaélés a „jogalkotó” által, a nemzetközi jog által mintegy „kedvezményezett” nagyhatalmak esetében, akár a nemzetközi intézmények kialakítása során is felvetődhet. Ezután megvizsgáltam a *lawfare* két altípusának is tekinthető, azonban a nemzetközi gyakorlatban ettől elkülönülőként kezelt hibrid hadviselésre is alkalmas magatartást: a kisebbségvédelmi célú és állítólagos népirtásra alapozó, humanitárius okkal, vagy ürüggyel végrehajtott beavatkozások példáit, amelyek a nemzetközi jog szürke zónájában fekszenek. Végezetül az információs hadviselés problémakörére tértem, amely során a hírszerzési technikák és azok eredménye a hibrid hadviselésbe integrálható módon kerülnek felhasználásra. A vizsgált kérdéskörökből megállapítható, hogy a hibrid hadviselés a nemzetközi joggal számtalan ponton érintkezik, különösen ami a háborús ingerküszöb, és a háború indítására alkalmazható jogos indokok és ürüggyek körét tekinti.

Elemzésemet a hibrid hadviselés és különösen, annak jelenlegi állása szerint leginkább releváns „állatorvosi lova”, az Orosz Föderáció, és annak Ukrajna elleni 2014-es agressziója, illetve 2022-es inváziója, kisebb mértékben pedig más konfliktusai során tapasztalható módszerek és eredményeik, az orosz hibrid hadviselés elleni védekezési módszerek bemutatásával zártam.

Következtetésképpen megállapítottam, hogy a hibrid hadviseléssel szemben nem csupán az ellenhadviselés, és védekezés módszerei lehetnek hatékonyak, hanem a nemzetközi jog is, annak kockázatával, hogy az nem csupán a nemzetközi békére veszélyt jelentő Oroszországi Föderáció és más latorállamok, hanem a nyugati nagyhatalmak cselekvési körét is korlátozná.

5. AZ EMBERI LÉNY MINT A HIBRID HADVISELÉS ESZKÖZE

5.1 A MIGRÁCIÓ A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOKBAN

Számos megközelítése létezik a szakirodalomban a migráció fogalmának, azonban nincs egy általánosan elfogadott nemzetközi definíció, amely kimerítően bemutatná ezt a komplex jelenséget.

Ebben a fejezetben arra törekszem, hogy bemutassam a migráció fogalmának egy lehetséges értelmezését.

Népvándorlás generálásával elméleti síkon számos állam próbálkozhatna, a nemzetközi közösségre, illetve más államokra történő nyomásgyakorlás céljával, így hibrid hadviselési eszközként felhasználva azt. Magyarország kormánya emiatt kiemelt problémaként kezeli az illegális (voltageppen irreguláris) és főleg tömeges irreguláris migráció kérdését. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy a 2020-as Nemzeti Biztonsági Stratégiában¹⁷¹ 27-szer kerül megemlítésre a migráció fogalma, sőt még a 2021-es ágazati dokumentumban, a Nemzeti Katonai Stratégiában is többször szerepel. Így: „*A modern globalizált világban a távoli válságok is rövid idő alatt begyűrűzhetnek a régió és az ország területére, aláásva az állampolgárok és a haza biztonságát, ahogy azt a 2015. évi illegális migrációs válság is bizonyította. (...) fokozhatják az ismert biztonsági kockázatok (pl. migráció) bekövetkezési valószínűségét és új kihívásokat eredményezhetnek (...). Tekintettel az Európát és hazánkat sújtó, várhatóan hosszútávon jelentkező tömeges illegális migráció jelentette fenyegetettségre.*”¹⁷²

Az *illegális migráció* fogalmának használata kevésbé szabatos: a migráció jelensége egészében, további tisztázások hiányában, nem értékelhető a törvényesség, illetve a törvényellenesség kettősségében, ugyanis egyes személyek által tartózkodási helyük akár tömeges elhagyása, az illetők más helyre elvándorlása akár huzamos ideig is, legtöbbször önmagában nem törvényellenes. A migráció akkor lehetséges, ha a szabad mozgás biztosított az egyének számára, de fontos tisztázni, hogy kit milyen mértékben illet meg ez a jog, mivel teljesen szabadon senki nem választhatja meg a tartózkodási helyét.

---

¹⁷¹ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. Határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

¹⁷² 1393/2021. (VI. 24.) Korm. Határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról.

A nemzetközi jog egyes jelentős aktusai a következőképpen rendelkeznek a migráció kapcsán: „minden személynek joga van minden országot, ideértve saját hazáját is elhagyni, valamint saját hazájába visszatérni”;¹⁷³ „mindenki szabadon elhagyhat bármely országot, ideértve saját országát is”;¹⁷⁴ „senkit sem lehet megfosztani azon jogától, hogy annak az államnak a területére belépjen, melynek honosa.”¹⁷⁵ A nemzetközi emberi jogi aktusok eme tartalma mindazonáltal nem jogosítja fel automatikusan a természetes személyeket egy országba való belépésre, hiszen az államok szuverén joga eldönteni, hogy kit és milyen feltételek mellett engednek be a saját területeikre.

Egy állam területére történő törvényellenes vagy törvényes belépés így nem magát a migráció tényét, hanem annak egyik eseti megnyilvánulását minősíti. Helyesebbnek tartom emiatt az ENSZ Nemzetközi Migrációs Szervezetének (angol nevéből rövidítve IOM) fogalomhasználata átvételével az *irreguláris migráció* megnevezést.¹⁷⁶

A történelem folyamán mindig jelen volt a migráció, az emberek folyamatosan törekedtek arra, hogy minél megfelelőbb életminőséget találjanak. Ez napjainkban sincs másképp: mérlegelik a lehetőségeiket és a felmerülő kockázatokat, és csak abban az esetben kelnek útra, ha az mindent összevetve elkerülhetetlen, vagy gazdasági és politikai értelemben hasznosnak látszik. A migráció néha elkerülhetetlen a közösség megmaradásának érdekében, amennyiben annak megélhetése van veszélyeztetve, valamilyen természeti erőnek van kitéve (például a csendes-óceáni térség kevéssel a tengerszint felett fekvő szigetei) vagy katasztrófa sújtotta a lakhelyét.

Vélekedésem szerint tehát a migráció lényege az egyén a lakóhelyének megváltoztatására vonatkozó magatartása, amelynek társadalmi, jogi, gazdasági okai és következményei egyaránt vannak.

5.2 A MIGRÁCIÓ TÍPUSAI

A népvándorlás fajtái alapján többféleképpen csoportosítható, a továbbiakban különféle szempontok szerint osztályozom a migrációt; a fő bemutatott szempontok az államhatárhoz, a jogszerűséghez és az időtartamhoz kapcsolódnak. Itt kell megemlíteni, hogy a migráció fajtáinak

---

¹⁷³ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 13. cikk 2.

¹⁷⁴ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 12. cikk.

¹⁷⁵ Emberi Jogok Európai Egyezménye, negyedik kiegészítő jegyzőkönyv 3. cikk 2. bek.

¹⁷⁶ IOM: International Migration Law No. 34 – Glossary on Migration. 116–117. o.

éles elhatárolása nem minden esetben célravezető, mivel az egyes típusok keverednek egymással. A Hautzinger Zoltán, Hegedüs Judit, Klenner Zoltán szerzőhármás *A migráció elmélete* c. munkában a következő tipológiát (leginkább dichotómiákat) állította fel:¹⁷⁷

- *országon belüli vagy nemzetközi migráció,*
- *kifelé vagy befelé irányuló migráció,*
- *egyéni vagy csoportos migráció,*
- *önkéntes vagy kényszer szülte migráció,*
- *ideiglenes vagy tartós migráció,*
- *gazdasági, politikai, ökológiai vagy kulturális migráció,*
- *legális vagy illegális migráció.*

Az alábbiakban az értekezésem szempontjából releváns kategóriákat kívánom bemutatni.

5.2.1 A NEMZETKÖZI MIGRÁCIÓ

A nemzetközi migráció az államhatár átlépésével járó, egyik legismertebb formája az emberek vándorlásának, történjék ez a szárazföldön, vízen vagy levegőben. A határ nem csak gazdasági, hanem politikai térségeket is elválaszt, közjogi értelemben pedig a főhatalmakat. Külső migrációnak nevezzük azt, amikor az egyén más állami főhatalom alá kerül, a vándorlás kifejezés azt is magában hordozza, hogy ez a folyamat hosszabb idejű tartózkodást feltételez. Tehát nem tartozik ide a diplomáciai, az üzleti, a tanulmányi vagy a turisztikai célú tartózkodás.¹⁷⁸

Alapvetően az állam szuverén joga eldönteni, hogy ki utazhat be a területére, ami felülírja az egyénnek a szabad helyválttatásához való jogát. Mégis, az államok nemzetközi jogi aktusok, így az ENSZ a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott Egyezménye, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött Jegyzőkönyve, az Emberi Jogok Európai Egyezménye és más hasonló okmányok alapján korlátozásnak kell alávetni a szuverén cselekvési körüket. Érdekes helyzet alakul ki, amikor egy országhatár kultúrákat nem, vagy csak részben választ el. Erre példa a magyar országhatár túlsó oldalán élő külhoni magyarság, a román–moldovai, az osztrák–olasz, vagy az ír–északír határ által elválasztott (öshonos) népeiségek, akik, illetve amelyek azonos etnikumúak, nyelvűek és

---

¹⁷⁷ HAUTZINGER Zoltán, HEGEDÜS Judit, KLENNER Zoltán: *A migráció elmélete*. 7. o.

¹⁷⁸ PAP András László: *Mozgásszabadság. Alkotmányjogi és nemzetközi jogi alapok*. 13. o.

kultúrájúak, így az ő határátlépésükkel nem kerülnek idegen kulturális, nyelvi környezetbe. Az ilyen típusú migráció nem tekinthető kultúrák közötti, illetve külső (idegen eredetű szakszóval *extern*) migrációnak.¹⁷⁹ Amennyiben a határt átlépő személy az annak minkét oldalán fennálló államalakulat állampolgárságával egyaránt rendelkezik, így például a román–moldovai kettős állampolgárok esetében, helyesen migrációról sem beszélhetünk, ugyanis az érintett állampolgárok mintegy „otthonról haza” utaznak (bár abban az esetben ha közjogi értelemben tilalmas a kettős állampolgárság viselése valamely államban e kérdés már vitatottabb).

5.2.2 A BEVÁNDORLÁS

A migráció irányától függően lehet bevándorlás vagy kivándorlás. Mind a két fajtája jelenthet gondot egy ország számára, például elvándorolhat a jól képzett munkaerő, a szakemberek; erre iskolapélda az „*agyelszívás*”, és az ehhez kapcsolódó problémák. Ugyanez igaz lehet fordítva is, amennyiben egy országba alacsonyán képzett bevándorlók érkeznek tömegesen. Természetesen az éremnek két oldala van, ez egyben lehetőséget is jelenthet egy állam munkaerőpiacának.

Régióinkra, az EU-ra és szűkebb környezetére mindaddig, különösen az 1990-es évek háborúit követően elsősorban a gazdasági motiváltságú helyváltóztatás volt a jellemző: az az állam vált a migráció célországává, amelyik gazdasági–politikai környezete az útra kelők anyagi érdekeit jobban szolgálta.

Az Európán kívülről érkezők esetében a politikai üldözés előli menekülés is szempontot jelentett. A szegényebb államokra jellemző gazdasági perspektívanélküliség arra készítette az ottani munkaerőt, hogy elhagyja azt a területet és egy számára vonzóbbat találjon.¹⁸⁰ Ez a bevándorlás lehetett átmeneti, de végleges is, amely szocio-kulturális problémák megjelenéséhez vezethet a befogadó ország társadalmával szemben.

A 2011-es arab tavasz, majd a 2014-es ukrajnai orosz agresszió e helyzetet részben, 2015-tel, illetve 2022-vel kezdődően pedig radikálisan megváltoztatta, dominánssá téve a magukat menekültnek valló személyek migrációját.

---

¹⁷⁹ TÓTH Judit: Státuszjogok. 156. o.

¹⁸⁰ CSERESNYÉS Ferenc: Migráció az ezredfordulón. 24. o.

5.2.3 A TÖMEGES MIGRÁCIÓ

Fontos szempont a helyváltatásban részt vevők száma is. A nagyobb létszám komoly problémát jelez a kibocsájtó államban, amely lehet természeti katasztrófa, illetve valamilyen típusú bel- vagy külpolitikai esemény, mint például háború, államcsíny, polgárháború, akár az államiság összeomlása is. Ezekben az esetekben az emberek nem jószántukból indulnak útnak.¹⁸¹

Míg a fenti esetben valami konkrét, negatív esemény hatására kel útra egy embertömeg, addig klasszikus migráció esetén egyénileg vagy csoportosan vándorolnak, mivel a migráció mindig egy emberi lényhez, természetes személyhez kapcsolódik. Ezt könnyű belátni, mivel az egyén áll a helyváltatás központjában. Ez igazolja, hogy az államhatár átlépéséhez szükséges engedélyek is személyhez kötöttek, mint a vízum, az útlevel vagy a tartózkodási engedély. De hasonlóan személyhez kötődnek az olyan eljárások, műveletek is, mint az idegenrendészeti vagy menedékjogi procedúrák. Ebből is levonható az a következtetés, hogy *„a migráció tehát egyéni motiváción és döntésen alapuló magatartás, amely az egyén szükségleteinek kielégítése céljából történik. Másképpen fogalmazva a migráció az egyéni szereplők összekapcsolódása révén is értelmezhető, azaz a migráció létrejöttét, irányát, összetételét és tartósságát egyaránt befolyásolják az egyéni törekvések.*”¹⁸² Meglehet, hogy a helyváltatáshoz többen is csatlakoznak, de ezek a kapcsolatok lazák, mivel az útnak indulást hozó döntés egyéni és a cselekvés önálló, így az utazás mögötti individualitás nem kötődik másokhoz.

Csoportos migráció esetén az egyéni célok közötti kapcsolat rajzolódik ki, ilyenkor nem véletlenszerű találkozásokról van szó, hanem kölcsönös törekvések léteznek egy cél közös megvalósításának érdekében. Az ilyen típusú vándorlás lehet baráti vagy rokoni viszonyokban gyökerező, mely nagyban segíti az útra kelést, majd a kinézett célországban a lehetséges életet.

5.2.4 AZ ÖNKÉNTES VÁNDORLÁS

Az önkéntes (szakszóval *volontőr*) migráció előtt, ennek meghatározása megkönnyítésére érdemes pár gondolatot leírni a kényszer szülte vándorlásról, amely nem a jobb életkörülmények vagy gazdasági helyzet reményében generálódik, hanem egy krízishelyzet miatt, amely nem ad az egyénnek esélyt a maradásra. A kényszerű vándorlást előidézhetheti olyan természeti vagy társadalmi helyzet, amely élehetlenné tesz egy helyet, ilyen például egy háború, természeti, vagy ipari

---

¹⁸¹ ÖRDÖG István: Menekültügyi mítoszok, féligazságok. 76. o.

¹⁸² GÖDRI Irén: Migráció a kapcsolatok hálójában. 46. o.

katasztrófa stb. Ez a típusú migráció is lehet önkéntes, vagy evakuációval, kitelepítéssel, elhurcolással, deportálással kikényszerített.¹⁸³ Meneküléskor nagyon kevés idő jut a vándorlás előkészítéséhez, mivel fizikai és lelki kényszerek hatnak az egyénekre.¹⁸⁴

Az önkéntes migráció a kényszerű migráció ellentétje. Emiatt teljesen más a helyzet a voluntőr migráció esetében, amikor a vándorlás a szabad akaraton alapul, mivel itt az egyén élhet a rendelkezésére álló mozgásszabadsággal. Így dönthet a személy úgy, hogy elhagyja saját lakóhelyét és új országot választ munkavállalás vagy letelepedés céljából. Önkéntes migrációkor a helyváltoztatás mögött főleg gazdasági érdekek állnak, mivel az egyén akkor indul útnak, ha az számára hasznos, például munkát talál vagy szociális szempontból egyes előnyöket élvez.¹⁸⁵

5.2.5 AZ IDŐSZAKOS MIGRÁCIÓ

Időtartama szerint is osztályozható a migráció. *„A mozgás jellege, tartóssága alapján beszélhetünk a rövid tartamú, ideiglenes kiutazásról és az ideiglenes (határozott idejű) tartózkodásról, továbbá megkülönböztetjük a végleges távozást, valamint az ahhoz (szerencsés esetben, de nem szükségképpen) társuló letelepedést (határozatlan idejű tartózkodást), illetve a huzamosabb távollétet követő hazatelepedést vagy hazatérést.”*¹⁸⁶ Érdekes kérdés, hogy a határozott idejű külföldi tartózkodás migrációnak számít-e, gondolok itt a tanulói, hallgatói, vendégoktatói, diplomáciai vagy békefenntartói stb. jogviszonyokra?

A vándorlás értelmezhető egyszeri és végleges eseménynek, valamint olyan jelenségnek is, amely időközönként ismétlődik, gondoljunk a mezőgazdaságban vagy a turizmusban dolgozókra. Tehát minden esetben vizsgálni érdemes, hogy a migráció határozott vagy határozatlan idejű, vagyis ideiglenes vagy végleges-e?

Magyarország törvényei is szabályozzák, hogy külföldi állampolgár mennyi ideig tartózkodhat az állam területén. Több kategóriát is meghatároz a jogszabály, így lehetséges tartózkodási engedéllyel vagy anélkül is az ország területén maradni. Privilegizált helyzetet élveznek a tartózkodási idő szempontjából a menekültstátuszt szerzett külföldi állampolgárok.

---

¹⁸³ SZALKAI Attila: A kényszermigráció biztonságpolitikai kockázata a 21. század elején. 60. o.

¹⁸⁴ SÍK Endre: A társadalmi előnyök rekonverziója a menekülés során. 63. o.

¹⁸⁵ TÓTH Judit, MAJTÉNYI Balázs, PAP András László: A mozgás szabadsága – a szabadság mozgása. 5. o.

¹⁸⁶ TÓTH Judit: A nemzetközi migráció jogi alapjai. 83. o.

5.2.6 A GAZDASÁGI MIGRÁCIÓ

Kiváltó okok szerint, mint láthattuk a népvándorlást több tényező is előidézhetheti: *„a világ fejlett és fejletlen régiói között meglévő tetemes életminőség-különbség, valamint a demokratikus és az egyes polgáraikat üldöző anti-demokratikus államok között biztonsági okok miatt létezik gazdasági és politikai migráció”*¹⁸⁷

A politikai migráció kiváltó oka lehet fegyveres konfliktus, illetve olyan politikai környezet, amelyben az egyén közvetve vagy közvetett módon ki van téve különböző jogsértéseknek, például sérülnek az élethez és emberi méltósághoz, a véleménynyilvánítás szabadságához az egyesüléshez és gyülekezéshez fűződő, a személyes szabadsághoz és biztonsághoz vagy a lelkiismereti és vallásszabadsághoz való jogai.

Létezik az ökológiai migráció kategóriája is, ami a környezeti problémák miatti vándorlás; kiváltó okai lehetnek a természeti vagy ipari katasztrófák, a vízhiány vagy más okból élehetlenné váló környezet. Ez egy új fajta, de egyre gyakrabban előforduló kihívás lesz a fejlett országok számára, mivel a klímaváltozás miatt egyre többen kényszerülnek majd elhagyni az otthonaikat. A kulturális különbségek is lehetnek a kiváltó okai a migrációnak.

Gazdasági migrációról akkor beszélhetünk, ha az egyén a jobb megélhetés és jobb feltételek érdekében hagyja maga mögött a származási országát. Ez minden esetben önkéntes cselekedet, ezért a menekült státusz az ilyen helyzetben levő személyeket nem illeti meg. Napjainkban a gazdasági típusú migráció szervezése üzletté vált, ügynökségek szervezik, „piacán” jelen vannak a kibocsájtó és fogadó államok, multinacionális vállalatok, de még az embercsempészek is.¹⁸⁸ A globalizáció a gazdaságilag fejlett országokban munkaerőhiányt, máshol munkaerő-felesleget generál. Ugyancsak probléma a fejlődő országok túlnépesedése, a korábban népességrobbanásnak is nevezett folyamat. Modern világunkban a kommunikációs eszközök elterjedése és a könnyen igénybevehető utazási lehetőségek megnyitották a világot a gazdaságilag motivált migránsok előtt.

5.2.7 AZ IRREGULÁRIS MIGRÁCIÓ

Egy állam szuverén joga eldönteni, hogy ki tartózkodhat a területén: *„A mozgásszabadság és ezzel együtt a lakhely megváltoztatásának vagy a letelepedésnek a szabadsága önmagában nem jelenti,*

---

¹⁸⁷ KORINEK László: Kriminológia 2. 420. o.

¹⁸⁸ MELEGH Attila: A globalizáció és migráció Magyarországon. 167. o.

*hogy azzal e jog címzettjei bármikor szabadon élhetnek. A nemzetközi emberi jogi szabályozás az ország területére belépés és a letelepedés joga tekintetében elismeri az államok széles körű hatáskörét az erre vonatkozó szabályok megalkotásában.*¹⁸⁹ Kivételt a menekültek jelentenek, akik nem fordíthatók vissza, amíg le nem jár a menedékjog vagy ezzel egyenértékű más védelmi forma számukra megadását eldöntő eljárás.

A határátlépés és egy országban való tartózkodás jogszerűsége szerint megkülönböztetjük a reguláris és az irreguláris migrációt.¹⁹⁰

A migráció reguláris, amikor a belépés szerinti állam elfogadja a vándorló egyén útiokmányait, illetve utazási jogosultságait és őt bebocsátja, és irreguláris, amennyiben az államhatárt az egyén a befogadó ország engedélye nélkül lépi át. Az illegális határátlépést sok esetben embercsempészek is segítik, sőt teljes fekete gazdaság alakulhat ki erre épülve, amely az engedély nélküli határátlépést, a dokumentálatlan munkavállalást biztosítja, sok esetben az ebből eredő jövedelmek elvonása, modernkori rabszolgaság eredményével.

Előfordulhat az az eset is, hogy az egyén legálisan utazik be egy ország területére, majd ott illegálisan tartózkodik, mert lejárt a tartózkodási ideje. Sőt, az is megtörténhet, hogy az egyén illegálisan lépi át a határt, de mégsem tartózkodik illegálisan egy állam területén, mert időközben menedékjogért folyamodik.

A következőben bemutatni kívánt példákban látható lesz egy olyan tipizálási lehetőség is, mint a dokumentált és nem dokumentált migráció. A nem regisztrált migráns tartózkodási jogcíme rendezetlen, tehát ez az egyén semmilyen jognyilatkozat megtételére nem képes. Végül az irreguláris migráns nem áll az adott állam ellenőrzési körében, mivel nem volt feljogosítva az országhatár átlépése vagy az országban való tartózkodásra.

5.2.8 A MIGRÁCIÓ HELYE A BIZTONSÁGPOLITIKAI GONDOLKODÁSBAN

A XX. század végétől beszélhetünk a mai értelemben vett tömeges nemzetközi migrációról mint világjelenségről; ugyanekortól került e jelenség a biztonságpolitikai tudományok vizsgálódásainak homlokterébe is. Két megközelítés terjedt el a migrációval kapcsolatban: az első az államok szuverenitásának és biztonságának szempontjából vizsgálja azt, míg a második az

---

¹⁸⁹ WELLER Mónika: Emberi jogok és európai integráció. 108. o.

¹⁹⁰ IOM: International Migration Law No. 34 – Glossary on Migration. 116–117. o.

egyént állítva a középpontba, a humánbiztonság szempontjából. Fontos tisztázni, hogy „*a migrációval foglalkozó szakirodalom érthető módon, nem általában a nemzetközi migrációt, hanem elsősorban annak irreguláris formáját tartja biztonságpolitikai szempontból releváns jelenségnek.*”¹⁹¹

A szakértők között nincs általánosan elfogadott nézet, hogy mikor és milyen körülmények között indokolt biztonsági kérdésként kezelni a nemzetközi migrációt. Ennek oka egyszerű, hiszen a migráció jelensége egyszerre pozitív és negatív hatású: a kibocsájtó szegényebb államnak pozitív, ha nem kell eltartania munka nélküli embereket, sőt a migránsok még „hasznosak” is, ha külföldön dolgozva hazaküldik fizetésük egy részét. Hasonló cinizmus képzelhető el a politikai elnyomással elűzöttek esetén, akik így nem képeznek kockázati tényezőt autoriter rezsimek számára. Ellenben ugyanennek az államnak hátránya is származik abból, ha a magasan képzett munkaerő vagy a fiatal lakosság hagyja el. Ugyancsak kettős hatású a befogadó országok számára is a migráció: pozitív az olcsó munkaerő és a fiatalok érkezése, de megjelenhetnek különböző társadalmi feszültségek az újonnan érkezők miatt. Láthatjuk, hogy nem egyértelmű a migráció megítélése. Tálás Péter szerint: „*a modernkori történelmi tapasztalatok azt mutatják, hogy a migráció szinte kizárólag akkor vált biztonsági problémává, amikor annak következményeit az államok vagy államközösségek nem tudták kezelni. Hol azért, mert nem számoltak a migráció hosszabb távú társadalmi következményeivel, hol egyszerűen azért, mert olyan nagy tömegben érkeztek a migránsok, hogy a helyi adminisztráció képtelen volt a normál politika keretei között fogadni és letelepíteni őket.*”¹⁹²

A fő problémát az irreguláris migráció jelentheti az államok számára, hiszen egy társadalomnak joga van eldönteni, hogy kivel akar együtt élni, kötelezettségük csak a menekültek befogadásával kapcsolatban létezik a nemzetközi jog alapján. A reguláris migránsok főképpen akkor jelenthetnek biztonsági problémát, ha nem sikeres a társadalmi integrációjuk. Ez olyankor fordul elő, ha nagy számban érkező, elkülönülő és szélsőségesen másfajta kultúrájú emberek egyszerre érkeznek valahova és a csoportjuk egyben is marad, nem oszlik el a többségi társadalmon belül.

Biztonságpolitikai szempontból többféleképpen közelíthetjük meg a migráció témáját. Véleményem szerint a legmegfelelőbb a neorealista szemléletmód. A szektoriális biztonságelméletről először Barry Buzan 1983-ban értekezett a *People, States and Fear: The*

---

¹⁹¹ WOHLFELD, Monika: Is migration a security issue? 64–65. o.

¹⁹² TÁLÁS Péter: A migráció mint biztonságpolitikai probléma. 68. o.

National Security Problem in International Relations c. művében. Később a szektorelméletet kidolgozta az Ole Wæver és Jaap de Wilde szerzőpáros, amely a biztonságpolitikai gondolkodás alapjává vált.

A hidegháború idején a katonai biztonság volt a meghatározó az élet minden területén; annak gazdasági és társadalmi szegmenseit is ennek rendelték alá. Mindazonáltal a nemzetközi rendben történő lassú, ám biztos változások arra készítették a fent említett szerzőket, hogy kitágítsák a biztonság fogalmát, beemelve új kihívásokat is. Így jelent meg a biztonság katonai szektora mellett a gazdasági, politikai, környezeti és a társadalmi is. Ezek a kategóriák nem különülnek el teljesen, számos átfedés képzelhető el közöttük egy-egy tényező hatására: „*A szektorok valójában úgy működnek, mint a különböző optikai lencsék, amelyeken keresztül a valóság más-más szeletét vehetjük szemügyre.*”¹⁹³

Minden szektorban más a biztonság értelmezése, a katonaiakban a leglátványosabb, míg a gazdaságban vagy társadalmiban jóval komplikáltabb ezeknek a meghatározása. A migráció akkor válik biztonsági kérdéssé, amikor egy csoportot (nemzeti, etnikai, vallási) fenyeget, de ugyanígy fenyegetheti az anyanyelvet vagy egy csoport homogenitását is. Ezért érezheti a befogadó társadalom veszélyben magát, ha egyszerre és nagy számban érkeznek bevándorlók a területére. Amennyiben egy társadalmat fenyegettség ér, általában rendkívüli intézkedéseket hoz. Az állam mindig jogot formál arra, hogy a fenyegetés megakadályozása érdekében bármilyen eszközt felhasználjon.

A globalizáció a társadalmi, politikai és gazdasági szektorokat is érinti, mivel a fejlett technológián keresztül segíti a migráció globálissá válását. Az internet segítségével számos az el- és bevándorlással kapcsolatos teendő könnyebben megoldható, mint évekkel ezelőtt. Ilyen a navigáció, az utazás, a pénzügyi tranzakciók, de legfőképpen a kommunikáció. Az internacionalizáció csökkenti a kulturális különbségeket, tehát könnyebé teszi a letelepedést, ezáltal bátorítva a migrációs döntést. Ugyancsak motiválóan hatnak a migrációra a gazdasági különbségek és az egyenlőtlenségek növekedése.

A nagyfokú nemzetközi migráció kiválthatja a befogadó társadalmak biztonságérzetének csökkenését, ez elleni védekezés a fokozatos és kontrollált befogadás.¹⁹⁴ Pusztán a migráció ténye

---

¹⁹³ GAZDAG Ferenc: Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika. 23. o.

¹⁹⁴ SZABÓ A. Ferenc: A nemzetközi migráció és korunk biztonságpolitikai kihívásai. 13. o.

nem konfliktusgeneráló tényező, csak ha a rövid idő alatt és nagy számban érkezőkhöz a többségi társadalom nem képes alkalmazkodni. A terrorizmus veszélyforrás, de nem áll ok-okozati viszonyban a migrációs válsággal. Az elmúlt évtized európai terrorcselekményeit megvizsgálva, azt láthatjuk, hogy az elkövetők valóban rendelkeznek migrációs háttérrel, de nagy többségük már európai állampolgársággal rendelkező második vagy harmadik generációba tartozik, emiatt nem tekinthető bevándorlónak.

Közbiztonság és bűnözés szempontjából is érdekes a helyzet: *„a migrációs hullámmal kapcsolatban gyakran felmerül a bűnözési mutatók nagyarányú növekedése és a különböző bűnözési formák megerősödése. Az vitathatatlan, hogy a tömeges bevándorlással óhatatlanul együtt jár az illegális migrációt segítő, valamint az emberkereskedelmi hálózatok, illetve bizonyos bűnözési formák megjelenése, azonban az illegális migrációban részt vevők által elkövetett bűncselekmények számának növekedése nem egyértelmű.”*¹⁹⁵

5.3 A 2015-ÖS (BALKÁNI) MIGRÁCIÓS VÁLSÁG

5.3.1 ELŐZMÉNYEK

*„A migráció olyan történeti jelenség, amely végigkísérte az emberiség történetét. Az első nagy népvándorlás – melynek során az értelmes ember (homo sapiens) benépesítette a Földet – Afrikából indult ki körülbelül 65 ezer évvel ezelőtt. A két hullámban zajló vándorlás első állomása a legtöbb történész szerint az Arab-félsziget volt, ahonnan azután 60 ezer évvel ezelőtt többfelé folytatódott a folyamat: egyrészt Délkelet-Ázsia (körülbelül 50 ezer éve) és Ausztrália felé (körülbelül 45 ezer éve), másrészt Európa felé (körülbelül 40–43 ezer éve), harmadrészt Közép-Ázsia felé (körülbelül 35 ezer éve), ahonnan azután Bering-szoroson keresztül benépesült Amerika (körülbelül 15–16 ezer éve).”*¹⁹⁶ Az emberek, sőt az állatfajok időszakos, vagy valamilyen környezeti nyomás alatt bekövetkező tömeges vándorlása emiatt korántsem ismeretlen, jelenséggént nem mondható természetellenesnek. E folyamatokat azonban nem csupán a földrajzi, hanem az országhatárokkal felszabdalt politikai térképeken is nyomon követhetjük megállapíthatjuk, hogy a migráció más, mint emberi lények tömeges vándorlása: nem csupán földrajzi és biológiai (létfenntartással kapcsolatos), hanem politikai, gazdasági és jogi vonatkozásokkal is bír. Emiatt a

---

¹⁹⁵ VAJKAI Edina Ildikó: A migrációs válság biztonságpolitikai aspektusai. 43. o.

¹⁹⁶ TÁLAS Péter: Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről. 9. o.

mai migráció következményeiben a földtörténeti múlthoz nem fogható, minden szempontból mesterséges elemekkel töltött folyamat.

A 2015 és 2016 között hirtelen megugró számú, Európába érkező irreguláris migráns megjelenéséhez több tényező is hozzájárult, amelyek kölcsönhatásban lévén, felerősítették egymást. Erre példa a folyamatos, de hullámzó erősségű Közel-keleti háborúk, az Iszlám Állam létrejötte, az EU intézkedései, végül az útnak indult tömegek interneten zajló kommunikációja. Ritecz György tanulmányában¹⁹⁷ az alábbiakban bemutatásra kerülő okokkal magyarázza, hogy szerinte miért vált tömegessé a nemzetközi migráció ebben az időszakban.

A biztonság hiánya a legnagyobb migrációt generáló ok. A Közel-Kelet egy része Földünk olyan régiója, amire nem jellemző a stabilitás: a XXI. század folyamán először Afganisztánban és Irakban tört ki háború, az Arab tavasz után több muszlim országban követte polgárháború a zavargásokat és forradalmakat. Erre talán a legtalálhatóbb példa Szíria, ahol több mint egy évtizede a terror és a káosz uralkodik. Az olyan működésképtelenné vált államokból, mint Irak és Szíria indult hódító útjára az Iszlám Állam nevű terrorszervezet, amely számos más országban is kifejti pusztító tevékenységét. Ilyen környezetben sokan döntenek, saját biztonságuk érdekében, az otthonuk elhagyása mellett. Ezeken a vidékeken gyakori az erőszakos sorozás is, ami a férfitársaság körében újabb ok a külföldre menekülésre.

Ha a veszélyes helyek taszítanak, akkor a biztonságosak húzóerővel bírnak. Ilyen régió Nyugat-Európa, ahol több évtizede nem dúlt háború, így az világviszonylatban is gazdagnak és biztonságosnak minősül. Akár, Törökországon keresztül, szárazföldön is megközelíthető. Tömegközlekedéssel, főleg embercsempészek igénybevételével, viszonylag gyorsan és relatíve olcsón, de a legfontosabb, hogy biztonságosan elérhetőek az itteni célországok. A média és tömegkultúra termékeinek, de főleg az internetnek köszönhetően a fejlett világról kialakult kép is csábítóan hat, ahol sokkal magasabb a jólét és jobb a szociális ellátás minősége, mint a származási országokban.

A szír menekültek először a saját hazájukon belül kerestek menedéket, de az évek múltával és a Nyugat be nem avatkozása miatt látták, hogy a polgárháború elhúzódik, így sokan elvesztették helyzetük javulásába vetett hitüket, majd útra keltek a szomszédos országokba. Ehhez nagyban

---

¹⁹⁷ RITECZ György: Az Európába irányuló tömeges irreguláris migráció felfutásának és megszűnésének okai. 66–78. o.

hozzájárult az Iszlám Állam és más szélsőséges szervezetek elterjedése, általuk a főhatalom ideiglenes *de facto* megragadása, majd az eltávolításukkal járó pusztítás, amely a Nyugat és Irán proxy-háborúja formájában is megnyilvánult.

Arra a kérdésre, hogy miért az illegális határátlépés mellett döntöttek a migránsok, a válasz a schengeni rendszerrel járó legális belépés megnehezítése. Háborús övezetben nem működnek a diplomáciai képviseletek, sőt a nemzeti okmányokat kibocsájtó közigazgatás sem feltétlenül. Legális úton bejutni az EU területére nagyon időigényes, akár évekbe is kerül, ezzel szemben a határon átszökve azonnal be lehet lépni. Mindez motiváló; végül sokan a törvénytelen megoldást részesítik előnyben. Ilyenkor nagy segítséget tudnak nyújtani a modern okoseszközök és az internet is, amely nemcsak a tájékozódásban, de a kommunikációban is segíti a migránsokat. *„A sikeres bejutások példája mindenképpen inspiráló lehetett. Talán idetartozik az is, hogy ezen időszakban az embercsempészek árai is visszaestek, vagyis míg korábban 8–10 ezer dollárba került egy illegális út például Iraktól Németországig, addig 2015-ben a menekülők már ennek töredékéből is eljuthattak a célországokba (zömében tömegközlekedési eszközökön).”*¹⁹⁸

A nyugati médiában elterjedt a befogadó szemlélet, illetve az Iszlám Állam brutális videóinak keringése miatt a társadalmakban fokozódott az együttérzés és a morális felelősség érzése is. Ez a menekülők számára ugyancsak bátorítólag hatott, hogy útra keljenek Nyugat-Európába. De a legnagyobb probléma, az összeurópai szintű stratégia hiánya, amely nem a megfelelő módon, a maga komplexitásában tanulmányozza a népvándorlást, hanem annak egyes jelenségeire reflektál. Ez a fajta gondolkodás csak a tünetet képes kezelni, a kiváltó okokat nem szünteti meg.

Az Arab-tavaszhoz számos ok vezetett, amely aztán otthonuk elhagyására kényszerített tömegeket. Nem csak a háborús fenyegetettség, de az anyagi biztonság hiánya is arra készíteti az embereket, hogy elhagyják szülőföldjüket. Közvetett módon a 2008-as gazdasági válság is éreztette hatásait a szegényebb régiókban, mivel nem nőtt a külföldi befektetések száma, ezek gyakran elmaradtak. A természeti hatások, mint például az aszály is elindíthat tömegeket egy jobb élet keresésének érdekében.

A Közel-Keleten a kőolaj árának kismértékű esése is érzékenyen érintette a terület lakóit, mivel sok ország bevétele drasztikusan csökkent, így az ellátórendszereik megrendültek. *„Ugyancsak a gazdasági válsághoz kapcsolódhat az is, hogy az ENSZ egyes szakmai szervezeteinek költségvetése*

---

¹⁹⁸ *Uo.* 69. o.

is jelentős mértékben csökkent, ugyanis azok finanszírozása a tagállamok hozzájárulásából (tagdíjából) történik. A gazdasági problémák következtében a legtöbb tagállam visszafogta támogatásait, így az ENSZ-tagdíjakat is. Ennek következtében például az UNHCR szükségleteinek mindössze 38%-a állt rendelkezésre 2015-ben, de az UNICEF is csak a tervezett összegek 13%-át használhatta fel Közép-Afrikában. Mindez viszont azt eredményezte, hogy az ENSZ menekülttáboraiiban a relatíve normalizált körülmények oly mértékben leromlottak, hogy akinek volt rá lehetősége, folytatta megkezdett „kényszervándorlását”.¹⁹⁹

A fentebb bemutatott tényezők összhatása mind hozzájárult a 2015-ös migrációs hullám kialakulásához. Egy ilyen összetett és modern elemeket tartalmazó probléma kezeléséhez, átfogó stratégiára van szükség, olyanra, amit a helyzet komplexitása megkíván.

5.3.2 A VÁLSÁG MEGÍTÉLÉSE

A népvándorlás jelensége nagyjából az emberrel egyidős. „A nemzetközi migráció a különböző korokban, különböző okok miatt hol erősebbé, hol gyengébbé vált, azonban napjainkban Európa egy korábban talán még nem látott jelenséggel néz szembe. Az elmúlt év során több mint egymillió ember érkezett Európába, akik közül majd’ 400 ezren Magyarországon haladtak keresztül. Ez a szám nemcsak a politikusokat, a téma szakértőit, hanem az országok lakosságát is annyira meglepte, hogy mind a mai napig nem sikerült hathatós megoldást találni.”²⁰⁰ Habár léteznek elképzelések és kidolgozott tervek, a hatásosságuk még nem bizonyított. Egyes tagországokban a saját állampolgárok biztonsága élvezett prioritást, máshol pedig az általános humanitárius megközelítés. Az európai közösség tagjai másként álltak a problémához, ami erősödő megosztottsághoz vezetett.

A szakirodalom úgy tekint a 2015-ös migrációs és menekültválságra, mint egy minden korábbinál nagyobbra, hiszen 1,3 millió hivatalos menedékkérő, valamint az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség²⁰¹ szerint 2 millió ember érkezett meg Európába. Az Unió akkori, 520 milliós lakosságához képest ez nem nagy szám, mégis váratlanul és felkészületlenül érte a tagállamokat. Természetesen nem egyforma mértékben: a cél és a tranzitországokat rendkívül erőteljesen, míg a többi országot kevésbé vagy egyáltalán nem sújtotta a migrációs hullám. Ennek oka a migrációs

---

¹⁹⁹ Uo. 70. o.

²⁰⁰ HEGYALJAI Máttyás: Előszó. 7. o.

²⁰¹ <http://frontex.europa.eu>.

útvonalak változása is, 2015-ben három fő útvonalat használtak: „*a Kelet-Mediterrán útvonalon (Görögország/Égei-tenger), a nyugat-balkáni útvonalon (Magyarország, Horvátország, Szlovénia), valamint a közép-mediterrán útvonalon (Olaszország és Málta).* (...) *A menekültek és migránsok egy része ennek az útnak az embercsempészek segítségével nélkül vágott neki. A nyugat-balkáni útvonalon 2015-ben közel 765 ezer ember lépett be Szerbiából Magyarországra, illetve – a magyar határzár elkészülte után – Szerbiából Horvátországba, majd Szlovéniába.*”²⁰²

A 2015-ös migrációs hullám nem érintette egyformán a tagállamokat, leginkább azok szenvedtek, akik a vándorlás útvonalán feküdtek vagy, akik befogadták a menekülteket. A migránshullám, annak ellenére érte váratlanul Európát, hogy a közelmúltban már volt rá példa, sőt az 1991–1995 között zajló délszláv háborúk alatt 4 millió menekült indult útnak. Az Európai Unió 2005 óta kiemelt feladatként tartja számon a migrációt, főleg annak irreguláris formáját, mégsem született egy átfogó stratégia a probléma megoldására. Ezért kijelenthető, hogy az Európai Uniót a 2015-ös vándorlási hullám inkább érte felkészületlenül, mint váratlanul.

5.3.3 A VÁLSÁG HÁTTERE

A szakértők szerint a 2015-ös migrációs és menekültválság a legsúlyosabb volt a második világháború óta nagyságában, összetettségében és a kiváltó okait tekintve. Az ENSZ statisztikái azt mutatják, hogy növekedett az elvándorlási kedv a globalizáció növekedésével; kimutatásaik szerint 2000 és 2015 között 71 millióval nőtt a migránsok száma globálisan.²⁰³ Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága szerint a menekültek száma is növekedett, 2014-ben már elérte a 60 milliót.

Szuhai Ilona és Tálás Péter szerint a kényszermigránsok számának megugrása a globális hatalmi viszonyok változásával magyarázható. A bipoláris világrend felbomlása után megnőtt a regionális konfliktusok száma. Továbbá a 2000-es évektől kezdődően egyes regionális hatalmak annyira megerősödtek bizonyos régiókban, hogy az itt zajló konfliktusok elhúzódtak és a megoldásuk nehezebbé vált. Mind a két folyamat a menekültek számának növekedéséhez vezetett. Ezt bizonyítja mind a líbiai, mind a szíriai polgárháború, amelyek nagyban hozzájárultak a 2015-ös migránshullám kialakulásához. „*Míg ugyanis a szíriai polgárháború következtében kényszerült*

---

²⁰² TÁLAS Péter: Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről. 21. o.

²⁰³ ENSZ: International Migration Report 2015. 5–36. o.

menekülésre a legtöbb Európába érkező menekült, addig a líbiai rendszer összeomlása a szubszaharai térség menekültjei és migránsai előtt nyitotta meg a kaput Európa felé.”²⁰⁴

Szignifikáns a különbség a menekült és az önkéntes (ún. voluntőr) migráns között, az előbbi ugyanis nem önszántából, hanem valamilyen fenyegetettség miatt – ami lehet vallási, politikai, faji stb. üldöztetés – hagyja el tartózkodási helyét. Ezért a menekültek nem egy távoli országba kívánnak eljutni, hanem csak a legközelebbi biztonságos területre, ahonnan ugyancsak kényszerből vándorolnak tovább, ha muszáj. Ez történt a szíriai menekültek esetében, akik először a biztonságosnak számító környező országokat – Törökország, Jordánia és Libanon –, választották menhelyül. Innen csak akkor indultak tovább, amikor ellátási színvonaluk a tűrhetetlenségig romlott. Ez történt 2015-ben, amikor a befogadó államok megtartóképessége megszűnt, a menekültek növekvő száma miatt és az anyagi lehetőségeik beszűkülésével. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosának statisztikái szerint 2016 tavaszán közel 5 millió ember hagyta el Szíriát, amiből Törökországba körülbelül 3 millióan mentek.²⁰⁵ Ankara ideiglenes védelmet biztosított ugyan a menekültek számára, de nem adott teljes menekült státuszt; még így is Törökország a legtöbb menekültet befogadó állam (a menekültek abszolút létszámát, nem az összlakossághoz viszonyított arányukat tekintve).²⁰⁶ Ez hatalmas költségekkel jár az állam számára, 2011 óta a török kormány 10 milliárd dollárt költött menekülttáborok lakói ellátására és legalább 20 milliárd dollár volt szükséges a táborokon kívüliekről gondoskodásra; ráadásul a menekültek számának növekedése nem állt meg.²⁰⁷

5.3.4 A VÁLSÁG MEGNYILVÁNULÁSA

A 2015-ös európai migránsválság, más néven „szíriai” menekültválság a legnagyobb volt. A menedékjogot kérők többsége szíriai volt, de jelentős számban érkeztek afgánok, nigériaiak, pakisztániak, irakiak és eritreaiak, valamint a Balkánról útnak indult gazdasági migránsok is.²⁰⁸

Az Európai Unió már 2010-ben észlelte a menekültek magas számát, ami a Közel-Kelet, Ázsia és Afrika egyes részein kialakult konfliktusok, különösen a szíriai, iraki és afganisztáni háborúk, de a nigériai és pakisztáni terrorista felkelések, valamint az Eritreában régóta tartó belviszályok miatt

---

²⁰⁴ SZUHAI Ilona, TÁLAS Péter: A 2015-ös európai migrációs és menekültválság okairól és hátteréről. 10. o.

²⁰⁵ UNHCR: Global trends – Forced displacement in 2015.

²⁰⁶ SZUHAI Ilona: A magyar és a török migrációs jog és intézményrendszer összehasonlítása – egy kutatás első eredményei. 123. o.

²⁰⁷ SZUHAI Ilona, TÁLAS Péter: A 2015-ös európai migrációs és menekültválság okairól és hátteréről. 13. o.

²⁰⁸ BBC: Migrant crisis: One million enter Europe in 2015.

indult meredek növekedésnek. Sok millióan kezdetben a származási helyükhöz közeli, viszonylag stabil országokban kerestek menedéket. Bár ezeket az országokat nagyrészt nem sújtotta háború, a menekültek életkörülményei gyakran nagyon rosszak voltak. Törökországban például sokan nem dolgozhattak; Jordániában és Libanonban, ahol több millió szíriai menekültet fogadtak be, sokan nyomorúságos menekülttáborokba kényszerültek. Ahogy világossá vált, hogy a hazájukban zajló háborúknak belátható időn belül nem lesz vége, egyre többen kívántak tartósan máshol letelepedni. Ráadásul 2014-től Libanon, Jordánia és Egyiptom leállította a szíriai menedékkérők befogadását. Ezek az események együttesen 2015-ben az Európába menekülő emberek számának ugrásszerű növekedését okozták.²⁰⁹

Az Európába érkező menekültek túlnyomó többsége kezdetben az Égei-tengeren átkelve Törökországból Görögországba érkezett, majd a Balkánon keresztül szárazföldi úton jutott el az Európai Unióba. Ez jelentős változást jelentett a korábbi évekhez képest, mivel 2015 előtt a legtöbb menekült a Földközi-tengeren keresztül Líbiából érkezett Olaszországba. Ez a migrációs útvonal a második líbiai polgárháború idején összeomlott határellenőrzés miatt nyílt meg, és leginkább a szubszaharai Afrikából útra kelők használták. Az égei-tengeri útvonalat a Közel-Keletről, főként Szíriából, vagy még keletebből, többnyire Afganisztánból érkező menekültek preferálták. A délkelet- és közép-európai országok, amelyeken keresztül a menekültek Nyugat- és Észak-Európába igyekeztek, nem voltak hozzá szokva az ilyen mértékű népességmozgáshoz, így felkészületlenül érte őket a menekültek tízezreinek hirtelen átvonulása. Sokan úgy reagáltak, hogy lezárták határaikat a szomszédos országok felé. Bár a cél az volt, hogy visszanyerjenek valamennyi kontrollt a határátlépések felett, ezek az intézkedések gyakran hozzájárultak a káoszhoz, mivel az emberek nagy tömegei újra meg újra „csapdába estek” egy-egy országban, vagy a határokon keresztül ide-oda tologatták őket. A legtöbb ország elutasította az érkező menekültek befogadását; Németország végül a legtöbbjüket befogadta, miután a kormány úgy döntött, hogy ideiglenesen felfüggeszti egy olyan uniós szabály (a Dublini Rendelet) alkalmazását, amely szerint a menedékkérőknek abban az uniós országban kell maradniuk, amelybe először beléptek (ezzel túlterhelve az európai keleti periféria államait). A menekültáradat 2015 őszén rohamosan csökkenni kezdett, ahogy beköszöntött a tél és a hideg miatt veszélyesebbé vált az utazás.

---

²⁰⁹ BBC: Migrant crisis: Migration to Europe explained in seven charts.

2016 márciusában Törökország beleegyezett a határbiztonsági intézkedések megerősítésébe, így abba, hogy minden szükséges intézkedést megtesz annak érdekében, hogy megállítsa a Törökországból a görög szigetekre szabálytalanul utazó embereket. Cserébe Törökország 6 milliárd eurót kapott a menekültek humanitárius helyzetének javítására az országon belül.²¹⁰

A válságnak jelentős rövid, és hosszú távú hatásai voltak mind az érintett uniós országok, mind az EU egészének politikájára. Az érintett országokban a jobboldali populista pártok tőkét kovácsoltak a bevándorlóellenes érzelmekből, sok esetben programjuk középpontjába állítva azokat. A válság alatt és közvetlenül utána erőteljesen szorgalmazták az uniós menekültügyi jogszabályok reformját, de a menekültek érkezési számának csökkenése után az ilyen törekvések részben elhalványultak.

5.3.5 A VÁLSÁG SZÁMOKBAN

2014-ben, a migrációs válságot megelőző évben az Európai Unió mintegy 252 000 irregulárisan érkezőt tartott nyilván. Különösen Szíriából, Eritreából és Szomáliából, illetve legnagyobb számban Líbiából érkezettek, akik a Földközi-tengeren keltek át.

Az Eurostat adatai szerint 2014-ben 626 065 menedékkérelmi kérelem került betérjesztésre az uniós tagállamokban, ami a legmagasabb szám az 1992-es délszláv háborúk nyomán beérkezett 672 000 kérelem óta. A menedékkérők fő származási országai – az összes kérelem közel felét kitevő – Szíria (20%), Afganisztán (7%), Koszovó (6%), Eritrea (6%) és Albánia voltak. A menedékkérelmek jóváhagyási aránya első fokon 45%, fellebbezést követően pedig 18% volt, bár az uniós országok között óriási különbségek voltak tapasztalhatók, Magyarországtól (a kérelmek 9%-át fogadták el) Svédorszáig (a kérelmek 74%-át fogadták el).²¹¹

Négy ország – Németország, Svédország, Olaszország és Franciaország – fogadta az uniós menedékkérelmek mintegy kétharmadát, és a kérelmezők közel kétharmadának nyújtott védelmi státuszt 2014-ben. Az uniós országok közül 2014 végén Franciaország (252 000), Németország (217 000), Svédország (142 000) és az Egyesült Királyság (117 000) fogadta a legtöbb menekültet.²¹²

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága szerint az Európába 2015-ben érkezett emberek többsége háború és üldöztetés elől menekült olyan országokból, mint Szíria, Afganisztán, Irak és Eritrea. A

---

²¹⁰ YAHYA, Maha, és mtsai.: The Roots of Europe's Refugee Crisis.

²¹¹ EUROSTAT: Asylum quarterly report. 2022.

²¹² ALMUSTAFA, Maissaa: Reframing refugee crisis: A "European crisis of migration" or a "crisis of protection"?

Földközi-tengeren 2015-ben érkezők 84 százaléka a világ tíz legnagyobb számban menekültek kivándorlását tapasztaló országából érkezett. A migránsválságot tápláló főbb háborúk a szíriai polgárháború, az iraki háború, az afganisztáni háború és a szomáliai háború voltak. A világ egyik legelnyomóbb államából, Eritreából a határozatlan idejű katonai behívás és a kényszermunka elől is menekültek a lakosok.²¹³

A 2015-ös év úgy marad emlékezetes, mint az év, amikor a menekültek soha nem látott számú érkezése válsághoz vezetett az EU-ban. Ahogy más válságok esetében is láthattuk, a több millió szíriai közül, akik az erőszak elől menekültek otthonukból, a túlnyomó többség az érintett régióban maradt, remélve, hogy az erőszak megszűntével hazatérhetnek. A tartós megoldások reményének elvesztése miatt a szíriaiak és más menekültek saját kezükbe vették sorsukat és méltó megélhetést keresve elhagyták országukat. Az EU sok menekültet vonzott a védelemre vágyók közül, ami komoly nyomás alá helyezett néhány tagállamot a menedékkérelmek feldolgozására, a menedékkérők befogadására és ellátására irányuló nemzeti kapacitásaik tekintetében. A hőmérséklet őszi csökkenésével egyre súlyosbodó humanitárius válság megrázó képei bejárták a médiát.²¹⁴

Április és május között az Európai Bizottság tanácskozásainak nagyrésze a Földközi-tengerre összpontosított, az embercsempészek elleni küzdelem és az életek megmentése céljából. Nyáron a figyelem a Nyugat-Balkánra szegeződött, mivel az embertömeg fő útvonala ide helyeződött át. Júniusig ugyanannyi menekült és migráns vette igénybe a Közép-Mediterrán útvonalat, mint a Kelet-Mediterrán útvonalat; utóbbi kevésbé volt kockázatos, mint a nyílt tengeri átkelés, és az embercsempészek alacsonyabb áron dolgoztak. A nyugat-balkáni útvonalat főleg két nemzetiség tagjai használták: szírek és afgánok. Ők tették ki 2015 nyarán a migránsok több mint 70%-át. Később emelkedő tendenciát mutattak az Irakból érkező kérelmezők is, majd az ezen az útvonalon érkező szírek aránya úgy csökkent, hogy novemberben már csak 45% volt. Ehhez képest az Olaszországba tengeri úton érkezők sokkal vegyesebb nemzetiségi összetételt mutattak.²¹⁵ Sok eritreai, nigériai és szomáliai migráns és menedékkérő próbálkozott ezzel a veszélyes átkeléssel. A szíriaiak körében nyílt tengeri útvonal egyáltalán nem volt népszerű.

---

²¹³ BARLAI, Melani, és mtsai. (szerk.): *The migrant crisis: European perspectives and national discourses*. 325. o.

²¹⁴ OECD: *Is this humanitarian migration crisis different?* 1–15. o.

²¹⁵ 2015 in review: how Europe reacted to the refugee crisis.

Az Európai Unió akkori 28 tagállamában, valamint Norvégiában és Svájcban 2015-ben rekordszámú, 1,3 millió migráns kért menedékjogot. Ez csaknem kétszerese a korábbi, nagyjából 700 ezres csúcshoz, amelyet 1992-ben, a vasfüggöny lehullása és a Szovjetunió összeomlása után állítottak fel, az Eurostat elemzése szerint.²¹⁶ Az olyan kelet-európai országok, mint Koszovó és Albánia még mindig hozzájárultak az EU-ba, Norvégiába és Svájcba érkező menedékkérők számához, amikor a menekülthullám megindult.

2012 óta Németország a menedékkérők elsődleges célországa Európában, csak 2015-ben 442 000 menedékkérelmet hagyott jóvá. Németország után Magyarországon (174 000 kérelem) és Svédországban (156 000 kérelem) került a legtöbb menedékkérelem betérjesztésre 2015-ben. Eközben Franciaország (71 000) és az Egyesült Királyság (39 000) 2015-ben nagyjából ugyanannyi kérelmet kapott, mint a 2015-ös menekültáradatot közvetlenül megelőző években.²¹⁷ Láthatjuk, hogy a menekültek nem egyformán oszlottak el Európa-szerte, egyes országokban az európai átlagnál több kérelmet nyújtottak be. A 2015-ös hullám 1985 óta a legnagyobb éves menedékkérő-áramlást jelentette Európába. Összehasonlításképpen, a második legnagyobb szám 1992-ben, a berlini fal leomlását követően volt, amikor 697 ezren kértek menedékjogot a jelenlegi EU-tagállamokban, Norvégiában és Svájcban.²¹⁸ A koszovói konfliktusok idején, az 1990-es évek végén ismét megugrott a menedékkérelmek száma Európában, és 2002-ben 463 000 menedékkérellemmel érte el a csúcspontot. A 2015-ös hullám azonban nemcsak a menedékkérelmek rekordévéként tűnik ki, hanem azzal is, hogy több kérelmezőt regisztráltak, mint a korábbi csúcspontokban, 1992-ben és 2002-ben együttvéve. 1985 óta Európában mintegy 11,6 millió menedékkérelem került betérjesztésre – ami azt jelenti, hogy a 2015-ös 1,3 millió az akkori uniós országok, valamint Norvégia és Svájc által az elmúlt 30 évben befogadott összes kérelem mintegy tizedét tette ki.²¹⁹

Végül 2016 elején az EU és Törökország olyan megállapodásra jutott, amely nagyrészt megállította a keleti kiindulási pontokról Törökországon keresztül Görögországba, majd onnan az EU más részeibe érkező migránsok áramlását. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) adatai

---

²¹⁶ PEW RESEARCH CENTER: Number of Refugees to Europe Surges to Record 1.3 Million in 2015.

²¹⁷ AYAZ, Ameer, WADOOD, Abdul: An Analysis of European Union Policy towards Syrian Refugees. 1–17. o.

²¹⁸ BATHA, Emma: FACTBOX – How big is Europe’s refugee and migrant crisis?

²¹⁹ HUMAN RIGHTS WATCH: The Mediterranean Migration Crisis – Why People Flee, What the EU Should Do.

szerint 2016 áprilisa és júliusa között mintegy 8000 migráns érkezett Görögországba, miután a Törökországgal kötött megállapodás teljes mértékben életbe lépett.²²⁰

Mindazonáltal, megnőtt az elégedetlenség a lakosság körében, azokban az államokban, ahova 2015-ben a legtöbb menedékkérő érkezett. A görögök 94%-a és a svédek 88%-a például úgy nyilatkozott, hogy nem helyesli, ahogyan az EU kezeli a menekültkérdést. Svédországban került benyújtásra a harmadik legtöbb menedékkérelme 2015-ben. Hiába a legtöbb menekült számára nem Görögország volt a végső célállomás, mégis ez volt a fő belépési pont, mivel csak abban az évben 850 000 menekült érkezett oda. Még azokban az országokban is, ahol a menedékkérők száma alacsonyabb volt, széles körben rosszalják az EU menekültkérdésben tett intézkedéseit, többek között Franciaországban (70%), az Egyesült Királyságban (70%) és Hollandiában (63%). Németországban pedig, ahol 2015-ben a legtöbb menedékkérelmet nyújtották be, a megkérdezettek kétharmada kifogásolta az EU migrációs válsággal kapcsolatos hozzáállását.²²¹

5.3.6 A VÁLSÁG KRONOLÓGIÁJA

2015-ben a menekültek és migránsok beáramlása Európába elképesztő méreteket öltött, ez sok országban a címlapokat uralta és viharos politikai vitákat váltott ki. Ebben az évben tevődött át a hangsúly, a már megszokottnak számító Líbiából Olaszországba vezető veszélyes, nyílt tengeri átkelést feltételező földközi-tengeri útvonalról, a Törökországból a görög szigetekre vezetőre. A tragédiák magas száma az európai napirend homlokterébe helyezte a problémát, és a számok pusztasúlya miatt hónapokig ott is tartotta.²²²

5.3.7 A VÁLSÁG KULCSFONTOSÁGÚ MOZZANATAI²²³

2015 áprilisában több mint 600 ember fulladt a Földközi-tengerbe, amikor csónakjuk április 18-án nem sokkal éjfél előtt felborult a líbiai vizeken, az olaszországi Lampedusa szigetétől mintegy 180 kilométerre délre. Az ezt követő olasz és máltai mentőakció végül csak 50 embert tudott megmenteni a fedélzeten tartózkodó mintegy 700 emberből. António Guterres, az ENSZ

---

²²⁰ WORLD BANK GROUP: Engagement in Situations of Fragility, Conflict, and Violence: Lebanon and Jordan – The case of the refugee crisis.

²²¹ BEAUCHAMP, Zack: The Syrian refugee crisis, explained in one map.

²²² SPINDLER, William: 2015: The year of Europe's refugee crisis.

²²³ *Uo.*

menekültügyi főbiztosa megdöbbenésének adott hangot a menekültragédia miatt, és sürgette az európai országokat, hogy hatékonyabban lépjenek fel a tengeri mentési műveletek során.

2015 augusztusában az osztrák hatóságok 71 menekült és migráns holttestét fedezték fel egy hűtőkamionban, amelyet az osztrák–magyar határ közelében hagytak magára. A rendőrség szerint a teherautó Magyarországról érkezett, és az áldozatok egy-két napja halottak lehettek. Melissa Fleming, az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának munkatársa szerint a borzalmas felfedezés rávilágított a védelmet vagy új életet kereső emberek kétségbeesésére, és sürgette az európai rendőri erők, hírszerző ügynökségek és nemzetközi szervezetek szorosabb együttműködését az embercsempészet visszaszorítása érdekében, illetve intézkedések bevezetését az áldozatok védelmére és ellátására.

2015 szeptemberében egy fiatal szíriai fiúról, Aylan Kurdiról készült fénykép világszerte milliókat rendített meg. A fiú holttestét egy török tengerparton sodorta partra a víz, miután sikertelenül próbált Görögországba jutni. A megrázó felvétel újból reflektorfénybe helyezte az Európa partjait elérni próbáló emberi tragédiáit. António Guterres akkori állásfoglalása szerint az Európai Unió meghatározó pillanat előtt áll, ki kell tűznie azokat a kulcsfontosságú célokat, amelyeknek szerinte az Európát sújtó menekült- és migrációs válság megoldására irányuló minden erőfeszítést meg kell alapozniuk. Mire Aylan holttestét partra sodorta a víz, több mint 300 000 ember kockáztatta életét azért, hogy Európába jusson. Több mint 2600-an veszítették életüket a próbálkozás során.

Ugyanebben a hónapban Magyarországon több mint 1000 menekült vonult ki Budapestről az osztrák határ felé, tiltakozásul az ellen, hogy a magyar kormány nem hajlandó vonatokat biztosítani Ausztriába és Németországba. Ezt a döntést rövidesen megváltoztatták, később a magyar hatóságok buszokkal szállították a kimerült menekülteket a határhoz, ahol az osztrák Vöröskereszt és az osztrák Máltai Lovagrend önkéntesei fogadták őket, kézzel írt *Isten hozott!* feliratú táblákkal és vízálló ruhákat, élelmiszert, vizet, tejet és takarókat osztogattak nekik. Az UNHCR ünnepelte Ausztriát és Németországot, amiért nyitva tartották határaikat, és üdvözölte a civil társadalmi csoportok munkáját is.

Szintén ugyanebben a hónapban Magyarország befejezte az első műszaki határvár kiépítését a Szerbiával közös határán. Más európai országok úgymond „ideiglenesen” visszaállították a határellenőrzést, ezzel véget vetve az EU-ban két évtizede tartó nyitott határok korszakának. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága arra figyelmeztetett, hogy a menekültek jogi bizonytalanságban

találhatják magukat, és hogy az európai államok eltérő határellenőrzési intézkedései csak megerősítik egy átfogó európai válaszintézkedés kialakításának sürgősségét.

2015 októberében az Európai Unió áthelyezési programja keretében 19 menedékkérőből álló csoportot helyezett át Olaszországból Svédországba. A program 160 000 menekült Olaszországból és Görögországból történő áthelyezésére irányuló intézkedéseket vázolt fel, és fontos lépésnek tekintették az európai migrációs válság stabilizálása felé. A 19 eritreait a sarkkörtől délre fekvő Luleába helyezték át.

2015 novemberében megkezdődtek az első rendszeres áthelyezések Görögországból Európa más államaiba a kontinens belépőkikötőiből, mintegy 30 szíriai és iraki menedékkérővel, akik Luxemburgba tartottak. A hat családot – összesen 19 gyermekkel – a görög és luxemburgi nemzeti hatóságok által vezetett együttműködés keretében, európai ügynökségek, nemzetközi szervezetek, köztük az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága és más partnerek támogatásával telepítették át.²²⁴

5.3.8 TÖRÖKORSZÁG SZEREPE A 2015-ÖS BALKÁNI MIGRÁCIÓS VÁLSÁGBAN

Törökország a 2015-ös európai migránsválság idején a migránsok és menekültek egyik fő tranzitországa volt. Az olyan országokból, mint Szíria, Afganisztán és Eritrea, konfliktusok és üldöztetés elől menekülő személyek közül sokan Törökországon keresztül haladtak át Európába, elsősorban az égei-tengeri útvonalon. Törökország sok migráns és menekült számára célállomás is volt, mivel földrajzi értelemben közel fekszik a konfliktusokkal küzdő országokhoz, és viszonylag nagy gazdasággal és stabil politikai klímával rendelkezett. Törökország 2015 végéig csak szíriai menekültekből mintegy 3,7 milliót fogadott be.²²⁵

Amellett, hogy Törökország tranzit- és célország, számos más módon is szerepet játszott a válságban.²²⁶ Bíralták, mivel nem tett eleget a migránsok és menekültek Európába irányuló áramlásának megállítása érdekében vállalt kötelezettségeinek, és jelentések szerint török tisztviselők és embercsempészek hasznot is húztak a válságból azzal, hogy magas átutazási díjakat számoltak fel a migránsoknak és menekülteknek.²²⁷ Másrészt Törökország és az EU 2016-ban megállapodást kötött, amelynek értelmében az EU támogatta Törökországot a migrációs válság

---

²²⁴ *Uo.*

²²⁵ THE GUARDIAN: Mediterranean migrant crisis: number of arrivals in Italy in 2015 passes 50,000.

²²⁶ Törökország szerepének ismertetéséért lásd

²²⁷ HUMAN RIGHTS WATCH: Pushed Back, Pushed Around – Italy’s Forced Return of Boat Migrants and Asylum Seekers, Libya’s Mistreatment of Migrants and Asylum Seekers.

kezelésében, cserébe Törökország visszavette az irreguláris úton Európába érkező migránsokat, és lépéseket tett az Európába érkezők számának csökkentése érdekében is.

A migrációs válság csúcspontján (2015 ősze és 2016 nyara között) Németország szerepe az uniós migrációs politikában és az EU-török viszonyban is nagyobb súlyt kapott. A német kormány hatékony eszközöket keresve megpróbálta az európai közpolitikákat befolyásolni és a válságot először a *nyitott ajtók* megközelítésével, majd a Törökországgal kötött megállapodással kezelni. A politikai, közéleti és tudományos vitákban a *Merkel-féle migrációs alku* fogalma került előtérbe. A történetek tükrében fontos megvizsgálni az *Ankara–Berlin–Brüsszel háromszöget*, mivel a német szerep befolyásolta a strukturális és intézményi fellépést ebben a kérdésben. Más uniós tagállamok és intézmények álláspontja, valamint belpolitikai tényezők (a társadalmi feszültség, a közvélemény részleges ellenállása és a szélsőjobboldal felemelkedése) gátolták a vezetői potenciált. A külső migrációs politikában a német vezető szerep rugalmas formájában jelent meg, amelynek révén Németország az uniós intézményekkel és kiválasztott nemzeti vezetőkkel konzultálva sikeresen tárgyalta az EU és Törökország migrációról szóló nyilatkozatáról.²²⁸

Mivel az Uniónak nem volt hatékony mechanizmusa arra, hogy elossza a menedékkérelmekre való reagálás terhét, a déli és keleti tagállamok aránytalanul nagy hatással szembesültek, mivel az érkezők száma megugrott, és 2016-ban is jelentős mértékben tovább emelkedett. A migrációs kihívás gyorsan kontinentális méretűvé vált, és azzal fenyegetett, hogy aláássa az európai integráció évtizedek óta tartó eredményeit, megingatva az egyesült Európáról alkotott elképzelést, amely egységes hangon szólal meg.²²⁹

Törökország a válság során, mint már említettük, a világ legnagyobb számban menekülteket befogadó országa volt, és ezt a pozícióját továbbra is tartja. A válság 2015–2016-os időszakában a menekültek túlnyomó többsége Törökországon átutazva, egyre nagyobb számban lépett partra a görög szigeteken.²³⁰ Emiatt 2016 márciusában az Európai Unió mérföldkönek számító megállapodást kötött Törökországgal, mivel a területén keresztül jutottak át migránsok százazrei az EU területére. Az egyezség érdekében a Görögországba lépni próbáló irreguláris migránsokat vissza kellett szállítani Törökországba, Ankara pedig lépéseket kellett tessen annak

---

²²⁸ REINERS, Wulf, TEKIN, Funda: Taking Refuge in Leadership? Facilitators and Constraints of Germany's Influence in EU Migration Policy and EU–Turkey Affairs during the Refugee Crisis (2015–2016). 115–130. o.

²²⁹ FARGUES, Philippe: Four decades of cross-Mediterranean undocumented migration to Europe: A review of the evidence. 6–25. o.

²³⁰ LEADBEATER, Chris: Which Greek islands are affected by the refugee crisis.

megakadályozására, hogy új migrációs útvonalak nyíljanak. Cserébe az Európai Unió vállalta, hogy:

- áttelepíti a Törökországból érkező szíriai menekülteket,
- mérsékli a török állampolgárokra vonatkozó vízumkorlátozásokat,
- 6 milliárd eurós segílyt fizet Törökországnak a szíriai migránsközösségek számára,
- korszerűsíti a vámuniót,
- és újraindítja a török európai uniós csatlakozásáról szóló, korábban megrekedt, és széles körben esélytelennek tartott tárgyalásokat.²³¹

A megállapodásnak több célja is volt: a legegységesebb, hogy csökkentse az Európa határait nehezedő nyomást, valamint visszatartsa a jövőbeli menedékkérőket és gazdasági migránsokat a veszélyes utazástól. Ugyanilyen fontos volt az is, hogy jelzést küldjön, mind kifelé, mind a tömbön belülre, hogy az EU tagállamai egységesen képesek fellépni olyan kérdésekben, amelyek az Unió lényegét érintik. A megállapodás csak egy volt az Európába irányuló migráció lassítására tett számos erőfeszítés közül, hasonlóan figyelemre méltóak voltak a nyugat-balkáni migrációs útvonalon bevezetett korlátozások is.²³²

Annak ellenére, hogy az EU–Törökország megállapodással kapcsolatban a humanitárius szervezetek részéről jelentős kritikák fogalmazódtak meg, a vezetők mindkét oldalon továbbra is érdekelték maradtak abban, hogy a megállapodás központi kötelezettségvállalásainak legalább bizonyos változatát fenntartsák. A 2020 tavaszán kiújult feszültségek (Ankara azzal fenyegetőzött, hogy több százezer migránst enged be Görögországba, mielőtt meghátrálna), megmutatták, hogy az Európai Unió mennyire támaszkodott keleti szomszédjára, mint védőbástyára. Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnöke ekkor úgy nyilatkozott, hogy a megállapodás *„továbbra is érvényes és pozitív eredményeket hozott”*.²³³

Amint azt a 2020-as patthelyzet is jelezte, az Európai Unió és Törökország továbbra is kényelmetlen partnerségben él. Bár a megállapodás a törés jeleit mutatta, és Törökország különös frusztrációjának adott hangot, a megállapodás központi ígérete, legalábbis Európa számára, megmaradt. Az érkező migránsok és menedékkérők száma, részben a megállapodásnak köszönhetően, csökkent, az európai egység a kérdésben sértetlen maradt. Mivel 2020

---

²³¹ CORRAO, Ignazio: EU–Turkey Statement & Action Plan.

²³² KIRIŞCI, Kemal: As EU–Turkey migration agreement reaches the five-year mark, add a job creation element.

²³³ TERRY, Kyilah: The EU–Turkey deal, five years on: A frayed and controversial but enduring blueprint. Migration.

decemberében az utolsó 6 milliárd eurós segílyt is lekötötték, megnőtt az érdeklődés a megállapodás megújítása iránt. A kihívások ellenére az EU–Törökország nyilatkozat a migráció kezelésének szomszédos országokra való kiterjesztésére irányuló európai stratégia tervezetévé vált.²³⁴

Az európai országok és Törökország már jóval az EU–Törökország megállapodás létrejötte előtt is fenntartották kapcsolataikat a migráció terén. Németország, Olaszország és Spanyolország régebben is kötött kétoldalú migrációs megállapodásokat Törökországgal, bár ezek elsősorban munkaerő-paktumok voltak, amelyek célja az volt, hogy török munkásokat hozzanak Európába a második világháború után gyorsan helyreálló gazdaságok további fellendítése érdekében. A 2016-os megállapodás más volt. Nemcsak a migrációs kihívás mérete volt sokkal nagyobb, mint amilyennel Európa korábban találkozott, hanem ez volt a legegységesebb példa arra, hogy az EU összehangoltan lépett fel a szomszédaival való pozitív interakció érdekében, hogy megakadályozza a leendő menedékkérők és más migránsok érkezését.²³⁵

Európa indítékai nyilvánvalóak voltak: az EU-nak, mint gazdasági és politikai tömbnek nehézséget okozott a menedékkérők nagy számának feldolgozása, és a tagállamok közötti tehermegosztás sokkal nehezebben valósult meg, mint ahogy azt a Közös Európai Menekültügyi Rendszer 1999-es elindításakor felvázolta. Törökország indoklása a megállapodásra legalábbis részben azon a nemzetközi közösség nagy részével közös várakozáson alapult, hogy Bassár el-Aszad szíriai elnök rendszere nem sokáig fog fennmaradni. A szíriai polgárháború korai szakaszában Törökország a nyitott ajtók politikáját hirdette meg és átmeneti védelmet nyújtott a harcok elől menekülő szíriaiaknak. A szíriai konfliktus elhúzódása és a menekültek növekvő száma azonban kihívásokat okozott, és 2016 után Törökország megszigorította keleti határai őrizetét. Ahogy Aszad konszolidálta pozícióját, világossá vált, hogy a menekültek többsége nem tud hamarosan visszatérni Szíriába, ami kétségessé tette tartózkodásuk ideiglenes jellegét. 2021 márciusában közel 3,7 millió szíriai menekült élt Törökországban, ami közel 1 millióval több mint a 2016-os megállapodás aláírásakor. A megállapodás egyben tetteket is kínált Törökországnak az Európával való kapcsolat szorosabbra fűzése formájában, többek között az uniós csatlakozásra irányuló,

---

²³⁴ THE INTERNATIONAL RESCUE COMMITTEE: What is the EU–Turkey deal?

²³⁵ MALONE, Barry: Why Al Jazeera will not say Mediterranean ‘migrants’.

régóta dédelgetett törekvéseihez. Recep Tayyip Erdoğan elnököt belpolitikai nyomás is motiválhatta; alig néhány hónappal később kormánya visszavert egy puccskísérletet.²³⁶

Az EU–Törökország megállapodást sokan bírálták, mert lehetővé tette Európa számára, hogy elhárítsa humanitárius jogvédelmi kötelezettségeit és Törökország területén tartsa a menedékkérőket, utóbbi államra hárítva az égei térség lezárásának feladatát. Sokan azonban Európában és máshol is úgy vélik, hogy a megállapodás legalább néhány intézkedés tekintetében sikeres volt. Angela Merkel német kancellár, akinek országa 2015-ben és 2016-ban több mint 1 millió menedékkérőt fogadott be, dicsérte annak hatékonyságát az irregulárisan érkezők megfékezésében és azt javasolta, hogy ez a paktum akár mintául is szolgálhatna. Mindkét oldal vezetői tárgyaltak a megújításáról; Josep Borrell, az EU külügyi és biztonságpolitikai főképviselője azt állította, hogy *„a jövőben valamilyen ilyen típusú megállapodást kell kötni”*. *„Megújítása és felülvizsgálata elengedhetetlen és minden fél érdeke”* – értett egyet Faruk Kaymakci török külügyminiszter-helyettes.²³⁷

Számokban kifejezve az eredmények egyértelműek. A válság csúcspontján Olaszország és Görögország volt a menedékkérők fő érkezési pontja Európában, 2015-ben több mint 861 000-en érkeztek Görögországba. Ez a szám a megállapodás aláírását követő évben 36 000-re mérséklődött, bár igaz az is, hogy 2019-ben ismét közel 75 000-re emelkedett. Emellett a Törökországot Görögországtól elválasztó Égei-tengeren elhunyt és eltűnt migránsok száma a 2016-os 441 esetről 2020-ban 102-re csökkent. Közvetlenül a megállapodás után az Európai Unió növelte a menekültügyi szolgálatok személyzetét, több ezer menedékkérőt helyezett át, és pénzügyi támogatást nyújtott Görögországnak.²³⁸

Nem kizárólag az EU–Törökország megállapodás a felelős az érkezések számának drámai visszaeséséért. A nyugat-balkáni országok is lezárták a migránsok előtt a hozzáférést, elzárva ezzel egy jól kiépített szárazföldi útvonalat Európába. Az EU–Törökország megállapodás mégis a migráció korlátozására irányuló összehangolt fellépés leglátványosabb szimbóluma lett.²³⁹

A sikerélmény kevésbé volt jellemző Törökországban, ahol Erdoğan kormánya azt állította, hogy a megállapodás kulcsfontosságú elemei nem teljesültek. Az Európai Unió vállalta, hogy 2016 és

---

²³⁶ RUZ, Camila: The battle over the words used to describe migrants.

²³⁷ TAYLOR, Adam: Is it time to ditch the word ‘migrant’?

²³⁸ MARSH, David: We deride them as ‘migrants’. Why not call them people?

²³⁹ FOX NEWS: Migrant boat capsizes off Libya, 400 feared dead.

2019 között 6 milliárd eurót biztosít humanitárius segítségnyújtásra, oktatásra, egészségügyi ellátásra, önkormányzati infrastruktúrára és társadalmi–gazdasági támogatásra a Törökországban élő szíriai menekültek számára. Bár az Európai Unió szerint a teljes összeget kiutalták, és több mint 4 milliárd eurót már folyósítottak, a török kormány kifogásolta a kifizetések ütemét és módját: azok nem kormányzati számlákra, hanem menekülteket segítő nemkormányzati szervezetekhez érkeztek. Az Európai Unió 2020-ban további 485 millió euró folyósítását vállalta, hogy egyes programok 2021-ig folytatódhassanak. Az egy az egyben történő áttelepítések ígérete is kisebb jelentőségűnek bizonyult, mint amire számítani lehetett volna. 2016 márciusától 2021 márciusáig valamivel több mint 28 000 szíriai menekültet telepítettek át Törökországból az Európai Unióba, ami messze elmaradt a megállapodásban felvázolt maximális 72 000-tól. A Törökország Európai Unióba való felvételéről és a török állampolgárok vízumeljárásainak megkönnyítéséről szóló tárgyalások időközben elakadtak, mivel Erdoğan kormánya egyre inkább tekintélyelvűvé vált.²⁴⁰ Ebben közrejátszott a 2016-os puccskísérlet is, amelynek leverését követően az államcsínnel vélt, vagy valós szimpátiát mutató személyek és csoportok üldözése vette kezdetét.

Elégedetlenségét kifejezve a török kormány 2020 tavaszán engedélyezte, hogy a migránsok áthaladjanak a területén, és elérjék a görög határt, ahol a menedékkérőket – néha erőszakkal – visszaverték. Válaszul Görögország egy hónapra felfüggesztette a menedékkérelmek átvételét, kitoloncolta az illegálisan belépő migránsokat, és a határra vezényelte a hadseregét. Görögország közleményében azt állította, hogy „*Törökország ahelyett, hogy megfékezte volna a migráns- és menekültcsempész-hálózatokat, maga is embercsempésszé vált*”. Erdoğant, aki ekkor állítása szerint elutasította az EU 1 milliárd eurós további segélyre vonatkozó ajánlatát, azzal vádolták, hogy a menedékkérőket eszközként használja fel arra, hogy további pénzt, segítséget és egyéb politikai engedményeket csikarjon ki Európától.²⁴¹

A nemzetközi közösség egyes szegletei továbbra is szkeptikusak maradtak a megállapodással kapcsolatban. A legtöbb kritika abból fakad, hogy Törökország megfelel-e a menedékkérők hatékony védelmére vonatkozó előírásoknak. A 2016-os megállapodás egy törökországi uniós menekültügyi eszköz létrehozását ígerte, olyan közös koordinációs mechanizmusét, amely szerény pénzügyi és egyéb támogatást nyújt több mint 1,8 millió menekültnek. Sok szíriai azonban továbbra is nehéz körülmények között élt, gyakran az informális szektorban alacsony bérekből, és

---

²⁴⁰ EUROSTAT: The number of asylum applicants in the EU jumped to more than 625 000 in 2014.

²⁴¹ HARRIS, Chris: Data raises questions over EU's attitude towards asylum seekers.

hiányoztak a szociális támogatások, ráadásul a szíriai gyermekek nagy része nem részesült oktatásban. Eközben a Görögországba érkező menedékkérőket gyakran túlszűfolt táborokban tartották fogva. Az Amnesty International úgy jellemezte az alku történetét, hogy „*a sikertelen politika eredményeként emberek tízezrei kényszerültek embertelen körülmények között maradni a görög szigeteken, és a menekülteket veszélybe sodorták azzal, hogy arra kényszerítették őket, hogy Törökországban maradjanak*”.²⁴²

Az EU–Törökország megállapodás azért volt figyelemre méltó, mert jelentős felelősséget hárított Törökországra az európai migráció kezelésében. Ez volt az egyik első olyan eset, amikor az Európai Unió tömbként foglalt állást a migrációval kapcsolatban. Míg az arab tavasz által kiváltott korábbi migrációs hullámra a tagállamok egymástól függetlenül reagáltak, addig ez a megállapodás átfogó és egységes reakció volt, amelyben az összes tagállam egységesen lépett fel.²⁴³

Ezzel a megállapodás meghatározta a jövőbeni európai migrációs diplomácia irányvonalát, még az EU égisze alatt zajló folyamatokon kívül is. 2016 óta több kétoldalú migrációs megállapodást hajtottak végre az európai migrációkezelés szempontjainak externalizálása érdekében, köztük a 2017-es olasz–líbiai egyetértési megállapodást. Olaszország 2008-ban úgynevezett „barátsági” megállapodást kötött Muammar Kadhafi vezető rezsimjével az irreguláris migránsok érkezésének megfékezésére, majd a NATO beavatkozást és a Kadhafi-rezsim megdöntését követő polgárháború során, még 2011-ben további megállapodás keletkezett a Líbia Nemzeti Átmeneti Tanáccsal. Ezt követte a 2017-es megállapodás, amely a korábbiaktól jelentősen eltért, többek között abban, hogy az olasz kormány és az Európai Unió ezúttal a líbiai parti őrségnek hajókat adott, és felszerelést, illetve kiképzést biztosított a líbiai vizeken való járőrözéshez, valamint ahhoz, hogy az embercsempészek és migránsok Földközi-tengeri átkelését megakadályozza. Csak 2017-ben mintegy 20 000 embert fogott el a líbiai parti őrség, és vitt líbiai fogolytáborokba.²⁴⁴

Az EU–Törökország megállapodás arra is szolgált, hogy újjáéledjenek az alkuk Marokkó és Spanyolország között, amelyek korábban együttműködtek migrációs kérdésekben. Madrid meggyőzte az Európai Uniót, hogy 140 millió eurót biztosítson olyan intézkedésekre, mint például motorcsónakok és személyzet a marokkói migrációs ellenőrzések végrehajtására, és további 30

---

²⁴² UNHCR: Forced Displacement in 2014. 2–53. o.

²⁴³ UNHCR.

²⁴⁴ CLAYTON, Jonathan, HOLLAND, Hereward, GAYNOR, Tim: Over one million sea arrivals reach Europe in 2015.

millió eurót ajánlott fel saját forrásból. Ezt követően 2019-ben az előző évhez képest kevesebb mint feleannyian érkeztek Spanyolországba a tengeren keresztül.²⁴⁵

Az EU–Törökország megállapodáshoz hasonlóan ezeket az alkukat is bírálták az emberi jogi szervezetek, amelyek szerint a nemzetközi humanitárius kötelezettségek megkerülésének módját jelentik. Az ilyen típusú megállapodásokkal Európa állításuk szerint bűnrészessé vált a migránsokkal szembeni, más országokban elkövetett visszaélésekben. A Human Rights Watch például 2019-ben azt mondta, hogy Olaszországnak osztoznia kell a felelősségben a migránsok ellen Líbiában elkövetett visszaélésekért.²⁴⁶

Dacára annak, hogy az Európai Unió az európai integráció eróziójával szemben fellép és erősíti a szolidaritást, a tömb továbbra is a széttagoaltság ellen küzd. 2016 júniusában, alig néhány hónappal az EU–Törökország megállapodás aláírása után az Egyesült Királyság az Európai Unióból való kilépés mellett döntött. Euroszeptikus mozgalmak Görögországban, Hollandiában és máshol is új életre keltek, legalább részben a migrációval kapcsolatos aggodalmak miatt.²⁴⁷

Ennek ellenére az intézményi reformok az egész Unióban azt sugallták, hogy Európa továbbra is arra törekszik, hogy a migrációt az egész kontinensre kiterjedően kezelje. Az Európai Bizottság 2020 szeptemberében mutatta be a migrációs és menekültügyi paktumot, amely az uniós migrációkezelési rendszer ésszerűsítésére és a tagállamok közötti szolidaritás fokozására törekedett a felelősség nagyobb mértékű megosztásával, a migrációs és menekültügyi eljárások javításával és gyorsításával, valamint a menedékkérők áthelyezésével és a sikertelen kérelmet beterjesztők visszaküldésével kapcsolatos fellebbezések terén. A paktum emellett a Közös Európai Menekültügyi Rendszer reformját és az Európai Menekültügyi Támogató Hivatal megerősítését is javasolta a tagállamok együttműködésének fokozása érdekében. Az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség, a Frontex is jelentősen bővült a 2015–2016-os érkezési hullám óta, ami mutatta a közösség elkötelezettségét az uniós szintű határigazgatás mellett.²⁴⁸

Eközben a menedékkérelmek száma a 2016 utolsó hat hónapjában regisztrált több mint 600 ezerről 2020 második felében valamivel több mint 250 ezerre mérséklődött, bár ezt a számot bizonyára

---

²⁴⁵ KINGSLEY, Patrick: Refugee crisis: apart from Syrians, who is travelling to Europe?

²⁴⁶ HUMAN RIGHTS WATCH: EU: Mediterranean Deaths Warrant Crisis Response.

²⁴⁷ KINGSLEY, Patrick: It's not at war, but up to 3% of its people have fled. What is going on in Eritrea?

²⁴⁸ EUROSTAT: Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015.

befolyásolta a Covid-19 világjárvány idején tapasztalt globális utazási korlátozások bevezetése és a pandémiával járó gazdasági visszaesés.

Ha azonban a megállapodás célja az volt, hogy az európai–török harmónia időszakát indítsa el, akkor nem érte el a célját. Erdoğan elnök 2020-as lépése, Törökország nyugati határának migránsok számára ideiglenes megnyitása, annak jele volt, hogy kormánya hajlandó kihasználni geopolitikai pozícióját, amely pufferként szolgál Szíria és Európa között.²⁴⁹

A lépés többféleképpen indokolható. Az elmúlt években a török társadalomban felerősödtek az barátságtalan érzelmek a szíriaiakkal szemben. Bár ez az ellenségeskedés nem jelentkezett olyan gyorsan vagy szélsőségesen, mint néhány európai országban, de mindenképpen problémává vált. A befogadó közösségek és a szíriai menekültek közötti erőszak 2016 és 2017 között háromszorosára nőtt; a munkahelyek ellopása és terrortámadások elkövetése csupán egyes vádak voltak azok közül, amelyek a menekülteket érték, ráadásul, bár Törökországban jelentős részük hozzáférhetett a legfontosabb szolgáltatásokhoz és gyakorolhatta jogait, státuszuk az ország átmeneti védelmi rendszeréből eredt, nem pedig a nemzetközi menekültjogból, így azt potenciálisan bármikor vissza lehetett vonni.²⁵⁰

Mindemellett számos érdekvédelmi szervezet kételyének adott hangot afelől, hogy Törökország biztonságos országnak tekinthető, ahol a menekültek és menedékkérők megfelelő ellátást és védelmet kapnak. Különböző jogvédő csoportok és újságírók dokumentáltak olyan eseteket, amikor menekülteket arra kényszerítettek, hogy visszatérjenek Szíriába, gyakran bántalmazás és fogva tartás után. Az Amnesty International és a Human Rights Watch arról számolt be, hogy a menekülteket az önkéntes hazatelepítés álcája alatt toloncolták vissza Szíriába, az országban egy *biztonságos zóna* létrehozására irányuló erőfeszítés részeként.²⁵¹

Bár az európai országok 2020-ra már nem küzdöttek a menedékkérelmek feldolgozásában jelentős elmaradással, a 2015–2016-os válság visszhangja érzékelhető maradt egyes országok belpolitikájában és a migrációhoz való folyamatos hozzáállásukban. Amikor Törökország 2020-ban újra megnyitotta a határát a menekültek előtt, az Unió teljes erővel kiállt Görögország mellett,

---

²⁴⁹ TAN, Kim Hua, PERUDIN, Alirupendi: The “geopolitical” factor in the Syrian civil war: A corpus-based thematic analysis.

²⁵⁰ UNHCR.

²⁵¹ CHALABI, Mona: Syrian refugees: how many are there and where are they?

amelyet Ursula von der Leyen a kontinens pajzsának nevezett, és amelynek több százmillió eurós segínyt ajánlott fel, ismét az egységes uniós frontot képviselve.²⁵²

Az EU–Törökország megállapodás ötödik évfordulóján, 2021-ben az európai és török vezetők egyaránt azt sugallták, hogy a megállapodás valószínűleg valamilyen formában fennmarad. Március végén Erdoğan főtanácsadója, Ibrahim Kalin azzal érvelt, hogy az alku módosítása és megújítása reményt és bizalmat adhat a szíriai népnek. Von der Leyen és Charles Michel, az Európai Tanács elnöke 2021. április 6-án Ankarában találkoztak Erdoğan elnökkel, és ezt követően jelezték, hogy további finanszírozás érkezik Törökország számára, amennyiben az ország továbbra is betartja a megállapodásban foglaltakat. *„Nagyon elkötelezett vagyok az európai finanszírozás folyamatosságának biztosítása mellett ezen a területen”* – mondta ekkor Ursula von der Leyen. Álláspontja szerint *„Támogatásunk Európa Törökország iránti szolidaritásának jele, és a közös stabilitásba való befektetés.”*²⁵³

A jövőre nézve a migráció irányítására vonatkozó új keretek megteremtése a 21. század egyik meghatározó kihívása. Akár szándékosan, akár nem, az Európai Unió Törökországgal kötött 2016-os megállapodása mintát alkotott a jövőbeli megállapodásoknak. A költségek magasak voltak, mind a felhasznált politikai tőke, mind az útközben csapdába esett migránsokkal való rossz bánásmód tekintetében. De a legfontosabb kereteket már meghatározták, és nem valószínű, hogy olyan gyorsan visszafordíthatók, mint ahogyan felállították őket.²⁵⁴

5.3.8.1 Miért most és miért ennyien?

Fontos elemezni Törökország szerepét a 2015 nyara óta a területéről a görög partokhoz érkező tömeges migráció kapcsán. A Görögországba érkező legtöbb menekült át kellett keljen Törökország területén, mielőtt a partjainál hajóra szállt, így az ankarai vezetésnek a migrációs válságban játszott szerepe nem hagyható figyelmen kívül. A Törökországból Görögországba irányuló tömeges migrációs hullámok 2015 augusztusában négy fő tényező eredményeként magyarázhatók.

- Az első ilyen tényező a konfliktusok példátlanul nagy száma a Közel-Keleten, amelyek évek óta fennállnak, és egyre kevésbé valószínű, hogy a közeljövőben véget érnének.

---

²⁵² POP, Valentina: Greek Government Holds Emergency Meeting Over Soaring Migrant Arrivals.

²⁵³ JONES, Gavin: More NGOs follow MSF in suspending Mediterranean migrant rescues.

²⁵⁴ THEMANEWS: Refugees and migrants outnumber Kastelorizo's residents.

- A második, azok a világpolitikai események, amelyek a Szíriával szomszédos országokban tölcséres hatást váltottak ki, és a szíriai menekültek jelentős részét Törökországba kényszerítették és ott koncentrálták.
- A harmadik, hogy 2015 eleje óta több esemény is arra készítette a török kormányt, hogy megváltoztassa a szíriai konfliktussal kapcsolatban a stratégiáját, valamint a Törökországba érkező vagy ott élő szíriai menekültekhez való hozzáállását.
- A negyedik a török kormány azon döntéseinek összessége, amelyek egyre több szíriai menekültet készítettek arra, hogy elhagyják Törökországot, és jobb életet keressenek Európában.

Főleg a harmadik és negyedik pontban szereplő tényezők idézték elő a Földközi-tengeren a migráció gyors fokozódását.²⁵⁵

A 2015-ös migráns tválság legfőbb oka, hogy a zavaros, erőszakos és instabil afrikai és közel-keleti helyzet, valamint az ázsiai (az indiai szubkontinens térségéből kiinduló, folyamatos) gazdasági migráció különböző eredetű migránsokat és menekülteket összpontosított egy helyre, akik mindannyian egy új és jobb életet kerestek Európában. Bár főleg a szíriai származású menekültek maradtak a fő nemzetiségi (voltaképpen változatos nemzetiségű) csoport, amely az európai partokhoz érkezik, más nemzetiségűek is migrációra kényszerülnek a hazájukban kialakult tragikus helyzet miatt.

Ezt az összefüggést figyelembe véve a következő lépés az, hogy kiderítsük, mi volt az, ami a Törökországból Görögországba tartó útvonalon érkezők számának exponenciális növekedését kiváltotta. A Szíriával szomszédos országokban zajló események és politikai döntések tölcsérhatást okoztak, ami a szíriai menekültek jelentős részét Törökországban szorította sarokba és koncentrált.²⁵⁶ Az ENSZ már 2014 végén figyelmeztetett a jövőbeni migrációs válságokra, amikor bejelentette, hogy a szíriai menekültek a konfliktuszónával szomszédos országokban katasztrofális, inséges tél elé néznek az ENSZ Világélelmezési Programjának finanszírozási válsága miatt. Az elégtelen költségvetés 2014 végén a jordániai és libanoni menekülttáborokban az életkörülmények romlásához vezetett, és ennek következtében sok szíriai menekült úgy döntött, hogy elhagyja a

---

²⁵⁵ ZARAGOZA-CRISTIANI, Jonathan: Analysing the causes of the refugee crisis and the key role of Turkey: why now and why so many? 1–20. o.

²⁵⁶ UNHCR: Worldwide Displacement Hits All Time High as War and Persecution Increase. Commissioner for Refugees.

táborokat.²⁵⁷ Ráadásul, bár Jordánia, Libanon és Egyiptom befogadta a szíriai menekültek nagy részét a szíriai polgárháború 2011-es kitörése óta, 2014 után e befogadó államok megváltoztatták politikájukat és megerősítették a határellenőrzést, hogy csökkentsék az érkezők számát. A források, a nemzetközi támogatás hiánya miatt, valamint amiatt, mert az olyan országokban, mint Libanon a szíriai menekültek már a teljes lakosság 20%-át tették ki, Szíria szomszédjai 2014 óta egyre korlátozóbb intézkedéseket fogantatosítottak a nem menedékkérőként regisztrált szíriaiakkal szemben. Például a jordániai kormány 2014 júliusában új politikát fogantatosított, amelynek lényege, hogy minden humanitárius segílyt megvonnak az olyan menekültektől, akik előzetes hivatalos engedély nélkül elhagyják a menekülttáborokat.²⁵⁸ Ezen túlmenően az EU határőrizetének megerősítési stratégiája közvetve sarokba szorította Törökországban a migránsokat és menekülteket, így a török–görög tengeri útvonal lett az egyetlen menekülési lehetőségük. Ez a stratégia három fő intézkedésből állt.

Először, 2012 decemberében Görögország befejezte egy 10,5 km hosszú határzár megépítését a Törökországgal közös szárazföldi határán. Ez a 4 méter magas, erős szögesdrótból készült és hőkamerákkal felszerelt kerítés az irreguláris migránsok feltartóztatását célozta. Egy évvel az Evros folyóval párhuzamosan húzódó kerítés elkészülte után valóban csökkent is a szárazföldi határon átkelő migránsok és menekültek száma. Megváltoztatták útvonalukat, és egyre inkább a keleti égei-tengeri szigetekre (Angeli, Dimitriadi és Triandafyllidou) próbáltak eljutni. A 2012-es kerítésépítés, a természetes akadálynak számító Evros folyó, valamint a 2012 augusztusában indított „Aspida” („Pajzs”) görög–európai határellenőrzési művelet, amelynek keretében mintegy 1800 határrendőrt vezényeltek a görög–török szárazföldi határra, arra készítette a migránsokat és menekülteket, hogy a Földközi-tenger keleti medencéjének útvonalát használják az Európába jutáshoz.

Másodszor, 2013 novemberében a bolgár kormány bejelentette, hogy három méter magas, pengésdróttal ellátott fémkerítést emel a Törökországgal közös határán. Egy évvel később, az előző évben már 33 km hosszan megépített kerítést további 130 km-rel meghosszabbították. A kerítést egyébként a nap 24 órájában mintegy 1500 határrendőr felügyeli, akiket stratégiai pontokon helyeznek el, hogy felderítsék és megakadályozzák a migránsok határátlépését. Úgy tűnik, hogy ezek a politikák visszatartották a migránsokat attól, hogy Törökország felől próbáljanak meg

---

²⁵⁷ JONES, Sam: 1.7m Syrian refugees face food crisis as UN funds dry up.

²⁵⁸ IOM: Irregular Migrant, Refugee Arrivals in Europe Top One Million in 2015.

Bulgáriába jutni, mivel a 2013-as 11 524-ről 2014-ben 6 023-ra csökkent a Bulgáriába érkező migránsok száma.

Harmadszor, 2015-ben a közép-mediterrán útvonalat érintő két esemény meggyőzhette a szíriai menekülteket arról, hogy inkább Törökországot válasszák tranzitállamként Líbia helyett. Egyrészt a közép-mediterrán útvonal a szíriai menekültek szemében túlságosan veszélyessé vált, miután 2015. április 19-én 900 (többnyire szíriai) migráns vesztette életét, amikor az őket Líbiából Olaszországba szállító hajó elsüllyedt. Másrészt meggyőző szerepet játszhatott az is, hogy az EU 2015 májusában jóváhagyta az EUNAVFOR MED európai katonai missziót, amelynek célja az embercsempészek elleni küzdelem Líbiában. A médiában megjelent bejelentés szerint ez a művelet az embercsempészek és emberkereskedők megtámadását és hajóik szétszerelését célozta, és befolyásolhatta a szíriai menekülteket abban, hogy a Földközi-tenger középső, nyílt tengeri mediterrán útvonaláról a Földközi-tenger keleti mediterrán útvonalára térjenek át. Míg 2014-ben közel 41 ezer szíriai érkezett Olaszországba Líbiából, utóbb ez a szám hozzávetőleg 7000-re mérséklődött a Földközi-tenger középső mediterrán útvonalán keresztül. Ráadásul 2015 októberében az EU Tanácsa megállapodott arról, hogy áttérnek e tengeri művelet második szakaszára, amely lehetővé teszi, hogy a művelet során a gyanú szerint embercsempészetre használt hajók fedélzetére a fegyveres erők felléphessenek, ezeket szükség esetén lefoglalják.²⁵⁹ Úgy tűnik azonban, hogy a más országokból érkező migránsokat egyáltalán nem riasztották el ezek az ellenőrző intézkedések, mivel érkezéseik üteme változatlan maradt.

Összefoglalva, az események és a korlátozó politikák e kombinációja tölcserhatást hozott létre, amely a szíriai menekülteket sarokba szorította és Törökországban koncentrált, lépésről lépésre lezárva minden olyan utat, amelyen keresztül bejuthatnának Európába, két választási lehetőséget hagyva: vagy Törökországban maradnak, egyre romló körülmények között, vagy a török partokról hajóra szállnak, a török parti őrséget elkerülve. Amint azt a következőkben kifejtem, néhány év után, amikor a menekültek Törökországban maradtak és ott találtak védelmet, 2015-ben több esemény²⁶⁰ arra készítette őket, hogy a második lehetőség mellett döntsenek.

---

²⁵⁹ EUNAVFOR MED enters Phase 2.

²⁶⁰ BBC: Why is EU struggling with migrants and asylum?

5.3.8.2 A Törökországból induló migráns- és menekülthullám okai. A migráció nyomásgyakorlás céljából serkentése

Törökország szerepét a 2015-ös migrációs válságban nagyrészt figyelmen kívül hagyták, pedig az meghatározó volt és továbbra is meghatározó az irreguláris migráció kérdésében. Ez a szerep azonban nem érthető meg Törökország geopolitikai helyzetének és stratégiai érdekeinek figyelembevételével a régióban.

Elsősorban, bár olyan országok, mint Jordánia és Libanon 2014 óta fokozatosan elkezdtek lezárni határaikat, Törökország 2015 elejéig nemcsak a szíriai (és más nemzetiségű) menekültek számára nyitott határok politikáját követte, hanem új menekülttáborokat is létesített, és megerősítette a koordinációt olyan ügynökségekkel, mint az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága. A menekültek iránti szolidaritást, egyes szakértők a törökök külpolitikai stratégiájának tekintik, mivel így jó nemzetközi hírnévre tesznek szert, és nem utolsó sorban befolyást szereznek a régióban.²⁶¹

A 2015-ös év során azonban a török kormány fokozatosan változtatott a nyitott határok politikáján, és a legtöbb határátkelőt lezárták. Sőt, annak érdekében, hogy megakadályozzák a szíriai menekültek török területre jutását, a török határőrök nem haboztak tüzet nyitni az országukba bejutni próbáló szíriai civilekre. Az új török hozzáállás és az Iszlám Állam szíriai előrenyomulása folyamatosan csökkentette azt a területet és azokat a határátkelőket, ahonnan a szíriai menekülteknek esélyük lehetett volna elhagyni országukat és bejutni Törökországba. Később török területen elkövetett terrortámadások sorozata arra készítette Törökországot, hogy megváltoztassa a szíriai konfliktussal kapcsolatos szerepvállalását és álláspontját. Ennek következtében a török kormány három kulcsfontosságú intézkedést hozott, amelyek a szíriai konfliktusban való fokozódó szerepvállalását mutatják.²⁶²

- Először mintegy 5000 katonát, repülőgépet, harckocsikat és tüzérséget mozgósított, hogy ostromolja az Iszlám Állam állásait a Szíriával határos régiókban.
- Másodsorban, miután Törökország sokáig elutasította, hogy katonai létesítményeket adjon kölcsön az Egyesült Államok vezette ISIS elleni koalíciónak, a terrortámadások után

---

²⁶¹ GÖKALP ARAS, Nefise Ela, MENCÜTEK, Zeynep Şahin: The international migration and foreign policy nexus: the case of Syrian refugee crisis and Turkey; KIRIŞCI, Kemal: Syrian refugees and Turkey's challenges: Going beyond hospitality. 5–46. o.

²⁶² ZARAGOZA-CRISTIANI, Jonathan: Analysing the causes of the refugee crisis and the key role of Turkey: why now and why so many? 1–20. o.

azonnal megváltoztatta álláspontját és beleegyezett, hogy az USA többek között az Incirlik légibázist is használhassa erre a célra.

- Végül 2015. július 23-án a török kormány beleegyezett abba, hogy a török-szíriai határt egy körülbelül 150 km hosszú moduláris fallal erősítsék meg, amely drótkerítés és árkok létesítésével járt volna. Ezt a döntést azért hozták, hogy megakadályozzák az ISIS harcosok határátlépését; azonban nyilvánvaló, hogy ezek az intézkedések a szíriai civilek menekülését is megnehezítették volna. Ezek az események a következő hetekben még tovább súlyosbították mind a társadalmi, mind pedig a politikai instabilitást Törökországban, valamint a menekültek és migránsok helyzetét és életkörülményeit is jelentősen lerontották.²⁶³

A törökországi terrortámadások több régióban erőszakos tüntetéseket váltottak ki, köztük Isztambulban is, ahol egy rendőr meghalt. Egy robbantásos merényletben több kurd is életét vesztette, feldühítve a kurd kisebbséget, amely azzal vádolta a török kormányt, hogy stratégiaileg támogatja az Iszlám Államot a kurd erők ellen Szíriában. Fontos emlékeztetni arra, hogy 2015 júniusában Recep Tayyip Erdoğan iszlamista jobboldali Igazság és Fejlődés Pártja (*Adalet ve Kalkınma Partisi* – AKP) 13 év óta először elvesztette többségét a választásokon, mivel egy progresszív, kurd vezetésű pártra leadott szavazatok száma megugrott, és hetekig tartó sikertelen tárgyalások után 2015. augusztus 21-én a török államfő előrehozott választásokat hirdetett november 1-jére. Mindez együttesen mutatja az instabilitás mértékét, amely augusztus elején Törökországban tapasztalható volt.²⁶⁴

Ráadásul, miközben Törökország beleegyezett abba, hogy az USA használhassa katonai támaszpontjait, 2015 augusztus első hetében sok találgatás indult arról, hogy az együttműködésért cserébe az USA beleegyezett egy biztonságos övezet létrehozásába Észak-Szíriában. Ez a zóna, úgy vélték, attól lenne biztonságos, hogy megtisztulna az ISIS-től, a szíriai rezsim erőitől és a kurd milícia harcosaitól egyaránt.²⁶⁵ A kezdeti török hajlandóság fokozatos csökkenése a szíriai menekültek további befogadása és védelme kapcsán megerősítette e menekültek motivációját, hogy elhagyják Törökországot és Európába jussanak.²⁶⁶

---

²⁶³ RANKIN, Jennifer: Resettling Syrians, aid and visa changes on table at EU–Turkey migration summit.

²⁶⁴ BBC: Migrant crisis: EU-Turkey deal comes into effect.

²⁶⁵ BBC: Migrant crisis: Deportations resume from Greece to Turkey.

²⁶⁶ NEBEHAY, Stephanie, BACZYNSKA, Gabriela: UN, rights groups say EU–Turkey migrant deal may be illegal.

Mindezen tényezők a török állam migrációval és nemzetközi kapcsolataival összefüggő, máskülönben ismert politikái, és azok eredményei. Ezek mellett azonban szükséges szólnom annak a lehetőségéről (amely véleményem szerint állításként is kellően alátámasztott), hogy Törökország mind 2019–2020 során, mind pedig korábban, így 2015-ben is tudatosan és tervezetten a kényszerített nemzetközi migráció (angol műszóval *coercive engineered migration*) külpolitikai nyomásgyakorlási eszközével élt.²⁶⁷

Elsősorban a török államfő 2019 végén és 2020 elején számos kendőzetlen fenyegetést fogalmazott meg ebben az értelemben, nyilvánvalóvá téve személyes elszántságát, illetve a török állam készségét a migráció fokozásának az EU-val szembeni nyomásgyakorlási eszközként használatára.²⁶⁸

Másodsorban, ahogyan azt a válság kapcsán Nefise Ela Gökalp Aras (más forrásokban Gökalp-Aras, illetve Gokalp Aras) és Zeynep Şahin Mencütek (más forrásokban Şahin-Mencütek) már ennek kitörésekor, 2015-ben megállapították,²⁶⁹ Törökország külpolitikája és menekültpolitikája a modern török állam fennállásának kezdeteitől szorosan összefonódott, emiatt a szíriai válságra és a kurdokkal való viszonyra adott válaszok elkerülhetetlenül a menekültpolitika terén is ki kellett fejtsék a török államapparátus által elvárt hatásait. Emiatt, az idézett szerzők álláspontja szerint a menekültpolitika nem, illetve ebben az esetben sem különült el a török külpolitika más orientációjától; a török fél a két fogalom között nem tett érdemi különbséget a történelmi precedens alapján, így a 2015-ös válság idején, és 2019–2020-ban sem.

Harmadsorban, Nefise Ela Gökalp Aras egy, másokkal közös, 2023-ban közzétett átfogó kutatás²⁷⁰ korábbi részeredményeire alapozva arra a következtetésre jutott,²⁷¹ hogy a török fél a szíriai menekültek helyzetét, és annak módosítását szándékosan, az EU-val szembeni nyomásgyakorlás eszközeként alkalmazta külpolitikai céljainak kicsikarására, hatalmi játszmák eszközévé és egyúttal elszenvédőjévé téve számtalan ártatlan, és kiszolgáltatott embert. Az erre felhasznált

---

²⁶⁷ A fogalomért, és az álláspont vélekedésem szerint alapos indoklásáért, lásd JENNEQUIN, Arthur: Turkey and the Weaponization of Syrian Refugees.

²⁶⁸ *Uo.*

²⁶⁹ GÖKALP ARAS, Nefise Ela, MENCÜTEK, Zeynep Şahin: The international migration and foreign policy nexus: the case of Syrian refugee crisis and Turkey.

²⁷⁰ ŞAHIN-MENCÜTEK, Zeynep, GÖKALP-ARAS, N. Ela, KAYA, Ayhan, ROTTMANN, Susan Beth: Syrian Refugees in Turkey Between Reception and Integration.

²⁷¹ GOKALP ARAS, Nefise Ela: Coercive Engineered Syrian Mass Migration in the EU-Turkey Relations: A Case Analysis for Future Reference.

módszer a „stratégiai ideiglenesség”,²⁷² amelynek jegyében a menekültek státuszának szándékosan gerjesztett bizonytalansága, mint eszköz jelentkezik, e menekültek szükség szerinti mozgósítására, illetve tömeges mozgásuk mértékének és időzítésének manipulálására.

5.3.8.3 Válaszút az Európai Unió számára

A 2015-ös migrációs válság egyértelmű tényét tárt fel: az EU és tagállamai tehetetlenek a helyzet kezelésében, és lényegében Törökországtól függenek a migrációs hullámok megfékezésében. Ez akkor vált nyilvánvalóvá, amikor nem sokkal a görög partokhoz érkező menekültek számának exponenciális növekedése után Dimitrisz Avramopulosz, az Európai Bizottság migrációs biztosa kijelentette: „*Törökország jelenleg egy zavaros politikai zónán halad át... Várjuk a belpolitikai fejlemények kimenetelét, hogy odamehessünk, és az illetékes török hatóságokkal együtt foglalkozzunk ezzel a kérdéssel*”.²⁷³ Más szóval, Törökország visszautasította az EU azon kérését, hogy növelje a migráció ellenőrzését.²⁷⁴

Nehéz nem gyanakodni arra, ahogyan fentebb tettem, hogy Törökország stratégiaileg gerjesztette, majd használta fel a migrációs válságot, nagyobb befolyás szerzése érdekében, ahogyan más országok (később például Marokkó) is eljártak.²⁷⁵ Álláspontom szerint, a fentiek fényében több, mint alapos lenne e gyanú. Nehéz azonban bizonyítani, hogy Törökország államként, szervezeten kényszerítette vagy segítette volna a menekülteket, hogy bejussanak Európába, annak ellenére, hogy a már említett „stratégiai ideiglenesség” a menekültáradat előidézésének kétségtelen tényezője, és eszköze lehet. Egy dolog biztos: az emberek tömeges Európába érkezése előnyös volt a török pozíció számára és legalább két dimenzióban növelte tárgyalási befolyását az EU-val és tagállamaival szemben.²⁷⁶

Először is, a migrációs válság minden nemzetközi figyelmet a szíriai konfliktusra irányított. Ez a figyelem egybeesett a török érdekekkel, hiszen Recep Tayyip Erdoğan már régóta kérte az USA-t és a NATO-tagállamokat, hogy lépjenek fel a Bassár el-Aszad-rezsim megdöntése érdekében, ami a terjeszkedő török külpolitikai iránnyal kongruens eredménnyel, a török befolyás növekedésével

---

²⁷² ŞAHIN-MENCÜTEK, Zeynep, GÖKALP-ARAS, N. Ela, KAYA, Ayhan, ROTTMANN, Susan Beth: Syrian Refugees in Turkey Between Reception and Integration.

²⁷³ ANADOLU AGENCY: EU eye Turkey ‘developments’ amid migrant crisis.

²⁷⁴ HOLEHOUSE, Matthew, AKKOC, Raziye, SQUIRES, Nick: Migrants given 24-hour deadline to reach Europe after Turkey and EU agree ‘historic’ deal.

²⁷⁵ GREEHHILL, Kelly M.: Morocco ‘weaponized’ migration to punish Spain. That’s more common than you think.

²⁷⁶ REUTERS: Turkey condemns European parliament committee call to suspend accession.

járna. A tömeges vándorlás a válság súlypontját közvetlenül Európa szívébe helyezte át, a közeli instabilitás problémáit és következményeit ott is kivetítve. Más szóval, a tömeges migrációs nyomás egy részét a Közel-Keletről Európára helyezték át, hogy a NATO és az EU tagjai nagyobb motivációval lépjenek fel a török érdekekkel egyező módon a térségben, elsősorban, de nem kizárólag Szíriában (jelentős török érdek fűződik a kurdok lakta Törökországon és Szírián kívüli területekhez is). Ez magyarázat lehet arra, hogy Ahmet Davutoğlu miniszterelnök miért jelentette ki többször is, hogy az egyetlen módja az újabb menekülthullámok megelőzésének az, ha megállítják a szíriai rezsim és az Iszlám Állam által elkövetett atrocitásokat.²⁷⁷

Másodszor, mint már említettem, azáltal, hogy Törökország intenzívebben bekapcsolódott a szíriai konfliktusba (csatlakozott az Iszlám Állam célpontjai elleni amerikai bombázásokhoz), és egyoldalúan vállalta a több mint kétmillió menekült költségeit (Törökország több mint 7,6 milliárd dollárt költött a menekültek megsegítésére), jelentős nemzetközi befolyásra tett szert.²⁷⁸

2015 augusztusában úgy tűnt, hogy az EU vezetői tehetetlenek, míg új törökországi politikai fejlemények nem következnek be, szeptemberben azonban az Európai Bizottság beleegyezett abba, hogy egy milliárd eurót juttat Törökországnak, hogy támogassa a szíriai menekültek megsegítésében.²⁷⁹ Ez a konkrét uniós támogatási ígélet nem győzte meg a török tisztviselőket, mivel továbbra is nagy számban indultak útnak menekültek Törökországból. Ez magyarázza, hogy az EU ugyanazon év októberében ismét megemelte ajánlatát, hogy meggyőzze Törökországot a migrációs hullámok ellenőrzésében való együttműködésről. Október elején a török elnök, úgy vélte, hogy a kezdeti uniós támogatás elégtelen.²⁸⁰

Erre válaszul, és mivel az uniós vezetők egyre jobban aggódtak az érkezők nagy száma miatt, az EU néhány héttel később példátlan és ambiciózus ajánlatot tett. Az uniós cselekvési terv, amelyet Angela Merkel október 18-i isztambuli látogatása során támogatott, elsősorban abban állt, hogy több mint hárommilliárd eurót ajánlott fel Törökország támogatására a több mint kétmillió menekült ellátásához.²⁸¹ A migrációs válság elképzelhetetlen fordulatot jelentett a török–EU

---

²⁷⁷ RADIO FREE EUROPE: Turkey Threatens To Send Europe 15,000 Refugees A Month.

²⁷⁸ ŞAHİN-MENCÜTEK, Zeynep, GÖKALP-ARAS, N. Ela, KAYA, Ayhan, ROTTMANN, Susan Beth: Syrian Refugees in Turkey Between Reception and Integration; GÖKALP ARAS, Nefise Ela: Coercive Engineered Syrian Mass Migration in the EU-Turkey Relations: A Case Analysis for Future Reference; AL-MONITOR: How Erdogan exploits Syrian refugees.

²⁷⁹ EURACTIV: EU summit to pledge €1 billion to Turkey.

²⁸⁰ EURACTIV: Turkey frowns at EU refugee aid plan.

²⁸¹ EURÓPAI TANÁCS: A €3 billion Refugee Facility for Turkey.

kapcsolatokban, mivel csupán három hónappal korábban az EU vezetői a török államfő és rezsimje növekvő tekintélyelvűsége miatt elhatárolódtak Törökországtól. Azonban a menekültáradat megfékezésének szükségessége teljesen megváltoztatta az EU–Törökország kapcsolatokat. Kevesebb mint két hónap alatt nemcsak az EU–török csatlakozási tárgyalások haladtak látszólag előre, nagyobb mértékben, mint az előző 15 évben, hanem a két fél közötti kölcsönös függőségi keret is megfordult: Törökország befolyásra tett szert, az EU pedig rendkívüli módon kiszolgáltatott függőségbe került.

5.3.8.4 Az Európai Unió reakciója a kialakult válságra

A korábban tapasztalt rekordmértékű, az EU-ba irányuló migrációs hullámok lecsillapodtak a 2015-ös több mint egymilliós csúcshoz képest. A migránsok és menedékkérők Európába áramlása megmutatta, hogy igazságosabb és hatékonyabb európai menekültügyi és migrációs politikára van szükség. Az EU-n belül jelen állás szerint 37,5 millió olyan ember van, aki nem abban az országban született, amelyben él. Közülük nagyjából 23,8 millióan az EU-n kívül születtek, míg további 13,7 millióan egy másik uniós országból érkeztek.²⁸² Az európai migrációs kihívás rávilágított az Unió menekültügyi rendszerének hiányosságaira.

Az Európai Parlament a III. Dublini Rendelet reformjára tett javaslataival igyekezett fellépni ez ellen, amely meghatározza a nemzetközi védelem iránti kérelmek feldolgozásáért felelős uniós országokat, pontosabban ennek terhére kizárólag a közösség perifériáján fekvő államokra (így Spanyolországra, Olaszországra, Görögországra, és nem utolsósorban Magyarországra, Romániára, Horvátországra, illetve Szlovéniára) rója, anélkül, hogy – a wallersteini felosztást²⁸³ alkalmazva –, az ún. „mag-államok” (Franciaország, Németország, Svédország, Ausztria, a Benelux államok stb.) érdekei közvetlenül sérüljenek a tömeges migrációból eredően, annak ellenére, hogy ők e migráció célországai. Mivel a közös menekültügyi politika reformja megrekedt, a Bizottság 2020 szeptemberében javaslatot tett egy új migrációs és menekültügyi paktumra, amely gyorsabb eljárásokat határoz meg az uniós menekültügyi és migrációs rendszer egészében, tartalmazza a III. Dublini Rendelet felülvizsgálatát, és új lehetőségeket kínál arra vonatkozóan, hogy az egyes tagállamok hogyan tanúsíthatják szolidaritásukat.²⁸⁴

---

²⁸² EUROSTAT: Migration and migrant population statistics.

²⁸³ WALLERSTEIN, Immanuel: World-Systems Analysis: An Introduction.

²⁸⁴ EURÓPAI PARLAMENT: Europe's migration crisis.

Az EU és tagállamai számos intézkedést hoztak a Kelet-Mediterrán útvonalon kialakult migrációs helyzet kezelésére és a Törökországban tartózkodó menekültek támogatására.

Az EU és Törökország közötti együttműködésnek köszönhetően jelentősen csökkent az ezen az útvonalon illegálisan érkezők száma. A 2016. márciusi EU–Törökország nyilatkozat végrehajtása kulcsszerepet játszott a Törökországon keresztül érkező irreguláris migránsok számának csökkentésében. 2016 márciusában az EU és Törökország vezetői megállapodtak abban, hogy kezelni fogják az irreguláris migrációt. Ezekkel a rendkívüli intézkedésekkel az emberi szenvedés megszüntetését és a közrend helyreállítását kívánták elérni. A rendelkezések alapján kizártak mindenfajta kollektív kiutasítást. Törökország továbbá kötelezettséget vállalt arra, hogy szigorúbb szabályokat hoz annak megakadályozására, hogy az EU-ba irányuló irreguláris migráció számára új tengeri vagy szárazföldi útvonalak nyíljanak.

2019-ben a Kelet-Mediterrán útvonalon keresztül érkező migránsok száma 90%-kal alacsonyabb volt, mint 2015-ben, és 2020-ban további csökkenés volt megfigyelhető. A Törökországgal kötött megállapodás emellett hozzájárult a tengeren elvesztett életek számának jelentős csökkentéséhez és az embercsempészek elleni küzdelemhez. A Nemzetközi Migrációs Szervezet adatai szerint 2019-ben 71 emberélet veszett oda a tengeren, míg 2015-ben 804-en.²⁸⁵

A Törökországban élő menekültek az EU-tól segítséget kapnak életkörülményeik javítására. A törökországi menekülteket támogató uniós eszköz,²⁸⁶ amely összesen 6 milliárd eurót kezel, közös koordinációs mechanizmust biztosít, amelynek célja, hogy a törökországi menekültek és a befogadó közösségek szükségletei átfogó módon kerüljenek kielégítésre. Az uniós menekültügyi eszköz egy olyan koordinációs mechanizmus, amely biztosítja, hogy az uniós segítségnyújtás a törökországi menekülteknek jusson. Az Európai Bizottság 2015. november 24-én hozta létre az eszközt, miután a tagállamok több finanszírozást kértek a törökországi menekültek támogatására. 2018 márciusában a Bizottság azt javasolta, hogy az eszköz finanszírozását további 3 milliárd euróval bővítsék, mivel az eredeti költségvetést teljes egészében felhasználták. 2018 júniusában az uniós tagállamok megállapodtak arról, hogy további 3 milliárd EUR-t finanszírozást biztosítanak a Törökországban tartózkodó szíriai menekültek támogatására. Az első részlet a 2021 közepéig tartó projektek fenntartására szolgál. A második részlet a 2025 közepéig tartó projektek

---

²⁸⁵ IOM: Missing Migrants Project.

²⁸⁶ Migration Partnership Facility (MPF).

finanszírozását biztosítja. A fő fókuszterületek a humanitárius segítségnyújtás, az oktatás, az egészségügy, az önkormányzati infrastruktúra és a társadalmi–gazdasági támogatás. A törökországi menekültek életkörülményei javultak az eszköz által finanszírozott projekteknek köszönhetően, elsősorban a következő területeken:

- 685 000 menekült gyermek iskolába járását,
- közel 12 millió egészségügyi alapellátási konzultáció elvégzését,
- több mint 3,5 millió oltás menekült csecsemőknek és terhes nőknek beadását támogatták,
- és 1,7 millió menekült részesült támogatásban az alapvető napi szükségletek kielégítésére.²⁸⁷

5.3.8.5 Az európai uniós migrációs és menekültügyi politika

A migrációs válság 2015-ös csúcsa óta az Európai Unió aktívan támogatja a Szíriával szomszédos országok menekültügyi rendszereit; ezt a krízis előtt nem tette. Igaz, hogy még ezt megelőzően elfogadtak egy migrációs stratégiát, ami ezt kimondta, de előrelépés csak a 2015 novemberi Törökország és az EU-tagországok állam- és kormányfőinek tanácskozásán történt.²⁸⁸ Az Unió csak ekkor szánta el magát, hogy 3 milliárd eurót fizet Törökországnak, mint menekülttámogatási keret a szíriai menekültek megsegítésére. De a következő pár hónap újabb migrációs hullámai megváltoztatták a feltételeket, ezért 2016 márciusában két újabb csúcstalálkozót tartottak az ankarai vezetéssel. Ekkor állapodtak meg abban, hogy Törökország visszafogad minden migránst, akik a görög szigetekre érkeztek, mindezt az EU költségén, ezen felül minden egyes visszaküldött migránsért cserébe egy másik menekültet fogad be az EU. A közösség vezetői a törökök schengeni vízumkérelmei elbírálásának felgyorsítását is ígérték. Mindezekon felül a 2018. év végéig további 3 milliárd eurós felajánlást is tett az Unió. *„Figyelembe véve, hogy az ankarai vezetés eredetileg azonnali vízummentességre és 10 milliárd eurós támogatásra tartott igényt, továbbá, hogy az Európai Uniónak nemigen vannak külső eszközei a migránsválsággal kapcsolatban, a megállapodás és a 6 milliárdos támogatás ésszerű kompromisszum volt (amit egyértelműen bizonyítanak a Frontex adatai is), jóllehet meglehetősen éles sajtókritika fogadta Európa-szerte. A*

---

²⁸⁷ EURÓPAI TANÁCS: Migration flows on the Eastern Mediterranean route.

²⁸⁸ EU–Törökország nyilatkozat.

*megállapodást egyébként akkoriban az Európai Unió vezetése sem tartotta a legtökéletesebb megoldásnak, de a rendelkezésre álló eszközök közül a leghasználhatóbbat látta benne.*²⁸⁹

A megállapodás után az Unió és a tagállamok még elszántabban dolgoztak egy olyan európai migrációs politika kimunkálásán, ami eredményes, humánus és biztonságos. Ebben a feladatban az Európai Tanács egy fontos intézmény, mivel meghatározza a stratégiai célokat. Az EU Tanács ezen ajánlások alapján jelöli ki az rendelkezések irányvonalát, és ad megbízásokat a partnerországokkal való tárgyalásokra, valamint jogszabályokat fogad el és akkurátus programokat dolgoz ki. Ennek megfelelően az Európai Tanács és az EU Tanácsa a migrációs nyomás csökkentése érdekében számos tervet dolgozott ki.²⁹⁰

5.3.8.6 Az Európai Tanács, az Európai Bizottság és az Európai Unió Tanácsa migrációval kapcsolatos fontosabb döntései időrendi sorrendben²⁹¹

Az EU migrációs és menekültügyi politikájának főbb mozzanatait a következő kronológia szerint lehetséges összegezni:

- 2015. április 23. – az ebben a hónapban bekövetkezett földközi-tengeri tömegszerencsétlenség okán az Európai Tanácsban határozat született a tömeges migráció kezelése szükségességéről, a tengeri átkelési útvonalon lehetséges további katasztrófák elkerülésére. A tervezett intézkedések elsősorban határvédelmi célokat szolgáltak, úgy mint a földközi-tengeri járőrözés, az embercsempészek elleni fellépés, és a közös tagállami felelősségvállalás fokozása.
- 2015. május 13. – Az Európai Bizottság elfogadta az első ún. európai migrációs stratégiát, egy elsősorban elvi élű dokumentumot, amely a tagállamok közös felelősségét hangsúlyozta, és amelyben a korábban is említett határőrizeti intézkedések mellett feltűnik a migráció okainak kezelése, az életmentés, a közös menekültügyi politika és a reguláris migráció terén új szakpolitikák kidolgozása is.
- 2015. május 27. – Az Európai Bizottság javaslatot tesz a migrációs válság kezelésére vonatkozó első intézkedéscsomag tartalmáról: 40 000 nemzetközi védelemre szoruló személy Olaszországból és Görögországból történő áthelyezésére, további 20 000 EU-n

---

²⁸⁹ TÁLAS Péter: Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről. 25–26. o.

²⁹⁰ EURÓPAI TANÁCS: Uniós migrációs és menekültügyi politika.

²⁹¹ EURÓPAI TANÁCS: Időrendi áttekintés – Uniós migrációs és menekültügyi politika.

kívül nemzetközi védelemre szoruló személy az EU területére telepítésére, az embercsempészet elleni fokozott fellépésre, és az ún. kékkártya-irányelv átalakítására.

- 2015. június 26. – Az EU tagállamainak vezetői az Bizottsággal és az EU Tanáccsal történő egyeztetés után az EU területén kívüli migránsok az EU területére telepítése, az EU-n belül feltorlódott migránsok áttelepítése, valamint a migránsok visszafogadása és más kérdések kapcsán a harmadik országgal kapcsolatos együttműködés kérdésében döntöttek.
- 2015. július 20. – Az EU Bel- és Igazságügyi Tanácsa megállapodott 54 760 nemzetközi védelemre szoruló személy a tagállamok közötti szétosztásáról, illetve az EU határain kívülről áttelepítéséről és egyes harmadik országok biztonságos származási országgá minősítéséről.
- 2015. szeptember 9. – Az EU Bizottsága ismertette második javaslatcsomagját a migrációs válság kezelésére, a következő fő tartalommal: 120 000 nemzetközi védelemre szoruló személy a tagállamok közötti szétosztása a válsággal leginkább sújtott tagállamokból, az összes tagállam bevonásával állandó áthelyezési mechanizmus létrehozása, a biztonságos harmadik országok listájának európai uniós szinten egységesítése, a visszaküldési politika hatékonyabbá tétele, a menekülteket támogató intézkedésekre vonatkozó közbeszerzések egységesítése, a válság külső forrásainak kezelése és egy Uniós Szükséghelyzeti Alap Afrikáért nevű eszköz létrehozása.
- 2015. szeptember 23. – Az Európai Tanács nemhivatalos találkozója keretében további sürgős feladatok kerültek megállapításra, így: az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága, az Élelmezési Világprogram valamint elsősorban Libanon, Jordánia, és Törökország bevonásával a menekültek sürgős szükségleteinek kielégítése, a nyugat-balkáni migrációs hullám kezelése, az afrikai forrású migráció okainak kezelése, a határvédelem megerősítése és az ún. „frontországokban” tranzitónák létrehozása az egyes migránsok áthelyezéséről, vagy visszaküldéséről születő döntésig.
- 2015. október 15. – Az Európai Tanács további sürgős intézkedésekről döntött a származási és tranzitországokkal való együttműködés, az EU–Törökország cselekvési terv, a Frontex szerepének a közös határőrizetben való fokozása és visszaküldés–visszafogadás mechanizmusainak javítása terén.

- 2015. november 12. – Az Európai Tanács nemhivatalos ülésén a Törökországgal való együttműködés erősítése állt a tárgyalások középpontjában.
- 2015. november 29. – Az Európai Tanács tagjai Törökországgal közös cselekvési tervet fogadtak el, az EU tagállamok számára politikai és anyagi szerepvállalással, Törökország számára kezdetben 3 milliárd EUR értékben támogatás nyújtásával, az onnan irregulárisan érkező migránsok visszafogadásának biztosítása mellett, és a török állampolgárokra vonatkozó vízumrendszer liberalizációjával.
- 2016. február 3. – Az EU tagállamok között megszületett a Törökország számára kialakított 3 milliárd eurós keret finanszírozására vonatkozó egyezség humanitárius segítségnyújtás céljával.
- 2016. február 18. – Az Európai Tanács keretében további előrelépés területeiként került kijelölésre az EU–Törökország cselekvési terv végrehajtása, a nyugat-balkáni útvonalon haladó, vagy ott rekedt menekültek megsegítése, az uniós tranzitónák működésbe helyezése, az áthelyezésre, visszaküldésre és visszafogadásra vonatkozó intézkedések fogantatása, a külső határvédelmi igazgatás javítása, és a schengeni övezet működésének helyreállítása.
- 2016. március 7. – További megbeszélések zajlottak az EU és Törökország képviselői között.
- 2016. március 18. – Az Európai Tanács napirendjén továbbiakban is a migrációs válság elleni intézkedések álltak, az aznapi EU–Törökország csúcstalálkozón megállapodás született a migráció elleni török fellépés mibenlétéről, az irreguláris határátlépések és az embercsempészet megakadályozása, valamint a Törökország területén rekedt menekültek és más migránsok életkörülményeinek javítása tárgyában.
- 2016. március 31. – Az EU–Törökország megállapodás gyakorlatba ültetése során az Európai Bizottság 54 000 szír állampolgár Törökországból az EU területére áttelepítésére biztosított elméleti lehetőséget.
- 2018. június 29. – Az EU tagállamai megállapodtak a Törökországban élő szíriai menekültek támogatásáról, az erre szolgáló uniós eszköz 3 milliárd EUR összegben finanszírozásának módjáról, amelyből 2 milliárd EUR az uniós költségvetés, 1 milliárd EUR a tagállami költségvetések terhére került kiutalásra.

5.3.8.7 Az Európai Unió–Törökország megállapodás²⁹²

Az Európai Tanács tagjai 2016. március 18-án a török delegációval tárgyaltak; ez már a harmadik olyan találkozó volt 2015 novembere óta, amelynek Törökország és az EU viszonyának elmélyítése, és a migrációs válság megoldása volt a témája. Ekkor mind a két fél megerősítette a 2015 november végén kialakított cselekvési terv iránti elkötelezettségét és megtárgyalták az eddigi eredményeket.

A török fél ennek szellemében megnyitotta munkaerőpiacát a szír menekültek előtt és megkönnyítette a vízumkiadást, valamint fokozta a rendvédelmi szervek biztonsági erőfeszítéseit.

Ugyanekkor az Európai Unió 3 milliárd EUR támogatást bocsájtott a török fél rendelkezésére.

2016. március 7-én Törökország beleegyezett abba, hogy a területéről Görögországba jutó migránsokat azonnal visszaküldjék Törökországba, illetve elhatározta, hogy minden menekültet visszafogad, akit a saját felségvizein elfogtak. Ezen intézkedéseket a tömeges kiutasítások tilalma, és a nemzetközi menekültvédelmi szabályok betartásával volt köteles foganatosítani, ideiglenes, a közrend helyreállítása és humanitárius okokkal indokolt intézkedésként.

A Görögország–Törökország viszonyt is érintő módon, Görögország kötelezte magát a beérkező migránsok regisztrálására, menekültügyi kérelmeik feldolgozására, és csupán azon személyek kiutasítására Törökországba, akik kérelmeit megalapozatlanként, vagy elfogadhatatlanként visszautasították. Egyúttal Törökország területén görög tisztviselők tevékenységét is elfogadta, az együttműködés megkönnyítésére 2016. március 20-tól kezdődően. Az EU tagállamai a Törökországba visszaküldött szír migránsok számával azonos számú szír menekült Törökországból az EU területére áttelepítését vállalták, azok kiszolgáltatottságának mértékével arányosan, a visszaküldések megkezdésével egyidejűleg, az EU tagállamai közötti közös, állandó, önkéntes menekültelosztási mechanizmus kiépítésének lehetősége mellett (bár erről kikényszeríthető vállalat nem keletkezett, a nyilatkozatok megfogalmazása arra enged következtetni, hogy ezt a török fél figyelembe vette az egyezség kimunkálásakor).

Törökország számára jelentős módon az EU tagállamai közösen vállalták a vízumliberalizációs menetrend kidolgozását és gyors végrehajtását a török állampolgárok vízumkötelességének 2016 júniusa végéig felszámolásával, ha az egyezség további követelményei teljesülnek. Ezt az Európai

---

²⁹² EU–Törökország nyilatkozat.

Bizottság kellett ellenőrizze, 2016 áprilisáig javaslatot előterjesztve ebben az értelemben az Európai Parlament és a Tanács számára. Továbbá Törökország ígéreteket kapott az EU-hoz történő csatlakozási folyamata a 17. és 33. tárgyalási fejezetek megnyitásával előre lépése, valamint a vámunió létrehozásának felgyorsítására is. Végzetül Törökország biztosítékokat nyert az EU részéről a „Szírián belüli” humanitárius helyzet javításában történő „együttműködésről”, „amelynek célja lehetővé tenni, hogy a helyi lakosság és a menekültek biztonságosabb övezetekben élhessenek”.²⁹³ E fordulat véleményem szerint elsősorban a későbbi 2019. augusztusi észak-szíriai török invázió és más hasonló intézkedések előzetes, hallgatólagos elfogadását jelentette.

Mindemellett bővítették az embercsempészek elleni fellépést, üdvözltek a NATO Égei-tengeri tevékenységét, és további határozott erőfeszítésekre tettek ígéretet.

5.3.8.8 Magyarország helyzete a válságban

Magyarország nem fogadta el az európai országok többsége által képviselt hozzáállást a migrációs hullámhoz, ezért a Visegrádi Együttműködés országaival egy alternatív megoldást kínált fel, a következők a főbb elemekkel:

- „a Németország és személy szerint Angela Merkel kancellár fémjelezte *Willkommenspolitik* elutasítása;
- a kötelező (szükséghelyzeti és állandó) áthelyezési mechanizmus, vagy más néven a kvótarendszer ellenzése;
- az Európai Unió külső határvédelmének megerősítése és ezzel párhuzamosan a schengeni rendszer működőképességének helyreállítása;
- a válságkezelés súlypontjának az Európai Unió területén kívülre, a válság gyökereihez történő áthelyezése.”²⁹⁴

Magyarország a *Willkommenspolitik*-ot, Angela Merkel kancellár nyitott ajtók politikáját, amelyet a szíriai menekültek részére 2015 őszén hirdetett meg, teljesen visszautasította. A Visegrádi Csoport országainak társadalma, így a magyar kormány is ezt elfogadhatatlannak vélte. Ennek oka a közép-európai térség jellemző zsidó-keresztény kultúrájától idegen, ahhoz asszimilálódni vallási–kulturális indokkal várhatóan nem kész muszlim bevándorlók tömeges befogadásának elutasítása, véleményük szerint a V4 országait, és az Európai Unió egészét fenyegető társadalmi

---

²⁹³ *Uo.*

²⁹⁴ JUHÁSZ Krisztina: A visegrádi csoport migrációs és menekültügyi politikája. 26. o.

problémák hosszútávú elkerülésére. A magyar kormány ezzel önös érdekközpontú politikát hirdetett meg, mivel véleménye szerint biztonsági kockázatot jelent az ország, de tágabb értelemben Európa számára is a tömeges bevándorlás. Ennek magyarázata terrorizmus és a bevándorlás között vélt kapcsolat fennállása. Ugyancsak kardinális a muszlim bevándorlók integrációjának problematikája: a többségi vélemény szerint ez lehetetlen, így a pillarizáció,²⁹⁵ vagyis párhuzamos nyelvi–kulturális–vallási hagyományok, akár normatív szokások szerint élő társadalmak kialakulása elkerülhetetlen. További eleme az érdekközpontú politikának a multikulturalizmus lehetséges voltának teljes elutasítása. Ennek alapja, hogy ez a gyakorlatban nem valósult meg Kelet-Közép-Európában. (Véleményem szerint ez elsősorban a térséget jellemző – az őshonos magyar kisebbséget is nagymértékben sújtó – kirekesztő attitűdök miatt van így, amelyekről annak nemzetállamai, egynemzetiségű és egyvallású többségei nem kívánnak, és talán nem is képesek elvonatkoztatni; nemzeti és kulturális felsőbbrendűségük, a kisebbségekkel szembeni történelmi elsőbbségük fitogtatása kultúrájuk részévé vált. Ez, bár nemkívánatos, mégis helytállóvá teszi a fentebb kifejtett visegrádi szemszögű helyzetértékelést.) Az indoklás végső eleme szerint a nyugat-európai országoktól eltérően, sem Magyarország, sem a Visegrádi Csoport, illetve Kelet-Közép-Európa más államai nem voltak gyarmattartók a múltban. Mivel a gyarmati kizsákmányolásból nem húztak hasznot, nem indokolt büntudatot, illetve felelősséget sem érezniük a Közel-Keletet vagy az afrikai államok gazdasági nehézségeiért; nem melleleg a kontinensen kívüli bevándorláshoz sincsenek hozzászokva.²⁹⁶

5.4 A 2015-ÖS BALKÁNI MIGRÁCIÓS VÁLSÁG ENYHÜLÉSE

Megvizsgálandó, hogy milyen okok vezettek a 2015-ös migrációs válság kialakulásához és milyen tényezők játszottak abban közre, annak érdekében, hogy a jövőben ne fordulhasson elő hasonló esemény, vagy arra jobban fel tudjunk készülni, hatékonyabban tudjuk majd azt kezelni.

A tömeges migrációt, mint láttuk több egymást befolyásoló és erősítő tényező idézte elő. Ezek itt megisméltése értelmetlen lenne.

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa statisztikái alapján 2015 októberében volt a válság csúcsa, ezután a számok meredeken csökkeni kezdtek. Ennek egyik oka nyilván a már bemutatott EU–

---

²⁹⁵ A fogalom meghatározásáért lásd CORNER, Mark: Belgium mint nemzet fennmaradása.

²⁹⁶ ROBERT SCHUMAN FOUNDATION: Refugee Crisis: a new East-West rift in Europe?

Törökország megállapodás, viszont érdemes figyelembe venni, hogy ez csak 2016. március 18-án született, vagyis mintegy félévvel a migrációs csúcs levonulása után.

Emiatt a válság enyhülésének további lehetséges okát abban lehet felismerni, hogy az Európai Unió vezetői 2015 szeptemberében elfogadtak két olyan dokumentumot,²⁹⁷ amelyek gyakorlati intézkedéseket tartalmaztak az irreguláris migráció feltartóztatására, kezelésére.

Ennek harmadik lehetséges oka, hogy egyszerűen „elfogytak” azok a migránsok, akiknek lehetőségük volt elvándorolni, akik anyagi és személyi háttere lehetővé tette, hogy elindulhassanak a több hónapos útra az Európai Unió felé.

Potenciálisan egy negyedik lehetséges ok, az Iszlám Állam terrorszervezet elleni hatékony nemzetközi fellépés; amíg e szervezet erős volt, egyértelműen és tudatosan generálta a rémuralma alá hajtott szíriai és iraki területekről való elmenekülést. Ritecz György álláspontját²⁹⁸ érdemes e kérdésben figyelembe venni: az Amerikai Egyesült Államok által a Közel-Keleten előidézett biztonsági vákuum az ISIS felívelését hozta, valamint a régió országai közötti hatalmi versengést. Ebben a hatalmi játszmában Törökország külön utat járt: NATO tagsága ellenére nem osztotta az euroatlanti konszenzust és a szír elnök, Bassár el-Aszad eltávolításában volt érdekelt, ezáltal saját pozícióját akarta megerősíteni. Törökország célja lehetett emellett a szunniták és síiták közötti közvetítői szerep magához ragadása, a regionális vezető szerep ezzel átvétele is. Emiatt támogatta a szíriai ellenzékot, de ez az ISIS további térhódításához vezetett. Annak érdekében viszont, hogy a kurdok pozíciói ne erősödjenek a régióban, kész volt együttműködni az orosz és még az Aszad-féle szír erőkkel is. Ezek a játszmák, pontosabban a belőlük fakadó helyzet bizonytalansága, és végső soron az Aszad-rezsim ma is tapasztalható konszolidációja, mind nagyobb számban készítették a szír civileket a lakhelyük potenciálisan végleges elhagyására.

Ugyancsak a 2015 közepén került elfogadásra az iráni atomalku; ennek következményeként 2016-tól felfüggesztették a Teherán elleni szankciókat és kereskedelmi embargót. Mindez Irán geopolitikai súlyát növelte, a síita muszlimok, és az Aszad-rezsim, megerősödésével járt. Irán így közvetlen módon bekapcsolódott az Iszlám Állam elleni küzdelembe. Ugyancsak a terrorszervezet

---

²⁹⁷ A Tanács (EU) 2015/1601 határozata (2015. szeptember 22.) a nemzetközi védelem területén Olaszország és Görögország érdekében elfogadott átmeneti intézkedések megállapításáról.

²⁹⁸ RITECZ György: Az Európába irányuló tömeges irreguláris migráció felfutásának és megszűnésének okai. 66–78. o.

ellen harcoltak az Aszad-rezsim oldalán, egyes orosz egységek is, mivel a moszkvai vezetés számára kardinális jelentőségű volt tengeri és légi támaszpontjuk megőrzése Szíria területén, mivel ez kijáratot biztosít számukra a Földközi tengerre.²⁹⁹ Az orosz–török–iráni közeledés az ISIS jelentős gyengüléséhez és végeredményben az irreguláris migráció csökkenéséhez vezetett.

Továbbá, a térség másik jelentős államában, a szunnita Szaúd-Arábiában 2015-ben Abdullah király helyére Szalman került, aki fiának, Mohamednek adta át az ország *de facto* irányítását. A szaúdi konszolidáció és a lakosság irányába tett liberalizációs látszatintézkedések, a modernizáció és az élhető régió üzenetét voltak hivatottak világgá kürtölni, ami végeredményben a migrációs válság mértékét szintén csökkentette. Ehhez jelentősen hozzájárult az olaj világpiaci árak emelkedése is, ami a közel-keleti viszonyok stabilizációjának hagyományos jele.

Az Európai Unió tagállamai hozzáállása is radikálisan megváltozott a migrációhoz: míg a 2015-ös csúcsot megelőzve az európai társadalmak és a politikusok empátiával kezelték a menekülteket, amint az Európán kívüli menekültáradat tömegjelenség természete nyilvánvalóvá vált, ezzel egyidejűleg váltak láthatóvá az irreguláris migráció negatívumai is. A migránsellenességből sokan politikai tőkét kovácsoltak, a tranzit és a befogadó országokban egyaránt. A legtöbb állam megváltoztatta menekültügyi eljárásait és a menekültek számára biztosított juttatásokat. A muszlim menekültek tekintélyét a 2015. november 13-i párizsi terrortámadás-sorozat is megtépázta, felkorbácsolva a látens idegenellenességet. Több tagállam is visszaállította ideiglenesen a határellenőrzést ennek következményeként.

Itt szeretnék röviden szót ejteni Magyarország különleges helyzetéről. Mivel a magyar állam nem része az európai centrumnak, a migrációs válság rá kiemelt súllyal nehezedett, az ország területére irregulárisan, több – közvélekedés szerint biztonságos – országon átkelést követően belépő migránsok nagy száma miatt. A válság csúcsán alkalmazandó európai jog, a III. Dublini Rendelet *de jure* ilyen esetben a – máskülönben Görögországban nem regisztrált – migránsok többszázeges tömegei számára a magyarországi regisztrációt, és menekültügyi kérelmeik feldolgozása idejére a magyarországi tartózkodás lehetőségének biztosítását írta elő. Emiatt a magyar kormány mozgástere nem csupán politikai értelemben volt korlátozva: az ország gazdasági és társadalmi tűrőképességét meghaladta volna annak területén többszázezer migráns huzamos ellátása. A

---

²⁹⁹ DEÁK József: A terrorizmus természete és az ellene történő fellépés nehézségei Oroszországban a Szovjetunió szétesésétől napjainkig. 137–151. o.

válságra adott vehemens válasz, az államhatár *de facto* militarizálása és a különböző határzárak megépítése emiatt nem elhanyagolható tényező a válság enyhülésében, ahogyan a balkáni migrációs útvonalak ezáltal részben nyugatabbra, kevésbé kedvező terepviszonyok közé terelődése sem.

A média szerepe, ideértve a közösségi médiát, sem elhanyagolható az irreguláris migránsválság kialakulásában, majd annak lecsengésében. Az interneten terjedő információk kezdetben segítették a migránsokat abban, hogy merre érdemes szerencsét próbálniuk, útbaigazítva őket, később így tudhatták meg, hogy hol vannak lezárva az útvonalak és merre hol nem látják szívesen őket. A nyugati közhangulat is nagyot változott, amiről az útra keltek is értesültek. A fentebb leírt folyamatok végsősoron hozzájárultak ahhoz, hogy kedvüket szegje azoknak, akik a Közel-Keleten hazájukat elhagyva, útnak indulnának Európába.

Végzetül itt szeretném kiemelni, hogy dolgozatom kereteinek szétfeszítése elkerülésére nem ismertetem az európai kontinenst sújtó más migrációs válságokat, így a jelenleg is folyamatban lévő Közép-Mediterrán és Kelet-Atlanti térségben elsősorban Tunézia és Líbia partjaitól, de újabban Észak-Afrika más államaiból induló migrációs hullámokat. Ezek dinamikája, látható módon eltér a közel-keleti 2015-öszi hullámétól, emiatt a migrációs hullámok partikuláris körülményeinek ismerete és vizsgálata nagyban segíthet megállapítani az azokat befolyásoló tényezőket.

5.5 A 2021–2022-ES BELORUSZ MIGRÁCIÓS VÁLSÁG

5.5.1 ELŐZMÉNYEK

Beloruszban 2020. augusztus 9-én elnökválasztást tartottak, amelyet a Központi Választási Bizottság szerint a 1994 óta hivatalban lévő Aljakszandr Rihoravics Lukasenka nyert meg, a szavazatok 80%-ával. Az elnök első megválasztását leszámítva, a nemzetközi megfigyelők szerint nem tiszta úton nyert, a választások sem szabadnak, sem tisztességesnek nem voltak mondhatók.³⁰⁰ Az ellenzék jelöltje, Szvjatlana Heorhijevna Cihanovszkaja azt állította, hogy a szavazatok legalább 60%-ával ő aratott győzelmet az első fordulóban, és felszólította Lukasenkát a lemondásra. Számos ország elutasította a választás eredményét, ahogyan az Európai Unió is, amely

---

³⁰⁰ CIVIL RIGHTS DEFENDERS: Opposition Wins No Seats in Belarus Election.

szankciókat rendelt el az erőszakért, elnyomásért és választási csalásért felelősnek tartott fehérorosz tisztviselőkkel szemben. A választás eredménye széleskörű tiltakozásokhoz vezetett.

5.5.2 A BELORUSZ MIGRÁCIÓS VÁLSÁG FŐBB ESEMÉNYEI

Az EU határához a vizsgálódásom tárgyát képező irreguláris migrációs hullám 2021 szeptemberében, a Kelet-Mediterrán útvonalról érkezett, azonban Belorusz felől. Az iraki, szír, afgán és más államok polgárai, migránsként érkeztek Minszkbe, a Közel-Kelet különböző városaiból a Belavia és Turkish Airlines repülőjára.³⁰¹ Az embereket ezután a fehérorosz hatóságok közreműködésével autóbuszokkal a lengyel vagy litván, néha a lett határra szállították. A migránsok ezután gyalog próbáltak meg átkelni a határon, több esetben is erőszakot alkalmazva,³⁰² ha a határt védők részéről ellenállásba ütköztek. A szigorú határőrizetnek köszönhetően több ezer ember rekedt a belorusz oldalon. Az Európai Unió el szeretne volna kerülni a fegyveres konfliktust, ezért nyomást gyakorolt a minszki rezsimre, hogy a humanitárius válság kezelése érdekében a határnál lévő embereket visszaküldje származási országaikba.

Az uniós diplomata már a krízis kezdetén sejtették, hogy Oroszország áll a kialakult helyzet hátterében, ezért Moszkvát is párbeszédre szólították. Az orosz vezetés elutasította a vádakot, de felajánlotta közvetítői szerepét a lengyel-belorusz párbeszédben.³⁰³ Az egyre növekvő nyomás miatt, novemberben a lengyel hadsereg ukrán segítséggel³⁰⁴ különleges határműveletbe kezdett. A hideg idő miatt fokozottan agresszív határátkelések és a fegyveres összecsapások elkerülése érdekében az Európai Bizottság kidolgozott egy több pillére épülő stratégiát, melynek elemei az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség (Frontex), az Európai Rendőrségi Hivatal (Europol), Európai Menekültügyi Támogatási Hivatal (EASO) közös fellépése és az érintett országok pénzügyi támogatása voltak. A belorusz hatóságok számára meglepő lehetett a tagállamok közötti szolidaritás, mivel a nemzetközi szakirodalomban is ekként elfogadott³⁰⁵ hibrid támadást az Unió egysége ellen irányították. *„A hibrid műveletek sokféle formában jelenhetnek meg. Az közelmúltban a dezinformáció társadalomra való hatása érvényesült a leginkább és ez főként a belső feszültségeket erősítette fel. A másik fő vonal kibertámadások, amelynek célpontjai egyének,*

³⁰¹ BBC: Belarus border crisis: How are migrants getting there?

³⁰² CHANCE, Matthew, ULLAH, Zahra, MORTENSEN, Antonia, KREBS, Katharina, MACKINTOSH, Eliza: Violence erupts on Poland–Belarus border as Polish guards fire water cannon on migrants throwing rocks.

³⁰³ TASS: Russia may become mediator in resolving crisis on Belarusian–EU border, Kremlin says.

³⁰⁴ EURACTIV: Ukraine launches ‘special operation’ on Belarus border, holds anti-tank drills.

³⁰⁵ Ebben az értelemben lásd például DE BENDERN, Samantha: Belarus is new weapon in Putin’s hybrid warfare arsenal.

*intézmények és infrastruktúrák egyaránt lehetnek. Szintén súlyos probléma, hogy embereket politikai célra instrumentalizálnak, ez akár a migrációs válság esetén is látható. Szükségessé válik tehát az Európai Unió és a NATO szorosabb együttműködése, hogy a válságreagáló erők koordinálását közös gyakorlatok során teszteljék és nagyobb intenzitással, eredményesebben léphessenek fel éles akciók során.*³⁰⁶

Az Európai Bizottság stratégiájának kulcselemei az együttműködés, a helyzetfelismerés és a rugalmasság voltak. Mivel a kialakult migránsválság a NATO határán is zajlott, ezért a két szervezet megállapodott az együttműködésben. Több nemzetközi szervezet is, mint a Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) és az ENSZ Menekültügyi Ügynöksége (UNCHR) és a Vöröskereszt is részt vett a humanitárius válság megoldásában és az emberi jogok biztosításában. Továbbá segítettek az önként hazatérni vágyókat a kibocsájtó országokkal koordinálva. Mivel 2021-ben több ezer ember próbált bejutni az Európai Unióba Litvánián, Lettországon és Lengyelországon keresztül a szomszédos Beloruszból, akik közül sokan szorultak humanitárius és orvosi segítségre a téli hónapokban, a humanitárius aspektus ebben a válságban is hangsúlyosan jelen volt. A határra érkező védelemre szoruló emberek hosszú és nehéz utakat éltek át. Sokan olyan országokból érkeztek, ahol konfliktusok zajlanak, például Jemenből, Szíriából vagy az iraki Kurdisztánból, köztük a súlyosan üldözött jezidita (jazidi) közösség tagjai is. A határátlépési kísérletben legalább 24 ember vesztette életét; a lengyel határőrök szerint 2022 áprilisában 977, 2022 eleje óta pedig közel 4280 átlépési kísérletet regisztráltak.³⁰⁷ Ez kevesebb volt, mint 2021 novemberben, amikor néhány nap alatt 3000–4000 migráns gyűlt össze a határ mentén.

A kevesebb mint egy évig tartó válság alatt több tízezer bevándorló próbált meg bejutni az Unió területére.

A válság kirobbanása 2021. július 7-re tehető, amikor Aljakszandr Lukasenka belorusz elnök azzal fenyegetőzött, hogy elárasztja az EU-t kábítószerrel és migránsokkal.³⁰⁸ Ezt követően a belorusz hatóságok az állami irányítás alatt álló turisztikai vállalkozások megkezdték a fehéroroszországi utazások népszerűsítését azáltal, hogy növelték a Közel-Keletről induló járatok számát, és belorusz vízumot nyújtottak bárkinek, aki az erre megszabott pénzeszeget kifizette. Párhuzamosan a közösségi médiában hamis információk jelentek meg az uniós határátlépés szabályairól és az

---

³⁰⁶ BIZTONSÁGPOLITIKA: Migrációs válság a fehérorosz–lengyel határ mentén.

³⁰⁷ VALCÁRCEL, Amaya: Out of Sight – Refugees and Migrants at the Belarus–Poland Border.

³⁰⁸ EVANS, Joe: Belarus dictator threatens to ‘flood EU with drugs and migrants’.

irreguláris átkelés lehetséges taktikáiról. A főleg Németországba eljutni akaró migránsok Minszkbe érkezvén drótvágókat és baltákat kaptak, hogy a határkerítést átvágva jussanak az EU területére.³⁰⁹ Akinek nem sikerült átjutnia schengeni területre, a belorusz hatóságok letartóztatták.

Lengyelország, Litvánia és Lettország idejekorán hibrid hadviselésnek minősítette a válságot,³¹⁰ amelyet Fehéroroszország az EU ellen indított. Mind a három kormány szükségállapotot hirdetett határvidékén és bejelentette, hogy kerítést építenek a belorusz határszakaszon. Több emberi jogi szervezet aggodalmanak adott hangot amiatt, hogy a litván és a lengyel határőrök visszaszorították a menedékkérőket, valamint megtagadták a menedékkérelem benyújtásának lehetőségét, és a migránsok számára nem biztosítottak megfelelő élelmet, vizet és menedéket. A lengyel szervek nem engedték sem az újságírókat, sem a civil szervezeteket a határ közelébe, ezzel a szólásszabadság ellen is fellépve.

A 2021 nyara és 2022 tavasza között lezajlott eseményeket megvizsgálva, nehéz elképzelnünk, hogy nem létezett egy átfogó terv, amely alapján a fehérorosz hatóságok idegen állampolgárok számára utazást, ellátást szervezett, majd megpróbálta átkényszeríteni őket az Európai Unió határán. Az iraki vallási kisebbségnek számító jazidik, akiket az Iszlám Állam üldözött hazájukban, illetve a kurdok voltak a legnagyobb arányban képviselt nemzetiségi csoportok a migránsok között. Mindkét népcsoport esetében felvetődik, hogy számára biztonságos országból érkezett-e, emellett különösen az autonómiát élvező iraki kurdok esetében könnyebb érveket felhozni.

Az események azzal kezdődtek, hogy iraki utazási irodák utazásokat kezdtek szervezni Beloruszba, illetve csökkentették a már meglévő utazásaik árait.³¹¹ Ennek köszönhetően megnőtt a Minszkbe tartó légi járatok száma. A fehérorosz utazási irodák is egyre több ilyen utat kezdtek el hirdetni. Az Iraqi Airways heti négyszeresére növelte a Bagdad és Minszk közötti járatok gyakoriságát, míg a Belavia belorusz állami légitársaság is megsokszorozta a közel-keleti úticéljait; végül augusztus 2-án bejelentették, hogy három új úti célt nyitottak Minszkbe az iraki Bászrából, Erbilből és Szulajmániából.³¹²

A minszki vezetés az országba belépéshez szükséges vízum megszerzésének a szabályait is jóval lazábbá tette a közel-keleti országok állampolgárai számára. Így váltak a fehéroroszországi utak az

---

³⁰⁹ ARRAF, Jane, PELTIER, Elian: Migrants Say Belarusians Took Them to E.U. Border and Supplied Wire Cutters.

³¹⁰ WHITMORE, Brian: Belarus dictator weaponizes illegal migrants against EU.

³¹¹ BBC: Belarus border crisis.

³¹² *Uo.*

EU-ba való bejutás egyik legegyszerűbb és legbiztonságosabb módjává. További jelentős légi útvonal alakult ki a Turkish Airlines által üzemeltetett Isztambul–Minszk járat formájában. Október 28-án a Syrian Cham Wings Airlines több charterjárat lebonyolítása után napi járatot indított Damaszkusból a fehérorosz fővárosba. Novemberben a minszki repülőtér felső vezetője azt nyilatkozta, hogy a repülőtér új járatok szervezését tervezi olyan országokba, mint Algéria, Etiópia, Irán, Kenya, Marokkó, Moldova, Katar, Venezuela és Vietnam.

Az embercsempészetért közvetlenül felelős szervezetek között szerepel a belorusz állami tulajdonú Centrurort (Центркурорт) utazási iroda, amely egyenesen elnöki adminisztrációnak van alárendelve, de a Oszkartur (Оскартур) utazási iroda is részt vett ebben az akcióban. Egyes híradások szerint számos utat úgy hirdettek meg, mint vadászatot, mivel ezek a helyi Covid-19 szabályozás szerint karanténmentességgel jártak.³¹³

Az schengeni határra érkező emberek beszámolóit szerint őket arról tájékoztatták, hogy Fehéroroszországon keresztül az Európai Unió területére való belépés legális. A minszki szállodákban eltöltött néhány nap után a migránsokat összegyűjtötték, a határra vitték, és utasították, hogy gyalog menjenek tovább, abban a hitben, hogy a határ túloldalán egy autó várja őket. Elmesélték, hogy akár 15 ezer eurót is fizettek utazási és turistavízumért, valamint 3–4 ezer USD letétet. A közel-keletiek számára azt is mondták, hogy meg kell semmisíteniük az útleveleiket, hogy elkerüljék az EU-ból való kitoloncolást. A belorusz hatóságok szerepvállalása a válság első heteiben nem volt egyértelmű, azután vált nyilvánvalóvá, miután több videó is megjelent arról, hogy a határőrök segítettek a migránsoknak a határátlépésben, és megakadályozták visszatérésüket a belorusz oldalra.³¹⁴

Az embercsempészet is megélénkült az ún. zöldhatáron. A válság első pár hónapjában a lengyel hatóságok 235 embert tartottak fogva embercsempészési vádak miatt. Azok a migránsok, akiknek nem sikerült átlépniük a határt, arra panaszkodtak, hogy a belorusz hatóságok megtiltották Fehéroroszországból való hazatérésük, így kénytelenek voltak a határon maradni.³¹⁵ A jazidi migránsok egy csoportja arról panaszkodott az újságíróknak, hogy a fehérorosz határőrök megverték őket, amikor megpróbáltak visszatérni Irakba, miután nem jutottak be Lengyelországba. A szakértők már akkor is úgy vélték, hogy a minszki rezsim által generált válság fő célja, hogy

---

³¹³ *Uo.*

³¹⁴ *Uo.*

³¹⁵ CHARTER97: We Are Begging Belarusians: Let Us Return To Iraq.

rákényszerítse az európai országokat a 2020-ban elcsalt elnökválasztás legitimálására és az uniós szankciók feloldására.

5.5.3 A LENGYELORSZÁGI ESEMÉNYEK

A varsói vezetés 2021 nyarán megállapította, hogy az előző évekhez képest meredeken nőtt a fehérorosz–lengyel határt átlépő migránsok száma. Már ekkor megvádolták Beloruszt a migránsok hibrid hadviselési eszközként való felhasználásával. Azonos év szeptemberére a lengyel hatóságok 10 ezerre becsülték a Fehéroroszországból az EU-ba irregulárisan belépni szándékozó migránsok számát. Novemberre a határsértések száma elérte a 32 ezret. Ezt megelőzően, már augusztusban a lengyel hadsereg elkezdte biztosítani a belorusz határt,³¹⁶ majd szeptember 2-án rendkívüli állapotot hirdetett a határhoz közeli területeken, korlátozva a mozgásszabadságot és a gyülekezési szabadságot. Október 25-én a lengyel védelmi miniszter bejelentette egy állandó határfal építését Lengyelország 400 km-es fehérorosz határán, mintegy 350 millió EUR költséggel.³¹⁷ Ugyancsak növelték a határt őrzők számát, amely 2021 októberében 7500 fő volt, és november közepére folyamatosan 15 ezerre emelkedett.

A lengyel határőrség részletesen dokumentálta a migránsválságot és a felvételekből jól látszik, hogy a belorusz határőrök több alkalommal is alkalmaztak erőszakot a határon átlépni szándékozókkal szemben. Olyan felvételt is nyilvánosságra hoztak, amelyen belorusz katonai járművek migránsokat szállítanak a határhoz. Többször lövéseket is lehetett hallani a fehérorosz oldalról, ezzel valószínűleg pánikot akartak előidézni a menekülők között. A határsértések nem voltak mindig erőszakmentesek, a lengyel sajtó több olyan incidensről is beszámolt, ahol lengyel katonák több tucat migránssal csaptak össze, és lengyel sérültek is voltak.³¹⁸ 2021 novemberének első napjaiban diverzáns akcióra is sor került, amikor néhány azonosítatlan egyenruhás behatolt néhány száz méterre a lengyel területre, majd visszamenekült Fehéroroszországba.

Több áttörési kísérlet is előfordult a hideg idő beálltával egyre kétségbeesettebb migránsok részéről. A két legnagyobbra november 8-án, illetve november 16-án került sor, amikor egy több száz fős irreguláris migráns csoport a belorusz katonaság kíséretében megpróbálta áttörni a határárat.³¹⁹ Sajtóhírek szerint, az ebbe a csoportba tartozó migránsok többsége iraki kurd volt,

---

³¹⁶ REUTERS: Poland sends troops to Belarus border as migrant numbers surge.

³¹⁷ RETTMAN, Andrew: Poland to build anti-refugee wall on Belarus border.

³¹⁸ DW: 2 Polish soldiers hurt in border clash with migrants.

³¹⁹ ROTH, Andrew: Belarus escorts 1,000 migrants towards Polish border.

akik a közösségi médián keresztül szervezkedtek. A fehérorosz hatóságok nem engedték, hogy a migránsok a határátkelőn keresztül a semleges zónába menjenek, hanem a közeli erdőn keresztül taszították őket tovább, később a hadsereg által biztosított drótvágókkal próbálták elválni a szögesdrótot. A 21 ezer odarendelt lengyel katona, határőr, illetve rendőr és a migránsok között kisebb harcok alakultak ki, utóbbiak kövekkel dobálták a karhatalom embereit. Mindezt a lengyel kormány fontolóra vette a teljes fehérorosz határ lezárását. Lukasenka belorusz elnök cserébe felvetette a Jamal-Európa gázvezeték elzárását, amely orosz gázt szállít az Európai Unióba, ha a közösség további szankciókat vezet be Fehéroroszországgal szemben.³²⁰ Ebből is világosan látszik, hogy a minszki rezsím számos eszközt bevetett nyomásgyakorlási eszközként.

5.5.4 A LITVÁNIAI ESEMÉNYEK

Litvániának 680 kilométer hosszú közös határa van Belorusszal, amely fizikai akadályokkal gyengén védett, mivel 1991-ig szovjet belső határ volt. A balti állam több okból is szúrta a minszki vezetés szemét, mivel Szvjatlana Cihanovszkaja fehérorosz ellenzéki vezető és egy törvényellenesen elfogott Ryanair gépről leszállított belorusz ellenzéki blogger is ott kapott menedéket. A migránsválságot megelőző években a Fehéroroszországon keresztül Litvániába belépő irreguláris migránsok száma átlagosan 70 körül mozgott,³²¹ majd ez ugrott meg 2021 nyarán körülbelül 500 főre. Azon a nyáron több incidensre is sor került, a menekülttáborokban gyakoriak voltak az elégedetlenség miatti lázongások. Augusztus elején fehérorosz katonák próbáltak egy csoportot áttolni a litván határon, többször lövéseket adva le. A litván hatóságok az irreguláris migráció megállításának érdekében kénytelenek voltak rendkívüli helyzetet bevezetni a határ mentén. Még a nyár folyamán a litván parlament elfogadott egy törvényt, amely megkönnyítette az irreguláris migránsok kitoloncolását. A litván külügyminiszter Bagdadba is elutazott, hogy megvitassa a problémát az iraki hatóságokkal. Útja során azt kérte az iraki kormánytól, hogy állítsa le a Beloruszba irányuló repülőgép járatokat. Közben a vilniusi vezetés bejelentette, hogy határozatot létesít a Belorusszal közös határon az illegális belépések feltartóztatásának érdekében, amely 4 m magas és 150 millió euróba kerül. Végül augusztus közepére nullára csökkent az országba belépő migránsok száma, miután Litvánia erősítést küldött a határ menti térségbe és

---

³²⁰ SHOTTER, James, SHEPPARD, David: Belarus threatens to cut gas transit to EU as migrant crisis escalates.

³²¹ THEBAULT, Reis, DIXON, Robyn: Why are so many migrants coming to one of Europe's smallest countries? Blame Belarus, officials say.

figyelmeztető üzeneteket kezdett közvetíteni arab, kurd, francia, orosz és angol nyelven hangszórókon keresztül.³²²

5.5.5 A LETTORSZÁGI ESEMÉNYEK

A lett–fehérorosz határon is szerencsét próbáltak a harmadik országbeli állampolgárok, de csak kis számban, a határsértések száma nem sokkal haladta meg a százat.³²³ Azonban augusztus közepén a Lett Fegyveres Erők közzétettek egy videót, amelyen három olyan eset látható, amikor fegyveres fehérorosz határőrök próbálnak áttolni migránsokat Lettországba, majd nem engedik vissza őket Fehéroroszországba.³²⁴ Ezért pár hónapra Lettország is rendkívüli állapotot hirdetett a határ mentén.³²⁵ Ezen felül a kormány megtiltotta a menekültstátusz iránti kérelmek benyújtását, és minden elfogott migránsnak vissza kellett térnie Fehéroroszországba. A lett elnök kijelentette, hogy a nemzetközi jog értelmében a menekülteknek abban az első biztonságos országban kell menedéket kérniük, ahová saját országuk elhagyása után érkeznek, jelen esetben Fehéroroszországban.³²⁶ Ezután a lett parlament jóváhagyta egy határfal építését a Belorusszal közös szakaszon.³²⁷

5.5.6 A VÁLSÁG ÁLTAL FELVETETT EMBERI JOGI KÉRDÉSEK

Az Európai Unió elítélte a migránsok eszközként való felhasználását és Belorusz ellen további szankciók bevezetését harangozta be a migránsválság alatt,³²⁸ továbbá sürgette Irakot, hogy függessze fel az Irak és Fehéroroszország közötti repülőjáratokat. Irak korábban megígérte, hogy az EU-val közös bizottságot hoz létre a kérdés kezelésére.³²⁹ Az EU kezdetben visszautasította a litván kormány azon kérését, hogy segítsen a határfal finanszírozásában, emlékeztetve, hogy nem

---

³²² WALSH, Nick Paton: Belarus floods the European Union with migrants, taking a page out of Putin's playbook.

³²³ LSM: Latvian-Belarusian border still quiet but 'could soon change'.

³²⁴ BALTICTIMES: Video footage taken by Latvian border guards show participation of Belarusian militarized units in trafficking of migrants to the border with Latvia.

³²⁵ CABINET OF MINISTERS – REPUBLIC OF LATVIA: Government declares the state of emergency in Latvia's border area.

³²⁶ LSM: President Levits: „This is not a refugee crisis”.

³²⁷ VISEGRADPOST: Like Lithuania and Poland, Latvia to build barrier on border with Belarus.

³²⁸ HOPKINS, Valerie: In Lithuania, Migrants Find Themselves Caught in a Geopolitical Battle.

³²⁹ EURACTIV: EU pushes Iraq to stem migrant flights to Belarus.

ad pénzt a határzárakhoz.³³⁰ 2021 novemberében azonban nyilvánosságra került egy nyilatkozat,³³¹ amely tetemes uniós finanszírozást említ a határvédelmi infrastruktúrára fejlesztésére.

A migránsok jogi helyzete azután vált sebezhetővé, miután Fehéroroszország egyoldalúan kilépett az EU-val kötött visszafogadási megállapodásból. Emberi jogi szervezetek az uniós államokat is megvádolták azzal, hogy nem bántak megfelelően a hozzájuk érkező menekültekkel.³³² A lengyel hatóságok állítólag megtagadták a megfelelő orvosi ellátást, élelmet és menedéket a határon rekedt migránsoktól.³³³ 2021. augusztus 25-én az Emberi Jogok Európai Bírósága arra kötelezte Lengyelországot és Lettországot, hogy biztosítsanak a migránsoknak élelmet, vizet, ruházatot, megfelelő orvosi ellátást és ideiglenes oltalmat.³³⁴ A belorusz hatóságok által elkövetett erőszakról számos migráns számolt be. Egy jemeni állampolgár arról panaszkodott az újságíróknak, hogy a fehérorosz határőrök megverték társát és eltörték a lábát.³³⁵ Egy iraki jazidi csoport hasonló panaszt tett. Élelmiszerhiányról is beszámoltak, és azt mondták, hogy fáztak és néhányan betegek.³³⁶ Egy másik migráns arról számolt be, hogy egy fehérorosz határőr embereket dobott egy folyóba. A fehérorosz határőröket azzal is vádolták, hogy a táskáikból elrabolták a migránsok pénzét, telefonjaikat, irataikat és egyéb dolgokat.³³⁷ Az egyik migráns azt állította, hogy a fehérorosz határőrök 100 amerikai dollár fizetésére kényszerítették a telefon feltöltéséért. Egy szíriai férfi, akinek sikerült átlopódnia Lengyelországba, miután elkapták, azt állította, hogy a belorusz katonaság megfenyegette, hogy ha visszatér Fehéroroszországba, akkor megölik.³³⁸ Az eseményeket a szakemberek és az emberi jogi aktivisták a görög-törökországi határon kialakult migránsválsághoz hasonlították.³³⁹

---

³³⁰ BBC: Poland to build Belarus border fence after migrant influx.

³³¹ Statement by President von der Leyen at the joint press conference with NATO Secretary-General Stoltenberg and Lithuanian President Nausėda in relation to the situation in Belarus and at its border with the EU.

³³² WESTENDARP, Louis: Poland illegally pushed back migrants; AMNESTY INTERNATIONAL: Amnesty International report suggests. Poland/Belarus: New evidence of abuses highlights 'hypocrisy' of unequal treatment of asylum seekers.

³³³ REUTERS: Poland declares state of emergency on Belarus border amid migrant surge.

³³⁴ Interim measures Poland-Latvia-Belarus border; DW: Court tells Poland, Latvia to aid migrants on Belarus border.

³³⁵ PLUCINSKA, Joanna – PEMPEL Kacper: In forests on Poland-Belarus border, migrants fight for survival.

³³⁶ CHARTER97: We Are Begging Belarusians: Let Us Return To Iraq.

³³⁷ REEVELL, Patrick, DE LA CUETARA, Ines: Trapped in the woods: Belarus accused of using migrants as weapons.

³³⁸ AL JAZEERA: Lukashenko says troops may have helped refugees reach EU.

³³⁹ GALEOTTI, Mark: Lukashenko's migrant warfare against the EU.

5.5.7 AZ EURÓPAI UNIÓ SZERVEINEK REAKCIÓI

Az Európai Tanács honlapján³⁴⁰ az eseményeket napra pontosan dokumentáló kronológia olvasható, az Unió lépéseinek összegzésével. A legfontosabbak ezek közül:³⁴¹

- 2020. augusztus 14. – az EU tagállamainak külügyminiszterei az abban az évben szervezett fehéroroszországi elnökválasztás során tapasztalt rendellenességek alapján felszólították a belorusz hatóságokat, hogy a választási eredmény ellen békésen tiltakozókkal szembeni brutális fellépésnek vessenek véget, és a tömegesen őrizetbe vett tüntetőket bocsátsák szabadon. A nyilatkozat a fehérorosz lakosságot az EU támogatásáról biztosította demokratikus (vagyis rendszerváltási) törekvéseiben.
- 2020. augusztus 19. – Az EU nem ismerte el a belorusz választások eredményét, megismételve az ellene tiltakozókkal szemben alkalmazott aránytalan és erőszakos intézkedések elítélését. Az állásfoglalás az ellenzék védelmére is felhívta a fehérorosz államot.
- 2020. október 1. – Az EU vezetői újfent felszólították a belorusz hatóságokat, hogy vessenek véget az erőszaknak, és bocsátsák szabadon a politikai okokból fogvatartottakat, tartsák tiszteletben a szólásszabadságot, a civil társadalmat, és kezdjenek párbeszédbe ezzel. Mindemellett az EU Tanácsát felszólították megtorló intézkedések foganatosítására Belorusszal szemben, az Európai Bizottságot pedig a Belorusz ellenzék pénzügyi támogatására szóló intézkedések foganatosítására hívták fel. (Értelmezésem szerint, lényegében az állásfoglalás a fehérorosz elnök és rezsimje leváltására, az erre vállalkozók közösségi támogatására tett nyílt felhívás volt.)
- 2020. október 2. – Az EU Tanácsa korlátozó intézkedéseket (pénzalapok, más vagyoni eszközök befagyasztása, utazási tilalom bevezetése) vezetett be több tíz olyan személlyel szemben, akiket felelősnek talált a belorusz ellenzékkel és egyes újságírókkal szembeni jogszerűtlen, vagy aránytalan intézkedésekért.
- 2020. november 16. – A szankciókkal sújtott személyek listája kibővítésre kerül a fehérorosz elnök és annak fia és egyben nemzetbiztonsági tanácsadója személyével.

---

³⁴⁰ EURÓPAI TANÁCS: Időrendi áttekintés – Uniós korlátozó intézkedések Belorusszal szemben.

³⁴¹ *Uo.* Lásd továbbá BERZINS, Viesturs: Hybrid warfare: weaponized migration on the eastern border of the EU?

- 2020. december 17. – A szankciókkal sújtott személyek jegyzéke újabb közel 40 személlyel bővült, elsősorban olyan fehérorosz magas rangú tisztviselőkkel és gazdasági szereplőkkel, akiket, illetve amelyeket az EU Tanácsa szerint az ellenzékkel szembeni fellépés, és a Lukasenka-rezsim támogatása miatt felelősség terhel, vagy a rezsim kedvezményezettjei.
- 2021. május 23. – A fehérorosz hatóságok az ország légterében tartózkodó Ryanair repülőjáratot leszállásra kényszerítettek, és annak fedélzetéről őrizetbe vették Raman Prataszevics újságírót és Szofija Szapegát.
- 2021. május 24. – Az Európai Tanács elítélte az aktivisták elfogását.
- 2021. június 4. – Az EU Tanácsa minden Beloruszban bejegyzett fuvarozóval szemben megtiltotta az EU légterének és repülőtereinek használatát.
- 2021. június 21. – Az EU Tanácsa további korlátozó intézkedéseket vezetett be közel 80 belorusz személlyel és nyolc szervezettel szemben; a Ryanair leszállásra kényszerített járata kapcsán további hét személlyel szemben hozott korlátozó intézkedéseket.
- 2021. november 15. – Az EU Belorusszal közös határán történetekre hivatkozással az EU Tanácsa szankciórendszerét kiterjesztette a migrációs válság gerjesztésében közreműködő személyek elleni fellépésre is, (ezzel elismerve, hogy a válságot a belorusz rezsim saját politikai céljaira keltette és aknázza ki, elősegítve az EU külső határainak irreguláris átlépését).
- 2021. december 5. – Az EU Tanácsa újabb szankciós csomagot fogadott el, ezúttal a belorusz igazságszolgáltatás egyes tagjai, és a tömegtájékoztatásban részt vevő egyes szervezetek ellen, amelyek a politikai ellenzékkel szembeni fellépésben, illetve a migrációs válság során vállaltak szerepet.
- 2022. február 24. – Az EU Tanácsa a korábbi évben a belorusz helyzetre vonatkozóan meghozott korlátozó intézkedéseit egy év időtartammal meghosszabbította.
- 2022. március 2. – Az EU Tanácsa az Ukrajna elleni orosz agresszióban vállalt szerepéért Belorusz ellen szankciókat vezetett be.
- 2022. március 9. – Az EU Tanácsa a belorusz pénzügyi szektort szankcionálta az ukrajnai invázióban a fehérorosz állam által betöltött szerepért, korlátozva a SWIFT rendszerhez

való hozzáférést, megtiltva a Belorusz Központi Bankkal történő ügyletek lebonyolítását, a belorusz gazdasági szereplők részvényeivel kapcsolatos jegyzési ügyleteket és szolgáltatásokat, leállítva az EU-ba Beloruszból érkező pénzáramlást és megtiltva euró bankjegyek Belorusz rendelkezésére bocsátását.

5.5.8 A VÁLSÁG ÉRTÉKELÉSE, MINT A HIBRID HADVISELÉS EGYIK MEGNYILVÁNULÁSA

A minszki rezsim általi fellépés ellen, még 2020. augusztus 18-án a Tanács válsághárítási mechanizmusának (IPCR) alapján a belügyminiszterek elítélték „*hogy Belorusz migrációs nyomást alkalmaz, hozzájárul az EU-ba irányuló jogellenes határátlépések megszervezéséhez, és embereket próbál eszközként használni politikai célok érdekében. A miniszterek szolidaritásukról biztosították az érintett uniós tagállamokat, és támogatták, hogy az EU külső határának e szakasza további segítséget kapjon. Az uniós ügynökségek haladéktalanul segítséget nyújtottak: az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség (Frontex), az Európai Menekültügyi Támogatási Hivatal (EASO) és az Europol nagyszámú tisztviselőt és szakértőt telepített, valamint műszaki eszközöket bocsátott rendelkezésre.*”³⁴²

2021 végén, a hideg beálltával, amikor a helyzet tarthatatlanná vált, migránsok ezrei rekedtek sátrakban fagyos körülmények között, több mint 10 ember meghalt. Az európai tisztviselők ezért tovább fokozták a harcias retorikát. Mateusz Morawiecki lengyel miniszterelnök egyenesen azzal vádolta Lukasenkat, hogy a civileket eszközként használja a modern hibrid háborúhoz.³⁴³

E nyilatkozatok, és a fentiek alapján levonhatjuk azt a következtetést, hogy Aljakszandr Lukasenka fehérorosz elnök irreguláris migránsokat használt fel arra, hogy megbüntesse az Európai Uniót a rezsimje elleni szankciók miatt.³⁴⁴ Az EU nem hátrált meg, és további szankciókat fogadott el Fehéroroszországgal szemben.³⁴⁵

Charles Michel, az Európai Tanács elnöke a válságot brutális, hibrid támadásnak nevezte EU-határai ellen.³⁴⁶ A NATO is arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Fehéroroszország által indított

---

³⁴² EURÓPAI TANÁCS: Az EU kapcsolatai Belarusszal.

³⁴³ MORAWIECKI, Mateusz: Address of Prime Minister Mateusz Morawiecki to officers of the Border Guard, Police and soldiers.

³⁴⁴ BACHMANN, Sascha-Dominik: Is the Belarus migrant crisis a ‘new type of war’? A conflict expert explains.

³⁴⁵ DEMPSEY, Judy: Lukashenko Uses Migrants to Exploit Europe’s Vulnerability.

³⁴⁶ COOK, Lorne: EU values, laws under threat amid standoff at Belarus border.

hibrid akciók részeként mesterségesen robbantotta ki a migrációs válságot, hogy az Európai Uniót gyengítse.³⁴⁷

A belorusz ellenzék támogatása, a választás eredményének vitatása az EU részéről, valamint az ellenzékkel szemben fellépő személyek szankcionálása megelőzte a Belorusz az EU tagállamaival közös határán bekövetkező migrációs válságot. Emiatt valóban joggal feltételezhető³⁴⁸ a belorusz állam azon szándéka, hogy a migrációt megtorló eszközként, regionális destabilizáció céljából alkalmazza, nem visszariadva a hadsereg e célból bevetésétől, akár diverzáns akciók szervezésétől sem.

2021. júniusában Belorusz felfüggesztette tagságát a keleti partnerségben, amelynek fontos eleme a reziliencia megerősítése. A keleti partnerség program lényege, hogy megerősítse a hat kelet-európai és dél-kaukázusi partnerország (Örményország, Azerbajdzsán, Belorusz, Grúzia, Moldovai Köztársaság, Ukrajna) politikai társulását és gazdasági integrációját. A 2020 utáni időszakra vonatkozó öt hosszú távú célkitűzése alapvetően a helyreállításra, a rezilienciára és a reformokra irányult, melyek a jövőbeli menetrend kulcsfontosságú építőelemei. Mindezért annak résztvevői a következő célokat tartották fontosnak:

- *„a jogállamiság megerősítése*
- *hatékony, átlátható és elszámoltatható közigazgatás létrehozása az összes kormányzati szinten*
- *a csalás, a korrupció és a gazdasági bűnözés elleni küzdelem*
- *a szervezett bűnözés elleni küzdelem*
- *a biztonság és a kiberreziliencia megerősítése, ideértve a hibrid fenyegetések területét is.*

A vezetők vállalták, hogy elő fogják mozdítani a fokozatos konvergenciát a kül- és biztonságpolitika területén, összhangban a partnereknek az EU felé tett kötelezettségvállalásaival.”³⁴⁹

Az EU által Belorusz ellen elfogadott első hat büntetőcsomag 183 személyt és 26 társaságot szankcionált. A választási csalás, majd az annak okán kirobbanó erőszak utáni gerjesztett

---

³⁴⁷ NATO: Statement by the North Atlantic Council on the situation at the Poland–Belarus border.

³⁴⁸ BERZINS, Viesturs: Hybrid warfare: weaponized migration on the eastern border of the EU?

³⁴⁹ EURÓPAI TANÁCS: Keleti partnerségi csúcstalálkozó, 2021. december 15.

migránsválság, valamint az Ukrajna elleni orosz agresszió támogatása mind hozzájárultak a minszki rezsim további büntetéséhez.

2021. június 25-én az uniós vezetők elítélték a harmadik országok minden arra irányuló kísérletét, hogy politikai célokból eszközként használják a migránsokat.³⁵⁰ Még a válság elején, 2021 augusztusában Ylva Johansson belügyi biztos kijelentette, hogy az EU és Fehéroroszország határán kialakult helyzet „nem migrációs kérdés, hanem Lukasenka Lengyelország, Litvánia és Lettország elleni agressziójának része, amelynek célja az EU destabilizálása.”

A Bizottság külön megvizsgálta azokat az eseményeket, amelyek sok esetben emberi szenvedéshez vezettek, és így kérdésessé tette a kínzás vagy a kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmának betartását a lengyel hatóságok részéről. Sok esetben kiderült, hogy sérültek a közös európai menekültügyi rendszer által lefektetett normák. A vizsgálatok során a Bizottság nagyfokú önmérsékletet tanúsított: nagyrészt átvette a lengyel kormánytisztviselők narratíváját, hangsúlyozva a Lukasenka-rezsim által elkövetett hibrid támadást, miközben figyelmen kívül hagyva vagy a legjobb esetben is minimalizálva az ebből eredő emberi szenvedést, amelyhez a lengyel erők fellépése is hozzájárult.³⁵¹

Továbbá a Bizottság benyújtott egy javaslatot, amelynek célja egyértelműen a tagállamok szuverenitását érő korlátozások enyhítése volt a menedékkérőkkel való bánásmód tekintetében. Ez volt a Lettország, Litvánia és Lengyelország javára hozott ideiglenes sürgősségi intézkedésekről szóló tanácsi határozattervezet.³⁵² A jogszabály a menedékjog iránti kérelmek nyilvántartásba vételének az eljárását szabályozó irányelvben előírtnál lényegesen hosszabb megengedett időtartamot javasolt (azt három napról négy hétre emelte). A határozattervezet többi rendelkezése is azt sugallta, hogy a közös európai menekültügyi rendszerben foglalt, a visszaküldés elleni biztosítékok némelyikéről maga az EU is le szándékszik mondani. A tervezet például lehetőséget biztosított arra, hogy a határ- vagy tranzitónákban minden kérelmet érdemben vizsgáljanak meg. A határozattervezet azt is lehetővé tette Lengyelország, Litvánia és Lettország számára, hogy a határ közelében feltartóztatott kérelmezők befogadási feltételeit ideiglenesen az úgynevezett befogadási irányelvben előírtaktól eltérő szinten állapítsák meg. Végül a tervezet a három tagállam

---

³⁵⁰ EURÓPAI TANÁCS: Az Európai Tanács következtetései, 2021. június 24–25.

³⁵¹ ERLANGER, Steven: Border Standoff Over Afghan Migrants Highlights E.U. Fears of New Influx.

³⁵² EURÓPAI TANÁCS: Tanácsi határozat javaslat a Lettország, Litvánia és Lengyelország javára hozott ideiglenes sürgősségi intézkedésekről.

számára jogot biztosított arra, hogy ne alkalmazzák a visszatérési szabályokat azon külföldiek esetében, akiknek kérelmét elutasították, vagy akikre a regisztrációra és a határ- és tranzit eljárásokra vonatkozó lazított szabályok vonatkoznak. Ez a hatáskör a visszaküldés tilalmának tiszteletben tartására vonatkozó kifejezett kötelezettséggel járt volna együtt.

A fent tárgyalt rendelkezések tükröződtek az ezt követő új Migrációs és Menekültügyi Paktumba illeszkedő Instrumentalizációs rendelettervezetben.³⁵³ A tervezet egyik preambulumbekzdésében bevezeti a migránsok instrumentalizációja meghatározását. Eszerint: *„a migránsok instrumentalizálásának helyzete akkor állhat elő, ha egy harmadik ország az Unióba irányuló illegális migrációs áramlást úgy ösztönzi, hogy aktívan ösztönzi vagy megkönnyíti harmadik országok állampolgárainak a külső határok felé, a területére vagy a területén belülről történő, majd onnan az említett külső határok felé történő mozgását, amennyiben az ilyen cselekmények egy harmadik országnak az Unió vagy egy tagállam destabilizálására irányuló szándékára utalnak, amennyiben az ilyen cselekmények jellege veszélyeztetheti az állam alapvető funkcióit, beleértve a területi integritását, a közrend fenntartását vagy a nemzetbiztonságának védelmét.”*³⁵⁴

A migráció instrumentalizálásának jelenségét, vagyis a migráció eszközzé tételének jelenségét a szakirodalom egyre inkább elismeri, mint a kevés egyéb stratégiai előnnyel rendelkező államok viszonylag alacsony költségű eszközét arra, hogy destabilizálják vagy kényszerítsék vélt ellenfeleiket.³⁵⁵

Véleményem szerint az instrumentalizáció taxatív felsorolt feltételrendszere, különösen a migráció serkentésének célzatos jellegére vonatkozóan (az *„amennyiben az ilyen cselekmények egy harmadik országnak az Unió vagy egy tagállam destabilizálására irányuló szándékára utalnak”* fordulat) a norma szabályozási értékének árt, dogmatikailag kifogásolható, ugyanis azonos tények (mesterségesen serkentett migráció) kontextusában arra kényszeríti a normát alkalmazót, hogy elkerülhetetlenül szubjektív módon értékelje a migráció serkentésének célját.

Látható, hogy az EU–Törökország viszonylatban fél évtizeddel korábban keletkezett migrációs válsággal ellentétben, amelynek megítélése jelen állás szerint sem egységes, az EU és a NATO

---

³⁵³ EURÓPAI TANÁCS: Migrációs és menekültügyi csomag.

³⁵⁴ GRZEŠKOWIAK, Maciej: The “Guardian of the Treaties” is No More? The European Commission and the 2021 Humanitarian Crisis on Poland–Belarus Border. 88. o.

³⁵⁵ FAKHRY, Alia, PARKES, Roderick, RÁCZ, András: Migration Instrumentalization: A Taxonomy for an Efficient Response. 11–12. o.

szervei és a nemzetközi közvélemény a belorusz esetben vitán felül állónak találják a migrációs jelenség politikai és katonai célzatosságát, ennek az új típusú, hibrid hadviselést jellemző természetét.³⁵⁶ Részben hasonló események így két eltérő megítélést nyertek, aszerint, hogy azokat egy NATO szövetséges, illetve egy a NATO szempontjából ellenséges állam idézi elő.

Valamennyi túlzással, és nem kevés cinizmussal itt akár az orwelli „duplagondol” jelenségét³⁵⁷ is vélhetnénk felismerni: azonos magatartás kizárólag aszerint minősítését, hogy azt a közvélekedésben ellenséges, vagy barátságos entitás tanúsítja. E gondolatkísérlet a hibrid hadviselés (és a *lawfare*) kérdésköre kapcsán több ízben tapasztalható jelenségre hívja fel a figyelmet: a hibrid eszközök bevetésének hangoztatása nem csupán a konkrét eszköz, hanem annak felhasználója figyelembevételével történhet, ezáltal maga is a hibrid hadviselés egyfajta eszközévé válhat.

Tehát, elfogadható az állítás miszerint migrációval is vívható az új típusú háború.³⁵⁸ Nem szokványos módszerek alkalmazásával meg lehet zavarni az ellenfelet, és stratégiai célokat lehet elérni, nyílt ellenségeskedés nélkül. A szakirodalom az ilyen technikákat szürke zónás műveleteknek nevezi, amelyek célja az ellenfél elbizonytalanítása, megfélemlítése. A hibrid hadviselés és a szürke zónás műveletek gyakran opportunistikusak, helyzetfüggőek, egy adott sebezhetőséget használnak ki³⁵⁹ a jól ismert „alkalom szüli a tolvajt” szállóige továbbgondolásaként is felfogható módon.

Mindez a gyakorlatban úgy zajlik a belorusz–schengeni határon, hogy a fehérorosz állam közvetlenül embercsempészetet folytat egy humanitárius válság előidézése céljából, annak érdekében, hogy nyomást gyakorolhasson az EU-ra, és vizályt keltsen a blokkon belül.

A belorusz vezetés további módszere a *lawfare*, mivel a migránsok visszaküldésére kényszeríti az európai államokat, ezzel a nemzetközi és uniós jog szövegének formális megszegésére; a visszatoloncolás (angol műszóval *refoulement*) ugyanis sérti a visszaküldés tilalmának nemzetközi

---

³⁵⁶ *Uo.*; MÉSZÁROS Edina Lilla, ȚOCA, Constantin Vasile: The EU’s resilience and the management of hybrid threats coming from the Eastern neighbourhood: Belarus and the deliberate facilitation of irregular immigration.

³⁵⁷ ORWELL, George: 1984.

³⁵⁸ MARSON, James, HINSHAW, Drew: Europe Sees ‘a New Type of War,’ Accusing Belarus of Weaponizing Migrants.

³⁵⁹ DOWSE, Andrew, BACHMANN, Sascha-Dominik: Explainer: what is ‘hybrid warfare’ and what is meant by the ‘grey zone’?

jog szerinti elvét,³⁶⁰ amely tiltja a menekültek visszaküldését olyan országokba, ahol sérelmet szenvedhetnek. Lengyelország a migránsválság alatt jogszabályt fogadott el,³⁶¹ amely lehetővé teszi az országba illegálisan belépő migránsok visszaszorítását és menedékkérelmük figyelmen kívül hagyását. Ezután a lengyel erők könnygázt és vízágyút vetettek be a határon átjutni próbáló migránsok ellen.

Az irreguláris migráció az Unióban komoly félelem forrása, mivel a 2015-ös migránsválság számos EU-tagállamot nyomás alá helyezett, hozzájárulva a szélsőjobboldali euroszeptikus pártok támogatottságának megugrásához olyan országokban, mint Németország, Franciaország, Svédország, Hollandia, Magyarország, Lengyelország és Olaszország, miközben határozottan hozzájárult ahhoz is, hogy Nagy-Britannia 2016-ban megszavazza a blokkból való kilépést.³⁶²

Úgy tűnik továbbá, hogy a minszki vezetés Vlagyimir Putyin orosz elnöktől leste el a Nyugat elleni hibrid és szürkezónás hadműveletek módszertanát. Oroszország is szívesen gerjesztett migrációs válságot 2015 végén és 2016 elején, amikor menekültek és migránsok ezrei jutottak el Észak-Oroszországból Norvégiába és Finnországba orosz csempészek segítségével.³⁶³ Aztán hirtelen abbamaradt az emberáradat...

5.5.9 A BELORUSZ JOGI HADVISELÉS

Fehéroroszország a meglévő jogi kereteket arra használta fel, hogy manipulálja, befolyásolja az Európai Uniót a nemzetközi jog és a menekültjog segítségével. A *lawfare* alapja a nemzetközi jog rosszhiszemű alkalmazása. Az uniós tagországokba menekültstátuszért folyamodó személy státuszára vonatkozóan vannak bizonyos jogi előírások, amelyeket a fehérorosz hatóságok kihasználtak. Az EU országait a menekültek és migránsok státuszát érintő, egymást átfedő nemzetközi, nemzetek feletti és belföldi szabályrendszerek kötik. E normarendszer sarokkövei az 1951-es genfi egyezmény,³⁶⁴ valamint az 1967-es New York-i kiegészítő jegyzőkönyvek,³⁶⁵

---

³⁶⁰ UNHCR: The 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol; The principle of non-refoulement under international human rights law.

³⁶¹ RODENHÄUSER, Tilman: The principle of non-refoulement in the migration context: 5 key points.

³⁶² PAVLAKIS, George: Lukashenko's manufactured migrant crisis: a classic case of hybrid warfare?

³⁶³ SZYMAŃSKI, Piotr, ŻOCHOWSKI, Piotr, RODKIEWICZ, Witold: Enforced cooperation: the Finnish–Russian migration crisis.

³⁶⁴ UNHCR: The 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol.

³⁶⁵ 1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv Kihirdetéséről.

amelyek a menekültek jogállását szabályozzák. A második vonatkozó szabályrendszer az EU menekültügyi normáiból³⁶⁶ ered. Ezek különösen a harmadik ország állampolgára vagy hontalan személy által a tagállamok egyikében benyújtott nemzetközi védelem iránti kérelem megvizsgálásáért felelős tagállam meghatározására vonatkozó feltételek és eljárási szabályok megállapításáról szóló, 2013. június 26-i 604/2013/EU³⁶⁷ európai parlamenti és tanácsi rendeletre, valamint az 2013/32/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvre³⁶⁸ vonatkoznak a közös nemzetközi védelem megadására és visszavonására vonatkozó közös eljárásokról.

Az úgynevezett *non-refoulement* elve szintén befolyásolja a migránsok helyzetét. Ez a szabály a menekültjogból ered, és megtiltja, hogy egy külföldit visszaküldjenek a származási országába. Ezen túlmenően tiltja az úgynevezett láncolást (az érintett nem küldhető vissza olyan országba, ahol az életét vagy szabadságát veszély fenyegeti, vagy olyan országba, amely valószínűleg tovább küldené a külföldit, beleértve többek között a származási országba, ahol üldöztetés veszélye fenyegeti).³⁶⁹

A Beloruszból a schengeni zónába belépő személyek a kijelölt határátkelőhelyeken kívüli illegális útvonalakat használnak. Mindez annak tudható be, hogy a fehérorosz hatóságok és az embercsempészek az illegális határátkelőhelyekre terelték a migránsokat. Az ilyen akciók a joghézagok kihasználására irányuló *lawfare* művelet részét képezik. Ennek lényege, hogy a törvényellenes, irreguláris átkelés alapján nem indokolt a genfi egyezmények szerint járó védelem, másrészt az államoknak joguk van megvédeni határaikat a személyek és áruk illegális mozgása ellen. Azzal, hogy Fehéroroszország a migránsokat a határon keresztül tolja, kiteszi őket az illegális határátlépés veszélyeinek, és a lehetséges büntetőjogi felelősségükre vonásának az EU-ban. Ugyancsak jogellenes magatartást folytat a minszki rezsim azáltal, hogy az uniós államokat a nemzetközi és uniós jog megsértésére kényszeríti. Fehéroroszország tehát a meglévő emberi jogi védelmi rendszerrel él vissza, hogy kihasználja a kiszolgáltatott csoportokat és pénzügyi előnyökhöz jusson.³⁷⁰

---

³⁶⁶ EURÓPAI PARLAMENT: A közös európai menekültügyi rendszer.

³⁶⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 604/2013/EU rendelete.

³⁶⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 604/2013/EU rendelete.

³⁶⁹ ŁUBIŃSKI, Piotr: Hybrid Warfare or Hybrid Threat – The Weaponization of Migration as an Example of the Use of Lawfare – Case Study of Poland. 43–55. o.

³⁷⁰ KAJTÁR Gábor, BAZÁNTH Barbara: The Duty to Compensate for Expenses Occurring as a Result of Mass Migration in International Law. 48. o.

A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépéshez mind politikai, mind jogi eszközöket kell alkalmazni. Mindenekelőtt azonban a hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépésnek a meglévő multilaterális nemzetközi jogrend felhasználásán kell alapulnia. Szándékosan más államok migránsokkal és menekültekkel való elárasztása a nemzetközi jog szerint illegális, az érintett államok az ilyen magatartás ellen védekezhetnek, miatta kártérítést követelhetnek.

5.5.10 KÖVETKEZTETÉSEK A HIBRID FENYEGETÉSEK KONTEXTUSÁBAN

Hibrid hadviselés szemszögéből értelmezve a 2021–2022-es eseményeket, láthatjuk, hogy a válság több szinten zajlott. Ondřej Filipec komplex elemzésében³⁷¹ négy dimenziót vizsgál: a politikait, a stratégiáit, a taktikait, valamint az operatívát. A belorusz események, mint hibrid fenyegetések, főleg az operatív és a taktikai szinteken zajlottak. A szerző amellet érvel, hogy a válság kiobbantása önmagában véve hibrid hadviselésnek tekinthető, és vizsgálatához a DIMEFIL osztályozást javasolja. A 2021 júliusában a Belorusz és az Európai Unió lengyel, lett és litván külső határán kezdődő konfliktus új fajta fenyegetésként jelent meg. Migránsok ezreit használta a minszki vezetés arra, hogy mesterségesen nyomást gyakoroljon az Unióra. Az embereket eszközként használták fel az EU, illetve annak Belorusszal kapcsolatos, részben rendszerváltást célzó politikája elleni hibrid támadássorozatban. Világosan látszik, hogy a migránsválságot mesterségesen gerjesztették, a belorusz hatóságok aktív segítséget nyújtottak az embercsempészeknek és emberkereskedőknek, valamint az információs hadviselés is beindult, mivel a krízis elegendő anyagot teremtett a Kreml-barát propagandához és a közvélemény polarizációjához vezetett egyes tagállamokban, amelyek érzékenyek a migrációra.

A hibrid fenyegetéseknek, a hadviseléstől eltérően, számos dimenziója és területe van, amelyek a politikai és diplomáciai, a gazdasági, kulturális vagy katonai területektől kezdve a kérdéskörtől függően különböző alterületekkel és lehetséges kiterjesztésekkel rendelkeznek. Ebben a tekintetben sok ország a DIMEFIL osztályozást³⁷² alkalmazza. Fontos megemlíteni, hogy az osztályozásban figyelembe vett egyes területek pontos elkülönítése nem lehetséges, mivel sok esetben átfedések fedezhetők fel közöttük. Jó példa a Belorusz ellen hozott uniós szankciók esete,

---

³⁷¹ FILIPEC, Ondřej: Multilevel Analysis of the 2021 Poland–Belarus Border Crisis in the Context of Hybrid Threats. 1–18. o.

³⁷² A DIMEFIL osztályozás az államok hatalmának (értsd: nemzetközi befolyásának) aggregált mértékét törekszik azok diplomáciai, információs, katonai, gazdasági, pénzügyi, hírszerzési és rendfenntartási képességei értékelésével megállapítani. KIMSEY, David, KIM, Jin Woo, MCCOY, John, CUDDY, Charles: Utilization of the DIMEFIL Framework in a Case Study Analysis of Security Cooperation Success.

amelyek elsősorban pénzügyi eszközök, amelyeket tekinthetünk a katonai eszközök alternatívájaként, de ugyanakkor jelentős diplomáciai dimenzióval rendelkeznek.

5.6 A MIGRÁCIÓS VÁLSÁGOK NÉGY SZINTJE A NEMZETKÖZI NYOMÁSGYAKORLÁS ÉS A HIBRID HADVISELÉS SZEMSZÖGÉBŐL

A továbbiakban a hibrid hadviselés egyes szintjeit elemzem a fentebb ismertetett migrációs válságok példáira kivetítve, azzal az előzetes megjegyzéssel, hogy a kelet-balkáni migrációs válság elsősorban a nemzetközi nyomásgyakorlás terén megnyilvánulónak tekintett (esetében a „hadviselés” fogalma ritkábban kerül említésre), míg az EU rezsimváltást célzó törekvéseivel szembeni fellépés Belorusz esetében, céljai és eszközei együttes figyelembe vételével, és az előző alfejezetben már említett más okokból általánosan hadviselésnek van minősítve.

A politika irányelveket hoz létre, amelyek a „miért és mit” kérdésre válaszolnak, a stratégia a „hogyan” kérdésre adválaszt, az operatív és taktikai szintek pedig a konkrét feladatok végrehajtásáról szólnak, a stratégiában meghatározottak és azok megvalósításának eszközei szerint.³⁷³

5.6.1 A HIBRID HADVISELÉS POLITIKAI SZINTJE

Kétségtelen, hogy a politikai célokat nyomásgyakorlással, illetve hibrid eszközökkel is el lehet érni; a hibrid hadviselésnek jelentős politikai dimenziója van. A hibrid hadviselés politikai szintje az államhoz kapcsolódó szélesebb érdekek összessége.

A kelet-balkáni migrációs válságot megelőzően Törökország a migrációval és a menekültek státusával történelmileg is összefonódó külpolitikája figyelemre méltó: a török állam a közel-keleti térségben meghatározó pozícióra törekvése során a korábbiakhoz, és a térség más államaihoz képest is sokkal befogadóbbnak bizonyult a szíriai menekültekkel szemben.³⁷⁴ Utóbb e menekültek státuszát a „stratégiai ideiglenesség”³⁷⁵ jegyében határozta meg, annak érdekében, hogy őket eszközként használhassa, mind regionális, mind pedig EU-val szembeni fellépése során. Regionális

---

³⁷³ CALISKAN, Murat: Hybrid warfare through the lens of strategic theory. 40–58. o.

³⁷⁴ GÖKALP ARAS, Nefise Ela, MENCÜTEK, Zeynep Şahin: The international migration and foreign policy nexus: the case of Syrian refugee crisis and Turkey.

³⁷⁵ ŞAHİN-MENCÜTEK, Zeynep, GÖKALP-ARAS, N. Ela, KAYA, Ayhan, ROTTMANN, Susan Beth: Syrian Refugees in Turkey Between Reception and Integration. 151. o.

szinten az észak-szíriai beavatkozás részben a menekülthullám megállítása és a regionális biztonság szavatolása, potenciálisan ez egyre népszerűtlenebb a menekültek visszatelepítése ürügyével következett be.³⁷⁶ Az EU-val kapcsolatos követelések és Törökország regionális szerepének elismertetése minden bizonnyal szerepet játszott a mesterségesen kényszerített migráció feltételeinek megteremtésében is. Mindemellett szólnunk kell az Erdoğan-rezsim nemzetközi megítéléséről is. A válság ugyanis ennek szempontjából jelentős időszakkal, a 2015-ös nyári választás elvesztésével is egybeesett, azt később egy bukott államcsíny, majd brutális megtorlás követte.

Belorusz esetében a politikai cél abban nyilvánul meg, hogy a Szovjetunió bukása után a minszki vezetés erős szövetségese maradt Oroszországnak, amely az Orosz–Belorusz Államszövetség létrejöttéhez vezetett, még az 1990-es évek végén, amelyben a belorusz szuverenitás egyre inkább feloldódni látszik.³⁷⁷ Ez a kapcsolat még szorosabbra fűződött a 2020-ban kirobbant tüntetések után. A nem demokratikus rendszerek természetéből fakad, hogy az állam legfőbb prioritásait politikai szinten erősen befolyásolják a vezető személyes céljai és törekvései. Lukasenka a 2020-as választásokon valószínűleg elszenvedett – választási csalással elrejtett – komoly veresége, majd rezsimjének erőszakos fellépése az EU által aktívan, a rendszerváltás megvalósítása nemtitkolt céljával támogatott ellenzékkel szemben jól jelölte a belorusz politikai irányvonalat a 2020–2021-es válság során.

5.6.2 A HIBRID HADVISELÉS STRATÉGIAI SZINTJE

A stratégiai szint meghatározza „mit kell tenni”, ami a nemzetközi nyomásgyakorlásban és a hibrid hadviselésben is tükröződik. Valerij Geraszimov 2013-as beszéde jól összefoglalta a doktrína különböző nem katonai intézkedéseit, amelyeket az ellenséggel szemben lehet alkalmazni. A bevethető eszközök az agresszor érdekeit támogató koalíciók és szövetségek létrehozásától, a politikai és diplomáciai nyomásgyakorlástól, a gazdasági szankciók elfogadásától és a diplomáciai kapcsolatok megszakításától kezdve, az ellenzéki erők támogatásáig terjednek. Ezekkel egyidejűleg információs hadviselést is folytatnak. A Geraszimov-doktrínaként elhíresült összefoglalás kétségtelen stratégiai dimenziója ellenére elsősorban az operatív szinten fontos,

---

³⁷⁶ *Uo.* 154–155. o.

³⁷⁷ A kérdés részletes ismertetéséért lásd RÁCZ András: A belorusz–orosz viszony és a szuverenitás problémája. 3–14. o.

mivel nem katonai, ezért leginkább aszimmetrikus eszközöket javasol a konfrontáció kivitelezésére. A migránsok Európába történő kényszerítése, akár létbizonytalanság keltésével, vagy életkörülményeik leromlásának tűrésével, akár azok az EU határaihoz történő tervezett utaztatásával és a határátlépés megkönnyítésével jól illeszkedik ebbe az elképzelésbe, mivel a migrációs hullám gerjesztése számos stratégiai és operatív előnyt kínál. Megzavarja az ellenfél belső koherenciáját, a későbbiekben külön is felhasználható szélsőséges mozgalmakat gerjeszt, teszteli az ellenfél védelmi eszközeit, létesítményeit, taktikáit, nemzetközi érdekérvényesítési képességét és végső soron rezilienciáját, akár egy jövőbeni szélesebb konfliktus előkészítése során is.

5.6.3 A HIBRID HADVISELÉS TAKTIKAI SZINTJE

A hibrid hadviselés taktikai szintje a „hogyan kell csinálni” kérdésre összpontosít. Egy – akár csak relatív szempontból, a célország lakosságához képest – nagyobb migrációs hullám közvetlen hatása a célállam kapacitásainak megbénulása.

Ugyanakkor a korlátlan migráció taktikai időben, középtávon biztonsági kockázatot jelent, az irreguláris migrációt radikálisok, külföldi harcosok vagy potenciális terroristák használhatják ki, ami a terrorizmus megnövekedett veszélye miatt újabb költséget jelent egy állam hírszerző szolgálatai számára. Szintén taktikai eszközként alkalmazható a migráció más rövid- és középtávú kockázatokkal (például jelenleg zajló járványokkal) történő kombinálása, mind a felvetődő közegészségügyi, mind pedig a tömegpszichológiai szempontok szem előtt tartásával. A migrációs válságok muníciót adnak a dezinformációhoz, amely egyrészt a vándorlók démonizálására, másrészt az EU politikáinak úgynevezett veszélyei hangoztatására használhatók fel. A migránsválság taktikai szinten aszimmetrikus nyomást hoz létre, különösen az állam kiadásai tekintetében. Hosszabb távon (bár ez inkább a stratégiai szintet jellemzi) az irreguláris migráció és a migránsok sikertelen integrációja hozzájárulhat a negatív társadalmi hatásokhoz, például a társadalom széttöredezéséhez és polarizációjához.

5.6.4 A HIBRID HADVISELÉS MŰVELETI SZINTJE

Végül az operatív szint a cselekvések végrehajtásáról szól. Nyilvánvaló, hogy a migrációs válságot mesterségesen hozták létre a fehérorosz hatóságok, és ez elképzelhető a török hatóságok részéről is, ha nem más a válság kapcsán elhangzott, fentebb már hivatkozott *ex post facto* nyilatkozatok,

és az esetükben nyilvánvaló külpolitikai érdek alapján. Mindez azonban embercsempészet fejlett módja is, amelyből az embercsempészek, többé-kevésbé szervezett bűnözői csoportjai is jól profitáltak.

A pénzügyi aszimmetria itt az operatív szinten is megjelenik, mivel kis költségekkel járó műveletekkel lehet az ellenfél számára nagy kárt, vagy sokkal nagyobb költségeket eredményezni, mellékhatásként további, akár nyomásgyakorlási vagy hibrid akciók során külön is bevethető szervezett bűnözői hálózatokat létrehozva, illetve megerősítve. A művelet hatékony volt: Belorusz minimális beruházással okozott jelentős kiadásokat az érintett uniós tagállamoknak (hogy ne említsünk mást, mind a három ország határkerítés építésébe kezdett); Törökország külpolitikai és gazdasági mozgástere a régióban jelentősen bővült, későbbi észak-szíriai inváziója a nemzetközi közvélemény szemében lényegileg kritika nélkül maradt.

Összegzésként elmondható, hogy mindkét vizsgált állam (bár ez Belorusz esetében látványosabb) kétségkívül kihasználta a nemzetközi jog adta lehetőségeket, amelyek normatív és gyakorlati következményekkel jártak a migrációt szabályozó területen.

A migránsválság gerjesztése azért tekinthető akár hibrid hadviselési műveletnek is, mert bár a hagyományos katonai dimenzió alig érvényesült, a célok, legalább is Belorusz esetében mégis nyilvánvalóan katonaiak is voltak. Fehéroroszország a krízist mesterségesen idézte elő és moderálta, aktívan felhasználva az információs hadviselés egyik hatékony eszközét, a propagandát az EU, a NATO és általában a Nyugat ellen, illetve a migránsok manipulálására. A sebesültek és a halottak száma egy átlagos katonai művelethez képest minimális volt (bár utóbbi esetben a látható siker mértéke is ezzel arányos maradt).

Következtetésül megállapítható, hogy a hibrid hadviselés vizsgálatához a fenti esetekben is megfelelő elemzési keret a DIMEFIL osztályozás. A tömeges irreguláris migráció a hibrid hadviselés katonai és a politikai célokra használt eszközévé vált, Törökország, majd Belorusz (máskülönben a fentebb említettek szerint Oroszország is Finnországgal közös határán) sikeresen használta azt, mint nyomásgyakorlási eszközt, és utóbbi állam, mint egyértelmű hibrid hadviselési módszert is.

5.7 A MIGRÁCIÓ MESTERSÉGES ELŐIDÉZÉSE MINT A NEMZETKÖZI NYOMÁSGYAKORLÁS ÉS A HIBRID HADVISELÉS ESZKÖZE

A mesterségesen, akár erőszakosan generált migráció jelenségéről először Kelly M. Greenhill értekezett. Tanulmányában ezt a jelenséget mint a nemzetközi kapcsolatok alakítása során bevethető kényszerítő eszközt ekképpen definiálta: „*a határokon átnyúló népességmozgások, amelyeket szándékosan hoznak létre azzal a céllal, hogy politikai, katonai és/vagy gazdasági engedményeket idézzenek elő egy másik államban.*”³⁷⁸ Kényszerítés alatt azt a gyakorlatot értette, amelynek célja a politikai változások előidézése vagy megakadályozása fenyegetés, megfélemlítés vagy a nyomásgyakorlás más formája révén, akár katonai erővel is.

Greenhill tanulmányában a kényszerítés migrációs és menekültválságok nyomásgyakorlási eszközként való felhasználásával történő nagyon sajátos, – nem katonai – módszerére összpontosít. Az erre alkalmazott eszközök sokfélék lehetnek. A skála a pozitív ösztönzők felajánlásától és pénzügyi előnyök biztosításától, különböző fenyegetéseken át, a nyers katonai erő alkalmazásáig terjed. A kényszer migrációt használó aktorok típusai az idézett szerző szerint:

- a generátorok,
- a provokátorok, és
- az opportunisták.

A *generátorok* közvetlenül hoznak létre, vagy fenyegetnek a határokon átnyúló népességmozgások létrehozásával, amennyiben a célországok nem engednek a megfogalmazott követeléseiknek. A *provokátorok* ezzel szemben közvetett módon hoznak létre migrációs válságokat, szándékosan úgy cselekednek, hogy másokat vándorlásra ösztönözzenek. Végül, az *opportunisták* nem játszanak közvetlen szerepet a migrációs válságok kialakulásában, hanem egyszerűen kihasználják vagy a saját hasznukra fordítják a mások által generált migrációt.

A migránsválságok megfélemlítési eszközként való felhasználása nem új és nem ritka. Kelly Greenhill *Weapons of Mass Migration* c. könyvében az 1950-es évek óta legalább 76 esetet dokumentált, de elismeri, hogy valószínűleg sokkal többször fordult elő. Például a pakisztáni hadsereg 1971-ben 10 millió bengáli menekültet kényszerített Indiába, azért hogy nyomást gyakoroljon Újdelhire, hogy az hagyjon fel a bengáli lázadó mozgalom támogatásával. Hasonló

---

³⁷⁸ GREENHILL, Kelly M.: *Weapons of Mass Migration: Forced Displacement as an Instrument of Coercion*. 116–147. o.

helyzet állt fenn, amikor Fidel Castro engedélyezte, majd bátorította 125 ezer kubai állampolgár az USA-ba menekülését 1980-ban, azért hogy politikai engedményeket csikarjon ki Jimmy Carter amerikai elnöktől, és nem utolsó sorban, hogy a rezsimjével szemben aktívan ellenséges (olykor katonai akciókban is bevetett), az Amerikai Egyesült Államok területére kivándorolt, korábbi kubai elitet kompromittálja. Hasonló technikával élt Moammer Kadhafi líbiai vezető is 2010-ben, úgy hogy az Európán belüli faji feszültségekre rájátszani próbálva évi 5 milliárd eurót követelt az irreguláris afrikai migráció megállítására.³⁷⁹

A előző fejezetekben bemutatott példákból látszik, hogy 2015 óta Recep Tayyip Erdoğan török elnök többször is azzal fenyegetőzött, hogy elárasztja az EU-t az országában élő menekültek egy részével.³⁸⁰ 2020-ban a török hatóságok több ezer menekültet buszoztattak Törökország Görögországgal közös szárazföldi határára, ahol azok össze is csaptak a görög határőrökkel.³⁸¹ Erdoğan arra panaszkodott, hogy Törökország túlterhelt, és hogy az EU nem teljesíti az általa ígérteteket a 2016-ban kötött megállapodásból, a 6 milliárd eurós segély folyósítása nem valósult meg, a főként szíriai menekültek Európába áramlásának megfékezéséért cserébe. Talán a közelmúlt legkirívóbb példája a kényszermigráció eszközként való használatának a 2021-es mesterségesen gerjesztett belorusz humanitárius válság volt. Lukasenka rezsimje megkönnyítve a közel-keleti migránsok Beloruszba való belépését, a EU-s határ felé irányította őket.

Az Európai Unió megfelelő célpontja az ilyen támadásoknak, mivel a migráció kérdése mély politikai megosztottságot generál, és az ellenőrizetlen bevándorlással kapcsolatos félelmeket erősíti. Mindez hatékony lehet kiegészítve egyéb társadalmi és politikai destabilizálást célzó eszközökkel, például kibertámadásokkal és információs hadviseléssel. Európa aligha az egyetlen régió, ahol a bevándorlás érzékeny kérdés lenne. Az EU azonban olyan egyedi sajátosságokkal rendelkezik, amelyeket olyan ellenfelei, mint Lukasenka, ki tudnak használni. A külső határellenőrzésért elsősorban a nemzeti kormányok felelősek, de a blokk nagy részén belül határok nélkül utaznak, nincs rendszer a belső áramlások kezelésére, és nincs működő mechanizmus a menedékkérőkkel kapcsolatos felelősség megosztására. Mindemelllett a belső szabad mozgás korlátozására politikai, és gazdasági célokból olykor igény mutatkozik (itt példaként Ausztria Magyarországgal, és a kelet-európai térséggel szembeni magatartását, a schengeni rendszerrel való

---

³⁷⁹ HALL, Ben, FLEMING, Sam, SHOTTER, James: How migration became a weapon in a 'hybrid war'.

³⁸⁰ SRIVASTAVA, Mehul, BEESLEY, Arthur: Erdogan threatens to 'open the gates' for refugees in EU dispute.

³⁸¹ HOPE, Kerin, PITEL, Laura, KHAN, Mehreen: Greek guards fire tear gas as migrants mass on Turkish border.

ismételt visszaélést, és annak bővítése zsarolási céllal akadályozását említeném), amire az irreguláris migráció ürügyet szolgáltathat. Végül, az EU gazdasági és földrajzi perifériáján fekvő tagállamok mint belépési pontok sokkal jobban ki vannak téve a veszélynek, mint a gazdasági és földrajzi centrum államai, miközben a migrációs szívóerőt a jelenség gazdasági előnyeit is élvező utóbbiak jelentik.

A bemutatott 2015-ös és 2021-es események alapján látszik, hogy a nagylétszámú migrációs hullámok elsősorban a belső konfliktusok után következtek be, és ezek torkolltak nemzetközi konfliktusokba. Mind a két példaként használt tényállás háttérében észlelhetjük az orosz érdeket és felfedezhetjük Oroszországot, mint provokátort. 2015-ben akkor indult meg a migrációs válság Európa fele, amikor Oroszország nyíltan beavatkozott a szír kormány oldalán, támogatva Aszad csapatait. Hans Schoemaker komoly érveket hoz fel annak alátámasztására, hogy Oroszország szándékosan vette célba a polgári lakosságot Szíriában, hogy súlyosbítsa a szíriai polgárháborúból eredő migrációs válságot, és ezzel támadj az az EU-t és tagállamait.³⁸² 2021-ben a háttérben, a fehérorosz fellépését generáló hatalomként jelenik meg Oroszország. Ebben a tekintetben az Oroszországi Föderáció egyértelműen törekszik a szelektív multipolaritás előidézésére: aktívan részt vesz a nemzetközi konfliktusokban, és gondosan kiválasztja azokat az ellenfeleket, akik lehetővé teszik Oroszország számára, hogy globális hatalomként, jelentős aktorként jelenjen meg a nemzetközi politika porondján.³⁸³ Feltételezve, hogy Oroszország nem mondott le agresszív törekvéseiről sem a szomszédos országokban (az úgynevezett „közel-külföldön” – angol műszóval *near-abroad*), sem globálisan, várható, hogy szándékában áll konfliktusos beavatkozásokat végrehajtani a jövőben is. Tehát a Nyugat érdeke, hogy folyamatosan, esetről-esetre értékelje a helyzetet, és aktív ellenintézkedéseket tegyen az orosz beavatkozások megelőzésének érdekében, főleg az EU-ba irányuló migrációs hullámok megakadályozására, amint nyilvánvalóvá válik, hogy Oroszország áll annak a háttérében.³⁸⁴

A tömeges migráció, mint eszköz a hibrid hadviselés során képes aláásni az Európai Unió demokratikus értékeit; ezt a migrációs válságra adott lakossági reakciók jól szemléltetik. A határok

---

³⁸² SCHOEMAKER, Hans: Allegations of Russian Weaponized Migration Against the EU. With the Blackest Intention? 361. o.

³⁸³ POLYHAKOVA, Alina: Putin's true victory in Syria was not over ISIS.

³⁸⁴ PUNDA, Yurii, SHEVCHUK, Vitalii, VEEBEL, Viljar: Is the European Migrant Crisis Another Stage of Hybrid War? 116–135. o.

lezárásának vágya például nem tükrözi azokat a magasabb normatív értékeket, amelyeket az EU sajátjaiként igyekszik világszerte bemutatni. Ha az EU elveszíti *soft power* befolyását Oroszország egy lépéssel közelebb kerül agresszív törekvéseinek megvalósításához.³⁸⁵

A mesterségesen generált migrációs válságot egy állam fenyegetésként használhatja, akár akkor is, ha nem ő a kibocsájtó. Ez úgy lehetséges, hogy a konfliktussal küzdő – gyakran autoriter – államban az egyik felet tevőlegesen támogatja. Szíriában az Egyesült Államok 2014 szeptemberétől 2015 szeptemberéig aktívan beavatkozott az ellenzék támogatásával, és az ISIS harcosai elleni támadásokkal. 2015 szeptemberében Oroszország is bekapcsolódott a konfliktusba a szíriai kormány kérésére. Ezzel a szír polgárháború proxy-háborúvá fajult, olyan hatalmak, mint Szaúd-Arábia, Katar, Irán, Törökország, az Egyesült Államok, Oroszország és mások között.³⁸⁶ A hibrid fenyegetés célja a védekező hatalmának, pozíciójának, befolyásának vagy akaratának gyengítése volt, ahelyett, hogy a támadó számára erősítené ezeket a tulajdonságokat. Nem arra tervezett, hogy közvetlen kárt okozzon, inkább a célpont destabilizálása a cél.³⁸⁷ A hibrid eszközök széles skáláján keresztül a hibrid fenyegetések a demokratikus államok és intézmények rendszerszintű sebezhetőségét, a lakosság akaratát, valamint az állami vagy nemzetközi szintű döntéshozatali képességet célozhatják meg. A szíriaiak tömeges migrációja az Unióba az állami vagy nem állami szereplők által szándékosan létrehozott eszköz volt az EU ellen. A tagállamok az irreguláris migrációt már korábban is elismerték, mint a kényszerítés eszközt, és hibrid fenyegetésként említették több esetben is.³⁸⁸

A politikai realizmus szemszögéből megközelítve a tömeges népvándorlások kérdését, kijelenthetjük, hogy a migráció a nemzeti, regionális és globális biztonságot fenyegető veszély. Az a gondolat, hogy a bevándorlás, különösen az irreguláris bevándorlás ilyen fenyegetést jelent, nem új keletű. De ne feledjük, hogy a migráció veszélye akkor merül fel, amikor egy állam nem képes reagálni vagy kormányozni a migránsok nagy száma miatt.³⁸⁹

---

³⁸⁵ VEEBEL, Viljar: Russia's Neo-Imperial dependence model: Experiences of former Soviet republics. 4–34. o.

³⁸⁶ ROELL, Peter: Migration – A New Form of “Hybrid Warfare”. 5. o.

³⁸⁷ NAVARRO, Victor Pareja: Hybrid Threats: New Technologies as an Instrument of War.

³⁸⁸ A Bizottság (EU) 2017/1584 ajánlása a nagyszabású kiberbiztonsági eseményekre és válsághelyzetekre való összehangolt reagálásról.

³⁸⁹ HEISLER, Martin O., LAYTON-HENRY, Zig: Migration and the links between social and societal security. 148–166. o.

Más szempontból³⁹⁰ is fenyegetésnek tekinthetők a bevándorlók: ha nehézségeket okoznak a diplomáciai kapcsolatokban (erre példa Törökország és Svédország a kurd szervezetekkel és aktivistákkal szembeni eltérő álláspontja), ha ellenségesek a befogadó országgal szemben, vagy a közöttük, – illetve közöttük és más a befogadó országban élő kisebbség között – fennálló ellenségeskedés veszélyt jelent a befogadó ország stabilitására (erre példa a ruandai népirtás kontextusa), valamint ha a beilleszkedéssel szembeni ellenállásuk, a párhuzamos, zárt társadalmak kialakításának pillarizációként ismert folyamata kulturális illetve gazdasági problémaként jelentkeznek.

A szíriai migrációs válság a fentiek fényében a rendszerszintű destabilizáción keresztül fenyegetést jelentett az Európai Unió számára. Különböző ellenséges hatalmak eszközként vetették be a migránsokat, kihasználva az EU dilemmáit. Ilyenkor ugyanis feszültség keletkezik a jogalapú megközelítések között, amelyek a bevándorlás legális útjait és a menekültek védelmét helyezik előtérbe, valamint a határellenőrzés és a beáramló menekültáradat kezelésének szükségessége között.

A kényes egyensúly megtalálása időigényes és nehéz feladat, mert a hibrid háborúban a migránsok védtelenek, gyakran nem címzettjei a nemzetközi humanitárius jognak, mivel egy állítólagosan „biztonságos” (harmadik) országból vándorolnak tovább.³⁹¹

Törökország az EU támogatását és humanitárius hozzáállását hiányolva próbálta az Uniót zsarolni. A politikai színtéren elsőként Donald Tusk, az Európai Tanács elnöke beszélt a szíriai irreguláris tömeges migrációról mint hibrid fenyegetésről. 2015. szeptember 23-i beszédében kijelentette, hogy a migránsokat hibrid hadviselés részeként küldik Európába, annak érdekében, hogy engedményeket kényszerítsenek belőle. Donald Tusk elismerte, hogy ez nemcsak a politikai nyomásgyakorlás új formája, hanem egyfajta új hibrid háború, amelyben a migrációs hullámok eszközzé váltak a szomszédok ellen.³⁹² Nyilvánvaló tehát, hogy az EU intézményi értékelése szerint a migráció, akár a hadviselés egyik formája is lehet (mely értékelés, véleményem szerint ellentétben áll az EU álláspontjával Magyarország határvédelmi intézkedéseivel szemben).

---

³⁹⁰ WEINER, Myron: Security, stability, and international migration. 91–126. o.

³⁹¹ IRDEM, Ibrahim, RAYCHEV, Yavor: Syrian Mass Migration in the 2015 EU Refugee Crisis. 235–258. o.

³⁹² EURÓPAI TANÁCS: Address by President Donald Tusk to the European Parliament on the Informal Meeting of Heads of State or Government (2015. 10. 06.).

A biztonsági-humanitárius narratíva megosztja a tagállamokat, már 2015 óta élénk vita folyik arról, hogy az irreguláris migráció hibrid fenyegetést jelent-e az EU számára, és – ha igen – kik az állami és/vagy nem állami szereplők, akik e mögött állnak.³⁹³ A 2021 késő őszen kezdődő válság a lengyel–fehérorosz határon, amely véleményem szerint vízváltóként is értelmezhető, a 2015-ös kelet-balkáni válsággal ellentétben már általánosan elismerten mesterséges jelenség volt. Az Európai Unió tagállamai ezt az akciót egyhangúan elítélték, mint a hibrid hadviselés egy formáját. Ez a válaszreakció nem egyedi, hiszen egy évvel korábban a görög–török határon folytatott nagyon hasonló tevékenységekre a 27 országból álló blokk ugyanilyen éles választ adott, azonban újszerű abban, hogy a 2015-ös kelet-balkáni válsággal sok szempontból hasonlóságot mutató magatartások 2020–2021 után már ellenséges cselekményekként tűnnek fel, ezzel a migráció humanitárius vonzatait tompító kommunikáció alakult ki.

A fehérorosz–EU határon történtek megértése, és jelentős módon, a migráció európai átértékelődése kiindulópontjaként a 2020-as az augusztus 9-i vitatott elnökválasztást kell tekinteni, amikor a hivatalos (véltetően súlyos választási csalást tükröző) eredmények szerint az ország tekintélyelvű vezetője, Aljakszandr Lukasenka a szavazatok 80%-át szerezte meg, ami garantálta számára a hatodik hivatali ciklusát. Helyi és nemzetközi választási megfigyelők vitatták az eredményeket, számos szabálytalanságra, jogsértésre és a szavazatok meghamisítására hivatkoztak. Közvetlenül a hivatalos eredmények bejelentése után az állami televízióban, a fővárosban, Minszkben összecsapások törtek ki a tüntetők és a rohamrendőrök között. Az EU, az Oroszországi Föderációval fel fokozott szembenállása kontextusában nem volt hajlandó elismerni a választási eredményeket, és ehelyett az ellenzékkel való tárgyalásokon alapuló hatalomátadásra (a Lukasenka-rezsim élettartamát tekintve, voltaképpen rendszerváltásra) történő felhívást fogalmazott meg, majd szankciókat vezetett be Belorusz ellen; a szomszédos EU tagállamok, elsősorban Lengyelország és Litvánia különösen hangosan támogatták a fehéroroszországi demokráciapárti mozgalmat.³⁹⁴ Az eseményeket szorosán követve a Kreml 2020. augusztus 16-án bejelentette, hogy Putyin orosz elnök beszélt fehérorosz kollégájával, és tudomásul vette a Fehéroroszországra nehezedő külső nyomást, majd felajánlotta, hogy szükség esetén segítséget nyújt a volt szovjet államok kollektív védelmi biztonsági paktumán keresztül. Moszkva ismét

---

³⁹³ BEKIĆ, Janko: Coercive Engineered Migrations as a Tool of Hybrid Warfare: A Binary Comparison of Two Cases on the External EU Border. 141–164. o.

³⁹⁴ MATHERS, Jennifer: Belarus: Lukashenko threatens to turn off the gas to Western Europe as migrant crisis deepens.

világossá tette, hogy nem tűri a nyugati beavatkozást és rendszerváltást az úgynevezett közel-külföldön. Az Oroszországgal foglalkozó szakértők között általános konszenzus van abban, hogy a 2020-as vitatott elnökválasztás óta Moszkva teljes mértékben ellenőrzése alatt tartja Fehéroroszországot, ezért lehet biztosan állítani, hogy a belorusz vezetés nem indított volna ilyen összetett és potenciálisan veszélyes vállalkozást orosz jóváhagyás és operatív támogatás nélkül.³⁹⁵

2021. május 23-án, a fehérorosz légielő egyik vadászgépe, eltérítette a Ryanair 4978-as Athénból Vilniusba tartó járatát, miközben az belorusz légtérben tartózkodott. Leszállás után letartóztatták a gépen tartózkodó fehérorosz disszidens újságírókat.³⁹⁶ Pár nappal később az EU külügyminiszterei további gazdasági intézkedéseket szorgalmaztak a Lukasenka-rezsimmel szemben. A következő hónapokban egy összetett művelet – diplomáciai külképviseletekkel, utazási irodákkal és légitársaságokkal – vette kezdetét, amiben közel-keleti bevándorlók tömegét szállították először Minszkbe, majd a Lengyelországgal, Litvániával és Lettországgal való közös határhoz. Érdekes azonban, hogy Isztambul volt az egyik fő csomópont a Beloruszba vezető migránsok számára. A generált válság 2021 nyarán kezdődött, és októberben–novemberben érte el tetőpontját a fehérorosz–lengyel határon volt a legsúlyosabb. Ennek két nyilvánvaló oka van:

- Németországba – a migránsok többségének kedvelt célállomására – vezető legrövidebb útvonal a lengyel területen keresztül vezet,
- a három érintett uniós tagállam közül Lengyelországnak van a legfeszültebb kapcsolata Brüsszellel, így várható volt az irreguláris migráció megakadályozására tett erőfeszítései által kiváltott ellenszenv.

A belorusz rezsim több célt szeretett volna elérni a kényszermigráció előidézésével:

- az EU, és különösen Lengyelország és Litvánia kényszerítése, hogy mondjon le a fehéroroszországi demokráciapárti mozgalmak támogatásáról,
- arra kényszeríteni az Uniót, hogy oldja fel az ellene kiszabott szankciókat,
- az irreguláris migráció megállítására irányuló fehérorosz erőfeszítések uniós finanszírozása kikényszerítése, hasonlóan a 2016. évi Törökországgal kötött megállapodáshoz (ezt Szergej Lavrov orosz külügyminiszter javasolta, leleplezve az akció mögött álló szándékokat).³⁹⁷

---

³⁹⁵ DE BENDERN, Samantha: Belarus is new weapon in Putin's hybrid warfare arsenal.

³⁹⁶ SHOTTER, James, PEEL, Michael: Russia says it is ready to provide Belarus with military support.

³⁹⁷ FRIED, Daniel, BARANOWSKI, Michal, JUDAH, Ben: Belarus border crisis: Lukashenka weaponizes human misery.

A lengyel reakció a fehérorosz lépésekre kemény volt. 2021. szeptember 2-án Varsó szükségállapotot hirdetett, amely egy három kilométeres sávra terjedt ki a fehérorosz határ mentén. Majd a lengyel kormány több ezer katonákat a határ megerősítésére.

Összefoglalva a fentebb ismertetett körülmények között, az EU Belorusz belső politikai berendezkedésének megváltoztatását célozta az Unió elveivel összhangban. Az e szándékkal szembeni, részben orosz támogatást élvező ellenreakciót később Donald Tusk hibrid hadviselésnek minősítette. A migrációs válságok nyomásgyakorlásból harci cselekményé átértékelődése tehát részben a bevetett eszközök, részben a követett célok, a nyilvánvaló nemzetközi rossz szándék (*mens rea*) fényében történhet meg.³⁹⁸

Ezen álláspont sebezhetősége véleményem szerint, a rossz szándék potenciálisan egyoldalú meghatározása: ami az EU számára a nemzetközi legalitás megőrzése érdekében szükségszerűnek tűnik fel, az Oroszországi Föderáció szempontjából geopolitikai mozgásterének visszaszorításaként, vagyis maga is hibrid fellépésként étekelhető, amelyre a Geraszimov-doktrína értelmében hibrid hadviselés eszközeivel kell arányosan válaszolni. Emiatt elkerülhetetlen a nemzetközi rossz szándék, a rosszhiszemű magatartás a hibrid hadviselés definíciója kimunkálásakor szem előtt tartása.

Amennyiben tehát egy állam a nemzetközi viszonyokban rossz szándékot tanúsítva, agresszorként él a szervezett, mesterségesen gerjesztett, vagy kikényszerített migráció eszközével (például a nyugati, nemzetközi legalitáson alapuló világrend érvényesülése megakadályozására), az hibrid hadviselőként jelentkezik, a 2021–2021-es válságban keletkezett értékelés szerint.

5.8 ÖSSZEGZÉS

A globális mobilitás növekedésével a nemzetközi migráció összetett és erőteljes problémává vált, amely jelentős hatással van az államokra, a közösségekre, így a migránsokra is világszerte. Érthető módon a migráció az országok politikai és biztonsági érdeklődésének homlokterébe emelkedett. A globalizáció, a nemzetközi összekapcsoltság hozzájárult a migráció növekedéséhez.

---

³⁹⁸ SCHOEMAKER, Hans: Allegations of Russian Weaponized Migration Against the EU.

A hibrid hadviselés korában, amikor rosszhiszemű aktorok fellépésében elmosódik a béke és a nemzetközi konfliktusok közötti határvonal, a migráció a modern hadviselés egyik nem hagyományos módszerévé, valamint egyes állami és nem állami szereplők rossz szándékú céljainak kielégítését szolgáló eszközzé vált,³⁹⁹ és ekként elfogadást is nyert.

A nemzetközi viszonyokban vetélytárs országok tisztában vannak azzal, hogy a tömeges, kiszámíthatatlan migránsáradat gazdasági és politikai feszültségeket okoz az Európai Unió számára. Konfliktus forrása a bevándorlás a tagállamok között, ami belpolitikai instabilitást és polarizációt okoz, valamint az Unión belül megkérdőjelezi a liberális demokrácia ideológiai alapjait és a toleranciát, amely az EU önigazolásának, kinyilvánított létértelmének alapja.⁴⁰⁰ A gazdasági és katonai szempontból gyengébb szomszédos államok a tömeges migráció lehetőségét kihasználva nyomást próbálnak gyakorolni a gazdagabb tagállamokra, hogy olyan pénzeszközöket és politikai támogatást szerezzenek, amelyeket egyébként nem tudnának elérni. A gyengébb államok számára a tömeges migrációval fenyegetés és zsarolás tökéletes eszköz az erősebb államok manipulálására.

A migráció nyomásgyakorlási eszközzé tételével Törökország sikereket ért el az EU-val folytatott tárgyalásaiban. Nagyobb pénzüsszegekre kapott ígéretet, illetve hallgatólagos jóváhagyást nyert az észak-szíriai katonai beavatkozásokhoz. Törökország felismerte, hogy a menekültek miként válhatnak eszközzé olyan külpolitikai célok elérésében, amelyeket másként nehéz lenne teljesíteni. Tágabb perspektívában az alku Törökország számára egy kipróbált és bevált módszert biztosított érdekeinek érvényesítésére, EU-tól engedmények kicsikarására, kihasználva az újabb menekültáradattól való félelmet, amely sok tagállamot aggaszt. A több európai városban bekövetkezett terrorista támadások elültették – a máskülönbén ezek körülményei, és az elsősorban európai uniós tagállamok állampolgárságával rendelkező, csupán migrációs háttérű elkövetők miatt objektíve indokolatlan – aggodalmat, miszerint potenciális terroristák is behatolhatnak az EU területére a menekültekkel együtt.⁴⁰¹

A belorusz példa azt mutatja, hogy más államok is úgy gondolták, hogy a migráció hatékony eszközzé vált az EU zsarolására, politikai és gazdasági engedmények megszerzésére. A belorusz

---

³⁹⁹ STEGER, Nathan D.: The weaponization of migration: examining migration as a 21st century tool of political warfare. 1–49. o.

⁴⁰⁰ LOESCHER, Gil: Refugee Movements and International Security. 4. o.

⁴⁰¹ MIHOLJCIC, Nina: Migration as an Instrument of Modern Political Warfare: Cases of Turkey, Morocco and Belarus.

rezsím meglehetősen részletesen kidolgozta tervét, majd gerjesztette a kényszer migrációt. Bár ez nem járt különösebb sikerrel, a taktika megmutatta, hogyan használhatók fel a lakóhelyüket elhagyó emberek geostratégiai eszközként.

Törökország és Belorusz, illetve – közvetve – Oroszország törekedett a migrációt instrumentalizálni annak érdekében, hogy külpolitikai és pénzügyi engedményekre kényszerítse az EU-t. Oroszország mindezt kiegészítette dezinformációval, propagandával, kibertámadásokkal és a gázexporttal való zsarolással is. Az EU és tagállamai szolidárisak a migránsokkal szemben; ebben az értelemben köti őket a nemzetközi menekültjog, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és az Emberi Jogok Európai Egyezménye, amelyek tiltják az olyan országokba kiutasítást, ahol kínzással, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmóddal szembesülhetnek a menekültek.

A fentebb bemutatott Greenhill tipológia (generátorok, provokátorok, opportunisták) szerint levonhatjuk azt a következtetést, hogy Törökország 2015–2016-ban opportunistaként viselkedett, saját hasznára fordította a mások által generált migrációs mozgásokat, vagyis a szíriai hadviselő felek által generált polgárháborút. Bár Törökország számára a konfliktus közelsége és saját – elsősorban Szíria északi, Törökországgal határos területei stabilizációja, illetve a szélesebb geopolitikai kontextus (ideértve a szír–oroszl viszony) kapcsán fennálló – érdekei nem tették lehetővé a menekültek be nem fogadását (így az opportunizmus nem e mozzanatban keresendő). A válság a Balkán irányába tovaterjedését a török állam azonban elkerülhette volna, erre a nemzetközi közösség és az EU részéről máskülönben is kellő erőforrás állt volna rendelkezésre számára.

A 2016. márciusi EU–Törökország megállapodás jelentős sikert jelentett Ankara számára, mivel gyakorlatilag azt érte el az EU részéről, hogy hatmilliárd eurós támogatás mellett ígéretet kapjon a török állampolgárokkal szembeni vízumkötelezettség feloldására. Az Unió emellett kötelezettséget vállalt Törökország megkezdett csatlakozási folyamatának felgyorsítására, és végül, de nem utolsó sorban az EU ígéretet tett arra, hogy befogad menekülteket a török menekülttáborokból. Mindezek mellett a teljes észak-atlanti szövetségi rendszer lényegében szemt hunyt a nemzetközileg elismert határok önvédelemmel nem indokolható megsértése felett Törökország észak-szíriai inváziója során.

Ezzel szemben Oroszország 2021-ben tipikus provokátorként viselkedett, amikor Beloruszt használta fel közvetítőként arra, hogy mesterséges migránsválságot hozzon létre az EU-val közös

határán. Kijelenthető, hogy Oroszország kihasználta a belorusz elcsalt elnökválasztás és a gépeltérítés miatti Európai uniós reakciókat.

Amellett, hogy miért alakul ki és milyen fajtái vannak a migrációnak, ugyancsak fontos kérdés, hogyan kezelik a népvándorlási kihívását egyes államok. A biztonságpolitika tudománya foglalkozik a migrációs folyamatokkal, értékeli a felmerülő kockázatokat és előrejelzéseket készít a jövőről. Ugyancsak fontos a releváns szakpolitikák megalkotása, mivel az emberek áramlása konfliktusokhoz vezet és biztonsági kockázatokat hord magában. Érdekes megvizsgálni a migránsok biztonsági helyzetét is: sok esetben azért kelnek útra mert valamilyen veszély leselkedik rájuk, ami lehet politikai, vallási, faji vagy ökológiai háttérű.⁴⁰² Emiatt ők maguk nem, vétkezíthetők vándorlásuk hibrid célokra felhasználása kapcsán.

A nemzetközi migráció, amely az országhatárok átlépésével járó helyváltogatást jelenti, több szempont szerint is rendszerezhető, ilyen a motiváció, az irány és a legalitás is. *„Ezek alapján beszélhetünk önkéntes vagy külső tényezők által generált, egyéni vagy csoportos, a lakóhely taszítása vagy az új terület vonzása miatt kialakuló, ideiglenes vagy tartós, alkalmoszerű vagy ismétlődő, elvándorló vagy bevándorló, illetve legális (reguláris) vagy illegális (irreguláris) migrációról.”*⁴⁰³ A különböző típusokat nem annyira egyszerű élesen különválasztani, mivel ezek keverednek a valóságban.

A migráció tömeges méreteket a XX. század utolsó évtizedeitől öltött és vált világjelenséggé, amely felkeltette a biztonságpolitika szakértőinek a figyelmét az állami szuverenitás potenciális sérelme miatt. A szakértők megosztottak abban, hogy a népvándorlásnak mindig biztonsági kérdésként kellene-e felmerülnie, mivel számos előnnyel is járhat. A befogadó országok számára is kettős a helyzet, egyrészt előny az olcsó munkaerő, illetve a bevándorlás enyhítheti a lakosságcsökkenést. Hátrányként mindenképpen meg kell említeni a kulturális vagy vallási feszültségeket, és a fogadó állam szociális ellátórendszerének leterhelését. Ebből levonhatjuk azt a következtetést, ha egy állam képes kezelni a bevándorlást, akkor nem válik biztonsági kockázattá. Igaz, hogy ez nem könnyű, főleg, ha egyszerre nagyobb embertömeg érkezik, mint történt 2015-ben. Ennek köszönhetően az államok között egyre nagyobb az egyetértés abban, hogy a növekedő nemzetközi migrációs nyomást már az Unión kívüli országban kell enyhíteni, nem elégséges a

---

⁴⁰² BLACKWOOD, Mark: Migration vs. Immigration: Understanding the Nuances.

⁴⁰³ TÁLAS Péter, CSIKI Varga Tamás, ETL Alex, BERZSENYI Dániel: A globalizált világ kihívásai. 120. o.

közösség határánál. Ugyancsak ekkor ébredt rá az európai közvélemény arra, hogy a bevándorlást szabályozó hosszútávú állami stratégia kidolgozása elkerülhetetlen, így megelőzve a migráció biztonságpolitikai problémává válását. Tény, hogy a migráció irreguláris formája veszélyezteti egy állam biztonságát.⁴⁰⁴

A nemzetközi migráció kiváltó okai között, a gazdasági, társadalmi és politikai okok mellett számos természeti, éghajlati vagy földrajzi eredetű tényező lehet. Egyre gyakoribb azonban a gazdasági motivációjú vándorlás, ami az alacsony életszínvonalú területekről a fejlettebbekre való elindulást jelenti. A migráció hajtóerőinek kapcsán az ilyen és hasonló, az egyéni túlélést is veszélyeztető okok vizsgálatakor nem szabad azonban szem elől té vesszük azokat a tényezőket sem, amelyek az emberi életminőséget az alapvető emberi jogok és szabadságok észszerűtlen, önkényes vagy túlzó korlátozása útján csökkentik vagy az életet magát ellehetetlenítik. Víz, vagy élelem hiányát például okozhatja háború, vagy aszály, de egyes kisebbségi csoportok számára az ilyen erőforrásokhoz való hozzáférés megtagadása is.⁴⁰⁵ A nemzetiségi, vallási vagy szexuális kisebbségek tagjait elvándorlásra önzonosságuk veszélytelen megélésének lehetősége is sarkalhatja, életminőségükben ezt jelentős javulásként értékelhetik. Emiatt, a jogi környezetet a klímával és a humán környezettel azonos figyelem kell övezze, mint a migrációs jelenségek egyik okát.⁴⁰⁶

A migráció hátterében sokszor a túlnépesedés, és az alacsony életszínvonal is áll, így akik jobb tanulási vagy munkahelyi lehetőségekre vágnak és megtehetik, azok útra is fognak kelni. A globalizáció által kialakított egyenlőtlenségeket jól példázza, hogy a migránsok nagyrésze a munkaképes 25–49 éves korosztályból kerül ki.⁴⁰⁷ A népességcsökkenés egy fejlett régióban, mint az előregedő európai országokban, hívószó lehet a túlnépesedett fejletlen régiókban lakók számára. A globalizáció is hozzájárult a migránsok számának megugrásához, az internet elterjedésével nagyot változott a világ. Végtelen információ érhető el a fejlettebb államokról, könnyebb megszervezni egy utazást, illetve egyszerűbben lehet kommunikálni az információs forradalom vívmányainak köszönhetően. Láthatóbbá váltak az államok közötti gazdasági, politikai

---

⁴⁰⁴ UNICEF: Refugee and migrant crisis in Europe. 1–6. o.

⁴⁰⁵ Lásd például LANDMAN, Todd, LARIZZA, Marco: Inequality and Human Rights: Who Controls What, When, and How.

⁴⁰⁶ ENSZ: About migration and human rights; GHOSH, Bimal: Human Rights and Migration: The Missing Link.

⁴⁰⁷ EUROSTAT: Migration and migrant population statistics.

különbségek, és ezek az új információk motiválóan hatnak a migrációra. A globális közlekedés elérhetősége, árának csökkenése és sebességének felgyorsulása sem elhanyagolható szempont.⁴⁰⁸

A nemzetközi migráció így elsősorban mint globális valóság, nem mint hadviselési módszer tűnik fel. Ahogyan fentebb kifejtettem, annak hibrid hadviselési eszközként minősítése nagymértékben függ a résztvevő államok egyes szövetségi rendszerekben részvétele mellett attól is, hogy azok milyen mértékben, és milyen módon, illetve milyen célok elérésére gerjesztik a migrációt. E kérdésben jó példát szolgáltat a 2015-ös (kelet-balkáni) és a 2020–2021-es (fehéroroszországi) válságok minden hasonlatosságuk ellenére továbbra is részben eltérő megítélése: az első esetben a tudományos álláspontok heterogének, a második esetben kvázi-konszenzus áll fenn azzal kapcsolatban, hogy Belorusz hibrid hadviselést folytatott.

Ugyanazon eszköz, és hasonló módszerek a háborús „ingerküszöb” kapcsán eltérő megítélése a nemzetközi jogban kockázatos, és kezelendő jelenség. Emiatt a hibrid hadviselés vonatkozásában általános módon szükséges lehet a nemzetközi rosszhiszeműség fogalmának⁴⁰⁹ részletes, gyakorlat-orientált kimunkálása mind a jogtudomány, mind pedig a nemzetközi kapcsolatok körében.

---

⁴⁰⁸ OECD: International Migration Outlook 2022.

⁴⁰⁹ E fogalom kimunkálatlansága, és annak meghatározása egyes buktatói kapcsán lásd ÇALI, Başak: Proving Bad Faith in International Law: Lessons from the Article 18 Case law of the European Court of Human Rights.

6. A HIBRID HADVISELÉS ELLENI VÉDEKEZÉS. A REZILIENCIA ÉS AZ EMBERI JOGOK DILEMMÁI

6.1 AZ EMBERI JOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSÉNEK DILEMMÁJA HIBRID HADVISELÉS SORÁN

A hibrid hadviselés elleni védekezés során is elengedhetetlen az emberi jogok védelme. Ezen elvárás gyakorlati megvalósításának módja azonban korántsem annyira egyértelmű, mint a modern hadviselési forma megjelenése előtt volt. A negyedik (és potenciálisan ötödik) generációs hadviselés, mint már láthattuk, olyan konfliktustípusra utal, amely a nem hagyományos katonai taktikákat részesíti előnyben, előszeretettel használ például kibertámadásokat, propagandát vagy politikai felforgatást. Mindez megnehezítheti a civilek és a harcolók közötti különbségtételt, ami a civileket érintő fokozott kockázatokhoz vezet. Emellett az egyértelmű frontvonalak hiánya és a nem állami szereplők alkalmazása miatt nehézséget jelenthet az emberi jogok megsértéséért felelős személyek azonosítása, és felelősségre vonása. Fontos azonban megjegyezni, hogy az emberi jogok védelme a nemzetközi jog egyik alapelve, és a fegyveres konfliktusok valamennyi helyzetére vonatkozik, beleértve a hibrid hadviselést is. A genfi egyezmények,⁴¹⁰ amelyek a fegyveres konfliktusokban a civilek és más nem harcoló személyek védelmének alapját képezik, a hibrid háborúban is hatályban maradnak. A nemzetközi közösségnek is felelőssége, hogy biztosítsa az emberi jogok védelmét és felelősségre vonja azokat, akik megsértik azokat.

A hibrid hadviselésben az emberi jogok védelmére alkalmazott jogi rezsím a nemzetközi humanitárius jogon és az emberi jogokon alapul. Bár a hibrid hadviselés külön nemzetközi jogi normák kialakítását, illetve az egyes emberi jogok gyakorlásának korlátozását is indokolhatja,⁴¹¹ a tény változatlan marad. A nemzetközi humanitárius jog, más néven a fegyveres konfliktusok joga, a fegyveres konfliktusok lefolytatását szabályozó joganyag, amely a polgári lakosságnak és más, nem harcoló feleknek az ellenségeskedések negatív hatásai elleni védelmére törekszik. Az 1949.

---

⁴¹⁰ 1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről.

⁴¹¹ Ennek kapcsán lásd az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése égisze alatt készült jelentést. CILEVIČS, Boriss: Legal challenges related to hybrid war and human rights obligations.

évi négy genfi egyezmény és azok kiegészítő jegyzőkönyvei képezik a nemzetközi humanitárius jog alapját.

Az emberi jogok tartalma meghatározza azokat az alapvető jogokat és szabadságokat, amelyek minden emberi lényt megilletnek. Ez nem csak békeidőben, hanem a fegyveres konfliktusok ideje alatt is érvényes. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya⁴¹² és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya⁴¹³ a két legfontosabb nemzetközi emberi jogi aktus. Ezek minden olyan államra vonatkoznak, amely ratifikálta őket, emellett pedig a nemzetközi *jus cogens* forrásait képezik, tehát betartásuk a nem ratifikáló államok részéről is elviekben elvárható.⁴¹⁴ Meghatározzák az államok azon kötelezettségeit, hogy tiszteletben tartsák, védjék és teljesítsék a joghatóságuk alá tartozó egyének emberi jogait.

A hibrid hadviselésben mind a nemzetközi humanitárius jog, mind az emberi jogi jog elvei és normái alkalmazandók, és azokat a konfliktusban részt vevő valamennyi félnek tiszteletben kell tartania. Az emberi jogok védelmét a hibrid hadviselés során számos ellentmondás övezi, többek között:

- az ellenséges cselekmény meghatározása: a hibrid hadviselésben nem egyértelmű annak meghatározása, hogy mi minősül ellenséges cselekménynek, ami megnehezíti annak meghatározását, hogy mikor alkalmazandó a nemzetközi humanitárius jog és az emberi jogok általános védelme.
- a jogsértésekért való felelősség: nem állami szereplők is szerepet játszanak a hibrid hadviselésben, így az emberi jogok megsértésében, ami megnehezíti a felelősök azonosítását és felelősségre vonását.
- a civilek és a harcoló felek megkülönböztetése: a polgári lakosság és a harcoló felek közötti különbségtétel elmosódása a hibrid hadviselésben a polgári lakosságot érintő kockázatok növekedéséhez vezethet megnehezítheti jogaik védelmét.

---

⁴¹² 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

⁴¹³ 1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

⁴¹⁴ BIANCHI, Andrea: Human Rights and the Magic of *Jus Cogens*.

- a hadviselés új formái: a hibrid hadviselés új formáinak, például a kibertámadásoknak az alkalmazása új kihívások elé állíthatja az emberi jogok védelmét a konfliktusok során, különösen, ami a támadó álcázását, azonosításának ellehetetlenítését illeti.
- a menekültek védelme: a hibrid hadviselés során történő kitelepítés vagy menekülés, és ezzel járó jogvédelmi igény kihívást jelenthet a menekültek státusa és védelme szempontjából, ugyanis a támadás sok esetben nem a hagyományos hadviselés jellemzőivel bír (például egyes személyeket célzottan érintő dezinformációs kampány miatt menekülni kényszerülő családok, olyan környezetben, ahol máskülönben hagyományos értelemben vett háborús cselekmények nem zajlanak).

Ezen ellentmondások dacára továbbra is fontos, hogy a nemzetközi közösség törekedjen az emberi jogok védelmére a hibrid hadviselés során, és a jogsértésekért felelős személyeket felelősségre vonja.

Morten M. Fogt *Legal Challenges or „Gaps” by Countering Hybrid Warfare-Building Resilience in Jus Ante Bellum* c. tanulmányában⁴¹⁵ a hibrid hadviselés elleni küzdelem jogi kihívásairól értekezik. Fogt szerint a *hibrid fenyegetés* kifejezés diskurzuszfogalommá vált, tehát az nem jogi fogalom, mégis áthatja a katonai, stratégiai és politikai vitákat. A hibrid hadviselés különböző leírásaiban az közös, hogy mindenkinél a különböző cselekmények összehangolt véghezvitelét jelenti: a stratégiai, politikai, operatív és taktikai szinten is célzottan végrehajtott intézkedéseket. Ezek a tevékenységek más állam vagy annak egy meghatározott része ellen irányulnak, azzal a céllal, hogy stratégiai, politikai és/vagy katonai előnyöket érjenek el. A célok általában előre meghatározottak és idővel változhatnak. Az alkalmazott eszközök és módszerek sokrétűek és többfélék, lehetnek közöttük törvényesek és törvénytelenek egyaránt. Az államok és a nem állami szereplők is nyílt vagy rejtett tevékenységet egyaránt folytathatnak. A változatos eszközök lehetővé teszik a hatékony fedett akciókat is. Elméletileg a hibrid hadviselés eszköztára végtelen, ennek szerves része a jogi komponens is.

Jogi szempontból a döntő kérdés nem az, hogy a negyedik (illetve ötödik) generációs hadviselés egy teljesen új katonai doktrína-e vagy sem. Ez, mint láttuk vitatható. A felvetett kérdések valójában a következők. Milyen kihívások elé állítja a hadviselés jogi kereteit, az emberi jogok

---

⁴¹⁵ FOGT, Morten M.: *Legal Challenges or „Gaps” by Countering Hybrid Warfare-Building Resilience in Jus Ante Bellum*. 28–101. o.

védelmét és a nemzetközi fegyveres konfliktusok jogát a hibrid hadviselés? Ilyen összehangolt műveletek ellen hogyan lehet fellépni törvényes eszközökkel, és milyen konkrét jogi kihívások merülnek fel békeidőben, válsághelyzetben és fegyveres konfliktusban? Vannak-e olyan jogi kiskapuk vagy szürke zónák, amelyeket az ellenfél kihasználhat?

Fogt szerint a negyedik generációs hadviselés jellemzői: hibrid, összehangolt, szervezett, főleg nem kinetikus, melynek célkitűzése egy politikai és/vagy katonai eredmény elérése.⁴¹⁶ Ennek érdekében a következő elemeket használják:⁴¹⁷

- szervezett és ellenőrzött akciók a legmagasabb politikai és katonai szinteken, amelyek világos hosszú távú stratégiai elképzeléseket támogatnak;
- a *béke*, a *válság* és a *háború* közötti nem egyértelmű megkülönböztetés, így a jogi szürke zónában való működés;
- a kibertérben végrehajtott és hírszerzési, illetve információs tevékenységek nagy száma;
- a nem állami szereplők és a civilek motiválása a részvételre propaganda vagy kibertámadások bevetésével;
- a részt vevő nem állami szereplők és civilek kivonása a nemzeti és nemzetközi büntetőjogi felelősségre vonás alól;
- az állami irányítás alatt álló vagy államilag befolyásolt média felhasználása;
- állami kereskedelmi és gazdasági szankciók alkalmazása, azaz export- vagy importkorlátozások politikai és jogi indoklással alátámasztva;
- a lehetséges ellenfelek sebezhetőségének megcélzása, beleértve a szövetségeseiket;
- az ellenfél olyan gyenge pontjainak a kihasználása, mint a politikai reakciókészség hiánya vagy a szövetségesei közötti konszenzus hiánya;
- az esetlegesen elért hatások kihasználása a hibrid kampány folytatása érdekében és azoknak
- a következő szintre való emelése koordinált módon;
- a *lawfare*: a saját akciók jogszerűnek való bemutatása, míg az ellenfél akcióinak jogellenessé minősítése.

A hibrid hadjáratok célországai gyakran demokratikus államok, amelyek többek között a jogállamiságon, a szabad sajtón és az emberi jogok betartásán alapulnak. Elvileg ezek az alapvető

---

⁴¹⁶ *Uo.* 31. o.

⁴¹⁷ *Uo.* 33. o.

értékek mindenkor érvényesek és védettek, és csak kivételes körülmények között, például vészhelyzetben, válsághelyzetben vagy fegyveres konfliktusok esetén függeszthetőek fel. Ezekben az esetekben a humanitárius jog különleges szabályozása részben átveszi az uralmat. Még a – nemzeti vagy nemzetközi – fegyveres konfliktus esetén is az emberi jogi rendszer alkalmazandó, és ezt egészíti ki, mint *lex specialis* a fegyveres konfliktusok különös szabályozása.⁴¹⁸

A hibrid hadviselés során alkalmazott eszközök az emberi jogok súlyos megsértését eredményezhetik, ideértve a *jus ad bellum* és a *jus in bello* rendelkezéseit is. A hibrid hadviselés jogi egyensúlytalansághoz vezethet a törvénytisztelő államok és az illegálisan cselekvő államok vagy nem állami szereplők között, így joghézagokat hozva létre. Az államok dönthetnek úgy, hogy szigorúan betartják a nemzetközi jogot, és annak jóhiszemű értelmezését alkalmazzák, beleértve a *jus ad bellum*-ot és a *jus in bello*-t, hogy a jog „jó” oldalán maradjanak. Azonban határozhatnak úgy is, hogy a bizonytalanság jogi szürke zónáiban tevékenykednek, és egyszerűen kihasználják a jogi bizonytalanságot, a joghézagokat. A nemzetközi jog korlátai, illetve az ezeket övező bizonytalanság döntően alakíthatják a béke vagy a fegyveres konfliktus idején rendelkezésre álló politikai eszközöket. Az szürke zónák és joghézagok elkerülhetetlen sebezhetőséget teremtenek békeidőben és válsághelyzetben egyaránt. Mindez próbára teszi a demokratikus államok jogi értelemben vett ellenálló képességét, mivel kedvez a hibrid fenyegetéseknek a fegyveres konfliktusok küszöb alatt tartásában. Ennek kivédésére egy államnak rugalmas válságkezelést kell alkalmaznia, vagyis a belső jogot és a nemzetközi téren elismert emberi jogokat elő kell készíteni a lehetséges kihívásokra. Ez azt jelenti, hogy nagyobb hangsúlyt kell fektetni a *jus ante bellum*-ra a hibrid fenyegetésekkel való megbirkózás kialakításában.⁴¹⁹

A XX. században kialakult hagyományos jogi megkülönböztetés a két jogi rendszer, a *jus ad bellum* és a *jus in bello* között tesz különbséget. A béke, a válság, valamint a fegyveres konfliktusok különböző helyzeteiben szem előtt kell tartani a két rendszer közötti különbségeket. A jogellenes erőszak alkalmazása aktiválja az ellenségeskedések lefolytatására vonatkozó jogot (*jus in bello*) és annak védelmi rendszerét, amennyiben a fegyveres konfliktus fennállásának feltételei adottak. A *jus ad bellum* és a *jus in bello* rendszere egymástól nagyrészt független, így megtörténhet, hogy az államok súlyosan megsérthetik a háború indításához való jogot, de ugyanakkor a humanitárius jog

---

⁴¹⁸ SOLIS, Gary D.: The law of armed conflict. 28–29. o.

⁴¹⁹ FOGT, Morten M.: Legal Challenges or „Gaps” by Countering Hybrid Warfare-Building Resilience in Jus Ante Bellum. 57–58. o.

teljes tiszteletben tartásával járnak el, és fordítva. A két jogi rendszer közötti különbségtétel kardinális, és elve egyenlő kötelezettségeket ró minden hadviselő félre, azaz a fegyveres konfliktus minden felére annak folyamán.

A *jus ad bellum* értelmében, ha egy illegálisan kezdeményezett fegyveres konfliktus véget ér, a *jus in bello* alkalmazhatósága megszűnik és a békeidőben érvényes *jus post bellum* (háború utáni jog) lép életbe, amely a háború állapotából a békebeli normalitásba való átállásra törekszik. Azonban az ilyen átmenet a *jus post bellum* által szabályozott békés állapotokba nehézkes, és újra aktiválja a hibrid fenyegetések kockázatát. Fogt szerint a múltbeli konfliktustörténeti tapasztalatokból az utóbbi években a tudományos diskurzusban kialakult egy *jus ad bellum*, *jus in bello* és *jus post bellum* trichotómia.⁴²⁰

Lattmann Tamás álláspontja szerint⁴²¹ az 1945 előtt létező nemzetközi emberi jogi normák mind a humanitárius jog területéhez kapcsolódtak. A második világháború befejezése után kerültek elfogadásra, előbb 1948-ban az Emberi jogok egyetemes nyilatkozata, majd 1949-ben a genfi egyezmények. A két dokumentumot összehasonlítva láthatjuk, hogy a nyilatkozatban szereplő jogi normatív előírások a genfi megállapodások szabályozási területének egy kis részét érintették. A későbbiekben elfogadott újabb nemzetközi szerződések, illetve a nemzetközi emberi jogi területen született joggyakorlatnak köszönhetően látványos fejlődésnek indult az emberi jogok védelmének területe, míg a nemzetközi humanitárius jog, mivel ez a fegyveres konfliktusok esetében releváns, nem mutatott hasonló változást. Érdeemes megemlíteni azt is, hogy a nemzetközi humanitárius jog is igen kézenfekvő emberi jogi normákat tartalmaz, még ha nem is olyan mélyrehatóan, mint a nemzetközi emberi jogok rendszere.

Történetileg a nemzetközi jog a XIX. században indult igazán fejlődésnek, amikor a nemzetközi humanitárius jog elterjedt az államok közötti kapcsolatokban; ez érthető, hiszen a második világháború végéig az emberi jogi szabályozás nem állt a nemzetközi kapcsolatok fókuszában. 1945 után a nemzetközi emberi jogi rezsím rohamos fejlődésnek indult. A két nagy rendszer között természetesen sok a hasonlóság, mivel gyökereik is közősek. A humanitárius jog rendelkezéseiben nagyon sok emberi jogi előírást találunk, hiszen annak kialakulásakor az államok már rendelkeztek

---

⁴²⁰ *Uo.* 59–60. o.

⁴²¹ LATTMANN Tamás: Az egyén helyzete napjaink fegyveres konfliktusaiban – különös tekintettel a fegyveres erő terrorizmussal szembeni alkalmazására. 144. o.

valamilyen fokú belső emberi jogi témájú szabályozással. Mindkét nagy rezsim története visszanyúlik az 1899-es és 1907-es hágai békekonferenciákra és az ott elfogadott hadviselési előírásokra.⁴²²

A humanitárius jog természetesen nem egyenlő az emberi jogok nemzetközi védelmével, de az tény, hogy az 1949-ben elfogadott genfi egyezmények, illetve az 1977-ben elfogadott kiegészítő jegyzőkönyvek a korszerű emberi jogi szabályokra épültek. A négy darab egyezményből a harmadik foglalkozik a hadifoglyok helyzetével, valamint a negyedik a polgári lakosság védelmével, innen is látható, hogy ezek emberi jogi természetű előírások. Ez nem véletlen, hiszen ez utóbbi két megállapodás szabályozza az egyén és az állam közötti viszonyt fegyveres konfliktus idején. A hadifoglyok jogáról szóló harmadik egyezményben már találunk emberi értékeket védő szabályozást, de a legfontosabb emberi jogi szempontból mégiscsak a negyedik jegyzőkönyv, hiszen azt a helyzetet szabályozza, amikor egy állam megszállja egy másik területét.

Az 1966-ban az ENSZ által elfogadott alapvető emberi jogi tárgyú egyezmények a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya⁴²³ és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Egyezségokmánya⁴²⁴ (utóbbi második generációs, kulturális és szociális jogokkal foglalkozik). Rétegzettségük szerint az emberi jogok védelmének az ENSZ keretében kialakult univerzális kerete mellett léteznek regionális megoldások, mint az Afrikai Unió, az Amerikai Államok Szervezete vagy az Európa Tanács (utóbbi esetében a strasbourgi székhellyel működtetett Emberi Jogok Európai Bírósága) által felügyelt rendszer. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye⁴²⁵ 1950-ben, az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye⁴²⁶ 1969-ben, míg az Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartája 1981-ben⁴²⁷ született meg.

E nagy egyezmények mellett léteznek speciálisan meghatározott területeket lefedő kisebb egyezmények is, amelyekhez csatlakoztak egyes államok. Számunkra az európai rendszer a

---

⁴²² 1913. évi XLIII. Törvény az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat beczikkelyezése tárgyában.

⁴²³ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

⁴²⁴ 1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

⁴²⁵ 1950. Emberi Jogok Európai Egyezménye.

⁴²⁶ 1969. American Convention on Human Rights.

⁴²⁷ 1979. African (Banjul) Charter on Human and Peoples' Rights.

legfontosabb, hiszen az európai államok tekintetében a strasbourgi emberi jogi bíróság döntései kötelezőek. A nemzetközi humanitárius jogra nem jellemző az ilyen típusú rétegzettség.

Az emberi jogok és a humanitárius jog szabályozási köre folyamatosan közeledett az utóbbi évtizedekben, így a szakirodalomban megjelentek olyan vélemények, melyek szerint a két terület nem választható el világosan. Létezik olyan vélemény, ami szerint a két jogterület ugyanazon egység része, sőt olyan is, hogy a nemzetközi humanitárius jog a nemzetközi emberi jog egy alrendszere. Lattmann Tamás véleménye szerint: „(...) *túlzó megállapításnak érzem, hogy az egész nemzetközi humanitárius jogi rendszer egyfajta alrendszerként beilleszthető lenne az emberi jogi rendszerbe. Teljesen logikusnak tűnik, hogy a nemzetközi humanitárius jog az emberi jogi rendszerhez képest egyfajta lex specialisként értelmezhető, ám legalább ugyanennyi érv szól a fordított megközelítés mellett is, azaz hogy a nemzetközi humanitárius jog egyik lehetséges alrendszereként tekintsünk az emberi jogok kérdéskörére. Természetesen itt is csak azzal a megszorítással, hogy a teljes emberi jogi alrendszert nem tudjuk elhelyezni a nemzetközi humanitárius jog nagyobb struktúráján belül, hiszen ez logikailag újfent hibás elgondolás lenne.*”⁴²⁸

Valójában az emberi jogok védelme és a nemzetközi humanitárius jog párhuzamosan érvényesül, de különálló jogterületek, mivel léteznek olyan szabályok, amelyek nem vihetők át egyik rendszerből a másikba. Ezek mégis, számos ponton átfedéseket mutatnak, ezért fontos minden egyes jogsértésnél megvizsgálni, hogy melyik rendszer nyújtja a leghatékonyabb jogszolgáltatást.

Levonható tehát az a következtetés, hogy a hadijog, illetve a humanitárius jogi rendszer fegyveres konfliktusok során alkalmazandó, a nemzetközi emberi jogi rendszer pedig békeidőben védi az emberi jogokat. Más néven a hadviselést a *hágai jog*, az emberiség elleni bűncselekményeket a *genfi jog*, általánosan az emberi jogokat pedig a *New York-i jog* szabályozza. Elmondható az is, hogy a nagy jogi rendszerek ritkán érvényesülnek egyszerre, mivel a genfi egyezmények deklarálják a saját alkalmazhatóságukat a fegyveres konfliktusok esetére, de az emberi jogi tárgyú nemzetközi megállapodások ennyire nem szűkítik le a tárgyi hatályukat.

Az egyik fő különbség a nemzetközi humanitárius jog és az emberi jogi egyezmények között a derogáció lehetősége, mivel ez az előbbire nem jellemző. Az emberi jogi tárgyú nemzetközi

---

⁴²⁸ LATTMANN Tamás: Az egyén helyzete napjaink fegyveres konfliktusaiban – különös tekintettel a fegyveres erő terrorizmussal szembeni alkalmazására. 132. o.

szerződések különleges helyzetekben fenntartják a részes államok számára az megállapodásokban foglalt emberi jogoktól való eltekintés lehetőségét. A lehetséges visszaélések elkerülése érdekében azonban nagyon korlátozott azoknak az eseteknek a száma, amikor a derogáció alkalmazható a részes államok számára. A Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányának 4. cikke szerint erre a nemzet létét fenyegető és hivatalosan kihirdetett szükségállapot teremt lehetőséget. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 15. cikke engedélyezi a derogációt háború vagy a nemzet létét fenyegető más rendkívüli állapot esetén. Ezek a rendkívüli helyzetek a fegyveres konfliktusokra is érvényesek, de csak olyan mértékben, és akkor, ha azok a részes állam létét fenyegetik.

Ha elfogadjuk, hogy a nemzetközi humanitárius jog, vagyis a genfi egyezmények és az azokhoz kapcsolódó, vagy azok mellett érvényesülő egyéb szerződések a mérvadóak fegyveres konfliktus esetén, míg békeidőben az emberi jogi tárgyú egyezmények érvényesülnek, akkor feltevődik a kérdés, hogy hol van az átfedés a két nagy jogi rezsim között. A válasz, hogy az emberi jogi tárgyú szerződések fegyveres konfliktusok ideje alatt is alkalmazandóak, mivel a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya nem zárja ki alkalmazhatóságukat fegyveres konfliktusok ideje alatt, illetve az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága szerint háború idején is kötelesek betartani az előírásokat a szerződő országok.⁴²⁹ Az Emberi Jogok Európai Egyezménye alapján az Emberi Jogok Európai Bírósága számos ügyben⁴³⁰ alkalmazandónak találta az egyezményt az emberi jogok háborús cselekmények során megsértése esetében is.

A derogáció lehetősége, illetve a nemzetközi humanitárius jog és emberi jogok érvényesülése a hibrid hadviselés korában kulcsfontosságú, mivel ebben az esetben elmosódik a háború és a béke közötti határ, valamint a konfliktusok intenzitása olyan alacsonyan is maradhat, amely nem éri el a fegyveres konfliktusok kirobbanásának küszöbét.

E kérdéskörben fontos megjegyezni, hogy a hagyományos clausewitzi hármas felosztás (katona, illetve hadvezetés, polgár, állam),⁴³¹ amely a háborúk szempontjából jelentős entitások összjátékát bontja elemeire a hibrid hadviselés és nyomásgyakorlás korában látszólag összeomlik, mivel ebben a polgár és katona fogalmai összemosódhatnak.⁴³²

---

⁴²⁹ ENSZ: *International Legal Protection of Human Rights in Armed Conflict*.

⁴³⁰ Ezek 2022-ig terjedő felsorolásáért és részletes ismertetéséért lásd EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Armed conflicts*.

⁴³¹ HERBERG-ROTHE, Andreas: *Clausewitz's Legacy: The Trinity*.

⁴³² MATTOX, John Mark: *The Clausewitzian Trinity in the Information Age: A Just War Approach*.

Emberi jogi szempontból a polgár és a katona között komoly különbségek léteznek: előbbivel szemben egyes fellépési módok nem megengedettek, amelyek utóbbival szemben természetesen lehetnek (például törvényes eljárás nélkül fogságba ejtés, megölés stb.). E feszültség feloldására, a hibrid hadviselésre alkalmazandó nemzetközi jog szakirodalmában eddig nem született megnyugtató válasz. A konszenzus⁴³³ csupán abban áll, hogy fegyveres konfliktuson kívül elsősorban a rendőri, ennek során a katonai jellegű fellépés megengedett. Ezzel a hibrid hadviselésben részt vevő személy státusza a konfliktus eszkalációs szintje, és különösen a fegyverhasználat szerint alakul, ráadásul a jogalkotó által nem „tervezhető” módon.

E megközelítés véleményem szerint abban problematikus, hogy hibrid módszerekkel nem katonai szereplő (úgymond polgár) katonai támadással egyenértékű károkozásra képes (például egy jelentős hivatal, vagy parlament feldúlására biztatva tömegeket, vagy nukleáris létesítmények ellen, azokban üzemzavar okozása céljából kibertámadást elkövetve).

Ilyen körülmények között úgy értékelem, hogy a nemzetközi *jus cogens* a negyedik (potenciálisan ötödik) generációs hadviselésre általában, és a különböző eszkalációs szintű hibrid konfliktusokra különösen nincs felkészülve. Ezek vonatkozásában, az emberi jogok korlátozására vonatkozó szükségszerűség miatt nemzetközi normaalkotásra van szükség azokon az eszkalációs szinteken is, ahol a nemzet léte nincs veszélyeztetve, ugyanis a polgárok ellen kombattánsként jelen állás szerint nem lehetséges fellépni.

A terrorizmus és a hibrid hadviselés között e szempontból nem létezhet analógia, ugyanis a terrorizmust háborús eszközök civilekkel szembeni, illetve az állam és a közszolgáltatások félelem keltésére megzavarása bevetése jellemzi, míg a hibrid hadviselés ennél finomabb módszerekkel, sokszor életveszteség nélkül nyilvánul meg. Emiatt a két jelenség azonos eszközökkel leküzdése emberi jogi jogsérelemhez vezethet (ahogyan a terrorizmus elleni fellépés során is közismerten vezetett).

---

⁴³³ Lásd például LOTT, Alexander: The Concept of Hybrid Threats.

6.2 A TÁRSADALMI REZILIENCIA NÖVELÉSE: VÉDEKEZÉSI LEHETŐSÉG A HIBRID HADVISELÉS ELLEN?

E fejezetben célom az állam ellenálló képességének (angol eredetű műszóval *rezilienciájának*) általános bemutatása, a társadalmi reziliencia szintjének növelésére használható eszközök ismertetése, végül annak vizsgálata, hogy a reziliencia növelésével kivédhetők-e a hibrid hadviselés fenyegetései? Mindezt a NATO és az EU szövetségi rendszere, majd Magyarország szintjén elemzem.

A fenti kérdésfelvetés amiatt jelentős, mert a reziliencia modellt főleg fegyveres konfliktusok elleni védekezésre fejlesztették ki, így nem egyértelmű, hogy használható-e hibrid hadviselés elleni védekezésben. Hozzá kell tenni, hogy Magyarországon a 2016-os NATO modellben⁴³⁴ megállapítottokat a 2019 végén megjelent, majd pandémiává alakult SARS-CoV-2 járvány alatti védekezéskor tesztelhetette élesben az ország.⁴³⁵ Mindebből arra merem következtetni, hogy a társadalmi ellenálló képesség modellje nem csak fegyveres konfliktusok ellen nyújt védelmet.

Az ellenálló képességnek több definíciója is született a nemzetközi kapcsolatok szakértői tollából, mivel e fogalom használatát nem lehet kikerülni a biztonságpolitika szakterületén. Léteznek olyan meghatározások, amelyek szerint a reziliencia: „*olyan képességet jelent, amely lehetővé teszi a sokkhatásokkal és a tartós strukturális változásokkal való szembenézést oly módon, hogy a társadalmi jólét megmaradjon, és ne kerüljön veszélybe a jövő generációinak öröksége sem*”⁴³⁶ vagy „*a reziliencia a változásokon keresztülmenő államokat és társadalmakat támogatja abban, hogy megakadályozzák a sokkhatásokat és válságokat, vagy hogy képesek legyenek reagálni rájuk, és felépülni belőlük.*”⁴³⁷ A heterogén tartalmú meghatározások olyan intézkedések összességét takarják, amelyek az új típusú fenyegetésekre próbálnak reagálni az újonnan kialakuló biztonsági környezetben. Magyarország is időben felismerte, hogy foglalkozni kell az új kihívások gerjesztette fenyegetésekkel és rendszerezett módon a 2020-as Nemzeti Biztonsági Stratégiában kitért ezekre. „*A biztonságos Magyarország rendelkezni fog azzal a társadalmi és gazdasági szilárdsággal, állampolgári elkötelezettséggel, valamint kormányzati vízióval, amely akár a*

---

⁴³⁴ TÁLAS Péter: A varsói NATO-csúcs legfontosabb döntéseiről. 97–101. o.

⁴³⁵ KÁDÁR Pál: A pandémia kezelése mint a nemzeti ellenálló képesség „tesztje”. 3. o.

⁴³⁶ EU SCIENCE HUB: Resilience.

⁴³⁷ Az Európai Unió Globális Stratégiája 2019.

*fokozódó globális bizonytalanság körülményei között is képes kiszámíthatóságot, együttműködési hajlandóságot és, szükség esetén, ellenálló és elrettentő képességet kifejezni.*⁴³⁸

Az új típusú kihívások az élet minden területét érinthetik, ezért a rezilienciának is az egyén és az állam magatartására, a közigazgatás és a társadalom széles spektrumára egyaránt ki kell terjednie. A modernkori fenyegetéseket lehetetlen teljes mértékben kivédeni, ezért kell az államnak minél több eshetőségre felkészülnie, úgy, hogy erőforrásokat rendel a károk elhárítására és az újjáépítésre. A közigazgatás kiemelt szerepe az is, hogy növelje az állampolgárok és intézmények ellenálló képességét egy válsághelyzetben, ami nemcsak védekezést jelent, hanem gyors regenerálódást is, vagyis, hogy tudjanak alkalmazkodni egy-egy krízishelyzethez. Ez adaptációt követel meg egy ország számára is a hirtelen változó és kiszámíthatatlan szituációkban, melynek lényege, hogy a közigazgatás és a társadalom működőképessége fennmaradjon. Minél reziliensebb egy állam, annál kevésbé csábító célpontja egy esetleges támadásnak. Ahhoz, hogy egy ország növelni tudja az ellenálló képességét, több területen is fejlesztenie kell az adottságait, a kritikus infrastruktúrák védelmét vagy az állampolgárok egyéni rezilienciáját, mindez pedig egy átfogó szemléletet kíván az államvezetés részéről.⁴³⁹

Elmondható tehát, hogy a reziliencia egy társadalom ellenálló és felépülési képességére utal olyan kedvezőtlen események alatt és után, mint a természeti katasztrófák, gazdasági visszaesések és társadalmi, vagy katonai konfliktusok. Az ellenálló társadalom olyan társadalom, amely képes alkalmazkodni és talpra állni ezekből a kihívásokból, ahelyett, hogy következtükben súlyos zavarokat szenvedne, összeomlana. A reziliencia fontos egy társadalom jóléte és prosperitása szempontjából, mivel lehetővé teszi, hogy továbbra is hatékonyan működjön és megfeleljen a polgárai igényeinek. Egy ellenálló társadalom jobban tud reagálni a válságokra és jobban ki tud lábálni belőlük, ami segíthet minimalizálni ezen eseményeknek a lakosságra gyakorolt negatív hatásait.

Egy társadalom ellenálló képességéhez számos tényező járul hozzá, többek között:⁴⁴⁰

---

⁴³⁸ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

⁴³⁹ KARSAI Béla (szerk.): A társadalmi ellenálló képesség szerepe a biztonság szavatolásában. 6–36. o.

⁴⁴⁰ HAAVIK, Torgeir K.: Societal resilience – Clarifying the concept and upscaling the scope. Lásd továbbá FERNÁNDEZ-PRADOS, Juan Sebastián, LOZANO-DÍAZ, Antonia, MUYOR-RODRÍGUEZ, Jesús: Factors explaining social resilience against COVID-19: the case of Spain.

- erős társadalmi és közösségi kötelékek: az erős társadalmi kapcsolatokkal és közösségi érzéssel rendelkező társadalom nagyobb valószínűséggel lesz ellenálló, mivel az emberek nagyobb valószínűséggel támogatják és segítik egymást válság idején.
- szerteágazó és szilárd gazdasági bázis: egy sokrétű és erős gazdasággal rendelkező társadalom jobban képes ellenállni a gazdasági sokkhatásoknak, és jobban ki tud lábálni belőlük.
- hatékony kormányzás és vezetés: a hatékony kormányzás és vezetés fontos ahhoz, hogy a társadalmat átvezessék a válságokon és megkönnyítsék a kilábalást ezekből.
- megbízható infrastruktúra: az erős infrastruktúra, beleértve a közlekedési, energia- és távközlési rendszereket is, alapvető fontosságú a társadalom működéséhez és ahhoz, hogy képes legyen kilábalni a zavarokból.

Egy állam ellenálló képessége katonai szempontból is elengedhetetlenül fontos, ezért a jelenlegi kiszámíthatatlan biztonsági környezet miatt a polgári felkészültség újra előtérbe került. A NATO-nak és tagállamainak mindenkor készen kell állniuk a legkülönbözőbb rendkívüli helyzetekre, amelyek súlyos hatással lehetnek a társadalmakra és a kritikus infrastruktúrára. Már az 1950-es évek eleje óta a NATO fontos szerepet játszik a polgári felkészültség támogatásában és előmozdításában a szövetségesek között. Az ellenálló képesség elvét a szövetség alapító szerződésének 3. cikke is rögzíti, amely előírja, minden szövetségesnek, hogy „külön-külön és együttesen, folyamatos és hathatós önszegély és kölcsönös segítség útján, fenntartják és kifejlesztik egyéni és kollektív védelmi képességüket fegyveres támadással szemben”.⁴⁴¹ Ez magában foglalja a kormányzás folyamatosságának támogatását, valamint az alapvető szolgáltatások biztosítását a tagállamokban és a hadsereg polgári támogatását. A hidegháború korszakának nagy részében a polgári felkészültséget (polgári vészhelyzeti tervezés) a szövetségesek jól megszervezték és kellő forrással látták el, azonban mindez megváltozott az 1990-es években, amikor már nem fektettek akkora hangsúlyt a polgári felkészültségre. A 2014 óta történt események – különösen a Krím-félsziget Oroszország általi annektálása és az Iszlám Állam felemelkedése – a stratégiai környezet megváltozását jelezték, ami arra készítette a szövetséget, hogy megerősítse elrettentő és védelmi pozícióját. Eközben a terrorista és hibrid fenyegetések (különösen a közelmúltban elkövetett kibertámadások) továbbra is a polgári lakosságot és nagyrészt a magánszektor tulajdonában lévő kritikus infrastruktúrát veszik célba. Ezek a jelek mélyreható következményeket vontak

---

⁴⁴¹ 1949. Az Észak-atlanti Szerződés. 3. cikk.

maguk után; előtérbe helyezték a polgári felkészültségen keresztül történő ellenálló képesség fokozásának szükségességét. Ma a szövetségesek a lépésről-lépésre megközelítést követik e cél érdekében. Ez az erőfeszítés kiegészíti a NATO katonai modernizációját és általános elrettentő és védelmi pozícióját.⁴⁴²

A 2016-os varsói NATO csúcstalálkozón a szövetséges vezetők elkötelezték magukat az ellenálló képesség fokozása mellett azért, hogy ezen túl a polgári felkészültség hét alapkövetelményének elérésére törekedjenek. Ezek az alapkövetelmények a következők:⁴⁴³

- „1. a kormányzat és a kritikus kormányzati szolgáltatások folyamatosságának biztosítása;*
- 2. rugalmas energiaellátás;*
- 3. az emberek ellenőrizetlen mozgásának hatékony kezelése;*
- 4. rugalmas élelmiszer- és vízkészletek;*
- 5. a tömeges veszteségek kezelésének képessége;*
- 6. rugalmas polgári kommunikációs rendszerek;*
- 7. rugalmas polgári közlekedési rendszerek.”*

Kicsit bővebben, a kormányzás folytonossága a közigazgatás folyamatos működését jelenti, vagyis az állami és a lakossági szolgáltatások stabilitását. Ez azért került első helyre, mivel a kormányzás megszűnésével lehetetlen lenne a védekezés további lépéseinek folytatása, mert nem születnének meg a megfelelő döntések és végrehajtásuk nem lenne lehetséges. A különböző intézkedések támadási felületként szolgálnak a belső ellenzék, de a rivális államok számára is, mivel ezek előnyt szeretnének kovácsolni a kialakult helyzetből. Külföldről számos információs művelet céltáblája lehet egy ország vezetése, globális előnyszerzés céljából.⁴⁴⁴ Az energiaellátó rendszer ellenálló képessége ugyancsak fontos területe a rezilienciának. A legjobb védekezés az energiaforrások diverzifikálása és a nemzetközi hálózatokra való csatlakozás. Értekezésem szempontjából a legfontosabb a tömegek ellenőrizetlen mozgásának kezelésére való képesség, ami nemcsak a belső, de a határokon átnyúló migrációt is jelenti. Az élelmiszer és a vízkészletek biztosítása kapcsán az

---

⁴⁴² ROEPKE, Wolf-Diether, THANKEY, Hasit: Resilience: the first line of defence.

⁴⁴³ NATO: Commitment to enhance resilience – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw (2016. 07. 8–9.).

⁴⁴⁴ NATO: NATO's approach to countering disinformation: a focus on Covid-19.

ellenálló képesség ugyancsak lényeges szempont, mivel nélkülözhetetlen egy működő állam számára a folyamatos élelmiszer- és vízellátás biztosítása. Veszélyt jelent egy hibrid konfliktus következtében a munkaerő kiesése az élelmiszer-ágazatban, tehát egy államnak úgy kell felkészülnie, hogy mindezt valahogyan pótolni tudja. Továbbá a társadalom számára készleteket is kell biztosítani. A tömeges áldozatok egészségügyi ellátásának képessége elengedhetetlen, ha a hadviselés – akár hibrid hadviselés – olyan jellemzőkkel bír, amelyek folytán emberek sérülhetnek meg (például a légiirányítási rendszerek elleni kibertámadás). A polgári kommunikációs infrastruktúra ellenálló képessége elengedhetetlen a modern világunkban. A békeidőben kiépített informatikai és mobil hálózatoknak működniük kell egy háború alatt, de olyan helyzetben is, mint a pandémia, amikor az oktatás és a munkavégzés nagy része (a mára elhíresült *home office*) átkerült az online térbe. Arról nem is beszélve, hogy a hibrid hadviselés egyik alfaja a kiberhadviselés, amely az interneten keresztül támadja egy ország infrastruktúráját. Az információáramlás zavartalan működése nagyon sok biztonsági kérdést felvet. Végezetül a polgári közlekedési rendszerek ellenálló képessége is elengedhetetlen egy állam normális működéséhez, nemcsak a személy, hanem főleg az áruszállítás szempontjából.

Láthatjuk tehát, hogy nagyon fontos a társadalmi ellenálló képesség fejlesztése, mert ez nem csak egy fegyveres konfliktus során lehet életbevágó, hanem a modern hibrid hadviselés vagy természeti csapások elhárítása során is. A reziliencia tervezett és koordinált fejlesztése elengedhetetlen a NATO és a tagországi biztonságának garantálása érdekében. Már a válsághelyzetek kialakulása előtt fontos a társadalom felkészítése a különböző védekezési eljárásokra, akár csak a humán, illetve materiális tartalékok képzése.⁴⁴⁵

Az ismertetett 2016-os NATO elkötelezettség azon a felismerésen alapul, hogy a stratégiai környezet megváltozott, és a civil struktúrák, erőforrások és szolgáltatások ellenálló képessége a mai modern társadalmak első védelmi vonalába emelkedett. Az ellenállóbb országok – ahol a kormányzat, valamint a köz- és a magánszektor részt vesz a polgári felkészülés tervezésében – kevesebb olyan sebezhető ponttal rendelkeznek, amelyeket az ellenfelek egyébként kihasználhatnak, vagy amelyeket célba vehetnek. Az ellenálló képesség ezért az elrettentés fontos szempontja: az ellenfél meggyőzése arról, hogy a támadás nem érheti el a kívánt célokat. Az ellenálló társadalmak a válságok után is nagyobb mértékben képesek talpra állni, és könnyebben

---

⁴⁴⁵ KÁDÁR Pál: A pandémia kezelése mint a nemzeti ellenálló képesség „tesztje”. 5. o.

vissza tudnak térni a válság előtti funkcionális szintre, mint a kevésbé ellenálló társadalmak. Ez tartósabbá teszi a kormányzat és a lakosság számára nyújtott alapvető szolgáltatások folyamatosságát. Hasonlóképpen javítja a civil szektor azon képességét, hogy támogassa a NATO katonai műveleteit, beleértve a szövetségesek gyors megerősítésének képességét is.⁴⁴⁶

Az ilyen ellenálló képesség a fenyegetések teljes spektrumában előnyös, a terrortámadások elhárításától vagy az azokra való reagálástól a potenciális kollektív védelmi forgatókönyvekig. Következésképpen a polgári felkészültségen keresztül történő ellenálló képesség fokozása fontos szerepet játszik a szövetség elrettentő és védelmi pozíciójának megerősítésében. A NATO számos partnert von be a rugalmasság fokozására irányuló erőfeszítéseibe, ami a Szövetség stabilitásához és biztonságához hozzájáruló együttműködés egyik eleme.⁴⁴⁷ Finnország és Svédország például a NATO munkájának e területét azáltal segítette alakítani, hogy aktívan megosztotta nemzeti legjobb gyakorlatait a szövetségesekkel. A NATO rugalmasságra való összpontosítása a szövetségesekkel és partnerekkel folytatott polgári felkészültséggel kapcsolatos munkájának hangsúlyát az úgynevezett „balról induló” követelményekre helyezte át (a helyzetfelismerés és a felkészültség kiépítése a potenciális incidensek vagy támadások előtt). A NATO azonban továbbra is fenntartja a nagyobb polgári vészhelyzetekre való reagálási képességét. Például földrengés, erdőtüzek vagy áradások, illetve emberi tevékenység által okozott katasztrófa esetén a NATO fő polgári vészhelyzeti reagálási mechanizmusa, az Euroatlanti Katasztrófaelhárítási Koordinációs Központ⁴⁴⁸ kérésre koordinálhatja a katasztrófa sújtotta szövetséges vagy partnerországnak nyújtott segítséget.

A modern társadalmak rendkívül összetettek, integrált és egymástól függő ágazatokkal és létfontosságú szolgáltatásokkal. Működésük a kritikus infrastruktúrára támaszkodik, azonban magától értetődőnek tekintik, hogy képesek ellenállni a zavaroknak. Ráadásul az áruk és szolgáltatások kínálatát szinte kizárólag a piaci erők határozzák meg. Az internetalapú kommunikációs rendszerek és a logisztika szintén alapvető fontosságúak az áruk és szolgáltatások előállítására, kereskedelmére és szállítására szempontjából. A nemzeti hatóságok jogalkotási és szabályozási kompetenciával rendelkeznek, de a vészhelyzeteken kívül kevés közvetlen hatáskörük van a magán/kereskedelmi szektor kínálatának befolyásolására vagy irányítására.

---

⁴⁴⁶ MOLNÁR Ferenc: A reziliencia kérdése és a NATO. 4–14. o.

⁴⁴⁷ TOKOVICZ József (szerk.): Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatás. 84. o.

⁴⁴⁸ NATO: Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre.

Mivel a rendszer hatékonyan működik, a nemzeti hatóságokat kevésbé ösztönzi a közvetlen beavatkozásra. Ehelyett elsősorban az iparra és kereskedelemre hárul az ellátási hiányosságok megoldása. A kormányzat beavatkozását az áruk és szolgáltatások, különösen az élelmiszerek és egyéb fogyasztási cikkek biztonságának és minőségének biztosítására korlátozta. Az Európai Unió nagyon erős szerepet játszik ezen ágazatok közigazgatásának felépítésében. Az uniós irányelvek és rendeletek jelentősen alakították a tagállamok, valamint a kereskedelmi szektor tervezését is. A készenléti tervezés, amely a működés és a fenntartás biztosítására törekszik, túlnyomórészt a legvalószínűbb rövid távú zavaró események kezelésére való képességre összpontosított. A kereskedelmi ágazat főként arra fókuszált, hogy egy ilyen zavar esetén minimalizálja saját költségeit, ahelyett, hogy felkészülne a nagyobb léptékű, az ágazatokra és magára a társadalomra is kiterjedő vészhelyzetekre.⁴⁴⁹

A közelmúltig a biztonsággal és a védelemmel kapcsolatos aggályok – az ellátás fizikai biztonságának és az infrastruktúra fizikai védelmének biztosítása válsághelyzetben – nem voltak kiemelkedő kérdések. A sürgősségi jogszabályok lehetővé tették a nemzeti hatóságok számára, hogy átvegyék az ágazatok és erőforrások feletti ellenőrzést, beleértve a képességeket és az infrastruktúrát is, azonban erre alig, vagy egyáltalán nem került sor. A szükséges mechanizmusokat és eljárásokat elsősorban szélsőséges helyzetekre, például háborúra tervezték, és nem azokra a komplex, szürke zónába tartozó kockázatokra, amelyek egy eszkaláló geopolitikai válságot kísérnek, nyílt fegyveres konfliktus nélkül. Kevés állam tesztelte a közelmúltban ezeknek a mechanizmusoknak és eljárásoknak a működését, hogy megbizonyosodjon arról, hogy kiállják-e a sokk vagy a meglepetés próbáját, annak ellenére, hogy erre a Covid-19 pandémia lehetőséget biztosított volna. A stratégiai ágazatokba – például repülőterekbe, tengeri kikötőkbe, energiatermelésbe és -elosztásba vagy távközlésbe – történő közvetlen külföldi befektetés mértéke és hatása néhány országban kérdéseket vethet fel azzal kapcsolatban, hogy az ilyen infrastruktúrákhoz való hozzáférés és azok feletti ellenőrzés fennmaradhat-e, különösen válsághelyzetben, amikor a katonai támogatáshoz szükség lenne rá.⁴⁵⁰

Bár a polgári felkészültség elsősorban nemzeti hatáskörbe tartozik, a NATO biztonságának fontos aspektusa. A nemzeti ellenálló képesség megerősítése ugyanis jobb alapot biztosít a kollektív védelem számára. A NATO az ellenálló képesség kiépítését az „all-hazards” megközelítésen

---

⁴⁴⁹ ROEPKE, Wolf-Diether, THANKEY, Hasit: Resilience: the first line of defence.

⁴⁵⁰ FARKAS Ádám, SPITZER Jenő: Az információs korszak és az állami reziliencia egyes kérdései. 4–21. o.

keresztül javasolja: a tervezés és felkészültség minden típusú fenyegetésre egyaránt vonatkozik, legyen szó természeti katasztrófákról, a hibrid hadviselés kihívásairól, terrorizmusról, fegyveres konfliktusról vagy bármi másról. A megoldás előnye véleményem szerint, hogy a készültség egységes kritériumok szerint kerül értékelésre, a kiképzés pedig a maga módján szintén egységes. Hátránya, hogy a készültség általános, emiatt az egyes eltérő fenyegetésekre adott válaszok sablonosak, nem veszik figyelembe a fenyegetés jellegét. Nem mindegy például, hogy egy akár komplex természeti katasztrófa ellen lép fel a szövetséges állam, vagy ellenséges hibrid támadással szemben; a reziliencia követelményei ilyenkor eltérnek.

A nemzeti hatóságok felismerték, hogy a kockázatok és sebezhetőségek, amelyekkel szembe kell nézniük, és amelyeket az ágazatok közötti kölcsönös függőségi szint is felerősít, az egész kormányzat erőfeszítéseit, valamint a magánszektorral való közvetlenebb együttműködést teszik szükségessé. A NATO polgári felkészültségi programja megkönnyítette és támogatta a nemzeti erőfeszítéseket, és ágazatspecifikus iránymutatásokat és eszközöket dolgozott ki, hogy segítse a nemzeti hatóságokat a fenti hét alapkövetelményben meghatározott célkitűzés teljesítésében. Ezek közé tartozik egy sor kérdésre vonatkozó iránymutatás, többek között, arra nézve, hogyan kell kezelni több tíz- és százezer ember mozgását; milyen stratégiát kell követni az egészségügyi ágazatot érintő kiberkockázatok kezelésére; a tömeges áldozatokkal járó események elhárításának átfogó tervezésére; valamint az egészségügyi ellátási intézkedések biztonságának szavatolására. A NATO polgári szakértői, akik a szövetséges nemzeteknél állomásoznak, segítettek az ellenálló képesség és a polgári felkészültség szintjének növelését célzó intézkedések értékelésében és a személyre szabott tanácsadásában.⁴⁵¹

A megváltozott biztonsági környezet miatt a NATO védelmi tervezési erőfeszítéseit megerősítették, többek között a polgári felkészültség területén is. A NATO hét alapkövetelménye szisztematikus megközelítést tartalmaz e képességek javítására. A rendszeres értékelések alapvető szempontot jelentenek, segítve az előrelépés és a kihívások területeinek azonosítását és mérését. A szövetségesek által szolgáltatott adatokon alapuló megállapítások segítik a további nemzeti vagy kollektív intézkedések irányának meghatározását. Az értékelések kiterjednek mind a polgári

---

⁴⁵¹ BODOR Csaba Gergely: Az egyén biztonsági súlya és szerepe a nemzetállami és szövetségi reziliencia viszonylatában. 4–14. o.

felkészültség állapotáról szóló összesített jelentésre, mind pedig – az egyes országjelentések részeként – az adott szövetséges polgári felkészültségének állapotára.

A 2016-os kezdeti értékelést 2018-ban jelentés követte, amely számos hiányosságot azonosított, ahol további forrásokra és erőfeszítésekre volt szükség a nemzeti hatóságok támogatására. Ezek az értékelések lehetővé teszik az erőforrások rendelkezésre állásával, a felkészültségi szintekkel, valamint a polgári erőforrások és az infrastruktúra védelmével kapcsolatos feltételek tesztelését, beleértve a hadsereget támogató erőforrásokat is. Segítenek biztosítani a NATO polgári felkészültségen keresztüli ellenálló képességgel kapcsolatos erőfeszítései és a katonai oldalon tett erőfeszítések közötti koherenciát. Hosszabb távon a céljuk, hogy elősegítsék a tagállamokban a polgári-katonai együttműködés fokozását. Ehhez kitartóbb erőfeszítések szükségesek a struktúrák, kapcsolatok és tervek újjáépítésére, amelyek elősegítik a NATO adaptált elrettentési és védelmi pozíciójához hozzájáruló polgári-katonai együttműködést.⁴⁵²

2014 óta a NATO jelentős eredményeket ért el. Polgári felkészültségi erőfeszítései tartalommal töltötték meg az ellenálló képesség fogalmát. Miközben a NATO kidolgozta a polgári felkészültség helyzetéről szóló harmadik jelentését 2020-ra, a reziliencia alapkövetelményei további finomodtak, az előrehaladás jobban mérhetővé vált. A NATO polgári felkészültséggel kapcsolatos erőfeszítéseikhez a már meglévő rugalmassági szintek – például a kritikus infrastruktúrák ellenállóképessége – mérésére irányuló kutatások is hozzájárultak.⁴⁵³ Ugyanakkor a biztonsági környezet kiszámíthatatlansága miatt a szövetségeseknek a jövőben is biztosítaniuk kell, hogy nemzeti ellenálló képességük a NATO kollektív védelmi és biztonsági célkitűzéseit erősítse.⁴⁵⁴

Az ukrán fegyveres erők és a civil társadalom elszánt ellenállása az orosz invázióval szemben, amely 2022 februárjában kezdődött, szemlélteti a katonai és társadalmi ellenálló képesség központi jelentőségét a külső sokkhatásokkal szemben. A háború küszöbét el nem érő ellenséges cselekményekkel szembeni sokkal szélesebb körű politikai, gazdasági, technológiai és társadalmi ellenálló képesség szükségessége olyan kihívás, amelyet a NATO csak a Krím-félsziget és Kelet-Ukrajna 2014-es orosz megszállása óta ismert fel teljes mértékben. A 2016-os varsói

---

⁴⁵² JUHÁSZ István: A nemzeti ellenálló képesség és nemzetbiztonság (A nemzeti reziliencia, a kritikus infokommunikációs infrastruktúrák és a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszerének kapcsolata). 4–17. o.

⁴⁵³ PRIOR, Tim, HAGMANN, Jonas: Measuring Resilience: Benefits and Limitations of Resilience Indices. 5–21. o.

⁴⁵⁴ ROEPKE, Wolf-Diether, THANKEY, Hasit: Resilience: the first line of defence.

csúcstalálkozó helyezte a kérdést a szövetség figyelmének homlokterébe a nemzeti ellenálló képesség hét alapkövetelményének megfogalmazásával, majd ezt követte a hadviselés alapkoncepciója 2020-ban, amely szerint a többszintű, rétegzett ellenálló képesség az, amely biztosítja a sikert a hibrid hadviselés ellen is.⁴⁵⁵

A reziliencia meghatározása a rugalmasság két jellemzőjét érinti. Először is, az ellenálló képesség a válsághelyzet elviselésére és a válságból való kilábalásra való képességre vonatkozik. Másodsor, a szereplőknek képeseknek kell lenniük arra, hogy reagáljanak a különböző – várt és váratlan – potenciális sokkhatásokra. Ez a túlélési képességgel kapcsolatos. Ahogyan a reziliencia egyik széles körben elfogadott meghatározása fogalmaz, egy szereplőnek képesnek kell lennie „*fenntartani alapvető célját (...) a drámaián megváltozott körülmények között*”.⁴⁵⁶ Ez látható a NATO hét alapvető követelményében a nemzeti ellenálló képességre vonatkozóan, amelyek egy működő állam alapvető összetevőinek meghatározására tett erőfeszítést jelentenek, a kormányzati, egészségügyi szolgáltatások, az energiaellátás, az élelmiszer- és vízkészletek, a kommunikációs hálózatok és a közlekedés folyamatosságára összpontosítva. A válsághelyzetekben való túlélési képességként értelmezve, a reziliencia védekező és reaktív koncepciónak tekinthető. Az ellenálló képesség ugyanúgy az összes lehetséges eshetőséggel való megbirkózásról szól, mint a konkrét események előre jelzéséről. Bár a rendszerszintű sokkokra való nemzeti felkészültséget ma már legalább néhány világosan azonosítható védelmi és nemzetbiztonsági prioritás motiválja, a váratlan krízisekre való felkészülés általános megközelítése továbbra is hasznos. Az ilyen általános intézkedések közé tartozik a nemzeti, regionális és helyi szintű felelősségi körök elosztása; az a követelmény, hogy minden vészhelyzetben egyetlen vezető ügynökség legyen a kormányzat központjában; az előre egyeztetett eljárások gyakorlására vonatkozó fegyelem a vezető beosztású személyek bevonásával; és folyamatos ellenőrzési programok annak tesztelésére, hogy ezek továbbra is hatékonyak maradjanak.⁴⁵⁷

Az ellenálló képességnek tehát nemcsak fizikai, hanem politikai és pszichológiai dimenziói is vannak. Ezek kizárólag anyagi szempontból is tekinthetők, ahogyan azt fentebb bemutattuk, de tekinthetjük őket a csoportok vagy egyének pszichológiai attitűdje szemszögéből is, amely

---

⁴⁵⁵ SWEIJS, Tim: The NATO Warfighting Capstone Concept: Key Insights from the Global Expert Symposium Summer 2020. 2–12. o.

⁴⁵⁶ HALL, Jonny, SANDEMAN, Hugh: NATO's Resilience: The first and last line of defence. 2022. 5–13. o.

⁴⁵⁷ KELEMEN Roland, NÉMETH Richárd: Társadalmi hálózatok és reziliencia. 4–27. o.

lehetővé teszi számukra, hogy a nehézségekkel szemben is működőképesek maradjanak. A sokkokkal való megbirkózást szolgáló struktúrák és eljárások nem tudják biztosítani a nemzeti ellenálló képességet válsághelyzetben, ha nincs meg a hatékony reagáláshoz szükséges gondolkodásmód. Az ellenálló képesség, amelyet a megpróbáltatásokra való reagálás gondolkodásmódjaként fogunk fel, magában foglalja a társadalmi dimenziót, amely nem csak az államban, hanem a civil társadalom szereplői között is megtalálható. Ez a társadalmi kohézió az, amit az orosz információs hadviselés kifejezetten célba vett, amikor megpróbálta aláásni a NATO-államok politikai stabilitását.⁴⁵⁸

A 2021-es Brüsszeli NATO csúcson⁴⁵⁹ a tagországok számos további ígéretet tettek 2021-re az ellenálló képesség fokozása érdekében: az ellátási láncok biztosítása és diverzifikálása; a kritikus infrastruktúrák védelme (szárazföldön, a tengeren, a világűrben és a kibertérben); az újonnan megjelenő technológiák elleni fellépés; az új generációs kommunikációs rendszerek biztosítása; valamint a technológia és a szellemi tulajdon védelme. Ugyanakkor a tagok kötelezettséget vállaltak arra, hogy felülvizsgálják a fegyveres konfliktusokkal szembeni ellenálló képességgel kapcsolatos eredeti kötelezettségvállalást, annak érdekében, hogy fokozzák az ellenálló képességet.

Negatívumként találok értékelhetőnek, hogy az Észak-atlanti Szerződés 3. cikke szerinti rugalmassági kötelezettségek és az alapkövetelményekből eredő szélesebb körű felelőségek összemérésére irányuló hajlam a megerősített rugalmassági kötelezettségvállalásban is megmutatkozik. A 2021. évi csúcstalálkozó közleménye arról szól, hogy a NATO az Észak-atlanti Szerződés 3. cikke szerinti kollektív kötelezettségvállalással összhangban integrált, jobban összehangolt megközelítést fogad el a sebezhetőség csökkentése és annak biztosítása érdekében, hogy a szövetséges hadseregek hatékonyan tudjanak működni békében, válsághelyzetekben és konfliktusokban. Megállapodás született arról, hogy a szövetségesek javaslatot dolgoznak ki az ellenálló képességgel kapcsolatos célkitűzések meghatározására, értékelésére, felülvizsgálatára és nyomon követésére, hogy az országos szinten kidolgozott ellenálló képességi célokat és

---

⁴⁵⁸ FARKAS Ádám, VILICS Tünde: A társadalmi reziliencia és a pszichológia találkozási pontjai. 4–16. o.

⁴⁵⁹ NATO: Brussels Summit Communiqué – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021.

végrehajtási terveket irányítsák. Minden egyes szövetségesnek el kellett döntenie, hogy ezt hogyan teszi.

6.3 HOGYAN VÉDEKEZHETÜNK TÁRSADALMI REZILIENCIÁVAL A HIBRID FENYEGETÉSEK ELLEN?

A hibrid fenyegetések és a hibrid hadviselés nem újdonság. Bár kezdetben a hagyományos katonai erők és az irreguláris (állami és nem állami szereplők szolgálatában álló) erők kombinációját magában foglaló konfliktusokkal azonosították, a fogalom az utóbbi időben továbbfejlődött és átalakult. Bár megkérdőjelezhető, hogy lehet-e új jelenségként beszélni hibrid fenyegetésekről, hibrid hadviselésről és hibrid műveletekről, az biztos, hogy Oroszország stratégiája némileg újra definiálta a régi fogalmat. Az újdonságot a fentiek intenzív információs (leggyakrabban dezinformációs) kampánnyal való kombinálása jelenti. A katonai és nem katonai eszközöket integráltan és széles körben alkalmazzák a pszichológiai és diplomáciai eszközökkel. A kifinomult és gyors információs kampányok és az elektronikus eszközök, köztük a kiberműveletek alkalmazása szintén szerves részét képezik Oroszország hibrid tevékenységének. A hangsúly a nem katonai módszereken van, és gyakran az információs hadviselés felé tolódik. Egy hibrid hadviselést folytató ország a leghatékonyabban olyan célországokban és területeken tud információs kampányokat (beleértve az „álhíreket”) kezdeményezni, ahol a lakosság legalább egy része fogékony az ilyen üzenetekre; ez különösen hatékony olyan helyzetekben, ahol a megcélzott lakosság, beleértve az etnikai kisebbségeket is, már anyanyelvüként használja a hibrid hadviselést alkalmazó ország nyelvét. Végül, de nem utolsósorban az ország kormányával szembeni elégedetlenség szítása is egy hatásos módszer, az általa terjesztett információkkal kapcsolatos kételyek, valamint a nemzeti kormány iránt tapasztalható bizalmatlanság és korrupció szintén elősegíti a hibrid hadviselés részeként végrehajtott információs műveletek hitelességét.

A reziliencia fogalmának éppoly sokféle jelentése van, mint a hibrid fenyegetéseknek. A reziliencia arról szól, hogy az államok és a társadalmak hogyan állnak ellen az összeomlásnak a katasztrófális események hatására. Meg kell birkózniuk és kezelniük az ilyen eseményeket, alkalmazkodniuk kell hozzájuk, és rövid időn belül ki kell lábalniuk a hatásaikból. Nyilvánvaló, hogy az utólagos reziliencia csak akkor lehetséges, ha az állam és a társadalom képes előre látni egy eseménysorozat lehetséges következményeit, legyen az ember okozta, természeti katasztrófa vagy külső kihívás, például válság vagy háború. Következésképpen a reziliencia kontextusfüggő; a kontextustól

függően számos formája van. Az ellenálló képességnek sok köze van az állami kapacitáshoz, a kormányzáshoz, valamint a társadalom kohéziójához és ezáltal az állami intézmények és vezetők társadalmi támogattságához. Ezért könnyű lenne levonni azt a következtetést, hogy olyan sok tényező járul hozzá a rezilienciához, hogy a legjobb lenne a fogalmat a jó kormányzással azonosítani. Ez azonban durva leegyszerűsítés lenne, mivel az ellenálló képességet a valószínűleg bekövetkező forgatókönyvek előre jelzésével kell kialakítani. Ezt bonyolítják az elemzés konceptuális alapjai, valamint számos más tényező, többek között a következők:⁴⁶⁰

- a reziliencia sokszor olyan problémák esetében merül fel szükségletként, amelyek alacsony valószínűségűek, de ha (illetve amikor) bekövetkeznek egzisztenciális fenyegetést jelenthetnek (ilyen lehet például egy világjárvány);
- az erőforrások korlátoltsága, az érték folyó verseny (ahogyan a Covid-19 pandémia ezt ékezen illusztrálta) akadályozhatják, vagy nehezíthetik a reziliencia kiépítését és fenntartását, különösen amikor az nemzetközi együttműködést igényel;
- a szövetségi rendszerekben fellépő államokat e rendszerek belső logikája (demokráciák esetén a jogállamiság elvárásrendszere) köti, cselekvési területet a nemzetközi jog korlátozza, miközben a hibrid agresszor államok nem kell ilyen megkötöttségekkel számoljanak.

A felsoroláshoz hozzáadnám a következő korlátozó tényezőt is: a hibrid fenyegetést jelentő aktorok felvonulási ideje akár évtizedekben is mérhető. Oroszország Ukrajna elleni agressziójának 2022-es szakasza sok évnyi nyugalmat követett, Kína Tajvan elleni fellépése több mint félévszázados folyamat stb. Emiatt a hibrid fenyegetés alacsony intenzitása hangsúlyos jellemző, azon emberi tendencia miatt, hogy a rövidtávú fenyegetéseket a hosszútávúakkal szemben hangsúlyosabban tarjuk szem előtt.

6.4 A NATO REZILIENCIA-STRATÉGIÁJA⁴⁶¹

Ami a tudatosságot illeti, a NATO a megfelelő katonai képességek megszerzésére összpontosít, a nemzetközi befolyás egyéb, gazdasági és diplomáciai területei rovására. Ahhoz, hogy a hibrid

---

⁴⁶⁰ Lásd DUNAY Pál, ROLOFF, Ralf: Hybrid Threats and Strengthening Resilience on Europe's Eastern Flank.

⁴⁶¹ NIKOLOV, Orlin. Building societal resilience against hybrid threats. 91–109. o.

fenyegetésekkel szembeni fellépés szempontjából kulcsfontosságú egyéb hatalmi eszközökkel rendelkezzen, a NATO-nak kapcsolatokat kell kialakítania és koherenciát kell teremtenie más szereplőkkel, például az EU-val. A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés érdekében a biztonságot tág fogalomként kell felfogni, mivel ezek a fenyegetések az egész társadalom teljes biztonságát veszélyeztetik. Ezért az ellenük való védekezésbe minden érintett szereplőt be kell vonni, ezáltal fokozva a NATO átalakulási folyamatát. Ez erősebb politikai pozícióhoz vezet, és a világos stratégiai irányt, valamint a szükséges eszközök és módszerek rendelkezésre bocsájtását jelenti. Az ellenálló képesség a hiteles elrettentés és a Szövetség alapvető feladatainak hatékony teljesítése szempontjából nélkülözhetetlen alaphoz tekinthető. Az Észak-atlanti Szerződés 3. cikke értelmében valamennyi szövetséges elkötelezte magát a rugalmasság kiépítése mellett. A mai biztonsági környezetben az ellenálló képesség minden eddiginél nagyobb mértékben igényli a katonai és polgári képességek teljes skálájának kihasználását, valamint aktív együttműködést az állami- és a magánszektor között. Szükséges továbbá más nemzetközi szervezetekkel és partnerországokkal való kooperáció is.

A hibrid fenyegetések a különböző hadviselési módszerek teljes skálájának kombinációját foglalják magukban, beleértve a hagyományos képességeket, az irreguláris taktikákat és formációkat, a terrorista cselekményeket, illetve a polgári lakosság elleni erőszakot. A hibrid eszközökkel élő személyek vagy intézmények meglepik az agresszió áldozatául eső államokat és félelmet keltenek a nemzetközi közösségben. A támadásokat elkövetők a magas intenzitású hadviselés folyamán változatos taktikákat alkalmazhatnak, olyanokat is, amelyek az aszimmetrikus hadviselésre jellemzők, mint például a polgári lakosság elleni fegyveres támadások, robbantások (beleértve az öngyilkos merényleteket is), vagy a civilek túszul ejtése (például emberrablás és gépeltérítés). A hibrid fenyegetések célpontja ezzel szemben az állami szereplők vagy a hadsereg helyett inkább az egyszerű állampolgár. Ennek oka a politikai célok elérésére irányuló taktika, amely szükségessé teszi az erőszak vagy az erőszakkal való fenyegetés alkalmazását a polgári lakosság ellen. Az erőszak alkalmazása a civilek ellen racionális, előre megfontolt, amellyel egy politikai célt kíván elérni az agresszor. Ennek kivédése érdekében szükséges egy ellenálló társadalom kiépítése, amely a nemzetközi közösség fő prioritása kell hogy legyen. Hibrid fenyegetések idején alapvető feladat a biztonság területén a civilek védelmére való összpontosítás.

6.5 AZ EURÓPAI UNIÓ REZILIENCIA-STRATÉGIÁJA ÉS AZ EURÓPAI REZILIENCIA FEJLESZTÉSI IRÁNYAI

Az elmúlt években, különösen 2020 után az EU országai és partnerei világszerte ráébredtek a hibrid fenyegetések által jelentett tartós és akut veszélyekre.⁴⁶² Ellenérdekelt állami és nem állami szereplők már régóta alkalmaznak hibrid módszereket az EU ellen, azonban Oroszország 2014-es ukrajnai hibrid agressziója jelentett fordulópontot, és világított rá a nyugati országok felkészületlenségére és sebezhetőségére az ilyen típusú fenyegetésekkel szemben. A hibrid fenyegetés olyan gyűjtőfogalom, amely a destabilizáló és összehangolt polgári és katonai akciók egész sorát foglalja magában. E tevékenységek közé tartozhatnak dezinformációs kampányok, kibertámadások, politikai vagy gazdasági korrupció előidézése, a befolyásos szereplők megkörnyékezése, a független média nyomás alá helyezése és a kritikus infrastruktúra felvásárlása. Ezen túlmenően már a kezdetektől fogva tisztázni kell, hogy a hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés elsősorban a tagállamok hatáskörébe és felelősségébe tartozik. Az EU-val vagy más nemzetközi szervezetekkel ellentétben a nemzeti kormányok rendelkeznek erre a szükséges eszközökkel, beleértve a hírszerző és kémelhárító ügynökségeket, polgári, katonai és rendfenntartó szerveket. Ugyanakkor, míg a nemzetbiztonság az egyes tagállamok létfontosságú érdekeinek hatáskörébe tartozik, a hibrid fenyegetések gyakran átlépik a határokat, így az EU-nak kritikus kiegészítő szerepet kell betöltenie a tagállamok erőfeszítéseinek támogatásában. Más szóval, az EU és a NATO kulcsfontosságú kiegészítő szerepet játszhat, és rugalmas támogatást nyújthat azokban az esetekben, amikor a tagállamok nemzeti szintű válaszlépései nem bizonyultak megfelelőnek.

Az EU ellenfelei hibrid hadviselésen keresztül történő beavatkozásának hatékonysága azzal magyarázható, hogy képesek azonosítani és kihasználni a demokratikus társadalmainkban rejlő sebezhetőségeket. A hibrid fenyegetések természetüknél fogva sokrétűek és rejtettek, ami nagyon megnehezíti az azonosításukat és elhárításukat. A hibrid hadviselés célja nem a közvetlen konfrontáció vagy támadás, ami azonnali reakciót váltana ki, hanem a célpont gyengítése, valamint az EU belső kohéziójának aláásása. A technológia egyre nagyobb ütemű fejlődése korlátozza a rosszindulatú beavatkozások azonosításának lehetőségét. A technikai eszközök innovációja növeli

---

⁴⁶² Lásd A Strategic Compass for Security and Defence; EURÓPAI BIZOTTSÁG: A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának A biztonsági unióra vonatkozó uniós stratégia.

a hibrid hadviselés hatókörét és hatékonyságát az olyan stratégiai célok elérésében, mint az intézményekbe vetett közbizalom aláásása, geopolitikai befolyás megszerzése és az intézményi döntéshozatali képességek akadályozása. Ezen túlmenően a hibrid taktikák hatékonysága azon is múlik, hogy képesek-e kihasználni a demokratikus társadalmakat irányító alapelveket, törvényeket és értékeket. Az Oroszország által alkalmazott hibrid eszközök, például a dezinformációs kampányok a nyílt és demokratikus rendszerek eredendő sebezhetőségeit célozzák, mint például a szólásszabadság, a média szabadsága és a piacok szabadsága. Ezek a szabadságjogok mind-mind a külföldi beavatkozás potenciális lehetőségeit jelentik. Az európai demokráciákat eddig is és ezután is kihasználják a meglévő etnikai, vallási, politikai vagy gazdasági törésvonalak súlyosbítására, aláásva ezzel a társadalmi kohéziót.⁴⁶³

Ahogy növekszik a hibrid fenyegetésekkel kapcsolatos kutatások száma, úgy a reziliencia témája is egyre gyakrabban felmerül. Az reziliencia az államok és társadalmak azon képességét jelöli, miszerint képesek elrettenteni az ellenfelet, ellenállni a közigazgatásuk elleni külső beavatkozásoknak és legyőzni azok hatásait. Az EU számos figyelemre méltó lépést tett a harmadik országokból érkező hibrid fenyegetésekkel szembeni ellenálló képességének megerősítése érdekében, ami azt jelzi, hogy az ilyen típusú fenyegetésekhez való hozzáállás megváltozott, és egyre nagyobb politikai akarat mutatkozik arra, hogy komolyan vegyék ezeket a kihívásokat. A hibrid hadviselés a káros tevékenységek széles skáláját foglalja magában, mint például a kibertámadások, a választásokba való beavatkozás és a kritikus fontosságú területek elleni támadások. Az ellenálló képesség kiépítése érdekében az egész társadalomra kiterjedő megközelítés szükséges, amely a független média, a magánszektor, a tudományos élet és a nem kormányzati szervezetek erőforrásaira támaszkodik. Ugyanakkor továbbra is maradnak kritikus sebezhetőségi pontok, amelyek még szükségesebbé teszik a proaktív politikai fellépést és az elkötelezettséget, valamint az uniós források hatékony felhasználását.

Az EU-nak a következő intézkedéseket kell végrehajtania Sandra Kalniete és Tomass Pildegovičs szerint a dezinformációval és a demokratikus folyamatokba való beavatkozással szembeni ellenálló képessége megerősítésének érdekében:⁴⁶⁴

---

⁴⁶³ KALNIETE, Sandra, PILDEGOVIČS, Tomass: Strengthening the EU's resilience to hybrid threats. 23–33. o.; JUNGWIRTH, Rainer és mtsai.: Hybrid threats: a comprehensive resilience ecosystem.

⁴⁶⁴ *Uo.*

„1. Az EU országainál és azok szomszédjainál a dezinformáció elleni küzdelemmel foglalkozó intézmények felhatalmazásának és megbízatásának kiszélesítése.

2. A külföldi beavatkozással kapcsolatos vizsgálatok bővítése, főleg a dezinformációra fókuszálva, majd azok nyilvános leplezése, a terjesztőik szankcionálása.

3. Válgjon globális szabványalkotóvá a digitális egységes piac szabályozása terén, beleértve a nagyobb átláthatóság és elszámoltathatóság megkövetelését a digitális platformoktól. Ez magában foglalja a társadalmi felelősségvállalás uniós szintű általános normáinak létrehozását az algoritmikus tervezésben.

4. A külföldi politikai finanszírozás nyomon követése során nagyobb ellenőrzés kikényszerítése, és a politikai reklámok finanszírozásának ellenőrzése az EU-ban és tagállamaiban.

5. A civil társadalom, a tudományos élet és a nem kormányzati szektor bevonása a dezinformáció elleni küzdelem egész társadalmat érintő megközelítésébe.

6. A média biztonságának és fenntartható működésének biztosítása, a cenzúra elleni küzdelem, valamint a minőségi és független média megerősítése.

7. A NATO-val, az ENSZ-szel (különösen az UNESCO-val), a G7-el és a más hasonlóan gondolkodó nemzetközi szervezetekkel és partnerekkel való együttműködés megerősítése.”

A GLOBSEC nemzetközi biztonságpolitikai think-tank 2021 nyarán *Hibrid fenyegetések elhárítása: 10 lépés az ellenálló Európa érdekében* címmel kidolgozott egy stratégiát,⁴⁶⁵ amelynek megírásával befolyásolni kívánta Európa döntéshozóit. A szerzők véleménye szerint az információs tér, a kibertér és a globális gazdaság egyre inkább veszélyeztetett területek, ahol állami és nem állami szereplők olyan műveleteket hajtanak végre, amelyek célja ellenfelek manipulálása, megzavarása és kényszerítése.

A Covid-19 vakcináktól a történelmi gyökerű vitákig, az infrastrukturális projektektől a kulturális kapcsolatokig, az ellenséges állami szereplők szinte bármit képesek a befolyásolás eszközévé alakítani. A GLOBSEC értékelése szerint az elmúlt évek jelentős előrelépései ellenére a jelenlegi politikai válaszok és intézkedések nem felelnek meg az egyre merészebb ellenfelek által folytatott

---

⁴⁶⁵ GLOBSEC: Countering Hybrid Threats: 10 Steps for a Resilient Europe.

hibrid műveletekkel szembeni elrettentés és fellépés feladatának. Ez egy hosszú távú kihívás: bár jelenleg Oroszország jelenthet gondot, más országok, például Kína is növelte kapacitását az ilyen kampányok végrehajtására. A technikák és a technológia fejlődése ráadásul számos eszközt adott a kisebb államok, sőt a szélsőjobbaldali mozgalmaktól a szélsőbaloldali vagy fundamentalista iszlám terroristákig terjedő nem állami szereplők kezébe. A GLOBSEC szakértői emiatt a következő cselekvési irányokat javasolták:

- a védekezéshez szükséges előtanulmányok megvalósítását, a támadható gyenge pontok azonosítására és a védelmi folyamatok stressz-tesztelését;
- a reziliencia növelését, ideértve a központi koordinációt is;
- az emberi erőforrás felkészítését, a közigazgatás és a lakosság tájékozottsági szintjének emelésével (például az agresszor államok azon narratívájával szemben, miszerint a Nyugat bontotta meg a *status quo*-t az érdekszférájukba történő beavatkozással);
- a nemzetközi és az ágazati együttműködés fokozását;
- az erőforrások jobb koordinációját és összevonását;
- a nem-katonai védelem számára a katonaihoz hasonló jelentőség tulajdonítását;
- központilag kidolgozott, és a propaganda eszközeivel disszeminált, egységes és a hibrid hadviseléssel szembeszálló narratíva megvalósítását (tulajdonképpen az ellenpropaganda erősítését), a demokráciáknak törvényszerűen kedvező „igazság” bemutatásával;⁴⁶⁶
- valódi, gyakorlati nemzetközi szolidaritás tanúsítása, a szükség esetén hasonló szolidaritásból részesülés reményében;

---

⁴⁶⁶ Itt szükséges röviden kritikát megfogalmaznom, ugyanis a történelemben számos olyan esemény ismert, amikor az igazság az egyes demokráciák számára nem éppen kedvező (például Dél-Kelet-Ázsia, Afrika és Dél-Amerika térségeibe történő brutális beavatkozások, államcsínyek és a fedett hadviselés más módszereinek bevetése, sok esetben a gyarmatbirodalmak szétesésének megakadályozására). Emiatt a GLOBSEC e javaslatát joggal lehetséges álságosnak tekinteni, különösen, mivel egyes világrészekben, így Közép-Kelet-Európában a lakosság, sok évtizedes elnyomás tapasztalataiból kiindulva eleve gyanakvó a „hivatalos” narratívákkal szemben. Emiatt a hangsúlyt a bármilyen minősítést mellőző, idézőjelek nélkül vett igazság bemutatására kellene helyezni, a tisztességes nemzetközi fellépés gyakorlatba ültetésével is együttesen.

- a hibrid műveletekben részt vevő szereplők leleplezése és kompromittálása a közvélemény szemében, ideértve a korrupciós rendszerek elleni fellépést is;
- a hibrid támadókkal szembeni proaktív fellépés, a hibrid akciók váratlan, erőteljes és „fantáziadús” eszközökkel megtorlása, ebben az állam és szövetségesi minden kapacitásának felhasználása.⁴⁶⁷

A GLOBSEC fenti fellépési taktikaival szemben kézenfekvő kritika lehet, hogy az offenzív cselekvést is pártolják, ezzel táplálva a hibrid hadviselők azon narratíváját, miszerint lényegében ők állnak támadás alatt, és az ún. Kollektív Nyugat minden rendelkezésére álló – jellemzően hidegháborús, olykor tisztátalan – eszközt felhasznál jogos nemzetközi érdekeik csorbítására. Mindemellett a felsorolás jól jelzi a nemzetközi kapcsolatok valóságát: a reziliencia sokszor látszólag háttérbe szorul az elrettentéssel szemben.

Az Európai Parlament és az Európai Tanács 2016-os közös közleménye a hibrid hadviselés elleni védekezéshez szükséges társadalmi reziliencia koncepciójának egyik újrafogalmazása: *„ennek a közös közleménynek a célja, hogy elősegítse egy olyan átfogó megközelítés kialakítását, amelynek segítségével az EU a tagállamokkal együttműködve képes lesz a hibrid típusú fenyegetésekkel szembeni célzott fellépésre azáltal, hogy szinergiákat teremt a releváns eszközök között, és előmozdítja az összes érintett szereplő szoros együttműködését.”*⁴⁶⁸

Az Európai Unió a hibrid fenyegetések ellen egy közös jelzőrendszer megalapítását kezdeményezte az Europol, az EU Hibrid Fúziós Központja⁴⁶⁹, a Frontex, az EU Veszélyhelyzet-kezelési Koordinációs Központja⁴⁷⁰ és hasonló szereplők közreműködésével. Ennek célja a fenyegetések feltérképezése és értékelése az elhárítás megkönnyítésére. Talán a legfontosabb szervezet a hibrid támadások kivédésében ebben az európai infrastruktúrában az EU Hírszerző és Helyzetértékelő Központja;⁴⁷¹ hasznos munkát végez a jogalkotás előkészítése területén *„az Európai Tanács mellett működő horizontális hibrid fenyegetések és a dezinformációs munkacsoport is. Mivel a munkacsoport közvetlenül az Állandó Képviselek Bizottsága (Coreper15) alatt működik, alkalmas*

⁴⁶⁷ GLOBSEC: Countering Hybrid Threats: 10 Steps for a Resilient Europe.

⁴⁶⁸ EURÓPAI TANÁCS: Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak – A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete európai uniós válasz.

⁴⁶⁹ Hybrid Fusion Cell.

⁴⁷⁰ Emergency Response Coordination Centre.

⁴⁷¹ EU Intelligence and Situation Centre (EU INTCEN).

lehet a hibrid fenyegetések elleni EU-szintű kezdeményezés, illetve tevékenység koordinálására.”⁴⁷²

Egy sokkal átfogóbb, 2023-as, újabb információkat is magába foglaló modell⁴⁷³ az Európai Unió számára átfogó reziliencia-ökoszisztéma kialakítását irányozza elő. Az így létrehozandó rendszer (annak angol nevéből – *Comprehensive Resilience Ecosystem* – rövidítve CORE) célja a demokratikus társadalom hét ún. alapértékének védelme, amelyet a modell megalkotói a hibrid támadások célpontjaként azonosítanak. E demokratikus alapértékek: 1. az igazságos/egyenlő bánásmód élménye, 2. a politikai jogok és szabadságjogok, 3. a politikai elszámoltathatóság, 4. a jogállamiság, 5. a (kormányzati) stabilitás, 6. a közszolgáltatások hozzáférhetősége. 7. a stratégiai időben való előrelátás képessége.

Az ökoszisztéma létesítése a demokratikus alapértékek védelmére azonosított három cselekvési tér valamelyikében, vagy ezek közül többen, hierarchikus (helyi, országos/nemzeti és nemzetközi) szinteken történő fellépéssel lehetséges. A CORE modell cselekvési terekként a következőket azonosítja:

- a helyi közösségek, nemzetek, és nemzetközi közösség szintjén létesülő ún. *polgári teret* (*civic space*), amelynek támadása és védelme politikai, kulturális, szociális és információs eszközök alkalmazásával lehetséges;
- a közszolgáltatások, kereskedelem és globális ellátási láncok szintjén létesülő ún. *szolgáltatási teret* (*services space*), ami az információs, illetve, kibertér, a gazdaság és az infrastruktúra eszközeivel biztosítható, illetve támadható;
- a helyi és országos közigazgatás, illetve a nemzetközi szervezetek szintjén létesülő ún. *kormányzati teret* (*governance space*), amely a politikai, közigazgatási, jogi, hírszerzési, diplomáciai és katonai eszközök összességét tartalmazza, mint védelmi és támadó kapacitásokat.

A CORE modell logikája alapján a hibrid támadásokat a célba vett cselekvési terek lehető legmagasabb szintjén kell elhárítani (lehetőleg a nemzetközi szinten), különben ezek hatásai a helyi

---

⁴⁷² HÓDOS László: A hibrid konfliktusok felívelési szakasza, avagy a fenyegetés észlelésének, megelőzésének és kezelésének nemzetbiztonsági aspektusai. 53. o.

⁴⁷³ JUNGWIRTH. Rainer és mtsai.: Hybrid threats: a comprehensive resilience ecosystem.

szintekre továbbgyűrűznek, és a különböző cselekvési terekben együttesen is károkat okozhatnak, ezzel veszélyeztetve az alapvető demokratikus értékeket. Amennyiben az elhárítás magasabb szinteken nem lehetséges, azt alacsonyabb (országos vagy helyi) szinteken szükséges fogantatosítani.

A továbbiakra nézve jelentős következtetésként emelném ki, hogy a CORE modell a közigazgatás eszközeinek használatát a hatékony közigazgatás (így a határellenőrzés és idegenrendészet) céljai ellen irányított hibrid támadások esetén lehetővé teszi – sőt megköveteli –, amely fellépés az EU tagállamai és a NATO-szövetségesek együttműködése kapcsán megfogalmazott további, fentebb ismertetett követelményekkel is összhangban áll.

6.6 REZILIENCIA MAGYARORSZÁGON

A Magyarország biztonságára jelentett veszélyek és kockázatok az elmúlt időszakban jelentősen megváltoztak. Napjainkban a világjárványok, természeti és ipari katasztrófák, tömeges és irreguláris migráció, valamint a hibrid hadviselés is megjelenik, mint új biztonsági megközelítést igénylő tényező. A modern kori fenyegetések a társadalom védekezőképességét, a demokratikus intézmények létalapját veszik célba, ezért elengedhetetlen a társadalom rezilienciájának megerősítése, mert ez biztonságának alapját alkotja.⁴⁷⁴ A fentiekben bemutatott NATO és EU politikai-katonai védekezési célok és eszközök mellett minden ország számára kardinális fontosságú egy saját stratégia kidolgozása.

Európa és benne Magyarország, a globális biztonsági környezet változásának köszönhetően, a rendszerváltás óta különböző válságokon megy keresztül, ideértve nemcsak a közelében, vagy a távolabb zajló háborúkat, hanem a gazdasági világválságot és a pandémiát is. Láthatjuk, hogy ezeknek a kihívásoknak csak egy része hagyományos értelemben katonai jellegű, a többség már új típusú, amely minden állampolgárt érint.

A nemzetállami struktúrákkal párhuzamosan, a digitális forradalomnak köszönhetően, kiépült egy online világ is, ahova a biztonsági fenyegetések is beköltöztek, így téve még sokrétűbbé a biztonsági környezetünket.⁴⁷⁵

---

⁴⁷⁴ KÁDÁR Pál: A hibrid kihívások és a működő államszervezet-gondolatok egy konferencia margójára. 3–10. o.

⁴⁷⁵ KARSAI Béla (szerk.): A társadalmi ellenálló képesség szerepe a biztonság szavatolásában. 6-36. o.

Ebből következik, hogy a hibrid nyomásgyakorlás és fenyegetés által jelentett veszélyek ellen már nem elégséges a csupán katonai eszközökkel való védekezés, ezért fontos a társadalmi reziliencia növelése is; a hibrid támadások célkeresztjében nem csupán az állam, hanem a gazdaság és az egyén áll.⁴⁷⁶ Ezeket a kihívásokat a biztonság komplex értelmezésén, egy ország biztonságpolitikai átfogó koncepcióján keresztül kell megközelíteni. A védekezésre így több közigazgatási ágazat vagy akár állam együttműködésére van szükség. E szükségszerűséget a fentebb ismertetett reziliencia-modellek és intézkedések mindegyike kiemeli, azonban elméleti megalapozottságát tekintve leginkább a CORE modellben tükröződik, amely a kormányzati cselekvési tér fogalmának kiépítésével jelentős hangsúlyt helyez a közigazgatási eszközök alkalmazására.

Magyarországon a nemzeti ellenálló képesség fokozása törvényi szinten is programként jelentkezik. *„Nemzeti ellenálló képesség: az 1999. évi I. törvénnyel kihirdetett Észak-atlanti Szerződés 3. cikkével összhangban, a nemzetet alkotó lakosság, gazdaság és állam képessége arra, hogy külső vagy belső, a közrendet és közbiztonságot, valamint az állam honvédelmi és nemzetbiztonsági érdekeit, továbbá stabilitását sértő vagy veszélyeztető törekvések, támadások, természeti vagy ipari katasztrófák, járványok hatékony előrejelzését, megelőzését, a kockázatok lehető legkisebbre csökkentését, illetve bekövetkezésük esetén azok kezelését és azt követően a mielőbbi és hatékony helyreállítást a polgári és katonai felkészültségen keresztül – a biztonságtudatosság fejlesztésével, a felkészültség fokozásával és a szükséges védelmi intézkedések foganatba vételével – megfelelően biztosítsa.”*⁴⁷⁷

A kormány tervei szerint az a cél, hogy „Magyarország 2030-ra Európa első öt olyan országa közé tartozzon, ahol a legjobb élni, lakni és dolgozni”,⁴⁷⁸ illetve, hogy „*Magyarország az Európai Unió öt legversenyképesebb országa közé kerüljön*”.⁴⁷⁹

Ennek elérése érdekében Magyarország Kormánya számára elsődleges feladat volt egy nemzeti ellenálló képességi stratégia és cselekvési terv kifejlesztése, amely a Honvédelmi Minisztérium felsővezetésével együttműködésben valósult meg „*Reziliencia Stratégia*” és „*Reziliencia Terv*” címekkel. A reform célja olyan állami, gazdasági, és társadalmi képességek kialakítása volt,

---

⁴⁷⁶ KÁDÁR Pál: A védelmi–biztonsági szabályozás reformjának egyes kérdései az Alaptörvényen túl. 4–15. o.

⁴⁷⁷ 2021. évi XCIII. törvény 5. § 7. tervezet a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról.

⁴⁷⁸ INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM: Magyarország Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégia 2021 – 2030. 4. o.

⁴⁷⁹ ORBÁN Viktor: 2030-ra Magyarország tartozzon az EU öt legjobb országa közé!

amelyek krízishelyzetben is működőképesek maradnak. A nemzeti ellenálló képesség fejlesztése nem csak katonai feladatként tűnik fel, hanem kiemelt területet képez még a civil válságreagálás esetén is.⁴⁸⁰ A 2015-ös nagy európai migrációs válság kezelésére nem volt elégséges a megszokott alapintézkedések alkalmazása, ezért – egyben felkészülve a jövőbeli hasonló krízisekre –, további kormányzati mérlegelés után jogalkotás következett be. Az elmúlt évek tapasztalatából utóbb az is láthatóvá vált, hogy a Covid-19 pandémia bizonyos hatásai hasonlóak azokhoz, amiket egy esetleges fegyveres konfliktus generálna, így a világjárvány leküzdésére adott nemzeti és nemzetközi válaszok egyben az államok reziliencia tesztjeként is értelmezhetők. A katonai és politikai szövetségrendszerünk újításai⁴⁸¹ mellett, Magyarország a nemzeti ellenálló képesség fejlesztése tekintetében egy komplex, rendszerszemlélet-szerű megközelítést igénylő jogszabályt dolgozott ki a 2021. évi XCIII. a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló törvény keretében. E szabályozás (lásd a 42. § rendelkezéseit), részben a később kidolgozott CORE reziliencia-ökoszisztéma elvárásaival összhangban a társadalmi felkészültség, a szabályozási környezet és a közigazgatás cselekvési terébe tartozó intézkedések meghozatalát vázolta fel „[a]z ország függetlensége, területi integritása, stabilitása, a közrend és a közbiztonság, a törvényes rend, az élet és vagyonbiztonság elleni támadások” elleni védekezésre.

Ennek megfelelően, a jogállamiság alkotmányos kereteinek sérelme nélkül a közigazgatás (jellemzően a kormány, más intézményekkel, így a Nemzeti Információs Központtal együttműködve) cselekvési körének elemeiként az állami szolgáltatások kontinuitása, az energetikai rendszer működése, az energiabiztonság szavatolása, az ellenőrizetlen (irreguláris) személymozgások kezelése a társadalom szempontjából alapvető szolgáltatások (így élelmezés, közegészségügy) folytonossága, a tömeges sérüléssel járó események kezelése, az infokommunikációs rendszerek stabilitása, az ország védelme és biztonsága terén feladatot ellátó emberi erőforrás biztosítása kerültek kiemelten említésre. A nemzeti ellenállóképesség fejlesztésének területeit a jogszabály, szintén a CORE modellel való részleges egyezésben a következőkben jelölte ki:

---

⁴⁸⁰ JUHÁSZ István: A NATO országok reziliencia stratégiájának és reziliencia terveinek nemzetközi összehasonlítása – kitekintések és kapcsolódási pontok a nemzeti tervek kidolgozásához. 4–22. o.

⁴⁸¹ EURÓPAI TANÁCS: Horizontal Working Party on Enhancing Resilience and Countering Hybrid Threats.

„a) a védelmi és biztonsági érdekek hatékony, korszerű, a polgári célokat is támogató érvényesítése,

b) a védelmi és biztonsági feladatok ellátásához szükséges képességek összehangolt fejlesztése és ebbe a nem állami szereplők fokozott bevonása,

c) az (1) bekezdés szerinti támadások vagy károsító események körébe tartozó válsághelyzeti és a különleges jogrendi események kezelése,

d) a lakosság ezzel összefüggő védelem- és biztonságtudatosságának erősítése,

e) a szövetségesi kötelezettségek és vállalások teljesítése,

f) a természeti és ipari katasztrófák megelőzése, valamint a kockázatok lehető legkisebbre csökkentése, a következmények mielőbbi helyreállítása, valamint

g) a társadalom alapvető szükségletei ellátásában nélkülözhetetlen létfontosságú rendszerek üzemfolytonos működése.”⁴⁸²

A Nemzeti Információs Központot (NIK)⁴⁸³ 2016-os létrehozása is a kormány hibrid hadviselés elleni reziliencia-stratégiájának részét képezte. Ennek a szervnek a feladata, hogy megfigyelje, és elemezze az ország nemzetbiztonsági és terrorfenyegetettségi helyzetét, így támogatva a társszervek munkáját.

6.7 AZ IRREGULÁRIS MIGRÁCIÓ, AZ EMBERI JOGOK ÉS A REZILIENCIA INTERFERENCIÁI

Véleményem szerint külön kiemelésre méltó a magyar jogalkotó azon törekvése, hogy kifejezetten a közigazgatás reziliencia szempontjából releváns cselekvési körébe vonja az irreguláris migráció által jelentett potenciális hibrid fenyegetést (amely máskülönbben ismert és a hibrid hadviselés fentebb részletesen ismertetett szakirodalmának tárgyát képezi), olyan körülmények között, hogy ez ellen történő fellépés a terület jelenlegi európai „arany-standardjának” tekinthető 2023-as CORE reziliencia-modellben kifejezetten mindössze két helyen, és csak egy-egy szó erejéig jelentkezik.⁴⁸⁴

---

⁴⁸² 2021. évi XCIII. Törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról.

⁴⁸³ MÁRTON Balázs: A NIBEK-től a Nemzeti Információs Központig – nemzetbiztonsági fúziós központok Magyarországon. 29–30. o.

⁴⁸⁴ JUNGWIRTH. Rainer és mtsai.: Hybrid threats: a comprehensive resilience ecosystem. 4, 43. o.

Bár a fentebb ismertetett reziliencia-modellek mindegyike közigazgatási fellépést is megkövetel, nem csupán ennek lehetőségét teremti meg, úgy vélem a migráció elleni ilyen intézkedések felvázolása, a reziliencia kontextusában a nemzetközi és részben a magyar forrásokban is hiányos, a fenyegetés specifikumai, az ellene történő fellépés hatékony eszközei elméletben valamiképp, – és szerintem tévesen – az idegenrendészet és a nem reziliencia kérdéskörébe tartozóként tűnnek fel.

Ez részben a migrációs kérdés a hibrid hadviselés kontextusába helyezése által felvetett emberi jogi dilemmáknak is betudható: a migránsok emberi jogainak korlátozása ugyanis nem azonos az emberi jogok azon korlátozásaival, amelyeket a hadviselő féllel szemben lehetséges fogyanatosítani. Egy ellenséges katona foglyul ejtése, akár megölése nyilvánvalóan a *jus in bello* körébe tartozik, azonban a konfliktusban valamely oldalon még csak részt sem vevő, instrumentalizált személyek esetében emberi jogukat a konfliktus természetétől függetlenül, és esettől függően, akár a humanitárius jog standardjai feletti mértékben is tiszteletben kell tartani.

Erre utal a Magyarország ellen az Emberi Jogok Európai Bírósága által hozott ítéletek némelyike is. A Shahzad kontra Magyarország⁴⁸⁵ ügyben a bíróság akként határozott, hogy a migránsok egyéni azonosítása nélkül a határáron kívülre helyezése kollektív kiutasításnak minősült, amely ellen a jogorvoslat lehetősége számukra nem volt biztosítva. Az R. R. és mások kontra Magyarország⁴⁸⁶ ügyben a bíróság a magyar államot, többek között egyes irreguláris migránsok aránytalan időtartamú fogva tartása miatt marasztalta el.

A kollektív kiutasítás, és különösen a jogorvoslat lehetősége így jellemzően emberjogi, nem humanitárius jogi kategóriákként tűnnek fel. Érdekes elképzelni, jogi értelemben, hibrid hadviselés folyamán, esetleg a nemzet alapvető egzisztenciális érdekeinek védelmére hozott sürgős intézkedések jogorvoslatnak alávetését, illetve a jogorvoslat megtagadásának csak részletes indoklással fogyanatosítását is, amelyben a fellépő állam először elvégzi az emberi jogi gyakorlatban máskülönben előírt arányossági tesztet, akár a fenyegetés végcéljának vagy mértékének ismerete nélkül. Hasonló gondolatkísérlet végezhető el a fogva tartás időtartamának kapcsán is.

---

⁴⁸⁵ Case of Shahzad v. Hungary (12625/17).

⁴⁸⁶ Case of R.R. and others v. Hungary (36037/17).

Emiatt vélekedésem szerint nem csupán az államok, hanem az európai és globális emberi jogi infrastruktúra rezilienciájának áttekintésére, és jogszabályalkotásra van szükség annak érdekében, hogy a nemzetközi jog, ideértve az emberi jogi egyezményeket, kellő rugalmassággal kezelhesse az instrumentalizált migráció eszközét, a nemzetközi jog eszköztárát – esetleg a *lawfare* fogalmát kimerítő módszerekkel – ne lehessen a nemzeti ellenálló képesség rovására felhasználni, természetesen az instrumentalizált migránsok alapvető jogainak további tiszteletben tartása, erre a szükséges jogi és intézményi keretek megteremtése mellett.

6.8 ÖSSZEGZÉS

Vizsgálódásom eredményeinek összegzéséül megállapítható, hogy a hibrid hadviselés során, – és amennyiben elfogadjuk, hogy ennek egyik eszköze a mesterségesen gerjesztett irreguláris migráció, akkor ez utóbbi kapcsán is, – e hadviselési mód és eszközei, valamint a velük szembeni védekezés az alapvető emberi jogok terén komoly dilemmákhoz vezetnek.

Részben, a hibrid aktorok a *lawfare* eszközeivel élve a védekező felet megpróbálhatják a nemzetközi jog megsértőjeként feltüntetni. Súlyosabb ennél, hogy a hibrid hadviselés elleni védekezés, a reziliencia mechanizmusai a közigazgatás cselekvési körébe eső számos eszközt is szükségszerűen magukba foglalnak, amelyek alkalmazása során az emberi jogokat, és a nem a hibrid akciókra létező – még kimunkálatlan – nemzetközi jogi keretet kell szem előtt tartani.

A fentebb ismertetett reziliencia modellek mindegyike, a CORE modell pedig deklarálta egy védekezési „ökoszisztémát”, különböző fellépési módok összhatását követeli meg. Elkerülhetetlen emiatt, hogy a kormányzati cselekvés és a politikai cselekvés határmezsgyéjén fekvő normaalkotás is részét képezze ennek az ökoszisztémának, egyértelmű kereteket teremtve a közigazgatási fellépéshez a hibrid hadviselés minden formája, így a mesterségesen gerjesztett migráció ellen is.

7. ZÁRÓ ÖSSZEGZÉS. TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A második világháború vége után a biztonság fogalmát úgy definiálták a nemzetközi kapcsolatokban a realista irányzat követői, mint a háborúhoz és fegyveres konfliktusokhoz szorosan kötődő államközi viszonyt. Azonban az évszázad vége felé megjelenő olyan új realitások, mint az olajválság, környezetszennyezés vagy globalizáció hatására a biztonság fogalmának jelentése kitágult, sőt ez az átértékelődési folyamat a mai napig tart. Így a biztonságpolitika fókuszja a teljesen nemzetállami értelmezéstől eltolódott a nemzetközi együttműködés irányába. Jelenleg a nemzetközi biztonság az államok mellett a nemzetközi szervezetek, multinacionális vállalatok és civil szervezetek is aktív szereplői.

A biztonsági kihívások köre is folyamatosan bővül: *„az új kihívások, mint az államkudarcok, a terrorizmus, az etnikai konfliktusok, a tömeges migráció, a szervezett bűnözés, az erőforrásokért folytatott harc, a kritikus infrastruktúra védelme, nem is térképezhetőek fel rendesen, a realista paradigmán alapuló, korábbi biztonsági felfogás segítségével.”* – állapítja meg Rada Péter.⁴⁸⁷ A modern kor biztonsága összetett és több dimenziós: *„a katonai, a politikai a diplomáciai, a gazdasági, a pénzügyi, az ipari, a kereskedelmi, a humán, a szociális, a környezeti, az egészségügyi (járványügyi), a jogi, a közbiztonsági, a nemzetbiztonsági (titkosszolgálati), és a demográfiai”*⁴⁸⁸ felosztás szerint is vizsgálhatjuk. Egy másik lehetséges kategorizálás: *„a biztonság 5 szektorát különbözteti meg, úgymint: katonai, politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti szektor.”*⁴⁸⁹ E felosztásoknál a már ismertetett CORE modell még részletesebb módon határozza meg a biztonság tényezőit. Bármelyik osztályozást is használjuk, fontos, hogy ezen csoportokat nem külön és elszigetelten, hanem egymással való interakciókban kell vizsgálni.

Látható, hogy napjainkban a komplex biztonsági kihívások megoldásánál nem elégséges csupán a katonai megközelítés, más, nem állami, vagyis a civil oldalt is be kell vonni a hatékony kríziskezelésbe. A hibrid hadviselés elleni küzdelem – amely főleg nem-katonai elemeket (diplomáciai, politikai, technikai, gazdasági, információs) használ a céljai elérése érdekében –, leghatékonyabb formája az társadalmi, közigazgatás is katonai együttműködés, annak különböző

---

⁴⁸⁷ RADA Péter: Átalakuló biztonsági kihívások. A biztonság dimenziói.

⁴⁸⁸ VIDA Csaba: A biztonság és a biztonságpolitika katonai elemei (A biztonsági tanulmányok új korszaka). 91. o.

⁴⁸⁹ GAZDAG Ferenc (szerk.): Biztonsági tanulmányok – biztonságpolitika. 22. o.

szintjein. A negyedik (potenciálisan ötödik) generációs taktikában az újdonság az egyes technikák magasszintű összehangolása, illetve, hogy a katonai elem csak a többi kiegészítésként, és *ultima ratio* jelenik meg. Ebből következik, hogy az összetett fenyegetésekre adott válasznak is hasonlóan kell lennie, ezért született meg az állampolgárok elleni támadások kivédésére a társadalmi reziliencia koncepciója. *„A reziliencia a társadalom ellenálló, valamint gyors regenerálódásra való képességét jelenti a társadalmi, gazdasági, kereskedelmi és katonai szektorokban öt ért együttes, sokszínű hatásokkal szemben.”*⁴⁹⁰

Ezen elképzelés szerint a hibrid kihívásokra adandó válasz elsősorban nem a nemzetközi szintről, hanem nemzetállamoktól kell jöjjön, a reziliencia elnevezése is a nemzeti ellenálló képességet jelöli már a kezdetektől. A társadalmi reziliencia megerősítése a közigazgatás, azon belül a védelmi igazgatás feladata.

A 2014-es ukrajnai események hatására a NATO és az EU is a hibrid fenyegetések elleni védekezésre fektette a hangsúlyt, kiemelve a tagállami szint fontosságát. Mivel ekkor szembesült a nemzetközi közösség egy megtervezett és precízen egyeztetett, több dimenziós támadással. Ennek hatására a tudomány is komolyabban kezdett el foglalkozni a hibrid hadviselés teóriájával. Az új típusú hadviselés hatékonysága a magasfokú koordinációnak, illetve a civil és katonai technikák és eszközök együttes használatának köszönhető. A támadó fél sem csupán az ellenség katonai erejét akarja megsemmisíteni, inkább törekszik az egész ország ellenállását letörni, működését a lehető legnagyobb mértékben összezavarni. Eredményesen az ilyen támadások ellen egy ország csak a társadalma rezilienciájának növelésével képes fellépni. *„E komplex válságkezelés egyértelműen túlmutat egyetlen ágazat hatásköri és szakmai kompetenciáján, a hibrid típusú fenyegetések elleni eredményes fellépés elengedhetlenné teszi az összkormányzati szinten és módon történő gondolkodást és cselekvést.”*⁴⁹¹

A hibrid fenyegetések ellen összetett kormányzati, valamint nemzetközi együttműködésre van szükség. Ezt ültették gyakorlatba a 2016-os EU–NATO csúcson Varsóban, ahol a résztvevők megállapodtak a reziliencia megerősítéséről és a nagyobb fokú kommunikációról és együttműködésről. A negyedik generációs hadviselés „kemény” és „puha” erőinek egyidejű

---

⁴⁹⁰ KESZELY László: Hibrid hadviselés és nemzeti ellenálló képesség (resilience), avagy átfogó megközelítés újrátöltve. 56. o.

⁴⁹¹ KESZELY László: A hibrid konfliktusokkal szembeni átfogó fellépés lehetséges kormányzati modelljei. 46. o.

használatára reagált a NATO a 2018-as brüsszeli csúcstalálkozóján is, ahol a stabilitás megújításának szükségességében állapodtak meg.⁴⁹² Az Ukrajna elleni orosz agresszió és az ISIS felemelkedése kellett e lépésekhez, hiszen ekkor ébredt rá a nemzetközi közösség, hogy az egyes országokban zajló konfliktusok nemzetközi téren erőteljesen éreztetik hatásukat: „*Ha meg akarjuk védeni területünket, stabilitást kell sugározniunk a határainkon túl is. Minél stabilabb helyzet van a szomszédjainknál, annál nagyobb biztonságban vagyunk.*”⁴⁹³ A tömeges migráció és a kiberbiztonság kérdése is szerepel a találkozózt záró nyilatkozatban.⁴⁹⁴ A reziliencia, mint a stabilitás egyik garanciája, önállóan jelenik meg az új európai globális biztonsági stratégiában.⁴⁹⁵

A NATO stratégiája az elmúlt tíz évben folyamatosan áttért a kibertámadások elleni védekezéstről az információs hadműveletek és a befolyásolás elleni védelemre, mindezt a 2022-ben bevezetett új stratégiai koncepciója is bizonyítja.⁴⁹⁶ Ezek szerint a koalíció feladatai a válságmegelőzés és annak kezelése, elrettentés és a védekezés, illetve az együttműködés a biztonság fenntartásának érdekében. A dokumentum kiemeli a nemzeti és a közös ellenálló képesség erősítésének fontosságát, a területi szuverenitást, a nemzetközi és emberi jogok tiszteletben tartását és az agresszió elítélését. Megállapítja, hogy nincs béke a szövetség térségében, és globálisan fenyegető hatalmaknak az Oroszországi Föderációt és a Kínai Népköztársaságot nevesíti, akik nem csak a hagyományos helyszíneken, de a világűrben és a kibertérben is fenyegetést jelentenek. Eszközök között a dezinformációs hadjáratok, az energiahordozókkal való zsarolás és a migráció nyomásgyakorlási, destabilizációs módszerei is szerepelnek. A stratégia újdonsága az, hogy a hibrid támadások esetén is alkalmazhatóvá teszi az 5. cikk rendelkezéseit.

Magyarország nemzeti szinten 2019-ben reagált komolyabban a hibrid fenyegetések elleni védekezésre önkormányzati szinten is az az évi CV. törvénnyel, mely által módosultak: a nemzetbiztonsági törvény, a honvédelmi törvény és a kritikus infrastruktúra védelmével kapcsolatos rendelkezések is. Ezt követte a 2020-as Nemzeti Biztonsági Stratégia, amely nemzeti feladatnak tartja a hibrid fenyegetések elleni védekezést. Ez a dokumentum is nevesíti Oroszországot és Kínát mint fenyegetést, de kiemeli, hogy gazdasági partnerek is ezek az országok.

---

⁴⁹² SZENES Zoltán: A NATO új politikája: stabilitás kivetítése a déli régióba. 6–23. o.

⁴⁹³ STOLTENBERG, Jens: Projecting Stability: Charting NATO Future.

⁴⁹⁴ EURÓPAI TANÁCS: EU-NATO Joint Declaration. Brussels (2018. 07. 10.).

⁴⁹⁵ MOLNÁR Anna: Az EU globális kül- és biztonságpolitikai stratégiája. 4. o.; CCDCOE: OSCE Expands its List on Confidence Building Measures for Cyber Space: Common Ground on Critical Infrastructure Protection.

⁴⁹⁶ NATO: NATO 2022 Strategic Concept.

A következő lépések a 2021-ben a XCIII. védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló törvény és az új Nemzeti Katonai Stratégia megalkotása voltak.

A Nemzeti Biztonsági Stratégia és a Nemzeti Katonai Stratégia foglalkozik a legtöbbet a negyedik generációs hadviselés témakörével, az első ismerteti az állam felfogását a hibrid támadásokról, az utóbbi precízen szervezi meg a fegyveres erők feladatait hibrid támadások esetére. A kormány nézőpontja szerint a hibrid hadviselés olyan tevékenységek összessége, amelyek alkalmasak a közigazgatás destabilizálására és a társadalmi egység megbontására, de mindezt úgy, hogy ne ugorják át a háború kitörésével fenyegető küszöböt.

Ahogy láthattuk, az ilyen típusú fenyegetések elleni szakpolitikák folyamatosan alakultak ki Magyarországon, és ebben segítségre voltak a nemzetközi közösség, a NATO és az EU, amelyeknek tagjai vagyunk. A 2020-as évtől a társadalmi reziliencia erősítése is prioritást kapott, habár a nemzet ellenálló képessége stratégiájának részletes megalkotása még folyamatban van a dolgozat lezárásának időpontjában.⁴⁹⁷

Mindezekből látható, hogy az egyre komplexebb nemzetközi kihívásoknak, különösen a hibrid hadviselés, és akár a migránsok instrumentalizációját mellőző migráció is jelentős kihívások elé állították a nemzetközi közösséget, az euro-atlanti intézményrendszert és Magyarországot egyaránt, ezzel kirajzolva egy nemzeti és nemzetközi jövőbeni reziliencia-infrastruktúra különböző cselekvési szintjeit és területeit is. A nemzeti cselekvési szint egyik ilyen területe a közigazgatás, amelynek számára kellő mozgásteret kell biztosítani a hibrid fenyegetések leküzdésére

7.1 A HIPOTÉZISEK ÉRTÉKELÉSE

Értekezésem kezdetén több kutatási kérdést és ezekhez kötődő hipotézist fogalmaztam meg. Utóbbiakat, a kutatási kérdések vizsgálatának lezárásával a következőképpen értékelem.

1.

Hipotézisem, miszerint a hibrid hadviselés nem konvencionális hadviselési módszer, ezért pusztán katonai eszközökkel nem elégséges fellépni az általa támasztott kihívás ellen, mivel jellemzőiből eredően ezekkel szemben ellenálló, ehhez – a maguk módján szintén hibrid – eszközökre van szükség, bizonyítást nyert.

---

⁴⁹⁷ SZENES Zoltán: A hibrid fenyegetések elleni szakpolitika Magyarországon. 40–54. o.

Értekezésemben igazoltam, hogy a hibrid hadviselés főleg nem katonai elemekből áll. Olyan eszközök állnak a támadó rendelkezésére, mint az információs műveletek, propaganda, kibertámadások, gazdasági nyomás, titkos politikai befolyás, pszichológiai műveletek, diplomáciai nyomásgyakorlás vagy épp a jogi hadviselés (*lawfare*). Egyértelműen láthatóvá tettem, hogy az ilyen típusú hibrid műveletekre adható válasz nem lehet minden esetben katonai, és a válaszadás egyes jellemzőit meghatározó nemzetközi szakirodalom ezeket különösképpen a nemkatonai eszközökben véli felfedezni.

2.

Hipotézisem, miszerint az irreguláris migráció (destabilizációs) eszközként alkalmazható, a hibrid hadviselés folyamán ezért nyomásgyakorlási céllal felhasználható, az államok (illetve, nem állami szereplők) által rossz szándékúan gerjeszthető (előidézhető), megkönnyíthető, fokozható, vagy visszafogható, illetve vele szemben a védekezés egyes módozatai gátolhatók annak érdekében, hogy e cél elérése bekövetkezzék, bizonyítást nyert.

Mint az a felsorakoztatott érvek, események és azok elemzése összességéből kitűnik egyes államok és nem állami szereplők (mint az ISIS terrorszervezet) menekülni kényszerülő népességeket instrumentálizálhatnak és a globalizáció kontextusában ezek mozgásba hozatalával más államokra, és nemzetközi szervezetekre egyaránt destabilizáló nyomást gyakorolhatnak, vagy erre kísérletet tehetnek. A nyomásgyakorlás súlyosságától, és az elkövető fél nemzetközi rosszhiszeműségének mértékétől, illetve céljától függően a mesterségesen gerjesztett migráció a hibrid hadviselés eszközének is minősülhet, bár ehhez a nemzetközi jogi minősítéshez a szükséges koordinátarendszer még részben kimunkálatlan. Az irreguláris migráció előidézésében, mértékének és módjának szükségszerű modulálásában az támadó államok számára széleskörű eszköztár áll rendelkezésre a menekültek bizonytalanságának huzamos időre fenntartásától, vagy mesterségesen az ellenfél határainál felsorakoztatásától egészen a civil lakossággal szembeni brutális fellépésig. Ezáltal instrumentalizálódik az emberek egy adott csoportja a hibrid hadviselés eszközévé. Egy állam vagy nem állami szereplő még a migrációtól való félelmet is eszközként használhatja a közvélemény manipulálására és a saját politikája támogatóinak mozgósítására.

3.

Hipotézisem, miszerint a hibrid hadviselés felerősödésével a korábban ismert kategóriák közötti határok részben lebomlanak, a fenyegetés természetéből eredően, emiatt a háború és béke joga terén ezt szem előtt kell tartani, a jelenségre reagálni szükséges, bizonyítást nyert.

A hibrid konfliktusok folyamán instrumentalizált migránsok nem félként, hanem eszközként lépnek fel, emiatt esetükben az emberi jogoknak és a humanitárius jognak hangsúlyosan érvényesülnie kell. A migránsok nem polgárai a feleknek, hanem a konfliktus további áldozatai.

Mégis, fellépésük nemzetközi jogi és alapjogi dilemmákat egyaránt felvet; az alapvető emberi jogok és a humanitárius jog, illetve a *jus ad bellum* és a *jus in bello* az új valósághoz történő igazítását feltételezi.

Elsősorban szükséges a nemzetközi jogi rosszhiszeműség meghatározásának a hibrid konfliktusok esetén kidolgozása, ugyanis közöttük és a nemzetközi nyomásgyakorlás között az elhatárolás igen nehéz.

Másodsorban szükséges az orwelli „duplagondol” állapotának elkerülésére leszögezni, mely eszközök minősülnek egyértelműen hibrid konfliktusban alkalmazottaknak, és milyen kontextusban, ugyanis egyes hibrid eszközöket, – ha ezek meghatározását szenttelenül értékeljük – demokratikus berendezkedéssel rendelkező jogállamok is alkalmazták.

Végezetül, mivel a mesterségesen gerjesztett migráció egyértelműen hibrid konfliktusok eszközöként is alkalmazható, meg kell határozni, hogy az instrumentalizált migránsok emberi jogai mikor, és milyen mértékben korlátozhatók, annak figyelembevételével, hogy helyzetüket a hibrid fellépés elleni védekezés szükségletével arányos módon kell meghatározni, vagyis a hagyományos katona/hadvezetés–polgár–állam háromszögön kívül, emiatt pedig státuszuk újszerű.

4.

Hipotézisem, miszerint a hibrid hadviselés vonatkozásában elsősorban a humanitárius jogot, az alapvető emberi jogokat kell szem előtt tartani, mivel a háború ingerküszöbét meg nem haladó hadviselési formával állunk szemben, azonban amikor annak eszköze a tömeges migráció, egyes alapvető emberi jogok is korlátozhatók, bizonyítást nyert.

A mesterségesen gerjesztett irreguláris migrációban részt vevők státusza, ahogyan az a fentebbiekből kitűnik, nem a hibrid konfliktusban szereplő félé, hanem annak közvetett áldozatáé. Emiatt a nemzetközi *jus cogens* értelmében nem minősülhetnek hadviselőnek, esetükben az

irányadó a nemzetközi humanitárius jog, és az alapvető emberi jogok kell legyenek, annak elismerésével, hogy az irreguláris migránsok instrumentalizációjából eredően alapvető emberi jogaik korlátozásának körülményeit az általuk és helyzetük által jelentett konkrét veszély szem előtt tartásával szükséges meghatározni.

5.

Hipotézisem, miszerint a hibrid hadviselés elleni védekezésre társadalmi szinten a reziliencia növelése közigazgatási eszközök segítségével is lehetséges, és ez a jövőben további normaalkotás célját kell képezze, bizonyítást nyert.

Értekezésem során részletes elemzés tárgyává tettem miért, és milyen téren fontos az ellenállóképesség növelése. A reziliencia segíti csökkenteni egy társadalom vagy egy ország sebezhetőségét a hibrid fenyegetésekkel szemben, illetve az ezek által keltett válsághelyzetekből való hatékony kilábalás képességét javítja. A reziliencia magasabb szinten megvalósulására számos modell és tanulmány született, amelyeket értekezésemben ismertettem. Ezek mindegyike előírásokat, illetve ajánlásokat fogalmaz meg a kormányzati, ideértve a közigazgatási cselekvés szempontjából is. Hasonlóképpen elismert, és részben magától értetődő is, hogy a reziliencia nem valósítható meg a normatív környezet szükséges módosítása nélkül, ugyanis ennek érdekében az állam és különösen a kormányzat cselekvési területei körülírásra szorulnak. A magyar jogalkotó bár részlegesen, már reagált a normaalkotás szükségletére, azonban a reziliencia – például az ismertett CORE modellben meghatározott – premisszáinak megvalósítására további ilyen irányú tevékenység lehet szükséges.

A megnövekedett irreguláris migrációra, értekezésem vizsgálódásának egyik tárgyára reagáló vészhelyzeti tervek kidolgozásával egy ország biztosíthatja, hogy rendelkezik a hibrid hadviselés okozta kihívások kezeléséhez szükséges erőforrásokkal és infrastruktúrával.

7.2 ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. Bizonyítottam, hogy a migráció alkalmazható, mint a hibrid nyomásgyakorlás, és szélsőséges esetben hadviselés – nem katonai – eszköze.
2. Bizonyítottam, hogy egy állam az irreguláris migrációt agresszorként más államok ellen, a hibrid hadviselés során a politikai, gazdasági, biztonsági és másfajta nyomásgyakorlás eszközeként az illető agresszor számára előnyös kimenetek elérésére szándékosan

gerjesztheti, akár a területén élő menekültek létbizonytalanságának fenntartásával, illetve fokozásával, akár pedig propaganda segítségével, és a mesterségesen gerjesztett migráció logisztikai feltételeinek biztosításával.

3. Azonosítottam, hogy Törökország az Európai Unióval szembeni politikai és gazdasági nyomásgyakorlásra, saját bel- és külpolitikai, illetve gazdasági érdekeivel összhangban használta fel a 2015-ös migránshullámot.
4. Megállapítottam, hogy Belorusz milyen okból és milyen eszközökkel próbálta nyomásgyakorlási módszerként bevetni a migránsokat az EU ellen, az elcsalt elnökválasztást követő vehemens reakciók és rendszerváltási törekvések tompítására, az uniós szankciók feloldása, az Unió egységének megbomlasztása és pénzügyi válságok teljesülése érdekében.
5. Bizonyítottam, hogy a hibrid hadviselés ellen hatékony közigazgatási védekező eszköz a társadalmi reziliencia növelése.
6. Bizonyítottam, hogy a társadalmi reziliencia növelésében a közigazgatás cselekvési területe jelentős.
7. Bizonyítottam, hogy a hibrid hadviselés, és az annak eszközéül mesterségesen gerjesztett migráció kapcsán nemzetközi és nemzeti normaalkotás egyaránt szükséges.

7.3 AZ ÉRTEKEZÉS HASZNOSÍTHATÓSÁGA

Értekezésem a nemzetközi biztonságpolitika és a humanitárius jog szempontjából gyakorlatban jelenleg is hasznosítható tudományos eredménnyel járt.

Benne megállapítást nyert, hogy a migráció a nemzetközi nyomásgyakorlás, szélsőséges esetben a hibrid hadviselés eszközeként politikai, gazdasági és másfajta kimenetek kicsikarására alkalmazható. E megállapítás elsősorban jogi jelentősége, hogy a hibrid hadviselés eme alakzata ellen a nemzeti és a nemzetközi jog eszközei a szokásos közrendellenes cselekményekhez képest drasztikusabb fellépést is lehetővé tesznek, akár egyes alapjogok gyakorlásának korlátozása árán is.

Az értekezésemben meghatározott tényezők (így a migráció kiváltó okai, az állami, vagy nem állami aktorok a migrációban generátorként, provokátorként, vagy opportunistaként részvétele, az egyes ezáltal elérendő célok kimutathatósága, esetleg a *lawfare*), amelyek a célzatosan gerjesztett

migráció jelenlétére utalnak e drasztikusabb eszközök alkalmazásának indokoltsága, és egy demokratikus államban arányossága felmérésének szempontjából jelentősek. Ilyen módon lehetővé válik a közrend és a nemzetbiztonság védelme érdekében fellépés alapjogokra gyakorolt hatásai közötti elkülönítés is.

Megállapítottam továbbá, hogy a hibrid hadviselést a nemzetközi jogban legalább definíciós szinten el kell helyezni, és e még kidolgozás előtt álló normatív tartalmú definícióban a nemzetközi jogi értelemben vett rosszhiszeműség természete és mértéke, küszöbként szerephez juthat.

A nemzetközi kapcsolatok terén kutatásom hasznosítható a migrációs hullámok gerjesztésében vagy fokozásában rosszhiszeműen fellépő aktorok, illetve az általuk tanúsított tipikus magatartások azonosítása terén. Emellett az ellenük való fellépés potenciális, jelenleg is bővülő eszköztára is bemutatásra került.

Ahogy az ez értekezés véglegesítésének napján bekövetkezett legújabb fejlemények,⁴⁹⁸ – Lengyelország és Litvánia Belorusszal közös határának potenciális lezárása, a Wagner PMC harcosainak migránsként beszivárgása megakadályozására – igazolják az irreguláris migráció a hibrid hadviselés egyik – alapvetően nyomásgyakorlási – eszközéből tulajdonképpen fegyverré alakulása aktuális lehetőségként kezelendő és további, egyre sürgősebb kutatás tárgyát kell képezze, amelyben értekezésem tudományos eredményei a továbbiakban szintén felhasználásra lelhetnek.

7.4 A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉKE

VERESS Csongor Balázs: *Kisebbségi jogok felhasználása hibrid hadviselési eszközként.* – In. Honvédségi Szemle: A Magyar Honvédség Központi Folyóirata, 2023. 1. sz. – <http://real.mtak.hu/157548>, (2023. 08. 16). 29–40. o.

VERESS Csongor Balázs: *Jogviselés: a jog mint háborús fegyver.* – In. Erdélyi Jogélet, 2022. 3. sz. – <https://www.jogélet.ro/index.php/eje/article/view/228/201>, (2023. 08. 16.). 147-164. o.

VERESS Csongor Balázs: *Kibertámadás: jogos ok háború indításához?* – In. Korunk (Kolozsvár), 2021. 10. sz. – 87–93. o.

---

⁴⁹⁸ THE GUARDIAN: Lithuania and Poland ‘may close Belarus borders’ due to Wagner fighters.

- VERESS Csongor Balázs: *The Limits of Protection of Human Rights in Warfare Lead by AI*. – In. Acta Universitatis Sapientiae, 2022. 2. sz. – https://acta.sapientia.ro/content/docs/112_05.pdf, (2023. 08. 16.). 81–97. o.
- VERESS Csongor Balázs: *The Comparison Between the Hungarian and Romanian National Security Strategies*. – In. European Scientific Journal, 2022. 39. sz. – <https://doi.org/10.19044/esj.2022.v18n39p128>, – 128–143. o.
- VERESS Csongor Balázs: *Hogyan sérülnek az emberi jogok hibrid hadviselés során?* – In. BARNA Boglárka Johanna, KOVÁCS Petra, MOLNÁR Dóra, PATÓ Viktória Lilla (szerk.): XXIII. Tavaszi Szél Konferencia 2020. Absztraktkötet: MI és a tudomány jövője. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ), 2020. – 120–120 o.
- VERESS Csongor Balázs: *Transznisztriai háború: Európa első hibrid konfliktusa?* – In. CSURGAI-HORVÁTH Gergely (szerk.): Bonus intra melior exi: Az MCC PhD-programjának zárótanulmányai - 2021/2022-es évfolyam. – Budapest: MCC Press, 2023. 121–143 o.
- VERESS Csongor Balázs: *Fábián Gyula: Nemzetközi jog*. – In. Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies, 2018. 2. sz. – <http://acta.sapientia.ro/acta-legal/C7-2/legal72-07.pdf> (2023. 08. 16.). – 341–344. o.
- VERESS Csongor Balázs: *Veress Emőd – Kokoly Zsolt: Jogászképzés a Bolyai Tudományegyetemen 1945–1959*. – In. Central European Papers, 2019. 1. sz. – 89–91. o.
- VERESS Csongor Balázs: *Balogh Artúr élete és munkássága*. – In. H. SZABÓ Gyula (szerk.): Kincses Kolozsvár Kalendárium 2020-2021. – Kolozsvár: Kriterion Könyvkiadó, 2020. 377–380 o.
- VERESS Csongor Balázs: *Mi vezetett a moldáv gázválság kialakulásához?* – In. Corvinák, 2021. 12. 02. – <https://corvinak.hu/vilag/2021/12/02/mi-vezetett-a-moldav-gazvalsg-kialakulasahoz>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Új év, új kezdetek Romániában?* – In. Corvinák, 2021. 12. 27. – <https://corvinak.hu/velemeney/2021/12/27/uj-ev-uj-kezdetek-romaniaban>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Kibertér: a jövő csatáinak helyszíne?* – In. Corvinák, 2022. 01. 11. – <https://corvinak.hu/velemeney/2022/01/11/kiberter-a-jovo-csatainak-helyszine>, (2023. 08. 16.).

- VERESS Csongor Balázs: *Transznisztria lesz a következő Kazahsztán után?* – In. Corvinák, 2022. 01. 29. – <https://corvinak.hu/vilag/2022/01/29/transznisztria-lesz-a-kovetkezo-kazahsztan-utan>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Több CIA-egységet Romániába?* – In. Corvinák, 2022. 02. 11. – <https://corvinak.hu/velemeney/2022/02/11/tobb-cia-egyseget-romaniaba>, (2023. 08. 16.).
- DEMKÓ Attila, VERESS Csongor Balázs: *Moldova a háború szomszédságában.* – In. A Szív, 2022. 3. sz. – <https://jezsuitakiado.hu/cikkek/moldova-a-haboru-szomszedsagaban/#post-11313>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Hibrid elemek a 30 évvel ezelőtti besszarábiai háborúban.* – In. MOLNÁR Dániel, MOLNÁR Dóra (szerk.): XXV. Tavaszi Szél Konferencia 2022. Absztraktkötet. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ), 2022. – 238–238. o.
- VERESS Csongor Balázs: *Our Place in the Vertical World.* In. Corvinák, 2022. 03. 08. – <https://corvinak.hu/velemeney/2022/03/08/our-place-in-the-vertical-world>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Megalapozott-e Moldova félelme?* – In. Corvinák, 2022. 03. 17. – <https://corvinak.hu/vilag/2022/03/17/megalapozott-e-moldova-felelme>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Oroszország a nemzetközi szervezetek páriája.* – In. Corvinák, 2022. 03. 28. – <https://corvinak.hu/velemeney/2022/03/28/oroszorszag-a-nemzetkozi-szervezetek-pariaja>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Human beings of the 21st century: objects or subjects?* – In. Corvinák, 2022. 04. 12. – <https://corvinak.hu/velemeney/2022/04/12/human-beings-of-the-21st-century-objects-or-subjects>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Kiéléződött a helyzet Transznisztriában* – In. Corvinák, 2022. 04. 27. – <https://corvinak.hu/velemeney/2022/04/27/kielezodott-a-helyzet-transznisztriaban>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Már harminc éves a Dnyeszter Menti Köztársaság?* – In. Corvinák, 2022. 05. 03. – <https://corvinak.hu/velemeney/2022/05/03/mar-harminc-eves-a-dnyeszter-menti-koztarsasag>, (2023. 08. 16.).

- VERESS Csongor Balázs: *Moldova: tenger nélkül a tengeri egyezményben?* – In. Corvinák, 2022. 05. 17. – <https://corvinak.hu/velemeny/2022/05/17/moldova-tenger-nelkul-a-tengeri-egyezmenyben>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Moldova.* – In. DEMKÓ Attila (szerk.): MCC Geopolitikai Műhely: A világ 2022-ben. Budapest: MCC Press Kft., 2022. 202–212. o.
- VERESS Csongor Balázs: *Törökország, a geopolitika zavarosának horgásza?* – In. Corvinák, 2022. 06. 20. – <https://corvinak.hu/velemeny/2022/06/20/torokorszag-a-geopolitika-zavarosanak-horgasza>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Nemzetközi összefogás Moldova megsegítésére.* – In. Corvinák, 2022. 07. 04. – <https://corvinak.hu/velemeny/2022/07/04/nemzetkozi-osszefogas-moldova-megsegitesere>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Megelevenedik a Securitate?* – In. Corvinák, 2022. 07. 06. – <https://corvinak.hu/velemeny/2022/07/06/megelevenedik-a-securitate>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Az a bizonyos moldáv kukoricadara.* – In. Corvinák, 2022. 07. 25. – <https://corvinak.hu/velemeny/2022/07/25/az-a-bizonyos-moldav-kukoricadara>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Bender vára büszke bástya.* – In. Corvinák, 2022. 08. 08. – <https://corvinak.hu/velemeny/2022/08/08/bender-vara-buszke-bastya>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Gagauzia követi a transzdnyszteri példát?* – In. Corvinák, 2022. 08. 18. – <https://corvinak.hu/velemeny/2022/08/18/gagauzia-koveti-a-transzdnyszteri-peldat>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Meghalni a neoeurázsianizmusért?* – In. Corvinák, 2022. 08. 24. – <https://corvinak.hu/velemeny/2022/08/24/meghalni-az-neoeurazsianizmusert>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Hahaganda: a nevető orosz félretájékoztatás.* – In. Corvinák, 2022. 09. 13. – <https://corvinak.hu/velemeny/2022/09/13/hahaganda-a-neveto-orosz-felretajekoztatás>, (2023. 08. 16.).

- VERESS Csongor Balázs: *Év végi destabilizációs próbálkozások Moldovában.* – In. Corvinák, 2023. 01. 05. – <https://corvinak.hu/velemeny/2023/01/05/ev-vegi-destabilizacios-probalkozasok-moldovaban>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *A rakéta vitte el a miniszterelnököt?* – In. Corvinák, 2023. 02. 20. – <https://corvinak.hu/velemeny/2023/02/20/a-raketa-vitte-el-a-miniszterelnoknot>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Polak, Rumun dwa bratanki?* – In. Corvinák, 2023. 05. 09. – <https://corvinak.hu/velemeny/2023/05/09/polak-rumun-dwa-bratanki>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *„Moldrupció”.* – In. Corvinák, 2023. 05. 23. – <https://corvinak.hu/velemeny/2023/05/23/moldrupcio>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Moldova.* – In. DEMKÓ Attila (szerk.): *A világ 2023-ban.* – Budapest: MCC Press Kft., 2023. 240–245. o.
- VERESS Csongor Balázs: *Ilyen a (román) politika?* – In. Corvinák, 2023. 07. 09. – <https://corvinak.hu/velemeny/2023/07/09/ilyen-a-roman-politika>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Quo vadis Román Hírszerző Szolgálat?* – In. Corvinák, 2023. 08. 03. – <https://corvinak.hu/velemeny/2023/08/03/quo-vadis-roman-hirszerzo-szolgalat>, (2023. 08. 16.).
- VERESS Csongor Balázs: *Az egyesülés (titkos) szolgálatában?* – In. Corvinák, 2023. 01. 31. – <https://corvinak.hu/velemeny/2023/01/31/az-egyesules-titkos-szolgalataban>, (2023. 08. 16.).

8. FELHASZNÁLT IRODALOM

8.1 KÖNYVEK, SZAKCIKKEK, TANULMÁNYOK, HÍRADÁSOK

ABBOTT, Daniel: *The Handbook of Fifth-Generation Warfare*. – Ann Arbor: Nimble Books, 2010. ISBN: 9781934840177.

AGNEW, John: *Immanuel Wallerstein, the “modern world-system,” and radical human geography*. – In. *Human Geography*, 2020. 1. sz. – <https://doi.org/10.1177/1942778620974056>, (2022. 09. 17.).

AL JAZEERA: *Lukashenko says troops may have helped refugees reach EU*. – <https://www.aljazeera.com/news/2021/11/19/lukashenko-says-troops-may-have-helped-refugees-reach-eu>, (2022. 09. 17.).

AL-MONITOR: *How Erdogan exploits Syrian refugees*. – <https://www.al-monitor.com/originals/2015/09/recep-tayyip-erdogan-bashar-assad-refugees-nato-syria.html#ixzz3mf5mYCOC>, (2022. 08. 15.).

ALMUSTAFA, Maissaa: *Reframing refugee crisis: A “European crisis of migration” or a “crisis of protection”?* – In. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 2022. 5. sz. <https://doi.org/10.1177/2399654421989705>, (2022. 08. 15.).

AMACZI Viktor, ÁCS Tibor: *Hadtudományi Lexikon*. I. köt. – Budapest: MHTT, 1995. ISBN: 9789630452267.

AMNESTY INTERNATIONAL: *Amnesty International report suggests. Poland/Belarus: New evidence of abuses highlights ‘hypocrisy’ of unequal treatment of asylum seekers*. – <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/04/poland-belarus-new-evidence-of-abuses-highlights-hypocrisy-of-unequal-treatment-of-asylum-seekers/>, (2023. 08. 07.).

ANADOLU AGENCY: *EU eye Turkey ‘developments’ amid migrant crisis*. – <http://www.aa.com.tr/en/turkey/eu-eye-turkey-developments-amid-migrant-crisis/10133>, (2022. 08. 15.).

ARRAF, Jane, PELTIER, Elian: *Migrants Say Belarusians Took Them to E.U. Border and Supplied Wire Cutters*. – In. *The New York Times*, 2021. 11. 13. – <https://www.nytimes.com/2021/11/13/world/middleeast/belarus-migrants-iraq-kurds.html>, (2022. 09. 17.).

- AYAZ, Ameer, WADOOD, Abdul: *An Analysis of European Union Policy towards Syrian Refugees*. – In. *Journal of Political Studies*, 2020. 2. sz. – 1–19. o.
- BACHMANN, Sascha-Dominik: *Is the Belarus migrant crisis a ‘new type of war’? A conflict expert explains*. – In. *The Conversation*, 2021. 11. 17. – <https://theconversation.com/is-the-belarus-migrant-crisis-a-new-type-of-war-a-conflict-expert-explains-171739>, (2022. 09. 17.).
- BAHNAREANU, Cristian: *The Evolution of Warfare from Classic to Hybrid Actions*. – In. *Strategic Impact*, 2015. 55. köt. – <https://www.proquest.com/docview/1731537073>, (2022. 09. 17.).
- BALOG Fatime, FEKETE Csanád, NÉMETH András, NÉMETH József Lajos: *A hibrid hadviselés különös tekintettel a mobil kommunikációra*. – In. *Hadmérnök*, 2015. 4. sz. – http://www.hadmernok.hu/154_12_balogf_na_joe.pdf, (2022. 09. 19.).
- BALOGH István: *Biztonságelméletek*. – In. *Nemzet és Biztonság*, 2013. 3–4. szám. – https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2013_3-4_04_balogh_istvan_-_biztonsagelméletek.pdf, (2022. 09. 19.).
- BALTICTIMES: *Video footage taken by Latvian border guards show participation of Belarusian militarized units in trafficking of migrants to the border with Latvia*. – In. *Baltic Times*, 2021. 08. 14. – https://www.baltictimes.com/video_footage_taken_by_latvian_border_guards_show_participation_of_belarusian_militarized_units_in_trafficking_of_migrants_to_the_border_with_latvia/, (2022. 09. 17.).
- BARANOVSKY, Vladimir: *Russia and Europe: The Emerging Security Agenda*. – Oxford: Oxford University Press, 1997. ISBN: 9780198292012.
- BARLAI Melani és mtsai.: *The migrant crisis: European perspectives and national discourses*. – Zürich: LIT Verlag Münster, 2017. ISBN: 9783643908025.
- BATHA, Emma: *FACTBOX – How big is Europe’s refugee and migrant crisis?* – <https://news.trust.org/item/20161130143409-nr3lz>, (2021. 03. 12.).
- BBC: *Belarus border crisis*. – <https://www.bbc.com/news/topics/c2nn2remy8zt>, (2022. 09. 17.).
- BBC: *Belarus border crisis: How are migrants getting there?* – <https://www.bbc.com/news/59233244>, (2022. 09. 17.).
- BBC: *Migrant crisis: Deportations resume from Greece to Turkey*. – <https://www.bbc.com/news/world-europe-35993767>, (2022. 08. 15.).

- BBC: *Migrant crisis: EU-Turkey deal comes into effect.* – <https://www.bbc.com/news/world-europe-35854413>, (2022. 08. 15.).
- BBC: *Migrant crisis: Migration to Europe explained in seven charts.* – <https://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>, (2021. 11. 02.).
- BBC: *Migrant crisis: One million enter Europe in 2015.* – <https://www.bbc.com/news/world-europe-35158769>, (2021. 11. 02.).
- BBC: *Poland to build Belarus border fence after migrant influx.* – <https://www.bbc.com/news/world-europe-58303921>, (2022. 09. 17.).
- BBC: *Why is EU struggling with migrants and asylum?* – <https://www.bbc.com/news/world-europe-24583286>, (2022. 08. 15.).
- BEAUCHAMP, Zack: *The Syrian refugee crisis, explained in one map.* – In. Vox, 2015. 09. 27. – <https://www.vox.com/2015/9/27/9394959/syria-refugee-map>, (2021. 03. 12.).
- BEKIĆ, Janko: *Coercive Engineered Migrations as a Tool of Hybrid Warfare: A Binary Comparison of Two Cases on the External EU Border.* – In. Croatian Political Science Review, 2022. 2. sz. – <https://doi.org/10.20901/pm.59.2.06>, (2022. 05. 09.).
- BELO, Dani, CARMENT, David: *Protecting Minority Rights to Undermine Russia's Compatriots Strategy.* – In. Canadian Global Affairs Institute, 2019. – https://www.cgai.ca/protecting_minority_rights_to_undermine_russias_compatriots_strategy (2022. 07. 03.).
- BERZINS, Viesturs: *Hybrid warfare: weaponized migration on the eastern border of the EU?* – In. The Interdisciplinary Journal of International Studies, 2022. 1. sz. – <https://doi.org/10.5278/ojs.ijis.v12i1.6992>, (2023. 08. 07.).
- BIANCHI, Andrea: *Human Rights and the Magic of Jus Cogens.* – In. European Journal of International Law, 2008. 3. sz. – <https://doi.org/10.1093/ejil/chn026>, (2023. 08. 08.).
- BILAL, Arsalan: *Hybrid Warfare – New Threats, Complexity, and 'Trust' as the Antidote.* – In. NATO Review, 2021. – <https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/11/30/hybrid-warfare-new-threats-complexity-and-trust-as-the-antidote/index.html>, (2022. 01. 04.).
- BIZTONSÁGPOLITIKA: *Migrációs válság a fehérorosz–lengyel határ mentén.* – In. Biztonságpolitika, 2021. 12. 30. – <https://biztonsagpolitika.hu/egyeb/migracios-valsag-a-feherorosz-lengyel-hatar-menten>, (2022. 09. 17.).
- BLACKWOOD, Mark: *Migration vs. Immigration: Understanding the Nuances.* – In. The Word

- Point, 2020. 08. 25. <https://thewordpoint.com/blog/migration-vs-immigration>, (2021. 07. 19.).
- BLAHÓ András, PRANDLER Árpád: *Nemzetközi szervezetek és intézmények*. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 2014. ISBN: 9789630595278.
- BODOR Csaba Gergely: *Az egyén biztonsági súlya és szerepe a nemzetállami és szövetségi reziliencia viszonylatában*. – In. Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2022. 23. sz. – 1–16. o.
- BRANDS, Hal: *Paradoxes of the Gray Zone*. – In. Foreign Policy Research Institute, 2016. 02. 05. – <https://www.fpri.org/article/2016/02/paradoxes-gray-zone/>, (2023. 01. 03.).
- BRUHÁCS János: *Jus contra bellum – Glosszák az erőszak nemzetközi jog tilalmához*. – In. Acta Universitatis Szegediensis. Sectio Politico-Juridica, 2014. 1. sz. – 69–84. o.
- BRZEZIŃSKI, Zbigniew, GRIFFITH, William E.: *Peaceful Engagement in Eastern Europe*. – In. Foreign Affairs, 1961. 4. sz. – <https://doi.org/10.2307/20029518>, (2021. 11. 15.).
- BRZEZIŃSKI, Zbigniew: *Post-Communist Nationalism*. – In. Foreign Affairs, 1989. 5. sz. – <https://doi.org/10.2307/20044197>, (2021. 11. 15.).
- BUŠTIKOVÁ, Lenka: *The radical right in Eastern Europe*. – In. RYDGREN, Jens (szerk.): *The Oxford Handbook of the Radical Right*. Oxford: Oxford University Press, 2018. – 565–581. o. ISBN: 9780190274573.
- BUZAN, Barry, WÆVER, Ole, de WILDE, Jaap: *Security: a New Framework for Analysis*. – Boulder: Lynne Rienner, 1998. ISBN: 9781555876036.
- CABINET OF MINISTERS Republic of Latvia: *Government declares the state of emergency in Latvia's border area*. – <https://www.mk.gov.lv/en/article/government-declares-state-emergency-latvias-border-area>, (2022. 09. 17.).
- CALHA, Julio Miranda: *Hybrid warfare: NATO's new strategic challenge? 051 DSC 15 E*. Brussels: NATO Parliamentary Assembly, 2015. (ISBN szám nélküli). – <https://www.nato-pa.int/download-file?filename=sites/default/files/documents/2015%20-%20166%20DSC%2015%20E%20BIS%20-%20HYBRID%20WARFARE%20-%20CALHA%20REPORT.docx>, (2022. 09. 17.).
- ÇALI, Başak: *Proving Bad Faith in International Law: Lessons from the Article 18 Case law of the European Court of Human Rights*. – In. KAJTÁR Gábor, ÇALI, Başak, MILANOVIĆ, Marko Marko (szerk.): *Secondary Rules of Primary Importance – Attribution, Causality, Standard*

- of Review and Evidentiary Rules in International Law, 2021 (kézirat, megjelenés alatt). – https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3873211, (2023. 08. 07).
- CALISKAN, Murat: *Hybrid warfare through the lens of strategic theory*. – In. Defense & Security Analysis, 2019. 1. sz. – <https://doi.org/10.1080/14751798.2019.1565364>, (2022. 09. 17.).
- CARNEGIE COUNCIL for Ethics in International Affairs: *Just war*. – <https://www.carnegiecouncil.org/explore-engage/key-terms/just-war>, (2022. 09. 17.).
- CCDCOE: *OSCE Expands its List on Confidence Building Measures for Cyber Space: Common Ground on Critical Infrastructure Protection*. – <https://ccdcoe.org/incyber-articles/osce-expands-its-list-of-confidence-building-measures-for-cyberspace-common-ground-on-critical-infrastructure-protection/>, (2022. 11. 29.).
- CHALABI, Mona: *Syrian refugees: how many are there and where are they?* – In. The Guardian, 2013. 07. 25. – <https://www.theguardian.com/news/datablog/2013/jul/25/syrian-refugee-crisis-in-numbers-updated>, (2022. 08. 15.).
- CHANCE, Matthew, ULLAH, Zahra, MORTENSEN, Antonia, KREBS, Katharina, MACKINTOSH, Eliza: *Violence erupts on Poland-Belarus border as Polish guards fire water cannon on migrants throwing rocks*. – In. CNN, 2021. 11. 16. – <https://edition.cnn.com/2021/11/16/europe/poland-belarus-border-crisis-tuesday-intl/index.html>, (2022. 09. 17.).
- CHARTER97: *We Are Begging Belarusians: Let Us Return to Iraq*. – <https://charter97.org/en/news/2021/10/13/440387/>, (2022. 09. 17.).
- CHIFU, Iulian, FRUNZETI, Teodor: *From Mercenary Companies to Private Defence. The Case of Russian Private Military Companies*. – In. Bulletin of “Carol I” National Defense University, 2020. 1. sz. – <https://doi.org/10.12753/2284-9378-20-07>, (2022. 09. 17.).
- CHIVVIS, Christopher S: *Understanding Russian “Hybrid Warfare”*. – Santa Monica: RAND Corporation, 2017. – https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/testimonies/CT400/CT468/RAND_CT468.pdf, (2022. 09. 19.).
- CILEVIČS, Boriss: *Legal challenges related to hybrid war and human rights obligations*. https://pace.coe.int/en/files/24547/html#_TOC_d19e669, (2023. 08. 08).
- CIVIL RIGHTS DEFENDERS: *Opposition Wins No Seats in Belarus Election*. – <https://crd.org/2019/11/22/opposition-wins-no-seats-in-belarus-election/>, (2022. 04. 16.).

- CLARK, Mason: *Russian hybrid warfare*. – Washington DC: Institute for the Study of War, 2020. (ISBN szám nélküli).
- CLARK, Richard, DOLAN, Lindsay R.: *Pleasing the Principal: U.S. Influence in World Bank Policymaking*. – In. *American Journal of Political Science*, 2021. 1. sz. – <https://www.jstor.org/stable/45415611>, (2022. 04. 24.).
- CLAUSEWITZ Károly: *A háborúról*. – Budapest: Athaeneum, 1917. (ISBN szám nélküli).
- CLAYTON, Jonathan, HOLLAND, Hereward, GAYNOR, Tim: *Over one million sea arrivals reach Europe in 2015*. – <https://www.unhcr.org/news/stories/over-one-million-sea-arrivals-reach-europe-2015>, (2022. 04. 24.).
- COOK, Lorne: *EU values, laws under threat amid standoff at Belarus border*. – In. *AP News*, 2021. 11. 11. – <https://apnews.com/article/european-union-alexander-lukashenko-lithuania-minsk-united-nations-28b4c0ca00074caa1fff8384f5539811>, (2022. 09. 17.).
- CORNER, Mark: *Belgium mint nemzet fennmaradása*. – In. *Kisebbségkutatás*, 2008. 4. sz. <https://epa.oszk.hu/00400/00462/00040/1637.htm>, (2023. 08. 09.).
- CORRAO, Ignazio: *EU-Turkey Statement & Action Plan*. – <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-towards-a-new-policy-on-migration/file-eu-turkey-statement-action-plan>, (2022. 04. 12.).
- CSERESNYÉS Ferenc: *Migráció az ezredfordulón*. – Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2005. ISBN: 9789639123397.
- DAILY SABAH: *Bulgaria to complete fence to stop migrants at Turkey border by May*. – In. *Daily Sabah*, 2017. 03. 19. – <https://www.dailysabah.com/balkans/2017/03/19/bulgaria-to-complete-fence-to-stop-migrants-at-turkey-border-by-may>, (2022. 04. 16.).
- DE BENDERN, Samantha: *Belarus is new weapon in Putin's hybrid warfare arsenal*. – <https://www.chathamhouse.org/2021/08/belarus-new-weapon-putins-hybrid-warfare-arsenal>, (2022. 09. 17.).
- DEÁK József: *A terrorizmus természete és az ellene történő fellépés nehézségei Oroszországban a Szovjetunió szétesésétől napjainkig*. – In. *Belügyi Szemle*, 2015. 7–8. sz. – <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.7-8.8>, (2022. 09. 17.).
- DEÁK Péter: *A biztonság fogalmi és tartalmi megközelítése, új értelmezései*. – In. DEÁK Péter, ARÁKOVÁCS Attila (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Budapest: Osiris, 2007. ISBN: 9789633899151.

- DEMPSEY, Judy: *Lukashenko Uses Migrants to Exploit Europe's Vulnerability*. – In. Carnegie Europe, 2021. 11. 09. – <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/85735>, (2022. 09. 17.).
- DOWSE, Andrew, BACHMANN, Sascha-Dominik: *Explainer: what is 'hybrid warfare' and what is meant by the 'grey zone'?* – In. The Conversation, 2019. 06. 17. – <https://theconversation.com/explainer-what-is-hybrid-warfare-and-what-is-meant-by-the-grey-zone-118841>, (2022. 09. 17.).
- DUNAY Pál, ROLOFF, Ralf: *Hybrid Threats and Strengthening Resilience on Europe's Eastern Flank*. – <https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/hybrid-threats-and-strengthening-resilience-europes-eastern-flank-0>, (2022. 08. 31.).
- DUNLAP JR., Charles J.: *Lawfare amid warfare*. – In. The Washington Times, 2007. 08. 09. – <https://www.washingtontimes.com/news/2007/aug/03/lawfare-amid-warfare/>, (2022. 08. 31.).
- DUNNE, Tim, SCHMIDT, Brian C.: *Realism*. – In. BAYLIS, John, SMITH, Steve, OWENS, Patricia (szerk.): *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ISBN: 9780199271184.
- DW: *2 Polish soldiers hurt in border clash with migrants*. – <https://www.dw.com/en/poland-2-soldiers-injured-in-clash-with-migrants-at-belarus-border/a-59620129>, (2022. 09. 17.).
- DW: *Court tells Poland, Latvia to aid migrants on Belarus border*. – <https://www.dw.com/en/court-tells-poland-latvia-to-aid-migrants-on-belarus-border/a-58984846>, (2022. 09. 17.).
- DŽANKIĆ, Jelena: *Weaponized Citizenship: Should international law restrict oppressive nationality attribution?* – <https://globalcit.eu/weaponized-citizenship-should-international-law-restrict-oppressive-nationality-attribution/2/>, (2022. 10. 26.).
- EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGA: *Interim measures Poland-Latvia-Belarus border*. – <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-7100942-9612632>, (2022. 11. 14.).
- ENSZ: *About migration and human rights*. <https://www.ohchr.org/en/migration/about-migration-and-human-rights#:~:text=Migrants%20in%20an%20irregular%20situation,human%20rights%20and%20fundamental%20freedoms>, (2023. 08. 08.).
- ENSZ: *International Legal Protection of Human Rights in Armed Conflict*. – Geneva: United Nations. –

- https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/HR_in_armed_conflict.pdf, (2023. 08. 04.). ISBN: 9789211541915.
- ENSZ: *International Migration Report 2015*. – https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf, (2021. 03. 09.).
- ENSZ: *Ukraine: UN General Assembly demands Russia reverse course on 'attempted illegal annexation'*. – <https://news.un.org/en/story/2022/10/1129492>, (2022. 12. 10.).
- ENTOUS, Adam, BARNES, Julian E., GOLDMAN, Adam: *Intelligence Suggests Pro-Ukrainian Group Sabotaged Pipelines, U.S. Officials Say*. – In. *The New York Times*, 2023. 03. 07. – <https://www.nytimes.com/2023/03/07/us/politics/nord-stream-pipeline-sabotage-ukraine.html>, (2023. 03. 07.).
- ERLANGER, Steven: *Border Standoff Over Afghan Migrants Highlights E.U. Fears of New Influx*. – In. *The New York Times*, 2021. 08. 26. – <https://www.nytimes.com/2021/08/26/world/europe/poland-belarus-eu-migrants.html>, (2022. 09. 17.).
- EU SCIENCE HUB: *Resilience*. – https://joint-research-centre.ec.europa.eu/scientific-activities-z/resilience_en, (2022. 11. 29.).
- EURACTIV: *EU pushes Iraq to stem migrant flights to Belarus*. – In. *Euractiv*, 2021. 07. 30. – <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/eu-pushes-iraq-to-stem-migrant-flights-to-belarus/>, (2022. 09. 17.).
- EURACTIV: *EU summit to pledge €1 billion to Turkey*. – In. *Euractiv*, 2015. 09. 22. – <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/eu-summit-to-pledge-1-billion-to-turkey/>, (2022. 08. 15.).
- EURACTIV: *Putin supports far-right to divide Europe: Timmermans*. – In. *Euractiv*, 2017. 03. 31. – <https://www.euractiv.com/section/elections/news/putin-supports-far-right-to-divide-europe-timmermans/>, (2023. 02. 15.).
- EURACTIV: *Turkey frowns at EU refugee aid plan*. – In. *Euractiv*, 2016. 09. 23. – <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/turkey-frowns-at-eu-refugee-aid-plan/>, (2022. 08. 15.).
- EURACTIV: *Ukraine launches 'special operation' on Belarus border, holds anti-tank drills*. – In. *Euractiv*, 2021. 11 25. – <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/ukraine->

- launches-special-operation-on-belarus-border-holds-anti-tank-drills/, (2022. 09. 17.).
- EURÓPAI BIZOTTSÁG: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának A biztonsági unióra vonatkozó uniós stratégia* – COM/2020/605 final. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52020DC0605>, (2023. 07. 14.).
- EURÓPAI BIZOTTSÁG: *Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: a hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete – európai uniós válasz.* Brüsszel, 2016. 04. 06. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:52016JC0018>, (2022. 11. 14.).
- EURÓPAI BIZOTTSÁG: *The Role of eGovernment for Europe's Future.* – <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0567:FIN:EN:PDF>, (2023. 02. 15.).
- EURÓPAI PARLAMENT: *A közös európai menekültügyi rendszer.* – <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20170627STO78418/a-kozos-europai-menekultugyi-rendszer>, (2022. 09. 17.).
- EURÓPAI PARLAMENT: *Europe's migration crisis.* – <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20170629STO78631/europe-s-migration-crisis>, (2022. 04. 16.).
- EURÓPAI TANÁCS: *A €3 billion Refugee Facility for Turkey.* – https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_6162, (2022. 08. 15.).
- EURÓPAI TANÁCS: *Address by President Donald Tusk to the European Parliament on the Informal Meeting of Heads of State or Government (October 6, 2015).* – <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/10/06/tusk-address-european-parliament-informal-euco-september/>, (2022. 09. 17.).
- EURÓPAI TANÁCS: *Az EU kapcsolatai Belarusszal.* <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eastern-partnership/belarus/>, (2022. 09. 17.).
- EURÓPAI TANÁCS: *Az Európai Tanács következtetései, 2021. június 24–25.* – <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2021/06/25/european-council-conclusions-24-25-june-2021/>, (2022. 09. 17.).
- EURÓPAI TANÁCS: *EU-NATO Joint Declaration. Brussels, 10. July 2018.* – <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/07/10/eu-nato-joint->

- declaration/, (2022. 11. 29.).
- EURÓPAI TANÁCS: *EU–Törökország nyilatkozat.* – <http://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2015/11/29/eu-turkey-meeting-statement/>, (2022. 04. 16.).
- EURÓPAI TANÁCS: *Horizontal Working Party on Enhancing Resilience and Countering Hybrid Threats.* – <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/horizontal-working-party-on-enhancing-resilience-and-countering-hybrid-threats/>, (2022. 11. 29.).
- EURÓPAI TANÁCS: *Időrendi áttekintés – Uniós korlátozó intézkedések Belarusszal szemben.* – <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/sanctions/restrictive-measures-against-belarus/belarus-timeline/>, (2022. 09. 17.).
- EURÓPAI TANÁCS: *Keleti partnerségi csúcstalálkozó, 2021. december 15.* – <https://www.consilium.europa.eu/hu/meetings/international-summit/2021/12/15/>, (2022. 09. 17.).
- EURÓPAI TANÁCS: *Közös Közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak – A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete európai uniós válasz.* – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=HU>, (2022. 08. 31.).
- EURÓPAI TANÁCS: *Migrációs és menekültügyi csomag.* – https://ec.europa.eu/info/publications/migration-and-asylum-package-new-pact-migration-and-asylum-documents-adopted-23-september-2020_en, (2022. 09. 17.).
- EURÓPAI TANÁCS: *Migration flows on the Eastern Mediterranean route.* – <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-policy/eastern-mediterranean-route/>, (2022. 04. 16.).
- EURÓPAI TANÁCS: *Tanács határozat javaslat a Lettország, Litvánia és Lengyelország javára hozott ideiglenes sürgősségi intézkedésekről.* – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2021:752:FIN>, (2022. 09. 17.).
- EURÓPAI TANÁCS: *Uniós migrációs és menekültügyi politika.* – <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eu-migration-policy/>, (2022. 04. 16.).
- EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Armed conflicts.* – https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_armed_conflicts_eng, (2023. 08. 04.).
- EUROSTAT: *Asylum quarterly report 2022.* – https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_quarterly_report, (2022. 10. 17.).

- EUROSTAT: Migration and migrant population statistics. – https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population:_23.8_million_non-EU_citizens_living_in_the_EU_on_1_January_2022, (2023. 08. 09).
- EUROSTAT: Migration and migrant population statistics. – https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics, (2023. 08. 07).
- EUROSTAT: *Record number of over 1. 2 million first time asylum seekers registered in 2015.* – <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/790eba01-381c-4163-bcd2-a54959b99ed6>, (2022. 12. 07.).
- EUROSTAT: *The number of asylum applicants in the EU jumped to more than 625 000 in 2014.* – <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6751779/3-20032015-BP-EN.pdf/35e04263-2db5-4e75-b3d3-6b086b23ef2b>, (2022. 12. 07.).
- EVANS, Joe: *Belarus dictator threatens to 'flood EU with drugs and migrants'*. – In. The Week, 2021, 05. 28. – <https://www.theweek.co.uk/news/world-news/europe/952979/belarus-dictator-threatens-flood-eu-with-drugs-migrants-avoid-sanctions>, (2022. 09. 17.).
- FABIAN, Sandor: *The Russian hybrid warfare strategy – neither Russian nor strategy.* – In. Defense & Security Analysis, 2019. 3. sz. – <https://doi.org/10.1080/14751798.2019.1640424>, (2022. 09. 17.).
- FAKHRY, Alia, PARKES, Roderick, RÁCZ András: *Migration Instrumentalization: A Taxonomy for an Efficient Response.* – In. Hybrid CoE Working Paper, 2022. 03. 14. – <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/03/20220308-Hybrid-CoE-WP-14-Migration-instrumentalization-WEB.pdf>, (2022. 09. 17.).
- FARGUES, Philippe: *Four decades of cross-Mediterranean undocumented migration to Europe: A review of the evidence.* – Geneva: International Organization for Migration, 2017. – https://publications.iom.int/system/files/pdf/four_decades_of_cross_mediterranean.pdf, (2022. 09. 17.).
- FARKAS Ádám, SPITZER Jenő: *Az információs korszak és az állami reziliencia egyes kérdései.* – In. Védelmi–Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2021. 18. sz. – 1–27. o.
- FARKAS Ádám, VILICS Tünde: *A társadalmi reziliencia és a pszichológia találkozási pontjai.* – In. Védelmi–Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2022. 15. sz.

– 1–19. o.

- FARKASNÉ Zádeczky Ibolya: *A biztonságot veszélyeztető globális kihívások.* – In. *Hadtudomány*, 2006. 3. sz. – https://www.mhht.eu/hadtudomany/2006/3/2006_3_4.html, (2022. 09. 17.).
- FERNÁNDEZ-PRADOS, Juan Sebastián, LOZANO-DÍAZ, Antonia, MUYOR-RODRÍGUEZ, Jesús: *Factors explaining social resilience against COVID-19: the case of Spain.* – In. *European Societies*, 2021. 23. köt. – <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1818113>, (2022. 11. 14.).
- FILÍPEC, Ondřej: *Multilevel Analysis of the 2021 Poland-Belarus Border Crisis in the Context of Hybrid Threats.* – In. *Central European Journal of Politics*, 2022. 1. sz. – https://doi.org/10.24132/cejop_2022_1, (2022. 09. 17.).
- FOGT, Morten M.: *Legal Challenges or „Gaps” by Countering Hybrid Warfare – Building Resilience in Jus Ante Bellum.* – In. *Southwestern Journal of International Law*, 2021. 1. sz. – <https://www.swlaw.edu/sites/default/files/2021-03/2.%20Fogt%20%5B28-100%5D%20V2.pdf>, (2022. 10. 11.).
- FORGÁCS Balázs: *A háború és a politika viszonyrendszere.* – In. FAZAKAS Sándor és mtsai.: *Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig.* – Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2017. ISBN: 9786155845277.
- FOX NEWS: *Migrant boat capsizes off Libya, 400 feared dead.* – www.foxnews.com/world/2015/04/15/migrant-boat-capsizes-off-libya-400-feared-dead/, (2022. 11. 03.).
- FRIED, Daniel, BARANOWSKI, Michal, JUDAH, Ben: *Belarus border crisis: Lukashenka weaponizes human misery.* – In. *BelarusAlert*, 2021. 11. 09. – <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/belusalert/belarus-border-crisis-lukashenka-weaponizes-human-misery/>, (2022. 01. 17.).
- FUKUYAMA, Francis: *Bizalom.* – Budapest: Európa Könyvkiadó, 2007. ISBN: 9789630783835.
- GALEOTTI, Mark: *I’m Sorry for Creating the ‘Gerasimov Doctrine’.* – In. *Foreign Policy*, 2018. 03. 15. – <https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/>, (2021. 10. 14.).
- GALEOTTI, Mark: *Lukashenko’s migrant warfare against the EU.* – In. *The Spectator*, 2021. 07 21. – <https://www.spectator.co.uk/article/lukashenko-s-migrant-warfare-against-the-eu/>, (2022. 09. 17.).

- GALEOTTI, Mark: *The Baltic States as Targets and Levers: The Role of the Region in Russian Strategy*. – <https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/baltic-states-targets-and-levers-role-region-russian-strategy-0>, (2022. 09. 17.).
- GANSER, Daniele: *NATO's Secret Armies. Operation GLADIO and Terrorism in Western Europe*. – London és New York: Frank Cass, 2005. – <https://www.routledge.com/NATOs-Secret-Armies-Operation-GLADIO-and-Terrorism-in-Western-Europe/Ganser/p/book/9780714685007>, (2023. 04. 10.). ISBN: 780714685007.
- GARDNER, Frank: *What is hybrid warfare? Inside the centre dealing with modern threats*. – In. BBC, 2023. 02. 06. – <https://www.bbc.com/news/uk-64511670>, (2023. 02. 15.).
- GAZDAG Ferenc (szerk.): *Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika*. – Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2011. ISBN: 9786155057236.
- GERASZIMOV, Valerij: – <https://www.vpk-news.ru/articles/14632>.
- GHOSH, Bimal: *Human Rights and Migration: The Missing Link*. – In. Migración y Desarrollo, 2008. 1. sz. – <http://rimd.reduaz.mx/revista/rev10ing/e3.pdf>, (2023. 08. 08).
- GILES, Keir: *Russia's hybrid Warfare: A success in propaganda*. – In. Federal Academy for Security Policy, 2015. 1. sz. – <https://www.jstor.org/stable/resrep22215>, (2023. 02. 15.).
- GILES, Lionel: *The Art of War By Sun Tzu*. – <https://classics.mit.edu/Tzu/artwar.html> (2023. 02. 15.).
- GLOBSEC: *Countering Hybrid Threats: 10 Steps for a Resilient Europe*. <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/countering-hybrid-threats-10-steps-resilient-europe>, (2022. 08. 31.).
- GOKALP ARAS, Nefise Ela: *Coercive Engineered Syrian Mass Migration in the EU-Turkey Relations: A Case Analysis for Future Reference*. – In. International Migration, 2019. 2. sz. különkiadás. – <https://doi.org/10.1111/imig.12566>, (2023. 07. 29.).
- GÖDRI Irén: *Migráció a kapcsolatok hálójában*. – Budapest: Eötvös Lóránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Szociológiai Doktori Iskola, 2008. ISBN: 9789632352763.
- GÖKALP ARAS, Nefise Ela, MENCÜTEK, Zeynep Şahin: *The international migration and foreign policy nexus: the case of Syrian refugee crisis and Turkey*. – In. Migration Letters, 2015. 3. sz., különkiadás. – <https://doi.org/10.33182/ml.v12i3.274>, (2023. 07. 29.).
- GREEHHILL, Kelly M.: *Morocco 'weaponized' migration to punish Spain. That's more common than you think*. – In. Washington Post's Monkey Cage, 2021. 07. 01. –

- <http://cis.mit.edu/publications/analysis-opinion/2021/morocco-%E2%80%98weaponized%E2%80%99-migration-punish-spain-that%E2%80%99s-more-common>, (2023. 08. 09).
- GREENHILL, Kelly M.: *Weapons of Mass Migration: Forced Displacement as an Instrument of Coercion*. – In. Strategic Insights, 2010. 1. sz. – <http://hdl.handle.net/10945/11515>, (2022. 07. 25.).
- GREENHILL, Kelly M.: *When Migrants Become Weapons. The Long History and Worrying Future of a Coercive Tactic*. – In. Foreign Affairs, 2022. március–április. – <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2022-02-22/when-migrants-become-weapons>, (2023. 06. 10.).
- GRIGORYEV, Leonid: *The elites' demand for law: "Overcrowded streetcar (tram) effect"*. – In. Russian Journal of Economics, 2015. 3. sz. – <https://doi.org/10.1016/j.ruje.2015.12.003>, (2023. 06. 10.).
- GRZEŚKOWIAK, Maciej: *The "Guardian of the Treaties" is No More? The European Commission and the 2021 Humanitarian Crisis on Poland–Belarus Border*. – In. Refugee Survey Quarterly, 2023. 1. sz. – <https://doi.org/10.1093/rsq/hdac025>, (2023. 06. 10.).
- HAAVIK, Torgeir K.: *Societal resilience – Clarifying the concept and upscaling the scope*. – In. Safety Science, 2020. 132. köt. – <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2020.104964>, (2022. 11. 14.).
- HADNAGY Imre József: *A biztonság korszerűértelmezése – avagy a biztonság ma már sokkal bizonytalanabb, mint korábban bármikor*. – <https://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/135-a-biztonsag-korszeru-ertelmezese-avagy-a-biztonsag-ma.pdf>, (2012. 10. 19.).
- HAGE ALI, Mohanad: *The Weaponization of Minorities in Syria and Beyond*. – In. Georgetown Journal of International Affairs, 2019. 01. 09. – <https://gjia.georgetown.edu/2019/01/09/weaponization-of-minorities/>, (2022. 12. 09.).
- HAIG Zsolt: *Az információs hadviselés kialakulása, katonai értelmezése*. – In. Hadtudomány, 2011. 1–2. sz. – <http://hdl.handle.net/20.500.12944/2211>, (2022. 12. 09.).
- HALL, Ben, FLEMING, Sam, SHOTTER, James: *How migration became a weapon in a 'hybrid war'*. – In. The Financial Times. – <https://www.ft.com/content/83ece7e4-cc71-45b5-8db7-766066215612>, (2022. 09. 17.).
- HALL, Jonny, SANDEMAN, Hugh: *NATO's Resilience: The first and last line of defence*. – London:

- LSE IDEAS2, 2022. – <https://www.lse.ac.uk/ideas/Assets/Documents/updates/2022-SU-NATO-HallSandeman.pdf>, (2022. 09. 17.).
- HAMMES, Thomas X.: *The Evolution of War: The Fourth Generation*. – In. Marine Corps Gazette, 1994. 9. sz. – 35–44. o.
- HAMMES, Thomas X.: *The Sling and The Stone: On War in The 21st Century*. – Minneapolis: Zenih Press, 2006. ISBN: 9788170492825.
- HARRIS, Chris: *Data raises questions over EU's attitude towards asylum seekers*. – In. Euronews, 2015. 05. 14. – <https://www.euronews.com/2015/05/14/data-raises-questions-over-eu-s-attitude-towards-asylum-seekers>, (2022. 12. 07.).
- HAUTZINGER Zoltán, HEGEDÜS Judit, KLENNER Zoltán: *A migráció elemélete*. – Budapest: Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2014. ISBN: 9789155305541.
- HEGYALJAI Mátyás: *Előszó*. – In. TÁLAS Péter: Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság. – Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2017. https://fejlesztisprogramok.uni-nke.hu/document/fejlesztisprogramok-uni-nke-hu/Magyarorszag_es_a_2015_os_migracios_valsg_web.pdf, (2021. 10. 05.). ISBN: 9786155376634.
- HEISLER, Martin O., LAYTON-HENRY, Zig: *Migration and the links between social and societal security*. – In. WAEVER, Ole, BUZAN, Barry, KELSTRUP, Morten, LEMAITRE, Pierre (szerk.): Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe. – London: Pinter Publishers, 1993. – 148–166. o. ISBN: 9780312099503.
- HERBERG-ROTHER, Andreas: *Clausewitz's Legacy: The Trinity*. – In. HERBERG-ROTHER, Andreas (szerk.): Clausewitz's Puzzle: The Political Theory of War. Oxford: Oxford University Press, 2007. – <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199202690.003.0005>, (2023. 08. 04.). ISBN: 9780199202690.
- HERTA, Laura M: *Russia's Hybrid Warfare – Why Narratives and Ideational Factors Play a Role in International Politics*. – In. On - line Journal Modelling the New Europe, 2016. 21. köt. – <https://www.proquest.com/scholarly-journals/russias-hybrid-warfare-why-narratives-ideational/docview/1872206511/se-2>, (2022. 09. 10.).
- HINTON, Alexander: *Putin's claims that Ukraine is committing genocide are baseless, but not unprecedented*. – In. The Conversation, 2022. 02. 25. – <https://theconversation.com/putins-claims-that-ukraine-is-committing-genocide-are-baseless-but-not-unprecedented-177511>,

- (2022. 10. 22.).
- HÓDOS László: *A hibrid konfliktusok felívelési szakasza, avagy a fenyegetés észlelésének, megelőzésének és kezelésének nemzetbiztonsági aspektusai.* – In. Honvédségi Szemle, 2020. 4. sz. – <http://real.mtak.hu/id/eprint/125799>, (2022. 10. 22.).
- HOFFMAN, Frank G.: *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars.* – Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. – https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf, (2022. 10. 10.). (ISBN szám nélküli).
- HOLCOMB, Franklin: *The Kremlin's Irregular Army: Ukrainian Separatist Order of Battle.* Institute for the Study of War. – Washington DC: Institute for the Study of War, 2017. – <https://www.understandingwar.org/backgrounder/kremlin%E2%80%99s-irregular-army-ukrainian-separatist-order-battle>, (2022. 10. 10.). (ISBN szám nélküli).
- HOLEHOUSE Matthew, AKKOC Raziye, SQUIRES Nick: *Migrants given 24-hour deadline to reach Europe after Turkey and EU agree 'historic' deal.* – In. The Telegraph, 2016. 03. 18. – <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/turkey/12197969/Refugee-crisis-Turkey-and-EU-agree-deal-to-send-migrants-back-to-Turkey-from-Greece.html>, (2022. 08. 15.).
- HOPE, Kerin, PITEL, Laura, KHAN, Mehreen: *Greek guards fire tear gas as migrants mass on Turkish border.* – In. Financial Times. – <https://www.ft.com/content/c434b3ba-5c9b-11ea-b0ab-339c2307bcd4>, (2022. 09. 17.).
- HOPKINS, Valerie: *In Lithuania, Migrants Find Themselves Caught in a Geopolitical Battle.* – In. The New York Times, 2021. 07. 19. – <https://www.nytimes.com/2021/07/19/world/europe/lithuania-belarus-migrants-european-union.html>, (2022. 09. 17.).
- HUASHENG, Zhao: *Russia and Its Near Abroad: Challenges and Prospects.* – <https://valdaiclub.com/a/highlights/russia-and-its-near-abroad-challenges-and-prospect/>, (2022. 09. 17.).
- HUMAN RIGHTS WATCH: *EU: Mediterranean Deaths Warrant Crisis Response.* – <https://www.hrw.org/news/2015/04/19/eu-mediterranean-deaths-warrant-crisis-response>, (2022. 12. 07.).
- HUMAN RIGHTS WATCH: *Pushed Back, Pushed Around – Italy's Forced Return of Boat Migrants*

- and Asylum Seekers, Libya's Mistreatment of Migrants and Asylum Seekers.* – <https://www.hrw.org/report/2009/09/21/pushed-back-pushed-around/italys-forced-return-boat-migrants-and-asylum-seekers>, (2021. 03. 12.).
- HUMAN RIGHTS WATCH: *The Mediterranean Migration Crisis – Why People Flee, What the EU Should Do.* – <https://www.hrw.org/report/2015/06/19/mediterranean-migration-crisis/why-people-flee-what-eu-should-do>, (2021. 03. 12.).
- HUTCHINSON, William, WARREN, M.: *Principles of Information Warfare.* – In. *Journal of Information Warfare*, 2001. 1. sz. – <https://www.jstor.org/stable/26485918>, (2021. 12. 21.).
- INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM: *Magyarország Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégia 2021–2030.* – <https://hirlevel.egov.hu/2021/07/25/magyarország-kutatasi-fejlesztési-es-innovacios-strategiaja-2021-2030-kfi-strategia/>, (2022. 11. 29.).
- INTERNATIONAL CENTRE FOR MIGRATION POLICY DEVELOPMENT: *2015 in review: how Europe reacted to the refugee crisis.* – <https://www.icmpd.org/blog/2015/2015-in-review-how-europe-reacted-to-the-refugee-crisis>, (2021. 03. 22.).
- IOM: *International Migration Law No. 34 – Glossary on Migration.* – https://publications.iom.int/system/files/pdf/IML_34_Glossary.pdf, (2022. 08. 15.).
- IOM: *Irregular Migrant, Refugee Arrivals in Europe Top One Million in 2015.* – <https://www.iom.int/news/irregular-migrant-refugee-arrivals-europe-top-one-million-2015-iom>, (2022. 08. 15.).
- IOM: *Missing Migrants Project.* – https://missingmigrants.iom.int/region/mediterranean?region_incident=All&route=3891&month=All&incident_date%5Bmin%5D=&incident_date%5Bmax%5D=, (2023. 08. 09.).
- IRDEM, Ibrahim, RAYCHEV, Yavor: *Syrian Mass Migration in the 2015 EU Refugee Crisis.* – In. *Insight Turkey*, 2021. 2. sz. – <https://www.insightturkey.com/file/1364/syrian-mass-migration-in-the-2015-eu-refugee-crisis-a-hybrid-threat-or-chance-for-implementing-migration-diplomacy>, (2022. 07. 10.).
- ISASZEGI János: *Az aszimmetrikus hadviselés kialakulásának története.* – In. *Hadtudomány*, 2015. 1–2. sz. – <http://real.mtak.hu/id/eprint/23548>, (2022. 08. 11.).
- JAIN, Neha: *Weaponized Citizenship: Should international law restrict oppressive nationality attribution?* – <https://globalcit.eu/weaponized-citizenship-should-international-law-restrict-oppressive-nationality-attribution/>, (2022. 10. 26.).

- JENNEQUIN, Arthur: *Turkey and the Weaponization of Syrian Refugees*. – In. Brussels International Center, 2020. 01. 13. – <https://www.bic-rhr.com/research/turkey-and-weaponization-syrian-refugees>, (2022. 12. 07.).
- JÓJÁRT Krisztián: *A hibrid hadviselés és a jövő háborúja*. – In. Honvédségi Szemle, 2020. 1. sz. – <http://real.mtak.hu/105872/>, (2022. 10. 15.).
- JÓJÁRT Krisztián: *Miért ne kiáltsunk folyton hibrid hadviselést*. – In. Political Capital, 2020. 05. 27. – https://politicalcapital.hu/hirek.php?article_read=1&article_id=2538, (2022. 07. 02.).
- JONES, Gavin: *More NGOs follow MSF in suspending Mediterranean migrant rescues*. – In. Reuters, 2017. 08. 13. – <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-ngo-idUSKCN1AT0IZ>, (2022. 08. 15.).
- JONES, Sam: *1.7m Syrian refugees face food crisis as UN funds dry up*. – In. The Guardian, 2014. 12. 01. – <https://www.theguardian.com/world/2014/dec/01/syrian-refugees-food-crisis-un-world-programme>, (2022. 08. 15.).
- JUHÁSZ István: *A NATO országok reziliencia stratégiájának és reziliencia terveinek nemzetközi összehasonlítása – kitekintések és kapcsolódási pontok a nemzeti tervek kidolgozásához*. – In. Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2022. 34. sz. – 1–25. o.
- JUHÁSZ István: *A nemzeti ellenálló képesség és nemzetbiztonság (A nemzeti reziliencia, a kritikus infokommunikációs infrastruktúrák és a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszerének kapcsolata)*. – In. Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2022. 7. sz. – 1–19. o.
- JUHÁSZ Krisztina: *A visegrádi csoport migrációs és menekültügyi politikája*. – In. Pro Publico Bono, 2018. 2. sz. – 24–49. o.
- JUNGWIRTH, Rainer és mtsai.: *Hybrid threats: a comprehensive resilience ecosystem*. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023. – <https://dx.doi.org/10.2760/37899>, (2023. 07. 14.). ISBN: 9789276532927.
- KÁDÁR Pál: *A hibrid kihívások és a működő államszervezet-gondolatok egy konferencia margójára*. – In. Honvédségi Szemle, 2020. 4. sz. – http://real.mtak.hu/125796/1/HSZ_2020_148_4_Kadar_Pal.pdf, (2022. 08. 10.).
- KÁDÁR Pál: *A pandémia kezelése mint a nemzeti ellenálló képesség „tesztje”*. – In. Honvédségi Szemle, 2021. 2. sz. – <http://doi.org/10.35926/HSZ.2021.2.1>, (2022. 08. 10.).

- KÁDÁR Pál: *A védelmi-biztonsági szabályozás reformjának egyes kérdései az Alaptörvényen túl.* – In. Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2021. 11. sz. – 1–17. o.
- KAJTÁR Gábor, BAZÁNTH Barbara: *The Duty to Compensate for Expenses Occurring as a Result of Mass Migration in International Law.* – In. Hungarian Yearbook of International Law and European Law, 2017. 1. sz. – https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3259791, (2022. 08. 10.).
- KAJTÁR Gábor: *A terrorizmus elleni önvédelem a XXI. Században.* – In. Kül-Világ, 2011. 1–2. sz. – https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/82785/EPA00039_kulvilag_2011_01-02_kajtar.pdf?sequence=1, (2022. 08. 18.).
- KALNIETE, Sandra, PILDEGOVIČS, Tomass: *Strengthening the EU's resilience to hybrid threats.* – In. European View, 2021. – <https://doi.org/10.1177/17816858211004648>, (2022. 08. 18.).
- KARSAI Béla (szerk.): *A társadalmi ellenálló képesség szerepe a biztonság szavatolásában.* – Budapest: HM Zrínyi, 2020. ISBN: 9786158159227.
- KAUNERT, Christian: *EU Eastern Partnership, Hybrid Warfare and Russia's Invasion of Ukraine!* – In. Eucrim: the European Criminal Law Associations' Forum, 2022. 2. sz. – <https://doi.org/10.30709/eucrim-2022-011>, (2022. 08. 17.).
- KAZHARSKI, Aliaksei: *Civilizations as ontological security? Stories of the Russian trauma.* – In. Problems of Post-Communism. 67. sz. – <https://doi.org/10.1080/10758216.2019.1591925>, (2022. 08. 22.).
- KELEMEN Roland, NÉMETH Richárd: *Társadalmi hálózatok és reziliencia.* – In. Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2022. 13. sz. – 1–31. o.
- KESZELY László: *A hibrid konfliktusokkal szembeni átfogó fellépés lehetséges kormányzati modelljei.* – In. Honvédségi Szemle, 2020. 4. sz. – <https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.4.3>, (2022. 08. 22.).
- KESZELY László: *Hibrid hadviselés és nemzeti ellenálló képesség (resilience), avagy átfogó megközelítés újrátöltve.* – In. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2018. 1. sz. – https://matarka.hu/klikk.php?cikkmutat=2790893&mutat=http://epa.oszk.hu/02500/02511/00008/pdf/EPA02511_katonai_jogi_szemle_2018_1_029-062.pdf, (2022. 08. 22.).
- KIMSEY, David, KIM, Jin Woo, MCCOY, John, CUDDY, Charles: *Utilization of the DIMEFIL Framework in a Case Study Analysis of Security Cooperation Success.* – In. Small Wars

- Journal, 2020. – <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/utilization-dimefil-framework-case-study-analysis-security-cooperation-success> (2022. 12. 07.).
- KINGSLEY, Patrick: *It's not at war, but up to 3% of its people have fled. What is going on in Eritrea?* – In. The Guardian, 2015. 07. 22. – <https://www.theguardian.com/world/2015/jul/22/eritrea-migrants-child-soldier-fled-what-is-going>, (2022. 12. 07.).
- KINGSLEY, Patrick: *Refugee crisis: apart from Syrians, who is travelling to Europe?* – In. The Guardian, 2015. 09. 10. – <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/10/refugee-crisis-apart-from-syrians-who-else-is-travelling-to-europe>, (2022. 12. 07.).
- KIRIŞCI, Kemal: *As EU-Turkey migration agreement reaches the five-year mark, add a job creation element.* – In. Brookings, 2021. 03. 17. – <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/03/17/as-eu-turkey-migration-agreement-reaches-the-five-year-mark-add-a-job-creation-element/>, (2022. 04. 12.).
- KIRIŞCI, Kemal: *Syrian refugees and Turkey's challenges: Going beyond hospitality.* – Washington, DC: Brookings, 2014. (ISBN szám nélküli).
- KISS Álmos Péter: *A hibrid hadviselés természetrajza.* – In. Honvédségi Szemle, 2019. 4. sz. – <https://honvedelem.hu/images/media/5f58be696dc30542944535.pdf>, (2022. 10. 10.).
- KITTRIE, Orde F.: *Lawfare: Law as a Weapon of War.* – Oxford: Oxford University Press, 2016. ISBN: 9780190263577.
- KNOTT, Eleanor: *Weaponized Citizenship: Should international law restrict oppressive nationality attribution?* – <https://globalcit.eu/weaponized-citizenship-should-international-law-restrict-oppressive-nationality-attribution/3/>, (2022. 10. 26.).
- KODALLE, Thorsten, és mtsai.: *A General Theory of Influence in a DIME/PMESII/ASCOP/IRC² Model.* – In. Journal of Information Warfare, 2020. 2. sz. – <https://www.jinfowar.com/subscribers/journal/volume-19-issue-2/general-theory-influence-dimepmesiiascopirc2-model>, (2022. 10. 26.).
- KOLS, Rihards: *Hybrid Threats: The Baltic Perspective.* – In. Commission on security and cooperation in Europe U. S. Helsinki Commission – https://www.csce.gov/sites/helsinkicommission.house.gov/files/RKols_Hybrid%20threats%20Baltic%20Perspective-2022.pdf, (2022. 10. 26.).
- KOÓS Gábor, SZTERNÁK György: *A katonai műveletek új formája – a hibrid műveletek.* – In.

- Szakmai Szemle, 2015. 1. sz. – 120–136. o.
- KORINEK László: *Kriminológia 2*. Budapest: Magyar Közlöny Kiadó, 2010. ISBN: 9789639722842.
- KÖSZEGVÁRI Tibor: *A hadtudomány mai problémái, területei és új fogalma*. – In. *Hadtudomány*, 2007. 1 szám. – 8–14. o.
- LANDMAN, Todd, LARIZZA, Marco: *Inequality and Human Rights: Who Controls What, When, and How*. – In. *International Studies Quarterly*, 2009. 3. sz. – <https://www.jstor.org/stable/27735118>, (2023. 08. 08).
- LANOSZKA, Alexander: *Russian hybrid warfare and extended deterrence in eastern Europe*. – In. *International Affairs*, 2016. 92. sz. – <https://www.jstor.org/stable/24757841>
- LATTMANN Tamás: *Az egyén helyzete napjaink fegyveres konfliktusaiban – különös tekintettel a fegyveres erő terrorizmussal szembeni alkalmazására. Doktori (PhD) értekezés*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2012. (ISBN szám nélküli).
- LEADBEATER, Chris. *Which Greek islands are affected by the refugee crisis*. – In. *The Telegraph*, 2016. 03. 03. – <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/greece/articles/greek-islands-affected-by-refugee-crisis/>, (2021. 03. 12.).
- LIEVEN, Anatol: *The failed Wagner coup shows Vladimir Putin's regime remains stubbornly strong*. – In. *The Guardian*, 2023. 06. 29. – <https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/jun/29/failed-wagner-coup-vladimir-putin-regime-strong-yevgeny-prigozin>, (2023. 06. 29.).
- LIND, William S.: *Understanding Fourth Generation War*. – In. *Military Review*, 2004. 5. sz. – <https://www.hsdl.org/?view&did=482203>, (2022. 05. 11.).
- LINEBARGER, Paul M. A.: *Psychological Warfare*. – In. *Naval War College Information Service for Officers*, 1951. 7. sz. – <https://www.jstor.org/stable/44792590>, (2022. 04. 09.).
- LOESCHER, Gil: *Refugee Movements and International Security*. – London: International Institute for Strategic Studies, 1992. ISBN: 9781857530223.
- LOTT, Alexander: *The Concept of Hybrid Threats*. – In. LOTT, Alexander (szerk.): *Hybrid Threats and the Law of the Sea*. Brill – Nijhoff, 2008. – <https://doi.org/10.1093/ejil/chn026>, (2022. 11. 14.).
- LSM: *Latvian-Belarusian border still quiet but 'could soon change'*. – In. *LSM*, 2021. 08. 04. –

- <https://eng.lsm.lv/article/society/defense/latvian-belarusian-border-still-quiet-but-could-soon-change.a415515/>, (2022. 09. 17.).
- LSM: *President Levits: "This is not a refugee crisis"*. – In. LSM, 2021. 09. 02 – <https://eng.lsm.lv/article/politics/president/president-levits-this-is-not-a-refugee-crisis.a419550/>, (2022. 09. 17.).
- ŁUBIŃSKI, Piotr: *Hybrid Warfare or Hybrid Threat – The Weaponization of Migration as an Example of the Use of Lawfare – Case Study of Poland*. – In. Polish Political Science Yearbook, 2022. 51. sz. – <https://doi.org/10.15804/ppsy202208>, (2023. 08. 01.).
- MALONE, Barry: *Why Al Jazeera will not say Mediterranean 'migrants'*. – In. Al Jazeera, 2015. 08. 20. – <https://www.aljazeera.com/features/2015/8/20/why-al-jazeera-will-not-say-mediterranean-migrants>, (2022. 11. 03.).
- MANSOOR, Peter R.: *Introduction. Hybrid Warfare in History*. – In. MURRAY, Williamson, MANSOOR, Peter R. (szerk.): *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012. ISBN: 9781139519014.
- MARSH, David: *We deride them as 'migrants'. Why not call them people?* – The Guardian, 2015. 08. 28. – <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/aug/28/migrants-people-refugees-humanity>, (2022. 11. 03.).
- MARSON, James, HINSHAW, Drew: *Europe Sees 'a New Type of War,' Accusing Belarus of Weaponizing Migrants*. – The Wall Street Journal, 2021. 11. 12. – <https://www.wsj.com/articles/europe-sees-a-new-type-of-war-accusing-belarus-of-weaponizing-migrants-11636724990>, (2022. 09. 17.).
- MARTEN, Kimberly: *Russia's use of semi-state security forces: the case of the Wagner Group*. – In. Post Soviet Affairs, 2019. 35. sz. – <https://doi.org/10.1080/1060586X.2019.1591142>, (2022. 09. 17.).
- MÁRTON Balázs: *A NIBEK-től a Nemzeti Információs Központig – nemzetbiztonsági fúziós központok Magyarországon*. – In. Nemzetbiztonsági Szemle, 2023. 1. sz. – http://real.mtak.hu/165574/1/02_marton_21-33_WEB-NSZ_2023_1.pdf, (2022. 09. 17.).
- MATHERS, Jennifer: *Belarus: Lukashenko threatens to turn off the gas to Western Europe as migrant crisis deepens*. – In. The Conversation, 2021. 11. 12. – <https://theconversation.com/belarus-lukashenko-threatens-to-turn-off-the-gas-to-western->

- europe-as-migrant-crisis-deepens-171643, (2022. 09. 17.).
- MATTOX, John Mark: *The Clausewitzian Trinity in the Information Age: A Just War Approach*. – In. *Journal of Military Ethics*, 2008. 7. köt. – <https://doi.org/10.1080/15027570802277755>, (2022. 11. 14.).
- MCBRIDE, James: *Russia's Influence in the Balkans*. – In. *Council on Foreign Relations*, 2022. 02. 12. – <https://www.cfr.org/background/russias-influence-balkans>, (2022. 09. 15.).
- MELEGH Attila: *A globalizáció és migráció Magyarországon*. – In. *Educatio*, 2011. 2. sz. – 166–180. o.
- MÉSZÁROS Edina Lilla, ȚOCA, Constantin Vasile: *The EU's resilience and the management of hybrid threats coming from the Eastern neighbourhood: Belarus and the deliberate facilitation of irregular immigration*. – In. *Eastern Journal of European Studies*, 2023. június. – https://ejes.uaic.ro/articles/EJES2023_1401_MES.pdf, (2023. 08. 07.).
- MIHOLJIC, Nina: *Migration as an Instrument of Modern Political Warfare: Cases of Turkey, Morocco and Belarus*. – In. *Jean Monnet Network on EU Law Enforcement Working Paper Series*, 2022. 12. sz. – <https://jmn-eulen.nl/wp-content/uploads/sites/575/2022/05/WP-Series-No.-12-22-Migration-as-an-Instrument-of-Modern-Political-Warfare-Cases-of-Turkey-Morocco-and-Belarus-Miholjic.pdf>, (2023. 01. 29.).
- MOLNÁR Anna: *Az EU globális kül- és biztonságpolitikai stratégiája*. – <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2016-9-az-eu-globalis-strategiaja-molnar-a.original.pdf>, (2022. 11. 29.).
- MOLNÁR Ferenc: *A reziliencia kérdése és a NATO*. – In. *Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2021. 15. sz. – 2–19. o.
- MORAWIECKI, Mateusz: *Address of Prime Minister Mateusz Morawiecki to officers of the Border Guard, Police and soldiers*. – <https://www.gov.pl/web/primeminister/address-of-prime-minister-mateusz-morawiecki-to-officers-of-the-border-guard-police-and-soldiers>, (2022. 09. 17.).
- NATO: *Brussels Summit Communiqué – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021*. – https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm, (2022. 08. 31.).
- NATO: *Commitment to enhance resilience – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw, 8-9 July 2016*. –

- https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm?selectedLocale=en, (2022. 08. 31.).
- NATO: *Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre.* – https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52057.htm?, (2022. 08. 31.).
- NATO: *NATO 2022 Strategic Concept.* – https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf, (2022. 11. 29.).
- NATO: *NATO's approach to countering disinformation: a focus on COVID-19.* – <https://www.nato.int/cps/en/natohq/177273.htm>, (2022. 08. 31.).
- NATO: *Statement by the North Atlantic Council on the situation at the Poland-Belarus border.* – https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_188529.htm, (2022. 09. 17.).
- NATO: *Wales Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Wales, 05. 09. 2014.* – https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, (2023. 01. 14.).
- NAVARRO, Victor Pareja: *Hybrid Threats: New Technologies as an Instrument of War* – In. United Explanations, 2020. 01. 15. – <https://unitedexplanations.org/english/2020/01/15/hybrid-threats-new-technologies-as-an-instrument-of-war/>, (2022. 09. 17.).
- NEBEHAY, Stephanie, BACZYNSKA, Gabriela: *UN, rights groups say EU-Turkey migrant deal may be illegal.* – In. Reuters, 2016. 03. 08. – <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-idUSKCN0WA1D4>, (2022. 08. 15.).
- NÉMETH Csenge: *A közösségi média mint legújabb hadszíntér.* – In. Biztonságpolitika, 2021. 12. 03. – <https://biztonsagpolitika.hu/egyeb/a-kozossegi-media-mint-legujabb-hadszinter>, (2022. 09. 01.).
- NEMETH, William J.: *Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare.* – Monterey: Naval Postgraduate School, 2002. – <https://core.ac.uk/download/pdf/36699567.pdf>, (2022. 09. 01.). (ISBN szám nélküli).
- NIKOLOV, Orlin: *Building societal resilience against hybrid threats.* – In. Information & Security, 2018. 1. sz. – <https://isij.eu/article/building-societal-resilience-against-hybrid-threats>, (2023. 01. 04.).
- NOVÁK-VARRÓ Virág: *Az „ellenálló képesség”, mint a békeépítés eszköze.* – In. Hadtudomány, 2021. 3. sz. – http://real.mtak.hu/136236/1/032-043_JAV_Novak-Varro_2021-3.pdf,

- (2023. 01. 04.).
- OECD: *International Migration Outlook 2022*. – <https://www.oecd.org/els/international-migration-outlook-1999124x.htm>, (2023. 01. 04.).
- OECD: *Is this humanitarian migration crisis different?* – <https://www.oecd.org/migration/Is-this-refugee-crisis-different.pdf>, (2022. 12. 14.).
- ORBÁN Viktor: *2030-ra Magyarország tartozzon az EU öt legjobb országa közé!* – <https://2015-2022.miniszterelnok.hu/2030-ra-magyarország-tartozzon-az-eu-öt-legjobb-ország-koze/>, (2022. 11. 29.).
- ÖRDÖG István: *Menekültügyi mítoszok, féligazságok*. – In. *Fundamentum*, 2013. 2. sz. – https://epa.oszk.hu/02300/02334/00061/pdf/EPA02334_fundamentum_2013_2_074-077.pdf – (2021. 10. 28.).
- ORWELL, George: *1984*. – Budapest: Európa Diákkönyvtár, 2001. ISBN: 9630770865.
- PAP András László: *Mozgásszabadság. Alkotmányjogi és nemzetközi jogi alapok*. – Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2009. ISBN: 9789632361444.
- PAVLAKIS, George: *Lukashenko's manufactured migrant crisis: a classic case of hybrid warfare?* – In. *Modern War Institute at West Point*, 2021. 11. 16. – <https://mwi.usma.edu/lukashenkos-manufactured-migrant-crisis-a-classic-case-of-hybrid-warfare/>, (2022. 09. 17.).
- PEW RESEARCH CENTER: *Number of Refugees to Europe Surges to Record 1.3 Million in 2015*. – In. *Pew Research Center*, 2016. 08. 02. – <https://www.pewresearch.org/global/2016/08/02/number-of-refugees-to-europe-surges-to-record-1-3-million-in-2015/>, (2021. 03. 22.).
- PLUCINSKA Joanna, PEMPEL Kacper: *In forests on Poland-Belarus border, migrants fight for survival*. – In. *Reuters*, 2021. 10. 14. – <https://www.reuters.com/world/europe/forests-poland-belarus-border-migrants-fight-survival-2021-10-14/>, (2022. 09. 17.).
- POLYHAKOVA, Alina: *Putin's true victory in Syria was not over ISIS*. – In. *Brookings*, 2018. 02. 26. – <https://www.brookings.edu/opinions/putins-true-victory-in-syria-isnt-over-isis/>, (2022. 09. 17.).
- POP, Valentina: *Greek Government Holds Emergency Meeting Over Soaring Migrant Arrivals*. – In. *The Wall Street Journal*, 2015. 08. 07. – <https://www.wsj.com/articles/greek-government-holds-emergency-meeting-over-soaring-migrant-arrivals-1438959148>, (2022.

08. 15.).

PORKOLÁB Imre: *Az aszimmetrikus hadviselés adaptációja*. – Budapest: Dialóg Campus, 2020. – ISBN: 9789635312313.

PORKOLÁB Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* In. *Hadtudomány*, 2015. 3–4. sz. – https://www.mhht.eu/hadtudomany/2015/3_4/2015_3_4_5.pdf

PRIOR, Tim, HAGMANN, Jonas: *Measuring Resilience: Benefits and Limitations of Resilience Indices*. – Zürich Center for Security Studies, 2013. – https://www.files.ethz.ch/isn/173644/Focal-Report_-8-Measuring_Resilience_2013.pdf (2023. 01. 15.).

PUNDA, Yurii, SHEVCHUK, Vitalii, VEEBEL, Viljar: *Is the European Migrant Crisis Another Stage of Hybrid War?* – In. *Estonian Journal of Military Studies*, 2019. 116. sz. – <https://www.baltdefcol.org/files/files/publications/MigrantCrisisHybridWar.pdf>, (2023. 01. 15.).

PUTIN, Vladimir: *Address by the President of the Russian Federation*. 21. 02. 2022. – <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67828>, (2022. 10. 21.).

PUTIN, Vladimir: *Address by the President of the Russian Federation*. 24. 02. 2022. – <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67843>, (2022. 10. 20.).

PUTIN, Vladimir: *Presidential address on the occasion of signing the treaties on the accession of the DPR, LPR, Zaporozhye and Kherson regions to Russia*. 30. 09. 2022. – <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/69465>, (2022. 10. 21.).

RÁCZ András: *A belorusz–orosz viszony és a szuverenitás problémája*. – In. *Külügyi Szemle*, 2013. ősz. – 3–14. o.

RÁCZ András: *A hibrid hadviselés és az ellene való védekezés lehetőségei*. – In. *Seregszemle*, 2016. 2. sz. – 7–20. o.

RÁCZ András: *Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist*. – In. Finnish Institute of International Affairs, 2015. – <https://www.fia.fi/wp-content/uploads/2017/01/fiareport43.pdf>, (2022. 10. 21.).

RADA Mátyás: *ENSZ-békefenntartás: Növekvő igények, növekvő terhek*. – In. *Biztonságpolitikai Szemle*, 2011. – <https://web.archive.org/web/20151122014339/http://biztpol.corvinuembassy.com/?module=hatteranyagok>, (2022. 10. 21.).

- RADA Péter: *Átalakuló biztonsági kihívások. A biztonság dimenziói.* – In. Grotius, 2007. 12. 07. – <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=KZQSCF>, (2022. 11. 29.).
- RADIN, Andrew: *Hybrid Warfare in the Baltics: Threats and Potential Responses.* – Santa Monica: RAND Corporation, 2017. (ISBN szám nélküli).
- RADIO FREE EUROPE: *Turkey Threatens to Send Europe 15,000 Refugees A Month.* – <https://www.rferl.org/a/turkey-threatens-to-send-europe-15000-refugees-a-month/28375772.html>, (2022. 08. 15.).
- RANKIN, Jennifer: *Resettling Syrians, aid and visa changes on table at EU-Turkey migration summit.* – In. The Guardian, 2016. 03. 07. – www.theguardian.com/world/2016/mar/07/eu-offers-another-3bn-to-turkey-at-emergency-migration-summit, (2022. 08. 15.).
- REEVELL, Patrick, DE LA CUETARA, Ines: *Trapped in the woods: Belarus accused of using migrants as weapons.* – In. ABC News, 2021. 10. 15. – <https://abcnews.go.com/International/trapped-woods-belarus-accused-migrants-weapons/story?id=80579382>, (2022. 09. 17.).
- REINERS, Wulf, TEKIN, Funda: *Taking Refuge in Leadership? Facilitators and Constraints of Germany's Influence in EU Migration Policy and EU-Turkey Affairs during the Refugee Crisis (2015–2016).* – In. German Politics, 2020. 1. sz. – <https://doi.org/10.1080/09644008.2019.1566457>, (2022. 10. 16.).
- REMLER, Philip: *Russia's Stony Path in the South Caucasus.* In. *Carnegie Endowment for International Peace.* – In. Carnegie Endowment, 2020. 10. 20. – <https://carnegieendowment.org/2020/10/20/russia-s-stony-path-in-south-caucasus-pub-82993>, (2022. 09. 17.).
- RESPERGER István: *A válságkezelés és a hibrid hadviselés.* – Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2018. – https://nbi.uni-nke.hu/document/nbi-uni-nke-hu/Resperger%20Istv%C3%A1n_A%20v%C3%A1ls%C3%A1gkezel%C3%A9s%20%C3%A9s%20a%20hibrid%20hadvisel%C3%A9s.pdf, (2022. 10. 01.). ISBN: 9786155877537.
- RESPERGER István: *Az aszimmetrikus hadviselésre adható válaszok.* – In. Honvédségi Szemle, 2017. 1. sz. – https://honvedelem.hu/files/files/61193/az_aszimmetrikus_hadviselesre_adhato_valaszok.pdf, (2022. 10. 01.).

- RETTMAN, Andrew: *Poland to build anti-refugee wall on Belarus border*. – In. EU Observer, 2021. 08. 24. – <https://euobserver.com/world/152711>, (2022. 09. 17.).
- REUTERS: *Poland declares state of emergency on Belarus border amid migrant surge*. – <https://www.reuters.com/world/europe/polish-president-imposes-state-emergency-belarus-border-2021-09-02/>, (2022. 09. 17.).
- REUTERS: *Poland sends troops to Belarus border as migrant numbers surge*. – <https://www.reuters.com/world/europe/poland-sends-troops-belarus-border-migrant-numbers-surge-2021-08-18/>, (2022. 09. 17.).
- REUTERS: *Turkey condemns European parliament committee call to suspend accession*. – <https://www.reuters.com/article/us-turkey-eu-idUSKCN1QA0MJ>, (2022. 08. 15.).
- RITECZ György: *Az Európába irányuló tömeges irreguláris migráció felfutásának és megszűnésének okai*. – In. *Hadtudomány*, 2018. 3–4. sz. – http://real.mtak.hu/93611/1/ht201834_68-80.pdf, (2022. 09. 17.).
- ROBERT SCHUMAN FONDATION: *Refugee Crisis: a new East-West rift in Europe?* – www.robert-schuman.eu/en/european-interviews/0088-refugee-crisis-a-further-east-westrift-in-europe, (2022. 04. 16.).
- RODENHÄUSER, Tilman: *The principle of non-refoulement in the migration context: 5 key points*. – <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2018/03/30/principle-of-non-refoulement-migration-context-5-key-points/>, (2022. 09. 17.).
- ROELL, Peter: *Migration – A New Form of “Hybrid Warfare”*. – In. ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security, 2016. 422. sz. – https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/422_Roell_RINSA.pdf, (2022. 06. 10.).
- ROEPKE, Wolf-Diether, THANKEY, Hasit: *Resilience: the first line of defence*. – <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/02/27/resilience-the-first-line-of-defence/index.html>, (2022. 08. 31.).
- ROTH, Andrew: *Belarus escorts 1,000 migrants towards Polish border*. – In. The Guardian, 2021. 11. 08. – <https://www.theguardian.com/world/2021/nov/08/belarus-escorts-hundreds-of-migrants-towards-polish-border>, (2022. 09. 17.).
- RUZ, Camila: *The battle over the words used to describe migrants*. – In. BBC, 2015. 08. 28. – <https://www.bbc.com/news/magazine-34061097>, (2022. 11. 03.).

- ŞAHİN-MENCÜTEK, Zeynep, GÖKALP-ARAS, N. Ela, KAYA, Ayhan, ROTTMANN, Susan Beth: *Syrian Refugees in Turkey Between Reception and Integration*. Cham: Springer, 2023. – <https://doi.org/10.1007/978-3-031-27366-7> (Open Access), (2023. 07. 29.). ISBN: 9783031273650.
- SALLAI János, RITECZ György: *A Magyar Köztársaság határrendje és határbiztonsága*. – In. Rendvédelmi Füzetek, 1999. 6. szám.
- SANZ-CABALLERO, Susana: *The concepts and laws applicable to hybrid threats, with a special focus on Europe*. – In. Nature Humanities and Social Sciences Communications, 2023. 10. köt. – <https://www.nature.com/articles/s41599-023-01864-y>, (2023. 07. 20.).
- SARI, Aurel: *Hybrid Warfare, Law, and the Fulda Gap*. – In. WILLIAMS, Winston S., FORD, Christopher M. (szerk.): *Complex Battlespaces: The Law of Armed Conflict and the Dynamics of Modern Warfare*. – Oxford: Oxford University Press, 2019. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190915360.001.0001>, (2023. 07. 20.). ISBN: 9780190915391.
- SCHEGLOV, Leonid: *Is the Belarus migrant crisis a 'new type of war'? A conflict expert explains*. – In. The Conversation, 2021. 11. 17. – <https://theconversation.com/is-the-belarus-migrant-crisis-a-new-type-of-war-a-conflict-expert-explains-171739>, (2022. 09. 17.).
- SCHMID, Alex P.: *The Routledge handbook of terrorism research*. – London és New York: Taylor & Francis, 2011. – <https://doi.org/10.4324/9780203828731>, (2021. 08. 05.). ISBN: 9780203828731.
- SCHOEMAKER, Hans: *Allegations of Russian Weaponized Migration Against the EU. With the Blackest Intention?* – In. Militaire Spectator, 2019. 7. sz. – <https://militairespectator.nl/artikelen/allegations-russian-weaponized-migration-against-eu>, (2021. 08. 05.).
- SCHWIRTZ, Michael: *Married Kremlin Spies, a Shadowy Mission to Moscow and Unrest in Catalonia*. – In. New York Times, 2021. 09. 03. – <https://www.nytimes.com/2021/09/03/world/europe/spain-catalonia-russia.html> (2022. 09. 19.).
- SHOTTER, James, PEEL, Michael: *Russia says it is ready to provide Belarus with military support*. – <https://www.ft.com/content/0f860c07-fc3b-4efb-8807-ff13950ce588>, (2022. 09. 17.).
- SHOTTER, James, SHEPPARD, David: *Belarus threatens to cut gas transit to EU as migrant crisis*

- escalates*. – In. The Financial Times. – <https://www.ft.com/content/57496ab1-db76-4acc-b1e8-c60e0c05df66>, (2022. 09. 17.).
- SÍK Endre: *A társadalmi előnyök rekonverziója a menekülés során*. – In. Szociológiai Szemle, 1992. 1. sz. – <https://szociologia.hu/dynamic/9201sik.htm>, (2022. 09. 17.).
- SIMICSKÓ István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*. – In. Hadtudomány, 2017. 3–4. szám. http://real.mtak.hu/67458/1/Ht_201734_5_18_u.pdf, (2022. 08. 15.).
- SNYDER, Warren E.: *Leaks and Their Consequences*. – In. American Intelligence Journal, 2015. 2. sz. <https://www.jstor.org/stable/26202131>, (2022. 07. 18.).
- SOLIS, Gary D.: *The law of armed conflict: international humanitarian law in war*. – United States Military Academy, 2018. – <https://doi.org/10.1017/CBO9780511757839>, (2022. 06. 10.). ISBN: 9780511757839.
- SOMKUTI Bálint: *Az önbecsapás művészete – a hibrid hadviselés félrevezető elméletéről*. – In. Mandiner, 2022. 04. 13. – https://mandiner.hu/cikk/20220413_hibrid_hadviseles_somkuti_balint, (2022. 04. 14.).
- SOMODI Zoltán, KISS, Álmos Péter: *A hibrid hadviselés fogalmának értelmezése a nemzetközi szakirodalomban*. – In. Honvédségi Szemle, 2019. 6. sz. – http://real.mtak.hu/105176/1/Somodi-ZoltC3A1n-C591rnagy-E28093-Kiss-C381lmos-PC3A9ter_A-hibrid-hadviselC3A9s-fogalmC3A1nak-C3A9rtelmezC3A9se-a-nemzetkC3B6zi-szakirodalomban.pdf, (2022. 10. 15.).
- SPINDLER, William: *2015: The year of Europe's refugee crisis*. – <https://www.unhcr.org/news/stories/2015/12/56ec1ebde/2015-year-europes-refugee-crisis.html>, (2021. 03. 12.).
- SRIVASTAVA, Mehul, BEESLEY, Arthur: *Erdogan threatens to 'open the gates' for refugees in EU dispute*. – In. The Financial Times. – <https://www.ft.com/content/6d87e404-a693-11e6-8b69-02899e8bd9d1>, (2022. 09. 17.).
- STEGER, Nathan D.: *The weaponization of migration: examining migration as a 21st century tool of political warfare*. – Monterey: Naval Postgraduate School Monterey Ca, 2017. – <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1053475.pdf>, (2023. 05. 17.). (ISBN szám nélküli).
- STOLTENBERG, Jens: *Projecting Stability: Charting NATO Future*. – https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_129758.htm?selectedLocale=en, (2022. 11. 29.).

- SWATEK-EVENSTEIN, Mark: *A History of Humanitarian Intervention*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2020. – <https://doi.org/10.1017/9781107449459>, (2023. 08. 03.). ISBN: 9781107449459.
- SWEIJS, Tim: *The NATO Warfighting Capstone Concept: Key Insights from the Global Expert Symposium Summer 2020*. – Hague: The Hague Centre for Strategic Studies, 2020. – <https://www.jstor.org/stable/resrep26765>, (2023. 06. 15.). (ISBN szám nélküli).
- SZABÓ A. Ferenc: *A nemzetközi migráció és korunk biztonságpolitikai kihívásai*. – Budapest: Zrínyi Kiadó, 2006. ISBN: 9789633274071.
- SZABÓ András: *Az információs hadviselés és a hadtudomány*. – In. Hadtudomány. – <https://www.mhtt.eu/hadtudomany/1998/ht-1998-4-5.html>, (2019. 10. 30.).
- SZALKAI Attila: *A kényszermigráció biztonságpolitikai kockázata a 21. század elején*. – In. Nemzet és Biztonság, 2010. 3. sz. – https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/szalkai_attila_a_kenySZermigracio_biztonsagpolitikai_kockazata_a_21__szazad_elejen.pdf, (2019. 10. 30.).
- SZAYNA, Thomas S., WATTS, Stephen, O'MAHONY, Angela, FREDERICK, Bryan, KAVANAGH, Jennifer: *What Are the Trends in Armed Conflicts, and What Do They Mean for U.S. Defense Policy?* – www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1900/RR1904/RAND_RR1904.pdf, (2023. 01. 04.).
- SZENES Zoltán: *A hibrid fenyegetések elleni szakpolitika Magyarországon*. – In. Hadtudomány, 2021. 4. sz. – <https://ojs.mtak.hu/index.php/hadtudomany/article/view/8166/6691>, (2023. 01. 04.).
- SZENES Zoltán: *A NATO új politikája: stabilitás kivetítése a déli régióba*. – In. Honvédségi Szemle, 2019. 2. sz. – http://real.mtak.hu/125188/1/HSZ_2019_147_2_Szenes_Zoltan.pdf, (2023. 01. 04.).
- SZUHAI Ilona, TÁLAS Péter: *A 2015-ös európai migrációs és menekültválság okairól és hátteréről*. – In. TÁLAS Péter (szerk.): *Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság*. – Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2017. https://fejlesztiprogramok.uni-nke.hu/document/fejlesztiprogramok-uni-nke-hu/Magyarorszag_es_a_2015_os_migracios_valsga_web.pdf, (2021. 10. 05.). ISBN: 9786155376634.

- SZUHAI Ilona: *A magyar és a török migrációs jog és intézményrendszer összehasonlítása – egy kutatás első eredményei.* – In. *Pro Publico Bono*, 2014. 1. sz. – <http://real.mtak.hu/id/eprint/92561>, (2022. 11. 25.).
- SZYMAŃSKI, Piotr, ŻOCHOWSKI, Piotr, RODKIEWICZ, Witold: *Enforced cooperation: the Finnish–Russian migration crisis.* – <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-04-06/enforced-cooperation-finnish-russian-migration-crisis>, (2023. 08. 07).
- TÁLAS Péter, CSIKI VARGA Tamás, ETL Alex, BERZSENYI Dániel: *A globalizált világ kihívásai.* – Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021. – <http://hdl.handle.net/20.500.12944/16247>, (2023. 08. 07). (ISBN szám nélküli).
- TÁLAS Péter: *A migráció mint biztonságpolitikai probléma.* – In. *Magyar Tudomány*, 2019. 1. sz. – https://epa.oszk.hu/00600/00691/00184/pdf/EPA00691_mtud_2019_01_067-078.pdf, (2023. 08. 07).
- TÁLAS Péter: *A varsói NATO-csúcs legfontosabb döntéseiről.* – In. *Nemzet és Biztonság*, 2016. 2. sz. – https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_2_09_talas_peter_-_a_varsoi_nato-csucs_legfontosabb_donteseirol.pdf, (2023. 08. 07).
- TÁLAS Péter: *Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről.* – In. *Nemzet és Biztonság*, 2016. 6. sz. – https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_6_06_talas_europai_migracios_valsa_g.pdf, (2023. 08. 08).
- TAN, Kim Hua, PERUDIN, Alirupendi: *The “geopolitical” factor in the Syrian civil war: A corpus-based thematic analysis.* – In. *Sage Open*, 2019. – <https://doi.org/10.1177/215824401985672>, (2023. 07. 05).
- TASS: *Russia may become mediator in resolving crisis on Belarusian-EU border, Kremlin says.* – <https://tass.com/politics/1361447>, (2022. 09. 17.).
- TAYLOR, Adam: *Is it time to ditch the word ‘migrant’?* – In. *The Washington Post*, 2015. 08. 24. – <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/08/24/is-it-time-to-ditch-the-word-migrant/>, (2022. 11. 03.).
- TERRY, Kyilah: *The EU-Turkey deal, five years on: A frayed and controversial but enduring blueprint. Migration.* – In. *Migration Policy Institute*, 2021. 8. sz. – <https://www.migrationpolicy.org/article/eu-turkey-deal-five-years-on>, (2022. 11. 03.).
- THACKER, Strom C.: *The High Politics of IMF Lending.* – *World Politics*, 1999. 1. sz. –

- <https://www.jstor.org/stable/25054100>, (2022. 11. 05.).
- THE DIPLOMATIC SERVICE OF THE EUROPEAN UNION: *Review of the European Neighbourhood Policy (ENP)*. – https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/review-european-neighbourhood-policy-enp_en, (2022. 11. 03.).
- THE GUARDIAN: *Lithuania and Poland 'may close Belarus borders' due to Wagner fighters*. – <https://www.theguardian.com/world/2023/jul/28/lithuania-poland-belarus-borders-wagner-fighters>, (2023. 07. 28.).
- THE GUARDIAN: *Mediterranean migrant crisis: number of arrivals in Italy in 2015 passes 50,000*. – <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/07/mediterranean-migrant-arrivals-italy-passes-50000>, (2015. 06. 07.).
- THE INTERNATIONAL RESCUE COMMITTEE: *What is the EU-Turkey deal?* – <https://eu.rescue.org/article/what-eu-turkey-deal>, (2022. 11. 03.).
- THEBAULT, Reis, DIXON, Robyn: *Why are so many migrants coming to one of Europe's smallest countries? Blame Belarus, officials say*. – In: *The Washington Post*, 2021. 08. 01. – <https://www.washingtonpost.com/world/2021/08/01/lithuania-belarus-migrants/>, (2022. 09. 17.).
- THEMANEWS: *Refugees and migrants outnumber Kastelorizo's residents*. – <https://en.protothema.gr/refugees-and-migrants-outnumber-kastelorizos-residents/>, (2022. 08. 15.).
- TOKOVICZ József, KESZELY László (szerk.): *Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatás*. – Budapest: Zrínyi Kiadó, 2013. ISBN: 9789633275139.
- TÓTH Judit, MAJTÉNYI Balázs, PAP András László: *A mozgás szabadsága – a szabadság mozgása*. – In: *Föld-rész*, 2009. 1. sz. – 5–8. o.
- TÓTH Judit: *A nemzetközi migráció jogi alapjai*. – In: LUKÁCS Éva, KIRÁLY Miklós (szerk.): *Migráció és az Európai Unió*. – Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, 2001.
- TÓTH Judit: *Státuszjogok*. – Budapest: Lucidus Kiadó, 2004. ISBN: 9789639465268.
- TÓTH Sándor, VAJDA András: *Rendőri vezetők felkészítése a tömegdemonstrációk kezelésére Németországban*. – In: *Rendvédelmi Füzetek*, 2000. 38. sz. – 1–26. o.
- TÖLGYESI Beatrix: *Dezinformáció, információs hadviselés, online propaganda: orosz műfaj?* – In: *Political Capital*, 2019. 05. 27. – https://politicalcapital.hu/russian_sharp_power_in_cee/publications.php?article_read=1&

- article_id=2423, (2023. 08. 04.).
- TROMBLAY, Darren E.: „*Hybrid Warfare*” at Home: Asymmetric Tactics Are Not Just Used in Ukraine, They Are Employed against the United States, and Have Been for Quite Some Time. – <https://www.lawfaremedia.org/article/intelligence-studies-essay-hybrid-warfare-home-asymmetric-tactics-are-not-just-used-ukraine-they-are>, (2023. 02. 09.).
- UNHCR: <https://data.unhcr.org/en/situations/syria>, (2023. 02. 07.).
- UNHCR: <https://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>, (2022. 12. 07.).
- UNHCR: *Forced Displacement in 2014*. – Geneva: UNHCR, 2015. – <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/556725e69.pdf/>, (2023. 05. 01.). (ISBN szám nélküli).
- UNHCR: *Global trends – Forced displacement in 2015*. – Geneva: UNHCR, 2016 – <https://www.unhcr.org/576408cd7.pdf>, (2022. 02. 02.). (ISBN szám nélküli).
- UNHCR: *The 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol*. – Geneva: UNHCR, 2011. – <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/1951-refugee-convention>, (2022. 02. 02.).
- UNHCR: *Worldwide Displacement Hits All Time as War and Persecution Increase. Commissioner for Refugees*. – <https://www.unhcr.org/news/latest/2015/6/558193896/worldwide-displacement-hits-all-time-high-war-persecution-increase.html>, (2022. 08. 15.).
- UNICEF: *Refugee and migrant crisis in Europe*. – <https://www.unicef.org/media/105091/file/2021-HAC-Refugee-migrant-response-Europe-July-Revision.pdf>, (2021. 09. 23.).
- VAJKAI Edina Ildikó: *A migrációs válság biztonságpolitikai aspektusai*. – In. TÁLAS Péter: *Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság*. – Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2017. https://fejlesztisprogramok.uni-nke.hu/document/fejlesztisprogramok-uni-nke-hu/Magyarorszag_es_a_2015_os_migracios_valsga_web.pdf, (2021. 10. 05.). ISBN: 9786155376634.
- VALCÁRCEL, Amaya: *Out of Sight – Refugees and Migrants at the Belarus-Poland Border*. – <https://reliefweb.int/report/belarus/out-sight-refugees-and-migrants-belarus-poland-border>, (2022. 09. 17.).
- VAN DER KLAUW, Cornelis: *Generations of Warfare: An Outdated Concept?* – In. *The Three Swords Magazine*, 2021. 37. sz. –

- https://www.jwc.nato.int/application/files/6916/3280/9811/issue37_17.pdf, (2022. 08. 15.).
- VAN ENGELAND, Anicée: *Civilian or Combatant? A Challenge for the 21st Century*. – Oxford: Oxford University Press, 2011. – <https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780199743247.003.0005>, (2022. 08. 22.).
- VEEBEL, Viljar: *Russia's Neo-Imperial dependence model: Experiences of former Soviet republics*. – In. Romanian Journal of Political Science, 2017. 1. sz. – <http://www.sar.org.ro/polsci/?p=1292>, (2022. 07. 08.).
- VERESS Csongor Balázs: *Kisebbségi jogok felhasználása hibrid hadviselési eszközként*. – In. Honvédségi Szemle, 2023. 1. sz. – <http://real.mtak.hu/id/eprint/157548>, (2023. 06. 08.).
- VIDA Csaba: *A biztonság és a biztonságpolitika katonai elemei (A biztonsági tanulmányok új korszaka)*. – In. Nemzetbiztonsági Szemle, 2013. 1. sz. – <http://hdl.handle.net/20.500.12944/10197>, (2022. 07. 08.).
- VIRÁNYI Gergely: *A biztonság-fogalomról, másként*. – In. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, 2012. 13. szám. – <http://www.pecshor.hu/periodika/XIII/viranyi.pdf>, (2022. 08. 11.).
- VISEGRADPOST: *Like Lithuania and Poland, Latvia to build barrier on border with Belarus*. – <https://visegradpost.com/en/2021/11/19/like-lithuania-and-poland-latvia-to-build-barrier-on-border-with-belarus/>, (2022. 09. 17.).
- WALLERSTEIN, Immanuel: *World-Systems Analysis: An Introduction*. – Durham: Duke University Press, 2004. <https://doi.org/10.1215/9780822399018>, (2023. 08. 09). ISBN: 9780822399018.
- WALSH, Nick Paton: *Belarus floods the European Union with migrants, taking a page out of Putin's playbook*. – In. CNN, 2021. 08. 13. – <https://edition.cnn.com/2021/08/13/europe/belarus-lithuania-border-migrants-eu-cmd-intl/index.html>, (2022. 09. 17.).
- WEINER, Myron: *Security, stability, and international migration*. – In. International Security, 1992. 3. sz. – <https://doi.org/10.2307/2539131>, (2022. 06. 01.).
- WELLER Mónika: *Emberi jogok és európai integráció*. – Budapest: Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, 2000. ISBN: 9789630056458.
- WESTENDARP, Louis: *Poland illegally pushed back migrants*. – In. Politico, 2021. 09. 30. –

- <https://www.politico.eu/article/poland-migration-rights-belarus-border-pushbacks-amnesty-international-report/>, (2023. 08. 07).
- WHITE, D. Jonathan, OVERDEER, Douglas: *Exploiting Ethnicity in Russian Hybrid Threats*. – In. Strategos, 2020.1. sz. – <https://hrcak.srce.hr/file/351642>, (2022. 11. 03.).
- WHITMORE, Brian: *Belarus dictator weaponizes illegal migrants against EU*. – <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/belarusalert/belarus-dictator-weaponizes-illegal-migrants-against-eu/>, (2022. 09. 17.).
- WHO: *Updated WHO recommendations for international traffic in relation to COVID-19 outbreak*. – <https://www.who.int/news-room/articles-detail/updated-who-recommendations-for-international-traffic-in-relation-to-covid-19-outbreak>, (2023. 03. 17).
- WOHLFELD, Monika: *Is migration a security issue?* In. GRECH, Omar, WOHLFELD, Monika (szerk.): *Migration in the Mediterranean: Human rights, security and development perspectives*. – Malta: Medac, 2014. ISBN: 9789995707729.
- WOLFERS, Arnold: *Discord and Collaboration*. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1962. (ISBN szám nélküli).
- WORLD BANK GROUP: *Engagement in Situations of Fragility, Conflict, and Violence: Lebanon and Jordan – The case of the refugee crisis*. – <https://ieg.worldbankgroup.org/sites/default/files/Data/reports/LebanonJordanRefugeeShock.pdf>, (2021. 03. 12.).
- YAHYA, Maha és mtsai.: *The Roots of Europe's Refugee Crisis*. – <https://carnegieeurope.eu/2015/10/01/roots-of-europe-s-refugee-crisis-pub-61465#5>, (2021. 12. 18.).
- ZARAGOZA-CRISTIANI, Jonathan: *Analysing the causes of the refugee crisis and the key role of Turkey: why now and why so many?* – San Domenico di Fiesole: Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research Paper, 2015. (ISBN szám nélküli).
- ZSIGOVITS László: *A nemzetközi kutatásokba történő bekapcsolódást elősegítő felsőoktatási infrastruktúra hatásai az új Nemzeti Közzolgálati Egyetemre*. – <https://hhk.uni-nke.hu/document/hhk-uni-nke-hu/A%20nemzetk%C3%B6zi%20kutat%C3%A1sokba%20t%C3%B6rt%C3%A9n%C5%91%20be%C3%B6l%C3%B6k%C3%A9s%20el%C5%91seg%C3%ADt%C5%91%20fel>

- s%C5%91oktat%C3%A1si%20infrastrukt%C3%BAra%20hat%C3%A1sai%20az%20%C3%BAj%20Nemzeti%20K%C3%B6zszolg%C3%A1lati%20Egyetemre.pdf, (2022. 09. 17.).
- *** *A Strategic Compass for Security and Defence.* – https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf, (2023. 07. 14.).
- *** *EUNAVFOR MED enters Phase 2.* – <https://reliefweb.int/report/world/eunavfor-med-enters-phase-2>, (2022. 09. 19.).
- *** https://politicalcapital.hu/russian_sharp_power_in_cee/publications.php?article_read=1&article_id=2423, (2021. 11. 23.).
- *** <https://www.gov.pl/web/primeminister/address-of-prime-minister-mateusz-morawiecki-to-officers-of-the-border-guard-police-and-soldiers>, (2022. 09. 17.).
- *** *If You Can't Convince Them, Confuse Them.* – <https://quoteinvestigator.com/2013/12/02/confuse-them/>, (2021. 03. 12.).
- *** *Migration Partnership Facility (MPF)* – https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/international-affairs/migration-partnership-facility-mpf_en, (2023. 08. 07.).
- *** *Myanmar: No Justice, No Freedom for Rohingya 5 Years On. Anniversary of Atrocities Highlights International Inaction.* – In. Human Rights Watch, 2022. 08. 24. – <https://www.hrw.org/news/2022/08/24/myanmar-no-justice-no-freedom-rohingya-5-years>, (2022. 11. 29.).
- *** *Statement by President von der Leyen at the joint press conference with NATO Secretary-General Stoltenberg and Lithuanian President Nausėda in relation to the situation in Belarus and at its border with the EU.* – https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/statement_21_6401, (2023. 08. 07.).
- *** *The European Union's Global Strategy Three Years On, Looking Forward.* 2019. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_global_strategy_2019.pdf, (2022. 11. 29.).
- *** *The principle of non-refoulement under international human rights law.* – <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Migration/GlobalCompactMig>

ration/ThePrincipleNon-RefoulementUnderInternationalHumanRightsLaw.pdf, (2023. 08. 07).

8.2 JOGSZABÁLYOK, NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEK, MÁSHATÁR FORRÁSOK

1913. évi XLIII. Törvény az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat beczikkelyezése tárgyában. – <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>, (2023.08. 04.).
1913. évi XLIII. törvény. – <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>, (2023.08. 04.).
1945. Egyesült Nemzetek Alapokmánya. – <http://www.grotius.hu/doc/pub/HBJFWJ/az%20ensz%20alapokm%C3%A1nya.pdf>, (2023.08. 04.).
1948. ENSZ: Népiártás Egyezmény. – <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=95500016.tvr>, (2023.08. 04.).
1949. Az Észak-atlanti Szerződés. – https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu, (2023.08. 04.).
1949. Genfi Egyezmények. – https://jogkodex.hu/jsz/genfi_egyezmenyek_1954_32_tv_5069773, (2023.08. 04.).
1950. Emberi Jogok Európai Egyezménye. – https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_hun, (2023.08. 04.).
1951. ENSZ Menekültügyi Egyezmény. – https://www.unhcr.org/hu/wp-content/uploads/sites/21/2016/12/TEXT_1951_convention_HUN.pdf, (2023.08. 04.).
1956. évi I. törvény. – <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=95600001.tv>, (2023.08. 04.).
1969. American Convention on Human Rights. – <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm>, (2023.08. 04.).
1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről. – <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr>, (2023.08. 04.).

1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről. – <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600009.tvr>, (2023.08. 04.).
1976. Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya. – <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr>, (2023.08. 04.).
1979. African (Banjul) Charter on Human and Peoples' Rights. – https://au.int/sites/default/files/treaties/36390-treaty-0011_-_african_charter_on_human_and_peoples_rights_e.pdf, (2023.08. 04.).
1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről. – <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98900015.tvr>, (2023.08. 04.).
1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről. – <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98900020.tvr>, (2023.08. 04.).
- 2018 US National Defense Strategy. – <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>, (2023.08. 04.).
- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. Határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. – <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001>, (2023.08. 04.).
- 1393/2021. (VI. 24.) Korm. Határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról. – <https://njt.hu/jogszabaly/2021-1393-30-22>, (2023.08. 04.).
2021. évi XCIII. Törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról. – <https://njt.hu/jogszabaly/2021-93-00-00>, (2023.08. 04.).
2021. évi XCIII. Törvénytervezet a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról. – <https://jogkodex.hu/doc/6330989>, (2023.08. 04.).
- A Bizottság (EU) 2017/1584 ajánlása a nagyszabású kiberbiztonsági eseményekre és válsághelyzetekre való összehangolt reagálásról. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H1584&from=EL>, (2022. 09. 17.).

A Tanács (EU) 2015/1601 határozata (2015. szeptember 22.) a nemzetközi védelem területén Olaszország és Görögország érdekében elfogadott átmeneti intézkedések megállapításáról
– <http://data.europa.eu/eli/dec/2015/1601/oj>, (2023.08. 04.).

Az Európai Parlament és a Tanács 604/2013/EU rendelete. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604&from=DA>, (2022. 09. 17.).

Az Európai Parlament és a Tanács 604/2013/EU rendelete. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604&from=DA2013/32/EU%20eur%C3%B3pai%20parlamenti%20%C3%A9s%20tan%C3%A1csi%20ir%C3%A1nyelv>, (2022. 09. 17.).

EURÓPAI PARLAMENT: *Európai Alkotmánytervezet*, 2004. – <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hu/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/draft-treaty-establishing-a-constitution-for-europe>, (2023.08. 04.).

*** *Case of Shahzad v. Hungary (12625/17).* – <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-210853>, (2023. 08. 10.).

*** *Case of R.R. and others v. Hungary (36037/17).* – <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-208406>, (2023. 08. 10.).